

Covid-19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Enformasyon Değerlendirmesi

Program Kodu: 1001

Proje No: 120K613

Proje Yürütücüsü:
Prof.Dr. Mutlu BİNARK

Araştırmacılar:
Doç.Dr. Özgür ARUN
Dr. Duygu ÖZSOY

Bursiyerler:
Beren KANDEMİR
Gül ŞAHİNKAYA

28.12. 2020
ANKARA

ÖNSÖZ

Yeni Koronavirüs Hastalığı olarak da bilinen Covid-19 virüsünün dünya çapındaki hızlı yayılımının ardından, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından bu durumun pandemi yani küresel bir salgın olarak tanımlanmasıyla, Covid-19 ile mücadele için yapılan çalışmalar da hız kazanmıştır. Bu süreçte, aşı ve tedavi çalışmalarının yanı sıra; salgının sosyal, beşeri ve ekonomik etkileri gibi gündelik yaşama yansıyan diğer görünümleri ve boyutları ile ilgili çalışmalar da öne çıkmaya başlamıştır. TÜBİTAK tarafından da, bu sorunların araştırılması ve çözüme yönelik politikalar geliştirilebilmesi amacıyla aksiyon alınarak, sosyal ve beşeri bilimler alanına yönelik olarak, ARDEB 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında **“Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşeri ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler”** başlıklı bir çağrı açılmıştır.

Salgın sürecinde 65 ve üstü yaşlıların en yoğun olarak dile getirilen risk grubunda olması nedeniyle, 21 Mart 2020 tarihinden itibaren 65 yaş ve üzeri için tam sokağa çıkma yasağı konuldu.¹ Bu yasağı kentlerarası seyahat kısıtlamaları takip etti. Bu uygulamalar ile birlikte salgın sürecinde toplumsal yalıtılmadan en çok etkilenen grubun yaşlılar olduğu söylenebilir. Bu süreçte, sosyal bağları ve hareketlilik olanakları da oldukça kısıtlanan yaşlılar; toplumsal yalıtılmadan kaynaklanan yalnızlık hissi ile baş etme, süreci takip etme, mevcut durum hakkında enformasyon edinme, çevresindekilerle iletişim kurabilme gibi gereksinimleri karşılamak için çeşitli iletişim araçlarına ve enformasyon kaynaklarına yönelmişlerdir.

2018 yılının ortalarından bu yana yaşlanma olgusunu, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde lisansüstü öğrenciler ile yeni medya ortamları ve dijital eşitsizlikler bağlamında ele alan çalışmaları, *Dijital Kültürde Yaşlanma ve Ötesi* adını verdiğimiz Çalışma Grubu ile Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi Doç.Dr. Özgür Arun’un danışmanlığında ile birlikte yürütüyorduk.² 2019 tarihli III. Senex Lisansüstü Yaşlanma Çalışmaları Kongresi’nde yürüttüğümüz saha araştırmalarının sunulduğu bir panel³ düzenledik, 2020 yılında da Alternatif

¹ <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızlığı-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>.

Erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

² <https://netlab.media/dijital-kulturde-yaslanma/> Erişim tarihi:1 Aralık 2020.

³ <https://netlab.media/3-senex-lisansustu-calismalari-kongresi-genel-degerlendirmesi/> Erişim tarihi:1 Aralık 2020.

Bilişim Derneği tarafından Dr. Yeliz Özdemir ve Mehmet Fiğan'ın yayına hazırladığı *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma* adlı e-kitabımız⁴ yayınlandı. Bu derleme çalışmasına, dijital okuryazarlık ve dijital eşitsizlikleri toplumsal cinsiyet ekseninde çalışan Dr. Duygu Özsoy'un da birincil düzey dijital eşitsizliklerden üçüncül düzeye eşitsizlikleri ele alan bir bölümü yer alıyordu (2020:11-24). Tübitak Sobag'ın bu araştırma çağrısı yayınlandığında, herkes pandemi nedeniyle evlerinde, uzaktan çevrimiçi eğitim öğretim faaliyetlerini, yürütmekteydi. Ankara, Antalya ve Erzurum arasında telefon trafiği ve e-posta dolayımı ile kurulan iletişim ile "Covid-19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Değerlendirmesi" başlıklı saha araştırması planlandı. Hacettepe Üniversitesi SBE'nde doktora öğrencisi Beren Kandemir ve Akdeniz Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi Gül Şahinkaya araştırma projesinin bursiyerleri olmaktan öte, araştırma ekibinin aktif parçası oldular.

Prof.Dr. Mutlu Binark'ın yürütücülüğünü, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Özgür Arun ve Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Dr.Öğr.Gör. Duygu Özsoy'un araştırmacılığını yaptığı "Covid19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Enformasyon Değerlendirmesi" adlı proje, 120K613 proje koduyla TÜBİTAK SOBAG tarafından Haziran sonunda desteklenmeye hak kazandı ve Temmuz ayı başında Kurumla sözleşme imzalandı.

Araştırmamız, Türkiye'deki yaşlı nüfusu temsil eden, 65 yaş ve üzerindeki insanların enformasyon arayışı ve değerlendirme süreçlerini ampirik verilerle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Covid-19 sürecine ilişkin erken dönem araştırmalar, bu süreçte hem geleneksel medya hem de internet kullanımının arttığını ortaya koymaktadır. Bireyler hem salgına ilişkin bilgiye ulaşmak hem de evde kaldıkları sürede zaman geçirmek için medyayı daha fazla kullanmaktadır. Alışveriş, bankacılık, e-devlet hizmetleri, eğitim gibi gündelik hayatı devam ettirmek için zorunlu olarak yapılması gereken işlerin ağırlıklı olarak çevrimiçi yapılmaya başlanması da iletişim araçlarına özellikle de internete duyulan ihtiyacı artırmıştır. Yaşlılar özelinde konuyu ele alan saha araştırmamızın amacı yaşlıların (65 yaş ve üstü) Covid-19 salgını döneminde salgın öncesi ve sırasında enformasyon arama edimlerini saptamak ve bu enformasyonu nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Araştırmada, salgın öncesinde ve sürecinde yaşlıların nasıl bir medya repertuvarları olduğu, enformasyona hangi kaynaklardan

⁴ https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma.pdf Erişim tarihi:1 Aralık 2020.

ulaştıkları, elde edilen enformasyona ne düzeyde güven duydukları, dijital sermaye durumları tespit edilmiştir.

Araştırma sürecinde yenimedya.wordpress.com da proje tanıtımı için <https://yenimedya.wordpress.com/category/120k613/> alanını, YouTube’da <https://www.youtube.com/channel/UCdM0mUGBkv8y1zdEYyGgzyw> kanalını açtık, 11 Aralık 2020 tarihinde proje bulgularını paylaştığımız çevrimiçi bir toplantı organize ettik. Proje bulgularımızı çeşitli radyo kanalları, haber siteleri ile paylaştık. Proje ön bulgularımızı Taiwan’da E-Society temalı uluslararası kamu yönetimi konferansında, Senex 4. Yaşlılık Çalışmaları Konferansı, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Stratejik İletişim Yönetimi-III Konferansı’nda sunduk, tartışmaya açtık. Ön bulgular ve kavram setlerimizden oluşan bir e-kitabı Yaşlılık Çalışmaları Derneği’nin yayın sertifikası desteğiyle açık bilim ve açık erişim politikası temelinde yayına ve dolaşıma hazırladık.

Türkiye evrenini temsil eden bir saha çalışması olanağı için TÜBİTAK’a, SOBAG’da ve MADES’de proje ile ilgili sorularımızı hemen yanıtlayan ilgililere, SOBAG ekibine, ADHOC Araştırma Şirketi çalışanlarına pandemi sırasında araştırmamıza destekleri için teşekkür ederiz. Araştırma sonuçlarımızın toplumun tüm kesim ve nüfuslarına yönelik bulgu temelli politika yapımı için, kamusal aktörlerden yerel yönetim ve STÖ’lere temel olması dileriz.

Ankara, Antalya, Erzurum 28 Aralık 2020

İçindekiler

ÖNSÖZ	i
İçindekiler	iv
Tablo Listesi	vi
Şekil Listesi	vii
Özet	xii
Abstract	xiii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ	11
2.1 Türkiye’de Yaşlanmanın Mevcut Durumu	11
2.2 Medya Repertuarı	13
2.3 Enformasyon Gereksinimi ve Enformasyon Arama Edimi	19
2.4 Dijital Eşitsizlik ve Dijital Sermaye	24
2.5 İnfodemi ve Bilgi Düzensizliği	28
2.6 Medyanın Gündelik Yaşamdaki Rolü ve Para-sosyal Etkileşim: Bağlantıda Kalma	35
3. YÖNTEM	55
3.1. Saha Çalışması ve Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi	57
3.2. Araştırma soruları ve analiz tekniği	58
4. BULGULAR	68
4.1. Sosyo-Demografik Görünüm	68
4.1.1. Demografik Bilgiler	68
4.1.2. Toplumsal Cinsiyet, Yaş Grubu ve Toplumsal Pozisyona Göre Katılımcıların Özellikleri	72
4.2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Sahipliği ve Kullanımı	83
4.2.1. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Sahipliği	83
4.2.2 Çevrimiçi Grupların (Whatsapp ve Facebook) Kullanımı	88
4.2.3. Dijital eşitsizlik	91
4.3. Enformasyon Gereksinimi, Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı ve Güven	98
4.3.1 Covid-19 Salgını Hakkında Bilgi Düzeyi	98
4.3.2 Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı	105
4.3.3 İletişim Araçlarına Güven Düzeyleri	121
4.4. Teyit ve Enformasyon Edinme Tercihleri	140
4.4.1. Elde Edilen Enformasyonun Paylaşımı ve Teyit	140
4.4.2 Enformasyonun Niteliğine Karşı Tutumlar	157
4.5 Bağlantıda Kalma Hali	167
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	173

6. KAYNAKLAR.....	184
7. EKLER	197

Tablo Listesi

Tablo 1. Medya kullanım pratikleri indeksleri (Olsson vd., 2019).....	16
Tablo 2. Bağımsız değişkenler (Olsson vd., 2019).....	17
Tablo 3. Kavramlar ve operasyonel tanımlar	59
Tablo 4. Gelir dağılımı	72
Tablo 5. Koronavirüs salgını hakkında bilgi düzeyi	99
Tablo 6. Toplumsal cinsiyete göre koronavirüs salgını hakkında bilgi düzeyi	101
Tablo 7. Medya repertuvarları.....	112
Tablo 8. Salgın öncesinde ve sırasında iletişim araçlarına güven	121
Tablo 9. Salgın öncesi ve salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları	125

Şekil Listesi

Şekil 1. 65 yaş ve üstü nüfusun Türkiye geneli dağılımı.....	56
Şekil 2. 65 yaş ve üstü nüfusun örneklemdaki dağılımı.....	57
Şekil 3. Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirme projesi soru kağıdı	58
Şekil 4. Toplumsal cinsiyet	68
Şekil 5. Yaş grupları	69
Şekil 6. Medeni durum.....	69
Şekil 7. Çocuk sayısı	70
Şekil 8. Eğitim durumu.....	71
Şekil 9. Çalışma durumu	71
Şekil 10. İş durumu.....	72
Şekil 11. Toplumsal cinsiyete göre kuşaklar	73
Şekil 12. Toplumsal cinsiyete göre medeni durum.....	73
Şekil 13. Toplumsal cinsiyete göre eğitim düzeyi.....	74
Şekil 14. Toplumsal cinsiyete göre çalışma durumu	75
Şekil 15. Toplumsal cinsiyete göre genel sağlık sigortası (gss) sahiplik durumu	76
Şekil 16. Toplumsal cinsiyete göre çocuk sayısı	76
Şekil 17. Toplumsal cinsiyete göre gelir.....	77
Şekil 18. Yaş gruplarına göre medeni durum.....	77
Şekil 19. Yaş gruplarına göre eğitim düzeyleri	78
Şekil 20. Yaş gruplarına göre çalışma durumları	79
Şekil 21. Yaş gruplarına göre genel sağlık güvencesi sahipliği durumu	79
Şekil 22. Yaş grubuna göre çocuk sayısı	80
Şekil 23. Yaş grubuna göre ortalama aylık hanehalkı geliri	80
Şekil 24. Katılımcıların toplumsal cinsiyet göre toplumsal sınıf dağılımları	81
Şekil 25. Katılımcıların yaş grubuna göre toplumsal sınıf dağılımları	82
Şekil 26. Toplumsal sınıfa göre ortalama çocuk sayıları	83
Şekil 27. BİT sahipliği	84
Şekil 28. Toplumsal cinsiyete göre BİT sahipliği	85
Şekil 29. Hanede internet erişimi	86
Şekil 30. Toplumsal cinsiyete göre hanede internete erişimi.....	86
Şekil 31. Son 3 ay içerisinde internet kullanımı	87
Şekil 32. Toplumsal cinsiyete göre son 3 ay içerisinde internet kullanımı	87
Şekil 33. Toplumsal cinsiyete göre internete erişim için araç kullanımı	88

Şekil 34. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi grupların (whatsapp ve facebook) kullanımı	89
Şekil 35. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi gruplarda etkileşim	90
Şekil 36. Dijital sermayenin kurucu bileşenleri (Ragnedda, Ruiu, Addeo, 2020:797).....	92
Şekil 37. Dijital sahiplik düzeyi dağılımı	93
Şekil 38. Dijital sahiplik oranı	93
Şekil 39. Dijital yetkinlik düzeyi dağılımı.....	94
Şekil 40. Dijital yetkinlik oranı	95
Şekil 41. Dijital sermaye sahipliği oranı.....	95
Şekil 42. Toplumsal cinsiyete göre dijital sermaye	96
Şekil 43. Yaş grubuna göre dijital sermaye	96
Şekil 44. Toplumsal sınıflara göre dijital sermaye	97
Şekil 45. Salgın hakkında bilgi edinme ihtiyacı	99
Şekil 46. Toplumsal cinsiyete göre doğru bilgi düzeyi	102
Şekil 47. Yaş gruplarına göre doğru bilgi düzeyi	103
Şekil 48. Dijital sermayeye göre bilgi düzeyleri	104
Şekil 49. Toplumsal sınıflara göre doğru bilgi düzeyi	104
Şekil 50. Enformasyon arama amaçlı kullanılan iletişim araçları	106
Şekil 51. Toplumsal cinsiyete göre enformasyon arama amaçlı kullanılan iletişim araçları .	108
Şekil 52. Salgından önce ve salgın sırasında iletişim araçlarını/platformlarını kullanma durumu	110
Şekil 53. Toplumsal cinsiyete göre medya repertuvarları	112
Şekil 54. Yaş gruplarına göre medya repertuvarları	114
Şekil 55. Dijital sermayeye göre medya repertuvarları	115
Şekil 56. Toplumsal sınıfa göre medya repertuvarları	116
Şekil 57. Salgın öncesinde ve salgın sırasında enformasyon arama eğilimi	117
Şekil 58. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi	117
Şekil 59. Yaş gruplarına göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi ..	119
Şekil 60. Dijital sermayeye göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi	120
Şekil 61. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi	121
Şekil 62. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven.....	122
Şekil 63. Yaş gruplarına göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven.....	123
Şekil 64. Dijital sermayeye göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven.....	124
Şekil 65. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven.....	125
Şekil 66. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları.....	126

Şekil 67. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları	127
Şekil 68. Yaş grubuna göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları	128
Şekil 69. Yaş grubuna göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları	128
Şekil 70. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları	129
Şekil 71. Toplumsal sınıfa göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları	130
Şekil 72. Dijital sermayeye göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları	131
Şekil 73. Dijital sermayeye göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları	131
Şekil 74. Enformasyon kaynaklarına güven	133
Şekil 75. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven	133
Şekil 76. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven	134
Şekil 77. Yaş grubuna göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven	135
Şekil 78. Yaş grubuna göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven	135
Şekil 79. Toplumsal sınıflara göre salgın öncesinde enformasyon kaynaklarına güven	137
Şekil 80. Toplumsal sınıflara göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven	137
Şekil 81. Dijital sermayeye göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven	138
Şekil 82. Dijital sermayeye göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven	139
Şekil 83. İletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı	140
Şekil 84. Toplumsal cinsiyete göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı	141
Şekil 85. Yaş grubuna göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı	141
Şekil 86. Toplumsal sınıfa göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı	142
Şekil 87. Dijital sermaye düzeyine göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı	143
Şekil 88. Salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	143
Şekil 89. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	144
Şekil 90. Yaş grubuna göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	144
Şekil 91. Toplumsal sınıfa göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	145
Şekil 92. Dijital sermaye düzeyine göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	146

Şekil 93. Çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	147
Şekil 94. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	147
Şekil 95. Yaş grubuna göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	148
Şekil 96. Toplumsal sınıfa göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma.....	149
Şekil 97. Dijital sermaye düzeyine göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma	149
Şekil 98. Yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile karşılaşma durumu	150
Şekil 99. Yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile en yoğun karşılaşılan iletişim içeriği ve ortamı.....	151
Şekil 100. Toplumsal cinsiyete göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu	152
Şekil 101. Yaş grubuna göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu.....	152
Şekil 102. Toplumsal sınıfa göre yanlış veya yanıltıcı enformasyon karşılaşma durumu	153
Şekil 103. Dijital sermaye düzeyine göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu	153
Şekil 104. Karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar	154
Şekil 105. Toplumsal cinsiyete göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar	155
Şekil 106. Yaş grubuna göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar	155
Şekil 107. Toplumsal sınıfa göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar	156
Şekil 108. Dijital sermaye düzeyine göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar	157
Şekil 109. Haber içeriklerinin değerlendirilmesi.....	158
Şekil 110. Toplumsal cinsiyete göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi	158
Şekil 111. Yaş grubuna göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi	159
Şekil 112. Toplumsal sınıflara göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi	160
Şekil 113. Dijital sermaye düzeyine göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi	161
Şekil 114. Resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi	162
Şekil 115. Toplumsal cinsiyete göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmes ...	162
Şekil 116. Yaşa göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi	163
Şekil 117. Toplumsal sınıfa göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi	164

Şekil 118. Dijital sermaye düzeyine göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi	165
Şekil 119. Salgın sırasında en çok izlenen tv kanalı.....	168
Şekil 120. Salgın sırasında en çok okunan gazete	169
Şekil 121. Salgın sırasında toplumsal çevre ile bağlantıda kalınan iletişim kanalları	170
Şekil 122. Salgın sırasında yalıtılma hissinin üstesinden gelmede faydalı olan iletişim araçları	171

Özet

Bu çalışma, Tübitak Sobag tarafından desteklenen 120k613 proje kodlu saha araştırmasının bulgularını içermektedir. Araştırmanın amacı yaşlıların (65 yaş ve üstü) Covid-19 salgını döneminde salgın öncesi ve sırasında enformasyon arama edimlerini saptamak ve bu enformasyonu nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Araştırmada, salgın öncesinde ve sürecinde yaşlıların nasıl bir medya repertuvarları olduğu, enformasyona hangi kaynaklardan ulaştıkları, elde edilen enformasyona ne düzeyde güven duydukları, dijital sermaye durumları tespit edilmiştir. Bunun için, 10 Temmuz ile 27 Ağustos 2020 tarihleri arasında, 12 istatistiki bölgeyi temsil eden Antalya, Ankara, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri, Samsun, Trabzon ve Van illerinde ikamet eden Türkiye'nin 65 yaş ve üstü nüfusu temsil eden (n=1075) örneklem grubundan, telefon ve yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Anket aracılığıyla, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, iletişim araçları sahipliği, medya repertuvarları, salgına ilişkin bilgi düzeyleri, Covid-19 öncesi ve sürecinde haber/enformasyon alma tercih ve pratikleri, enformasyon eksiklikleri, Covid-19 öncesi ve sürecinde çeşitli enformasyon kaynaklarına ve araçlarına güven düzeylerine ilişkin veri toplanmıştır. İlişkisel sosyolojik bakış açısıyla araştırmanın katılımcıların toplumsal cinsiyeti, yaşı, toplumsal sınıfı keşişiminde salgın öncesi ve sonrası medya repertuvarları, salgına ilişkin elde edilen enformasyonel içeriğe güven ile dijital sermaye durumu (sahiplik ve yetkinlik) hakkında durumları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

65 yaş ve üstü yaşlılar, Covid-19 pandemisi, medya repertuarı, dijital sermaye, enformasyon arama, enformasyona güven, teyit, enformasyondan şüphe duyma, bağlantıda kalma, para-sosyal etkileşim

Abstract

This study discusses the findings of the 120k613 reference numbered field research project granted by TÜBİTAK SOBAG. The aim of the study is to determine the information seeking behaviours of older adults (65 years and over) before and during the Covid-19 pandemic period and to reveal how they evaluate this information. In the study, what kind of the media repertoires the older adults have before and during the pandemic, from which sources they access information, the level of reliance on the information obtained, and their digital capital status were ascertained. To be able to do that, data was collected from the sample group (n=1075) representing the 65 years and older population of Turkey, from Antalya, Ankara, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri, Samsun, Trabzon and Van provinces which represent the 12 statistical regions, by telephone surveys and face-to-face interviews.

By the survey; data on the socio-demographic characteristics of the participants, ownership of mass media, new media tools, media repertoires, their knowledge of the pandemic, their preferences and practices for receiving news/information before and during Covid-19, information deficiencies, their reliance levels on various information sources and mass media and new media before and during Covid-19 was collected. From the relational sociological point of view, participants' pre-and post-pandemic media repertoires, reliance on the informational content obtained regarding the pandemic, and digital capital status (ownership and competence) were ascertained with the intersection of their gender, age, social class.

Keywords

older adults aged 65 and over, Covid-19 pandemic, media repertoire, digital capital, information seeking, reliance on information, confirmation, doubting information, staying connected, para-social interaction

1. GİRİŞ

Yeni korona virüsünün küresel düzeyde bir halk sağlığı sorunu olduğunu anlaşıldığında, Çin, Güney Kore ve İtalya'da vakaların sayısı hızla artmıştı. Süreç içinde elde edilen verilerde salgından en çok etkilenecek yaşamını yitirenlerin yaş gruplarına göre dağılımları sunuluyordu. Çin ve Güney Kore'den gelen güncel verilere göre (The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team, 2020; KCDC,2020) ölüm oranlarının en yoğun 80 yaşın üzerinde görüldüğünü vurgulanıyor ve 65 yaşın üzerindeki için riske dikkat çekiliyordu. Nitekim Asya'dan sonra, dünyanın başka bir yerinde, İtalya'da da ölüm oranlarının yüksek olmasının nedenini, İtalya'nın Avrupa'nın en yaşlı ülkesi olmasına bağlayan yorumlar yapıldı (Tondo ve Giuffrida, 2020; Rettner, 2020). Türkiye'de de Mart ayının ilk haftasında ilk vakaların görülmesiyle birlikte alınan tedbirlerin genişletilmesi, özellikle risk grubunda yer alan kesimlerin başında gelen 65 yaşın üzerindeki insanların korunmasına yönelik çağrılar yetkililer tarafından dile getirildi. Sağlık Bakanlığı kamuoyu duyurularında özellikle ileri yaştaki bireylerin tedbirli olmaları konusunda uyarılar yaptı (T.C. Sağlık Bakanlığı H.S.G.M., 2020). Uyarıları takiben 65 yaş ve üzerindeki ile kronik hastalığı olanları salgın riskinden korumak amacıyla 21 Mart 2020 tarihinden itibaren sokağa çıkmaları yasaklandı (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu tarihten itibaren sokağa çıkması yasaklanan bu nüfus kesiminin fiziksel hareketliliği konutları içinde olmak üzere sınırlandırıldı. Bu yasak, Haziran ayı ortasına değin devam etti. Şu anda da yaşlılara yönelik olarak gündüz 10.00 ve 13.00 arası hariç olmak üzere sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmaktadır. Yaşlıların salgın süresince yukarıdaki uygulamalarla özel alanda yalıtılmış olmalarından ötürü gündelik yaşama ve salgına ilişkin güncel, nitelikli ve doğru enformasyonu edinmeleri önem arz etmektedir.

Yaşlılığın tanımı; zamana, kültüre, bağlama, deneyime, koşullara ve yasalara göre farklılık gösterebilir. Yine de kronolojik olarak hesaplanan yaş, en basit, en yalın ve en yaygın yaş ölçme biçimidir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre yaşlılık 65 yaşından itibaren başlamaktadır (WHO, 2015). Bu bakımdan değerlendirildiğinde, Türkiye'de araştırmacılar genellikle yaşlılık dönemini 65 yaşından itibaren başlatmaktadır (Arun, 2013). Yaşlı toplum tanımı da, toplam nüfusun içinde 65 yaşından büyük kişilerin oranı %7'yi aşmış toplumları sınıflamak için kullanılmaktadır. Çok yaşlı toplum, toplam nüfusun içinde 65 yaşından büyük kişilerin oranı %10'u aşmış toplumlardır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye çok yaşlı toplum sınıfına geçmek üzere olan, yaşlı bir toplumdur. Zira TÜİK'in güncel verilerine göre

(TÜİK, 2020) Türkiye’de yaşlıların oranı %9,1 düzeylerine ulaşmıştır. TÜİK’in güncel projeksiyonlarına göre, yaşlıların oranı 2023 yılında %10’u, 2050 yılında ise %20’yi aşacaktır. Bu bakımdan düşünüldüğünde, Türkiye, Cumhuriyet’in 100. yılında, yani gelecek bir kaç yıl içinde, çok yaşlı toplum olarak tanımlanır hâle gelecektir (Arun, 2018). Türkiye’nin yaşlanma dinamikleri düşünüldüğünde, salgına bağlı olarak yeniden düzenlenen gündelik yaşamın akışına ilişkin güvenilir ve nitelikli enformasyonun takibi, yaşlıların sağlığını, güvenliğini ve refahını etkileyecek derecede önemlidir. Olguyu açarsak, salgın sürecinde yaşlılar özel alanda olsalar dahi, kamusal alana ilişkin bir takım işlerin ve gereksinimlerinin düzenlenmesi ve giderilmesi gerekmektedir. Üstelik, özel alana izole edilmeleri nedeniyle, normalden daha yoğun bir toplumsal yalıtılma, yalnızlık, çaresizlik, yoksunluk ve kaygı deneyimi yaşamaktadırlar (TPD Travma, Afet ve Kriz Birimi, 2020).

Covid-19’un, Durkheim (1951) tarafından belirtildiği üzere özellikle sosyal olarak yalıtılmış kişiler için koruma sağlayan ve toplumu birbirine bağlayan sosyal bütünlük ve sosyal bütünleşme açısından bir tehdit oluşturduğu söylenebilir (Robinson vd.,2020:7). Örneğin, Holt-Lunstad, vd.’nin 2015 yılında gerçekleştirdikleri bir çalışmada sosyal izolasyon ile erken ölüm riski arasında güçlü bir ilişki bulmuşlardır (aktaran Robinson vd.,2020:7-8). Bu durum göz önüne alınırsa, yaşlıların özel alanda kronik yalnızlık ve yalıtılma hissi ile nasıl baş ettikleri, ev içinden ne tür medya ve yeni medya repertuvarları dolayısıyla hangi enformasyona ulaştıkları, bu enformasyonun niteliği, enformasyonun kaynağı vb. hususlar gündelik yaşamın yeniden sağlıklı ve nitelikli bir şekilde düzenlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Salgın sürecinde 65 yaş ve üzeri yaşlıların çeşitli iletişim araçlarını “enformasyon arayışı” temelinde nasıl ve ne şekilde kullandığına ilişkin bu çalışma, Türkiye’de medya ve yeni medya ekosisteminde enformasyonun niteliğini belli bir kullanıcı temelinde ortaya koymakta; enformasyonun kaynağı, güven, şüphe duyma, teyit vb. konularında nasıl algılandığını göstermektedir. Özellikle yaşlıların medya ve yeni medya repertuvarları hacmi ve enformasyona güven duymaları arasındaki ilişki irdelenmektedir.

Nijerya’da Edewor vd. yaptıkları araştırmada enformasyon arayışı için yaşlıların % 98’inin aile bireylerini ve %92’sinin radyo ve tv. kullandıklarını göstermiştir (2016). Aynı çalışmada, yaşlıların gereksinim duydukları konularda yeterli enformasyona ulaşamama sorununa da işaret edilmiştir. Peki, geleneksel medyadan (gazete, radyo ve tv.) yeterli ve güvenilir enformasyona ulaşamadığı zaman, yaşlılar yeni medya ekosistemine başvurabilmekte midir? Web 1.0 ortamını mı? yoksa sosyal medya platformlarını mı kullanmaktadır? Ya da WhatsApp gibi kapalı haberleşme gruplarını mı?. Bu ekosistemde ulaşılan enformasyon güvenilir ve

yeterli midir? Geleneksel medyadan yeni medya ortamlarına hangi yaşlılar geçiş yapmaktadır. Bu yaşlıların toplumsal sınıfları nedir? vb. sorular bu araştırmada da ele alınmıştır.

Van Dijk (2006)'a göre, günümüzde medya ve özellikle yeni medya ekositeminde hız kültürünün etkisiyle, enformasyon yalnızca dikkat cezbetmek amacıyla çok daha sık ve daha yüksek hızda gönderilmektedir. Bu olgu, aşırı iletişim ve enformasyon yüklemesi olarak adlandırılmaktadır (2006:193). Van Dijk, aşırı enformasyon yüklemesinin bazı koşullarda strese yol açabileceğine işaret eder. Evde yalıtılma, belki de yalnız yaşama koşulları göz önüne alınırsa, salgın sürecinde yaşlıların kullandıkları enformasyonun ne'liğinin bu noktada irdelenmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkar. Yaşlılar hangi konularda enformasyon aramaktadır? (Örneğin, sağlık ve sağlık hizmetleri, emeklilik sonrası yaşam, ekonomik durum, yerel yönetim, ulaşım hizmeti vb.) sorusunun yanıtı da, nüfusun bu kesimine yönelik toplumsal politikaların geliştirilmesi için gereklidir.

Yaşlıların salgın sürecinde toplumsal olarak yalıtılmaları, medya ve sosyal medya platformlarında hastalığın günah keçisi olarak temsil edilmeleri (Arun, 2020; İnceoğlu, 2020; 65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2020; Senex, 2020), yaş ayrımcılığına maruz kalmaları da, kişisel olarak çaresizlik, yalnızlık, kaygı vb. hisleri yaşamalarına yol açmıştır. Bu koşullarda, enformasyon arayışı ve elde edilen/ulaşılan enformasyonun, bu hislerin üstesinden gelinmesinde ve gündelik yaşamın sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesinde kanımızca olumlu veya olumsuz rolü vardır. Üstelik, 65 yaş ve üzeri yaşlıların homojen bir grup olmadığı, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir, yaşanılan yer (kır/kent), etnik köken, sağlık durumu vb. değişkenler bağlamında göz önüne alınırsa, farklı düzeylerde medya ve yeni medya okuryazarı oldukları aşıkardır. Özellikle, salgın sürecinde bir çok kamusal hizmetin (vergi, maaş ödemeleri, ilaç takibi ve reçete yazılması vb.) e-devlet platformu üzerinden yürütülmesi, gündelik yaşamın idamesi için gerekli temel gereksinimlerin çevrimiçi alışveriş ile karşılanması, çevrimiçi bankacılık ile ödemelerin yapılması vb. dikkate alındığında, yeni medya ekositeminde yaş değişkeni temelinde birincil düzey eşitsizlik (erişim ve sahiplik) ve ikincil düzey eşitsizlik (kullanım becerisi) (Hargittai, 2002; van Dijk, 2013, Özsoy, 2020) görünür olmuştur. Literatürdeki çalışmalar yaşlı nüfusun kendi içerisinde de erişim ve kullanım açısından büyük bir eşitsizlik olduğunu ortaya koymuştur (Hargittai, vd., 2019; aktaran Robinson vd.,2020: 8). Dijital eşitsizlikleri salgın sürecinde yaşlılık kesitinde özellikle tartışmak gereklidir, çünkü sadece var olan geleneksel eşitsizlikleri sürdürmek ve pekiştirmekle kalmaz, yeni eşitsizlikleri de üretir.

Dijital bölünme ve dijital eşitsizlik çalışmalarının erken döneminde, erişim eşitsizliğine odaklanılmıştır (van Dijk ve Hacker, 2003; Selywn, 2004). İkinci düzey dijital eşitsizlik araştırmalarında ilgi, “kim/kimler kullanıyor” sorusundan ziyade “nasıl kullanıyor” sorusuna kaymıştır. İkinci düzey eşitsizlik araştırmaları beceri uçurumuna ve kullanım farklılıklarına odaklanmıştır. DiMaggio ve Hargittai (2001), dijital bölünmenin beş farklı düzeyine işaret eder:

- (1) Teknik olanaklar (yazılım, donanım, bağlantı kalitesi);
- (2) Kullanım özerkliği (erişim yeri, ortamın tercih edilen faaliyetler için kullanılma özgürlüğü);
- (3) Kullanım örüntüleri (İnternet kullanım türleri);
- (4) Sosyal destek ağları (bireyin kullanım anlamında yardım için başvurabileceği diğer insanların mevcudiyeti; kullanımı teşvik eden ağların büyüklüğü);
- (5) Beceri (kişinin ortamı etkili şekilde kullanabilme yeteneği).

Hargittai, “ikincil düzey eşitsizlik” olarak tanımladığı olguda, kişilerin, çevrimiçi becerilerinin yetersizliği ve eksikliğine dikkat çeker (2002). Çevrimiçi beceriler, bireylerin medyayı kendileri için en çekici/gerekli şekillerde, gereksinimleri doğrultusunda ve fayda sağlayacak şekilde kullanabilmeleri hakkındadır. Çevrimiçi ortamlarda farklı türlerde ve nitelikli enformasyona erişme becerisi, (kişisel) verilerinin güvenliğini koruyacak şekilde hareket etme, kullanıcıların bu ortamlardan en üst düzeyde faydalanmalarına olanak tanımaktadır. Bu noktada dijital okuryazarlık meselesi gündeme gelmektedir. Çünkü, dijital okuryazarlıkla elde edilen beceriler yeni iletişim teknolojilerinin yaşama adaptasyonunun yordayıcısıdır (Yu vd., 2017).

Bu çalışmada dijital okuryazarlık olgusu, dijital sermaye sahipliği (Ragnedda, 2020) ve düzeyi üzerinden serimlenmiştir. 65 yaş ve üzeri nüfus kesitinde dijital sermaye düzey saptanarak, (yetişkin eğitimi başta olmak üzere) politika yapımına zemin oluşturulmuştur. 11.Kalkınma Planı’nda (659.hedef), yaşa yönelik politika ve hizmetlerin veriye dayalı yapılması belirtilmektedir. Yaşlı bireylerde akıllı telefon sahipliği olsa da, araştırmamızın bulgularını açıklayacağımız bölümde görüleceği üzere, kullanım becerisi sınırlıdır veya belli bir medya diyeti temelinde gerçekleşmektedir (Binark, 2016, 2017, Binark ve Gencel-Bek, 2010). Pew Research İnternet Araştırmaları da ABD örneğinde, 65 ve yaş üzeri yaşlıların akıllı telefon sahipliğinin arttığını ama, hala İnternet’i hakkıyla kullanamadıklarını ve akıllı telefon kullanım becerisinin eğitim ve gelir düzeyiyle koşut olduğunu saptamıştır (Anderson ve Perrin, 2017). Hargittai ve Dobransky’nin (2017), Hargittai vd.nin (2019) ve Francis vd.nin (2019) araştırmaları da, kullanım becerileri konusunda yaşlıların heterojen niteliğine işaret eder. Yaşlı yetişkinlere odaklanan bu araştırmalarda, internet becerileri, kullanım sıklıkları, kullanımları, bağlanmak için tercih ettikleri cihaz türü ve sayısı gibi faktörler açısından yaşlı yetişkinler

arasında belirgin farklılıklar olduğu, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların daha yüksek beceriye sahip oldukları (Foster vd, 2016; Hargittai ve Dobransky, 2017); gelir ve eğitim düzeyi yüksek olanların internet kullanım otonomilerinin daha fazla olduğu, bu otonomininse daha yüksek genel internet becerileri ile sosyal medya becerileri ile bağlantılı olduğu (Hargittai vd., 2019) saptanmıştır.

Türkiye’de ise TÜİK 2019 Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na göre, son üç ay içerisinde bireylerin yaş grubuna ve cinsiyete göre internet kullanma oranlarına bakıldığında, 16-24 yaş arası grupta toplamda kullanım oranı %90.8, erkeklerde %94.8, kadınlarda ise %86.6 iken; 55-64 yaş arası grup için bu oranlar toplamda toplamda %42.6, erkeklerde %52.2, kadınlarda ise %33.2’dir. 65-74 yaş aralığı grupta ise bu oran toplamda %19.8, erkeklerde 25.3, kadınlarda 15.0’dır. Veriler yaşlı yetişkinler açısından kullanım uçurumunun derinliğini işaret etmekte, bu uçurumun kadınlar açısından daha da büyük olduğu ortaya koymaktadır. TÜİK bu kapsamda internet kullanımını, kullanım amaçlarına göre de ölçmektedir; ancak TÜİK’in genel istatistikleri dışında Türkiye’de kullanım uçurumuna ilişkin kapsamlı ve nüanslı ampirik veri bulunmamaktadır. Bu bağlamda, araştırmamız, elde edilecek bulguların, TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmaları ve diğer ülkelerde yapılan araştırmalar (Nielsen, vd. 2020) ile karşılaştırmalı okunması ve uluslararası düzlemde bilgi üretime katkı yapma niteliğini taşımaktadır.

Global Web Index (2020)’in Covid-19 salgını sırasındaki medya tüketimi ile ilgili yaptığı güncel bir araştırmanın sonuçlarını kısaca özetlemek fikir verici olabilir. Araştırmada “baby boomers” kuşağından yaşlı katılımcıların sosyal medyayı daha çok arkadaşları ile iletişim içinde kalmak için kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, bu kuşak sosyal medyayı %30 oranında arkadaşları ile iletişim kurmak için kullanırken, yalnızca %27 oranında katılımcı sosyal medyaya haber almak amacıyla yönelmektedir. Diğer yandan “millennial” olarak tanımlanan, genç ve genç yetişkin katılımcılar, baby boomers’ların aksine, sosyal medyayı daha çok haber almak için kullanmaktadır (%54). Baby boomers kuşağının en çok tercih ettiği sosyal medya platformu Facebook’tur (%32). YouTube ve Twitter’ın bu kuşak tarafından tercih edilme oranları %14 ve %13’tür. Instagram %7 oranıyla, bu kuşak tarafından en az tercih edilen platformdur. Ayrıca bu kuşağın %42’si TV yayınlarını takip ettiğini belirtmiştir. Global Web Index’in raporunda, haber kaynaklarının güvenilirlik oranlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında, ABD’de en güvenilir haber kaynağının %61’lik bir oranla Dünya Sağlık Örgütü olduğu bulunmuştur. İngiltere’deyse, en güvenilir kaynaklarda %62’yle İngiliz hükümetinin web sitesi yer almaktadır. Haber kanalları ise İngiltere’de %53 oranında katılımcı tarafından güvenilir kaynak olarak görülürken, ABD’de bu oran %37’nin üzerine çıkamamıştır. Bununla birlikte hem

ABD’de hem de İngiltere’de katılımcılar, sosyal medyada paylaşılan haberlerin güvenilirliğini oldukça düşük bulmaktadır. Haber tercihlerine bakıldığında ise, tüm katılımcılar arasında en çok tercih edilen içeriğin iyileşme oranları olduğu görülmektedir. Onu takip eden içerikler ise, tercih edilme oranlarına göre sırasıyla; pozitif hikâyeler, yerel gelişmeler ve sağlıklı kalma tavsiyeleridir. Baby boomers’lar da farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu kuşaktakilerin görmeyi en çok tercih ettiği içerikler %58’lik bir oranla yerel gelişmelerdir. Bunu %53 ile pozitif hikâyeler takip ederken; üçüncü ve dördüncü sırada, %48 ve %36’lık oranlarla, iyileşen hasta istatistikleri ve sağlıklı kalma üzerine tavsiyeler bulunmaktadır. Araştırma öznemize en yakın yaş kuşağı olan baby boomers’ların açıkladığımız medya, yeni medya ekosistemi kullanım pratikleri ve haber konusu tercihleri bizim araştırmamız için de fikir vericidir.

Keza antropolog Lena Vögele’nin *Connected* adını taşıyan 70 üstü yaşlı bireylerin WhatsApp kullanımı deneyimini ele aldığı araştırma videosu da⁵ salgın sırasında yaşlıların iletişim teknolojilerini bağlantıda kalmak için nasıl kullandıklarını göstermektedir (Binark, 2020).

Geçmişte yaşanan pandemilerde olduğu gibi, Covid-19 da her yaştan insanı etkileyebilmekle birlikte, yaşa bağlı olarak bağışıklık fonksiyonunun azalması, kendilerinden daha genç nüfusa kıyasla daha fazla mental, fiziksel ve kronik hastalığa sahip olmaları, bu yaş grubunu risk faktörü yüksek kategorisine dahil eder, dolayısıyla da onların daha fazla sosyal mesafe, izolasyon yaşamalarına ve geçmiş sorunlara ek olarak bu duruma bağlı yeni sorunların ortaya çıkmasına, kaygı, depresyon ve diğer psikolojik sorunların artmasına neden olur (Girdhar, 2020; Nikolich-Zugich vd., 2020, Serafini vd., 2020, Yang vd., 2020). SARS gibi geçmişte yaşanan salgınlar, bu dönemlerde yaşlılar arasında önemli sağlık sorunlarının ortaya çıktığını göstermiştir, bu nedenle Covid-19’un yaşlıların sağlığına etkisi süreçle eşzamanlı olarak araştırılmalıdır (Vahia vd., 2020). Salgın süresince ve sonrasında yaşlı sağlığını korumak için bir takım tedbirlerin alınması ve bunların etkinliğin ölçülmesi gerekmektedir, sosyal katılım için farklı teknolojilerin kullanılması da bu tedbirlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Vahia vd., 2020). Erişim ve kullanımda yukarıda belirttiğimiz eşitsizlikler olsa da çevrimiçi teknolojiler bu süreçte sosyal destek ağı ve aitlik hissi sağlamada yaşlılara yardım edebilir (Armitage ve Nellums, 2020). Katılımcıların Covid-19 salgınına ilişkin bilgi, algı, kaygı ve davranışlarını ölçen bir araştırmada daha yüksek özyeterliliğin daha düşük kaygıyla; kısıtlayıcı tedbirlere uyma istekliliği ve enformasyon yetkinliğinin enfeksiyonun yayılımını azaltacak daha pozitif davranış değişiklikleriyle ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmada nüfusun kaygı düzeyinin ve

⁵ Lena Vögele’nin araştırma video için: <https://vimeo.com/414442336>. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2020.

salgın karşısında gösterilen davranışların enformasyon sağlayıcılar tarafından etkilenebileceği belirtilmiştir (Lim vd., 2020).

Salgın döneminde ülkelerin ekonomik, politik, toplumsal, sağlık gibi alanlarda karşı karşıya kaldıkları zorluklar dolaylı veya doğrudan enformasyonla ilişkilidir çünkü doğru ve nitelikli enformasyonu doğru zamanda doğru kişilere ulaştırmak sorunların bir kısmını çözebilir veya azaltabilir (Ashrafirizi ve Kazempour, 2020). İlk Covid-19 vakalarının duyurulmasının ardından insanların verdikleri ilk tepkilerin hastalık hakkında internette enformasyon aramak olduğu bulgulanmıştır (Bento, 2020). Pandemi sürecinde enformasyon erişimi acil ve oldukça önemli olmakla birlikte, salgın sürecinde yapılan erken dönem çalışmalar, özellikle internette yer alan enformasyonun büyük çoğunluğunun düşük nitelikli olduğu ortaya koymaktadır (Cuan-Baltazar vd., 2020; Hernández-García ve Giménez-Júlvez, 2020). Twitter’da Covid-19 hakkında paylaşılan enformasyon ve yanlış enformasyona ilişkin yapılan araştırmada; salgınla ilgili orijinal tweetlerin %40,5’inin URL içerdiği saptanmıştır. Araştırmacılara göre; sosyal medya kullanıcıları fikirleri yaymak, iddialara destek vermek, bilgi ihtiyacını karşılamak için genellikle harici enformasyona güvenirler, Covid-19 kapsamında sosyal medya kullanımı da bir istisna değildir. URL paylaşım oranının yüksekliği belirsizlik zamanlarında enformasyona duyulan ihtiyacın büyüklüğünü göstermektedir. Araştırma sonucuna göre; paylaşılan URL’lerin ağırlıklı bir kısmı beklenenin aksine DSÖ gibi yüksek nitelikte sağlık enformasyonu veren kuruluşlar değil, haber kuruluşlarının linkleridir (Singh vd., 2020). Dünya Sağlık Örgütü, salgın hakkındaki dezenformasyonun hızla yayılmasını ifade etmek için “*infodemi*” kavramını kullanmaktadır. DSÖ Genel Direktörü, “sadece epidemi ile değil infodemi ile de savaşıyoruz. Sahte haberler bu virüsten daha hızlı ve daha kolay yayılıyor ve virüs kadar tehlikeli” sözleriyle salgın döneminde yaygınlaşan enformasyon kirliliğinin var olan sorunun büyümesine yol açtığına işaret etmektedir. DSÖ raporunda, kimi yanlış kimi doğru aşırı miktarda enformasyonun neden olduğu bu durumun insanların güvenilir kaynaklara erişimini engellediği belirtilmiş, yanlış enformasyonla mücadele, salgınla mücadelede stratejik hedeflerden biri olarak saptanmıştır (<https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>).

Literatürde yaşlıların enformasyona erişim ve enformasyonu değerlendirme alışkanlıkları hakkında önemli çalışmalar bulunmakla birlikte, Türkiye özelinde konuya ilişkin elimizde yeterince veri ve makro çalışma bulunmamaktadır. Araştırmalar, yaşlıların birincil enformasyon kaynağı olarak aile, arkadaş, sağlık çalışanı gibi bire bir iletişim kurabildikleri kişileri gördüklerini (Gollop, 1997; Walker vd., 2017; Turner vd., 2018), en çok sağlıkla ilişkili konularda enformasyon aradıklarını (Edewor vd., 2016), sosyo-demografik değişkenlerin enformasyon arama davranışı üzerinde etkili olduğunu (Eriksson-Backa vd., 2018) ortaya

koymaktadır. Kimi çalışmalar, yaşlıların enformasyon arama aracı olarak geleneksel medyayı özellikle de televizyonu daha çok kullandıklarını (Edewor vd., 2016; Zhao, 2019) ortaya koysa da kimi araştırmalarda geleneksel enformasyon edinme kaynağı olduğu düşünülen televizyona göre internetin daha fazla tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde, iletişim araçları bağlamında, halen yaşlıların enformasyon kaynakları ve hangi kaynaklardan gelen enformasyona daha fazla güvendiklerine ilişkin bir görüş birliği yoktur. Yaşlılar, çevrimiçi kaynakları daha çok ilaç listeleri, ziyaret bilgilendirmeleri, tıbbi kayıtlar, güncel yerel servisler ve sosyal aktiviteler gibi içeriklere ulaşmak için kullandıklarını belirtmektedir (Walker vd., 2017). Bununla birlikte internetten alınan enformasyona duyulan güvenin düşük olduğu saptanmıştır (Turner vd., 2018). Sandhu ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada (2013), yaşlılarda, bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenmede en büyük motivasyonlarından birinin yaşam kalitesini yükseltmek olduğu bulunmuştur. Bu durum, aile ve arkadaşlarla iletişimi devam ettirme ve kendi ilgi alanlarını takip etme gibi durumları kapsamaktadır. Katılımcıların işaret ettiği, iletişim teknolojileri öğrenimindeki en büyük engeller arasında ise bilgisayar kullanma korkusu, öğrenme desteğinin olmaması, eğitim süreci ve teknolojinin maliyeti ve hafıza problemleri gibi durumlar bulunmaktadır (Sandhu vd., 2018). Bir başka araştırmada (Hofer, 2019), yaşlıların yaşam doyumu ile çevrimiçi enformasyon arama arasında pozitif ilişki olduğu, internet becerilerindeki artışın çevrimiçi enformasyon arama ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği saptanmıştır. İnternet yaşlıların enformasyon arayışında giderek artan bir role sahiptir (Zhao, 2019). Bu bulgular birlikte düşünüldüğünde, yaşlıların çevrimiçi kaynaklardan elde ettikleri enformasyona daha fazla güven duymalarına koşut olarak çevrimiçi alana daha fazla entegre olmaya başladıkları, ancak erişim, beceri, sosyal destek yetersizliği vb. kaynaklı sorunlar nedeniyle internetin sunduğu imkânlardan yeterince faydalanmadıkları görülmektedir. Oysa günümüzde internet en önemli enformasyon kaynaklarının başında gelmektedir. Kriz dönemlerinde internetin bu rolü güçlenmektedir. Bu nedenle; yaşlılık, iletişim ve dijital eşitsizlik çalışmalarının kesişimi, yaşlıların enformasyona erişme, enformasyonu değerlendirme ve ondan faydalanmaya ilişkin sorunlarının tespiti ve bu sorunlara çözüm arayışını amaçlayan bu araştırmanın kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Türkiye’de konuya ilişkin ampirik veri yok denecek kadar azdır. Eskişehir’de düşük gelir grubu, 45 yaş ve üzerindeki bireylerle yapılan araştırmada, bu yaş grubunda geleneksel medyayı tercih etme eğiliminin daha fazla olduğu; en sık kullanılan sosyal medya ortamlarının büyük ölçüde WhatsApp ve Facebook ile sınırlı olduğu (Sütlüoğlu, 2020) ortaya konmuştur. Yürütülen nitel bir çalışmada ise (Becerikli, 2013) katılımcıların interneti ağırlıklı olarak sevdikleriyle iletişim kurmak için kullandıkları, yüz yüze iletişimi tercih etmekle birlikte ancak bu imkânın olmadığı durumlarda internet kullandıkları belirtilmiştir.

Normal koşullarda enformasyona erişme ve enformasyonu değerlendirme davranışları hakkında bilgi sahibi olmak kriz dönemlerinde bu alışkanlıkların değişip değişmediğini, değişiyorsa nasıl değiştiğini anlamaya yardımcı olacaktır. Olağanüstü koşullarda enformasyonla kurulan ilişkinin niteliğinin ortaya konması kriz anında sorunu çözmeye yardım ederken, gelecekteki olası krizlerde de hazırlıklı olmaya imkn sunmaktadır. Farklı alanlarda, SARS salgınından elde edilen tecrübeler Covid-19 ile mcadeledenmli katkı sunmuştur (Flint vd., 2020, Webster, 2020). Covid-19 araştırmaları da gelecekteki salgınlara yönelik toplumsal, siyasal ve ekonomik strateji belirlemede yardımcı olacaktır. Bu nedenle, enformasyonla kurulan ilişkinin salgınla eşzamanlı olarak araştırılması gerekmektedir. Enformasyon ve enformasyonu değerlendirebilme becerisi salgınla mcadeledenmli bir rol oynamaktadır. Bu durum,önerilen araştırmanın aciliyetine venmine işaret etmektedir.

Salgın süreci içinde yaşlılar, hem salgına ilişkin hem de gündelik yaşamın işleyişi ile yeniden düzenlenmesine dair enformasyonu hangi kaynaklardan edinmektedir? Enformasyon kaynaklarına ne düzeyde güven duymaktadır? Hangi kaynaklar neden daha güvenilir olarak görülmektedir? Sosyo-demografik değişkenler ile enformasyona güven arasında nasıl bir ilişki vardır? Yaşlıların salgına ilişkin bilgi düzeyleri nedir? Bilgi düzensizliği hangi konuda görülmektedir? Dijital araç sahipliği ve dijital yetkinliğin birleşimi olan dijital sermaye düzeyi enformasyon araç ve kaynaklarına güveni nasıl etkilemektedir? vb. soruları bağlamında, bu araştırmada mevcut durumun analizi, ampirik bulguya dayalı gerçekleştirilecek çzmler veneriler, yaşlıların bireysel ve toplumsal sağlığının, kişisel güvenliğinin ve refahının korunması amacıyla alınan tedbirlerin etkilerinin karar alıcılar ve uygulayıcılar tarafından değerlendirilmesini, güncellenmesini veya geleceğe yönelik olarak kısa ve orta vadeli yeni projeksiyonların geliştirilmesini sağlayabilecektir.

Araştırmanın amacı, salgın sürecinde, Türkiye temsili birrneklemler ile 65 ve yaşzeri yaşlıların enformasyon arayışı ve değerlendirmesine ilişkin, mevcut durumu ve eğilimi kanıt temelli bilimsel ampirik verilerle ortaya koymaktır. Bu verilerzerinden, nüfusun bu kesiminin enformasyon gereksinimi ve değerlendirmesine ilişkin kısa ve orta vadeli projeksiyon,öngörü, analiz ve planlamaalışmaları yapılabilmesi olanaklı olacaktır.üstelik, bu araştırma, 11.Kalkınma Planı'nın 659. "Yaşlanan nüfusa yönelik hizmet ve politikalar veriye dayalı olarak geliştirilecektir" hedefiyle uyumlu olarak, Türkiye evrenini temsil eden veri setinin analizini yapmaktadır.

Araştırmamızın sorularını, sorunsalını ve amaçlarını yukarıdaki gibi kısaca özetledikten sonra, bir sonraki bölümde araştırmamızı temellendirdiğimiz aşağıdaki konular ve kavramlarımıza ilişkin literatür değerlendirmesi yapacağız.

- Türkiye’de Yaşlanmanın Mevcut Durumu
- Medya Repertuarı
- Enformasyon Gereksinimi ve Enformasyon Arama Edimi
- Dijital Eşitsizlik ve Dijital Sermaye
- İnfodemi ve Bilgi Düzensizliği
- Medyanın Gündelik Yaşamdaki Rolü ve Para-sosyal Etkileşim: Bağlantıda Kalma

2. LİTERATÜR ÖZETİ

2.1 Türkiye’de Yaşlanmanın Mevcut Durumu

Modern Türkiye’nin kuruluşunda %3 civarında hesaplanan yaşlı nüfusun, Cumhuriyetin yüzüncü yılına gelindiğinde, 2023 yılında %10’u geçmesi beklenmektedir (TÜİK, 2019). Yaşlı nüfusun oranının 2040 yılında %16’ya, 2060 yılında %23’e ve 2080 yılında da %26’ya ulaşacağı hesaplanmaktadır. Türkiye her geçen gün yaşlanmaktadır. Ancak yaşlanma kategorik olarak bir risk ya da bir sorun değildir. Türkiye için sorun zenginleşmeden hızla yaşlanmasıdır (Arun, 2020a). Zenginleşmeden hızla yaşlanmak Türkiye’nin kalkınma sürecinde sosyal, ekonomik ve çevresel düzeyde baskılar yaratmaktadır. Son 50 yıl zarfında yaşanan kırdan kente göç hareketi nüfusun %90’lara erişen bir yoğunluğunun yer değiştirmesine neden oldu. Göç süreci hızla yaşlanmanın da en temel etkenlerinden birisidir (Arun, 2014). Zira sağlık, eğitim ve güvenlik gibi temel hizmetlerin kentsel alanlarda daha kapsayıcı biçimde sunulması yaşlıları kente çekmektedir, kentte yaşlanmayı ideal kılmaktadır. Hızla kentleşme bir yandan da Türkiye’nin hızla yaşlanması anlamına gelmektedir. Kenti kullanmak, yaşlılar için vazgeçilmez temel haklardan birisidir. Kentsel alanlarda ikamet eden yaşlılar temiz hava, temiz gıda, temiz suya erişmek için yaş dostu çevrelere ihtiyaç duymaktadır. Kırsal alanda kalan yaşlılar için ise en önemli sorunların başında sağlık ve sosyal hizmetlere kısıtlı erişim gelmektedir.

Türkiye, yerel düzeyde çeşitlenen yaşlı nüfusun sorunlarını etkin biçimde çözebilmek için 2005 ve 2012 yıllarında iki defa olmak üzere yerel yönetimler yasasını değiştirdi. Bu değişimle birlikte yerelde yaşanan eşitsizliklerden en fazla etkilendiği düşünülen ve 4 incinebilir kesimden birisi olan yaşlılara hizmet götürmek üzere yerel yönetimler sorumlu ve yetkili kılındı (Arun ve Holdsworth, 2020). Ne var ki Arun ve Holdsworth’ün güncel çalışmaları merkezden yerele yetki devrinin hizmetlerin parçalanmasına neden olduğunu ve yerelde yaşlıların yeni eşitsizliklerle karşı karşıya kaldığını ortaya koydu. Bu yeni ve daha da karmaşık hale gelen eşitsizliklerle mücadele etmek, hizmetlerin entegrasyonunu sağlamak üzere Arun ve Holdsworth, çalışmalarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) çare olabileceğini tartışıyorlardı. Nitekim küresel olarak benzer süreçten geçen Şili, Güney Kore, Brezilya, Endonezya, Avustralya, Romanya, Malezya gibi ülkeler yetkileri yerele devretmek suretiyle eşitsizliklerle etkin mücadele etmeye çalışan ülkelerdir. Ne var ki bu yetki devriyle birlikte başarılı olabilmış, hedefe ulaşabilmiş ülkelerin sayısı oldukça azdır. İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi yetki devriyle

birlikte eşitsizliklerle etkin biçimde mücadele başarılı olmuş ülkelerin en önemli aracı BİT olmuştur. Arun ve Holdsworth de bu nedenle tele bakım ve BİT kullanımıyla coğrafi olarak çeşitlenmiş yaşlı nüfusun yaşadığı eşitsizlikleri törpülemenin mümkün olabileceğini tartışmaktadır. Ancak yaşlıların BİT sahipliği, kullanımı ve yetkinliği konusunda yapılan çalışmalar konvansiyonel eşitsizliklerin dijital eşitsizlikleri beslediği yönünde bulgular da üretmektedir. BİT kullanımının yaygınlaşması, yaşlı nüfusun bu konuda yetkinleşmesi kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde dijital ortama aktardığı hizmetlere de erişimin sağlanması için yaşlıların nitelikli enformasyona erişiminin tesis edilmesi gerekli bir adımdır.

Yaşlanma olgusu her kişi tarafından, yaşamları boyunca edindikleri toplumsal, kültürel, ekonomik sermayelerine göre farklı şekillerde tecrübe edilir. Kentli yaşlıların ile kırsal alanda yaşayan yaşlıların, kamusal katılımları, toplumsal talepleri ve sağlık hizmetlerinden yararlanma istekleri her bir değişkene göre bir kere çeşitlenir, farklılık gösterir. Buradan da yaşlanma olgusunun homojen olmadığını, heterojen olduğunu kavrarız. Yaşlanma olgusu, yaşam döngüsü kavrayışı içinde, sosyolojik olarak bütünlüklü bir bakış açısıyla ele alınmalıdır (Şentürk, 2020).

Türkiye'de makro ölçekte, yaşlı bireylerin medya ve yeni medya kullanım pratikleri üzerine ampirik bir araştırma neredeyse hiç yoktur, ancak literatürde küçük ölçekli nitel araştırmalar⁶ ya da TUİK Hane Halkı Bilişim Araştırması verilerinin ikincil okuması ve karşılaştırması yapan değerlendirmeler⁷ bulunmaktadır. Türkiye'de yetişkinlerin dijital erişim olanaklarını kullanım beceri ve kültürel sermaye açısından değerlendiren Taşdemir ve Fındık'ın (2017) çalışması bu açıdan kuramsal bakış açısı nedeniyle önemlidir.

Böylesi bir arkaplan düşünüldüğünde Covid-19 salgını döneminde yaşlıların enformasyon gereksinimi ve arayışına ilişkin bulguya dayalı olarak politika geliştirmenin gerekliliği iyice açığa

⁶ Örneğin Şentürk, Ş. D., "60 Yaş Üstü Bireylerin Sosyal Ağlarda Yer Alma Motivasyonları: Facebook Örneği", *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2017, 183-195; Tekedere, H., ve Arpacı, F., "Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 2016, 377-392; Sütüoğlu, T., "Orta yaş ve üzerindeki bireylerde dijital eşitsizliğin görünümüleri: Erişim eşitsizlikleri ve kullanım farklılıkları". *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma*. Der. M. Fiğan, ve Y. Özdemir, Ankara: Alternatif Bilişim Derneği, 2020; Fiğan, M ve Cihangir, M., "Dijital Eşitsizliğin Etnik Yanı: Yaşlı Kürtlerin Teknoloji İle İlişkilenme Deneyimleri", *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma*. Der. M. Fiğan, ve Y. Özdemir, Ankara: Alternatif Bilişim Derneği, 2020.

⁷ Bakınız: Baran Görgün, A., Koçak Kurt, Ş. ve Tekeli Serdar, E., "Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı No 45, 2017, 1-24; Arun, Ö. ve Elmas, Ç., "Türkiye'de Dijital Eşitsizliğin Toplumsal Kökenleri", *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma*. Der. M. Fiğan ve Y. Özdemir. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği. 2020.

çıkar. Aynı zamanda, bu Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde yaşlı nüfusuna ilişkin sunacağı parçalanmış hizmetleri entegre edebilmek üzere ortaya koyacağı ilk adımlardan birisi olabilir.

2.2 Medya Repertuarı

Medya repertuarı kavramı bu çalışmada yaşlıların geleneksel medyayı ve yeni medyayı eşanlı ve yahut eşansız kullanım pratiklerini, kitle iletişim araçlarında ve kaynaklarında enformasyon arama deneyimlerini kavramak için başvurulmuştur. Medya repertuarı kavramı, iletişim çalışmalarında, geleneksel medya metinlerinin izleyicisinin yeni medya kullanım pratikleri, iki ekran olgusu ve çevrimiçi akışım ortamlarının izleme pratiğine dahil olması nedeniyle kullanıcıya dönüşmesi durumunu anlama çabasının ürünüdür.

Olsson vd.'ne (2019) göre daha önceki iletişim çalışmalarında "izleyici" olarak ele alınan kavramsallaştırma, günümüzde daha karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, medya araştırmalarında, güncel medya kullanıcılarının daha iyi anlaşılabilmesi için yeni kavramlar ve fikirler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu çabalardan bir tanesi de, medya repertuarı kavramının ortaya çıkışıdır (Hasebrink ve Domeyer, 2012; Hasebrink ve Hepp, 2017; Hasebrink ve Popp, 2006, aktaran Olsson vd., 2019:40). Medya repertuarı yaklaşımı, Leslie Haddon'un (2005) 'iletişim repertuarı' kavramsallaştırmasıyla ilgilidir ve bir anlamda oradan esinlenerek ortaya çıkarıldığını söylemek mümkündür (Olsson vd., 2019: 40). Hasebrink, iletişim repertuarı nosyonundan yola çıkarak, insanların farklı medya ve farklı içerik türleriyle temaslarını nasıl birleştirdiklerine odaklanan 'repertuar odaklı bir yaklaşım geliştirilmesini savunmuştur (Hasebrink ve Popp, 2006:369'den aktaran Olsson vd.,2019: 40). Bu yaklaşıma göre, insanların medya repertuarlarının farklı düzeylerde analiz edilebilir. Örneğin, kullanılan medya cihazları düzeyinde (televizyon, radyo, cep telefonları, vb.), medya türleri düzeyinde (haber programları, spor programları, kültür programları vb.) veya daha başka kategorizasyonlar üzerinden medya repertuarının incelenmesi mümkündür (Hasebrink ve Popp, 2006; Olsson vd., 2019:40).

Olsson vd.'ye (2019) göre, medya repertuarı; yapısal, konumsal ve bireysel faktörlerin bir sonucu olarak oluşturulmaktadır. Yapısal faktörler, belirli kullanıcılar için mevcut olan medya ve bunların niteliği ile ilgilidir. Konumsal faktörler, kullanıcıların bir sosyal yapı içindeki konumlarına ve bu durumun gündelik medya repertuarlarına nasıl etki ettiğine işaret etmektedir. Konumsal faktörler olarak cinsiyet, yaş ve eğitim derecesi gibi kategoriler ele alınabilir. Bireysel faktörler ise medya repertuarındaki farklılıkları hem yapısal hem de

konumsal faktörler bağlamında açıklamaya yardımcı olur. Bireysel faktörler hem yapısal hem de konumsal faktörler çerçevesinde bireysel tercihlerin etkisi olarak açıklanabilir (Olsson vd., 2019:41).

Hasebrink (2006) medya repertuarı yaklaşımının farklı değişkenlerden ziyade örüntüleri vurguladığını ve şu soruyla karakterize edilebileceğini belirtmiştir: “Farklı seçicilik biçimlerinin sonucu nedir, medya kullanıcıları medya iletişimlerini medya repertuarlarında kapsamlı bir medya kullanımı modelinde nasıl birleştirirler?”. Bunun yanında Hasebrink (2006), medya repertuarı ile ilgili olarak Riepl’in (1972) yeni medyanın eski medyanın yerini almadığı, ancak işlevsel farklılaşmaya katkıda bulunduğu hipotezini hatırlatarak, medya kullanıcılarının eski ve yeni medyayı gerçekte nasıl birleştirdikleri, artan sayıda seçeneği günlük yaşamlarına nasıl entegre ettikleri sorusunun yanıtının da medya repertuarı çerçevesinde aranabileceğine dikkat çekmiştir.

Medya repertuarı kavramı literatürde üç kapsayıcı ilke temelinde şekillenmektedir (Olsson vd, 2019; Hasebrink ve Hepp, 2017; Hasebrink ve Domeyer, 2012). Bu ilkeler kısaca şu şekilde açıklanabilir:

“Kullanıcı merkezli perspektif: Medya repertuarları kavramı kullanıcıya odaklanmaktadır. Bu kavram, belirli bir medyanın hangi kitlelere ulaştığını soran medya merkezli bakış açısını göz önünde bulundurmak yerine, belirli bir kişinin hangi medyayı kullandığı sorusunun üzerinde durur.

Bütünlük: Repertuar odaklı yaklaşım, bir kişi tarafından düzenli olarak bir araya getirilen medya çeşitliliğinin dikkate alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu durum, tek bir medya türü üzerine odaklanan yaklaşımlardan edinilen ampirik verilerin yanlış yorumlanmasının önlenmesine yardımcı olacaktır.

İlişkisel: Repertuar odaklı yaklaşım içerisinde, bir medya repertuarının bileşenlerinin karşılıklı ilişkileri ve bağlantılı işlevleri, repertuarın "iç yapısı" veya "tutarlılığı" temsil etmelerinden dolayı özellikle önem taşımaktadır. Bu durum, bir bireyin medya repertuarının yalnızca kullandığı farklı medyaların toplamından ibaret olmadığı, aynı zamanda anlamlı şekilde yapılandırılmış bir medya bileşimi olduğu şeklindeki temel varsayımı yansıtmaktadır” (Hasebrink ve Hepp, 2017:6).

Medya repertuarı kavramının yaşlıların medya ve yeni medya kullanım pratiklerine taşınması yakın tarihli bir araştırma ile gerçekleşmiştir. Olsson, Samuelsson ve Viscovi tarafından 2019 yılında yayımlanan “Resources and Repertoires: Elderly Online Practices” çalışmasında, 65

ve 85 yaş arasında 2000 İsveç vatandaşına, dijital ortamda yanıtlama olanağı sunularak posta yoluyla anketler iletilmiştir. Bu anketlerin 1264 tanesinden geri dönüş alınmıştır. Bu araştırmada aşağıdaki iki soruya yanıt aranmıştır:

- 1) Yaşlı kullanıcılar hangi çevrimiçi repertuvarlara sahiptir?
- 2) Yaşlı kullanıcıların çevrimiçi repertuvarları araçsal, söylemsel ve sosyal kaynaklara erişimlerine bağlı olarak nasıl değişmektedir? (Olsson vd., 2019)

Olsson ve diğerlerine (2019) göre, internetin Batı dünyasında yükselmeye başlamasından bu yana gençlerin yeni bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) kullanımının neredeyse “doğal” bir yaşam biçimi olduğu bir kuşağa ait oldukları düşünüle gelmiştir. Kuşaklararası farklılıkları ele alan çeşitli çalışmalar da çevrimiçi medyaya erişim ve kullanımda kuşaksal bazı farklılıklar olduğuna işaret etmiştir (Davidsson ve diğer., 2016, aktaran Olsson vd., 2019:39). Bu çalışmalardan çıkan sonuçlara göre, genç insanlar genellikle yeni medyayı yaşlılardan daha sık ve daha çeşitli şekillerde birden çok işlev yükleyerek kullanmaktadırlar. Diğer yandan, söz konusu çalışmaların ortaya koyduğu bir başka sonuç da, aslında çoğu yaşlı insanın aslında BİT'lere erişiminin olduğunu ve çevrimiçi olmak için cep telefonları, bilgisayarlar, tabletler gibi araçlardan yararlandıklarıdır. Olsson ve diğerleri (2019) tarafından da belirtildiği üzere, yaşlılar, istatistiksel olarak en büyük ve BİT'leri en sık kullanıcı grubu olmayabilirler, ancak yine de bu teknolojileri kullanmaktadırlar ve bir kullanıcı grubu olarak da giderek sayıları artmaktadır (Loos, 2012; Nimrod, 2017, aktaran Olsson vd., 2019: 39). Olsson vd.'ne (2019) göre çevrimiçi medya giderek kamusal ve ticari her türlü toplumsal hizmet için bir altyapı haline geldiğinden, gündelik yaşamdaki önemi artmaktadır. Çeşitli sosyal ve kültürel gruplara mensup yaşlı kullanıcıların da dijitalleşen topluma dahil olabilmeleri açısından, çevrimiçi medyayı nasıl kullandıklarını ve çevrimiçi dünyada nasıl gezindikleri araştırmak çok önemlidir. Buradan yola çıkarak, Olsson vd. (2019) çalışmalarında; yaşlı kullanıcıları, daha genç olan başka kullanıcı gruplarıyla karşılaştırmak yerine, farklı yaşlı kullanıcı grupları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları analiz ederek yukarıda açıklanan iki araştırma sorusuna yanıt aramışlardır.

Olsson vd. (2019) 65-85 yaş arası katılımcılarla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, medya repertuarı bağlamında tüm medyayı kapsamak yerine, yaşlı kullanıcıların çevrimiçi repertuvarlarına odaklanmışlardır. Araştırmacılar bunun, çevrimiçi dünyanın hâlihazırda kullanıcıların seçimi için başlı başına zengin seçenekler sunuyor olmasından dolayı verimli bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır. Bunun yanında, kavramın hangi cihazın (bilgisayarlar, cep

telefonları, tabletler gibi) kullanıldığından bağımsız olarak, çevrimiçi pratiklerin analizine olanak sağladığını belirtmektedirler.

Medya repertuvarının ilkeleri açısından değerlendirildiğinde Olsson vd. (2019) çalışması; farklı yaşlı kullanıcı grupları arasında, kullanıcı uygulamalarını haritalandırıp karşılaştırılıyor olması açısından kullanıcı merkezlidir. Katılımcıların etkileşime girmek için kullanıyor oldukları cihazlara bakılmaksızın, kullanıcıların çevrimiçi medya uygulamalarının tamamına dikkat ediliyor olunması yönüyle de bütünlük ilkesinin kapsamı içerisindedir (Olsson vd., 2019:41).

Söz konusu araştırmada katılımcıların medya kullanım pratikleri beş indeks altında toplanmıştır. Bu indeksler; medya kullanımı, ticari işlemler, tüketim, üretim/katılım ve sosyal hizmetler şeklindedir. İndekslerin kapsadığı maddeler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1. Medya kullanım pratikleri indeksleri (Olsson vd., 2019)

İndeksler	Maddeler
Medya Kullanımı	Ne sıklıkta internet kullanırsınız? a) Haber izlemek/dinlemek b) Play-TV c) Müzik dinlemek d) Radyo dinlemek e) Youtube
Ticari İşlemler	Ne sıklıkta; a) İnternet bankacılığı b) Elektronik kimlik c) Mobil bankacılık kimliği d) İnternet aracılığıyla fatura ödeme hizmeti e) Akıllı telefon aracılığı ile "Swish" hizmeti (İsveç para transferi uygulaması) kullanırsınız?
Tüketim	İnterneti;

	a) Fiyat karşılaştırmaları yapmak için b) Ürün bilgilerini almak için c) Mal veya hizmet satın almak için ne sıklıkla kullanırsınız? Aşağıdaki web sitelerini ne sıklıkta kullanırsınız? d) Blocket.se (E-Bay benzeri bir uygulama) e) Hemnet.se (Konut arama hizmeti)
Üretim/Katılım	Dijital cihazları ne sıklıkla; a) Fotoğrafçılık b) Film c) Çevrimiçi haberlere yorum yapma d) Müzik veya ses düzenleme için kullanırsınız? e) İnternet forumlarına ne sıklıkla yazarsınız?
Sosyal Hizmetler	Aşağıdaki web sitelerini ne sıklıkta kullanırsınız?: a) İsveç Vergi Dairesi b) "My Healthcare Contacts" (sağlık hizmetlerine yönelik e-hizmet) c) Emeklilik Kurumu d) Çevrimiçi Eczane e) Sosyal Sigortalar Kurumu

Araştırmada bağımsız değişken olarak ele alınan kaynaklar ise maddi, söylemsel ve sosyal olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Bu kaynaklar ise aşağıdaki tabloda ayrıntılandırılmaktadır:

Tablo 2. Bağımsız değişkenler (Olsson vd., 2019)

Kaynaklar	Değişkenler
-----------	-------------

Maddi	• Gelir: Emeklilik ve diğer gelirler dahil olmak üzere, hane halkı içindeki tüm insanların vergi giderleri haricindeki yıllık toplam geliri. • Teknik performans: Fiber kablo sahipliği (Evet Hayır) • Cihaz sayısı: Dizüstü bilgisayar, PC, Tablet, Akıllı Telefon, E-kitap okuyucu, Smart-TV, alternatif mobil ünite sahipliği (Evet/Hayır)
Söylemsel	• Eğitim: Eğitim düzeyi ve eğitimdeki yıl sayısı • İngilizce becerileri (öz-bildirime dayalı) • E-deneyim: Son 5 yılda çalışma hayatında bilgisayar veya diğer dijital teknolojilerin kullanımı
Sosyal	• Medeni durum • Sosyal ilişkiler (Aile, akrabalar ve arkadaşlarla sosyal ilişkilerin sıklığı) • Üyelikler (Farklı organizasyon ve dernekler)

Araştırmanın bulgularına bakıldığında, öncelikle İsveç'te yaşayan yaşlıların büyük bir kısmının dijital iletişim araçlara erişimi olduğu ve düzenli olarak internet kullanıyor oldukları görülmektedir.

Yukarıdaki Tablo 1'de belirtilen beş indeksin her birinin birbiriyle pozitif korelasyonu bulunmaktadır. Tüketim ve ticari hizmetlerin, indeks değerinin en yüksek olduğu iki değişken olduğu görülmüştür. Üretim/katılım ve sosyal hizmetler ise indeks değeri en düşük olan değişkenleri kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bulguları, araştırmacıların öngörüsü ile uygun olarak, örneğin çevrimiçi haber okuma gibi etkinliklerin sıklığının, yorum yazma veya emeklilik hizmetleri ile ilgili danışmanlık alma gibi etkinliklerden daha sık görüldüğü yönündedir. Yaş değişkeninin ise tüm indeksler ile negatif korelasyon gösterdiği görülmüştür. Buna göre yaş arttıkça, medya kullanımı, ticari hizmetlerin kullanımı, tüketim, üretim/katılım ve sosyal hizmetler için dijital teknolojilerden faydalanma sıklığı düşmektedir. Cinsiyetin de medya kullanımı, tüketim ve ticari hizmetler indeksleriyle negatif korelasyonu olduğu görülmüştür. Araştırmacılar bu sonuçlara göre, kadınların erkeklere göre çevrimiçi ortamlarda daha az etkin oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Olsson vd. (2019) tarafından aktarıldığına göre, bu bulgular Tirado-Morueta vd. (2016) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmanın sonuçları ile de tutarlıdır.

Kaynaklarla ilgili analizlere bakıldığında ise, çevrimiçi medya repertuvarların analizinde özellikle fiber bağlantı sahipliği olmak üzere teknik performansın oldukça önemli bir yapısal karakteristik olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmacılar İsveç'in görece teknolojik olarak gelişmiş bir ülke olmasına rağmen tüm vatandaşların fiber bağlantı sahibi olmadığını vurgulamaktadırlar. Fiber bağlantı tahmin edilebileceği gibi kentsel bölgelerde, kırsal bölgelere göre daha yaygındır. Fiber bağlantının önemi ise, internet kullanımı değişkeni açısından, kullanımı kolaylaştırması nedeniyle önemli bir faktör olmasıdır.

Araştırmanın ilginç bulgularından biri ise İngilizce bilgisi düzeyi ile ilgilidir. İngilizce becerilerinin, resmi eğitime göre daha belirleyici bir faktör olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar bunun nedeninin, internetin günümüzde hala İngilizce dilinin baskın olduğu bir biçimde işlemesi olabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre, gelir düzeyi anlamlı düzeyde belirleyici bir değişken olarak bulgulara yer almazken, fiber bağlantının da daha önce belirtildiği gibi yalnızca "internet kullanımı" değişkeni düzeyinde etkili olduğu görülmüştür. Diğer yandan, kullanılan araçların çeşitliliği ise çevrimiçi medya repertuvarın ölçülen tüm yönleri üzerinde pozitif düzeyde etkilidir. Bu bağlamda, bu araştırmanın sonuçlarına göre, dijital iletişim teknolojilerin kullanımında araç çeşitliliğin çokluğu ve çevrimiçi medya repertuvarın genişliği birbirleriyle ilişkilidir.

Sosyal kaynaklar bağlamında ise, sosyal ilişkilenimlerin ve üyeliklerin sınırlı düzeyde etkileri olduğu görülmüştür. Diğer yandan, etki düzeyi sınırlı olmakla birlikte "sosyal hizmetler" indeksi dışındaki tüm indekslerde anlamlı ve pozitif düzeydedir.

Bu araştırmadaki tartışmalar, özellikle bizim araştırmamızda salgın öncesi ve salgın sırasında yaşlıların geleneksel medya ve yeni medya repertuvarlarını enformasyon arama amacıyla kullanımını ele alırken yol gösterici olmuştur.

2.3 Enformasyon Gereksinimi ve Enformasyon Arama Edimi

Kriz dönemleri insanların enformasyon gereksinimlerini büyük ölçüde artırır. Nitelikli ve güvenilir enformasyon, karşı karşıya olunan yeni ve olağanüstü durumu anlamak, karşılaşılan belirsizlikle baş edebilmek, belirsizliğin ve risklerin yol açtığı kaygı, korku gibi duyguların üstesinden gelebilmek, yeni ortaya çıkan duruma karşı gereken önlemleri alabilmek için gereklidir. Bunların yanı sıra nitelikli bilgiye erişim temel bir insan hakkıdır. Uzun süre ev izolasyonunda kalan yaşlılar, pandemi süresince enformasyon gereksinimi en fazla artan

gruplar arasındadır. Salgın sırasında nitelikli enformasyon ihtiyacının artması araştırmacıları enformasyon arayışı, enformasyon kaynakları, güven, bilgi düzeyi gibi konularda araştırma yapmaya sevk etmiştir.

İtalya vatandaşlarının enformasyon arama davranışlarını değerlendirmek ve enformasyon kullanımlarının kamuoyunu nasıl etkilediğini anlamak amacıyla 4260 kişiyle yürütülen bir araştırmada (Falcone ve Sapienza, 2020), COVID-19 sırasında ve öncesinde katılımcıların enformasyon arama davranışları karşılaştırıldığında, salgın sırasında insanların bilim insanlarına karşı güven düzeylerinin öncesine kıyasla çok yüksek olduğu, benzer şekilde salgın öncesi ve sırasında, katılımcıların kurumsal güvenlerinin çok arttığı ortaya konmaktadır. İnsanların kullandıkları çeşitli enformasyon kaynaklarının neye inandıkları ve ne düşündükleri üzerinde ve dolayısıyla otoritenin güvenilirliğine ilişkin algıları üzerinde güçlü bir etkisi olduğu gerekçesinden hareketle katılımcıların enformasyon kaynaklarına güvenlerinin de araştırıldığı çalışmada, insanların sırasıyla bilim insanlarına (%92.6), resmi web sitelerine (%89.6), aile hekimlerine (%63), geleneksel medyaya (%41.7), arkadaş, akran, tanıdıklara (%7.3) ve sosyal medyaya (%4.3) güvendikleri saptanmıştır. Araştırmacılar, özellikle bilim insanları ve resmi web sitelerine duyulan güven ve bu kaynakların kullanım oranını artışı, bireylerin güvenilir kaynağa duydukları ihtiyacın artışıyla açıklamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; kadınlar erkeklere oranla daha fazla enformasyon ihtiyacı duymakta ve sağlık enformasyonu için çevrimiçi kaynaklara daha fazla başvurmaktadır, gençler yaşlılara kıyasla enformasyon kaynaklarına daha düşük sıklıkla başvurma eğilimindedirler, 18-29 yaş için kullanım sıklığı ortalama %53.86 iken 70 yaşın üzerindeki kişiler için bu sayı %61.41'e çıkmaktadır. Gençler aynı zamanda enformasyon kaynaklarından daha fazla şüphe duymaktadır. 30-39 yaş arası bireyler, en düşük güven düzeyine sahipken (%57.71), 70 yaş üstü bireyler için bu düzey %64'e kadar artmaktadır. Araştırmada, yaş ve cinsiyet birlikte ele alınarak değerlendirildiğinde 18-29 yaşındaki erkeklerin en düşük ortalama kullanım sıklığına (% 52,9) sahipken, 30-39 yaşındaki erkeklerin en düşük güven düzeyine (% 58,9) sahip oldukları, buna karşılık, 70 yaş üstü kadınların enformasyon kaynaklarını kullanmaya (% 63,3) ve onlara güvenmeye (% 68,2) en eğilimli grup olduğu saptanmıştır (Falcone ve Sapienza, 2020).

Çin'de iki aşamalı bir araştırma aracılığıyla pandemi boyunca bireylerin deneyimlerini boylamsal olarak ele alan bir çalışmada (Chen vd., 2020), ilk yapılan ankette katılımcıların yüksek düzeyde endişe hissederken ikinci ankette bu düzeyin önemli oranda düştüğü, katılımcıların yarıya yakınının (%45) pandeminin patlak vermesinden bu yana ayrımcılığa uğradığını hissettiği, takip anketinde bu durumun hemen hemen aynı kaldığı, en genç olanların en fazla algılanan ayrımcılık bildirdiği, başlangıçta erkeklerin kadınlara oranla daha fazla

ayrımcılığa maruz kaldıklarını algımlarken süreç içinde algılanan ayrımcılık açısından cinsiyete göre bir farklılaşma olmadığı, her iki dalgada da algılanan ayrımcılık açısından eğitim durumuna göre bir farklılığın olmadığı ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarına göre; katılımcıların %90'ından fazlası COVID-19 ile ilgili bilgilere farklı düzeyde de olsa ilgi gösterirken daha yaşlı ve daha az eğitilmiş katılımcıların her iki dalgada da COVID-19'a ilişkin bilgilere nispeten daha az ilgi gösterdikleri, bilgi arama davranışında cinsiyet veya mesleğe göre bir farklılaşma olmadığı ortaya konmuştur. Araştırmada, katılımcıların demografik özelliklerine göre enformasyona hangi kaynaklardan eriştikleri sorusuna da yanıt aranmıştır. Yaşlı katılımcılar, TV/radyo/ gazete veya arkadaşlar ve akrabalar gibi geleneksel kaynaklardan haber almayı tercih ederken, Weibo, kısa video uygulamaları ve bilgi paylaşım web siteleri gibi yeni ortaya çıkan medya formlarından gelen bilgileri tüketme olasılıklarının daha düşük olduğu saptanmıştır (Chen vd., 2020).

İlk COVID-19 vakalarının duyurulmasından hemen sonra yürütülen bir araştırmada (Bento vd., 2020), ilk vaka duyurularının ardından internette konuya ilişkin aramaların %36 oranında arttığı ancak ilk dönemdeki artan enformasyon arayışının birkaç hafta içerisinde eski başlangıç seviyesine geri döndüğü bulgulanmıştır. Buradan hareketle araştırmacılar, odak olayları (ilk vakalar ve ilk ölümler) takip eden kısa bir aktif enformasyon arama dönemi olduğunu, politika yapıcıların bu dönemi iyi kullanmaları gerektiğini belirtirler (Bento vd., 2020). Yaş, etnik köken ve eğitimin risk enformasyonu arama eğiliminin önemli yordayıcıları olduğu, yaşlıların daha az bilgi arama eğilimlerinin olduğu buna karşılık eğitim düzeyi yüksek olanların ve azınlıkların bilgi arama eğilimlerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Huang ve Yang, 2020).

Singapur'da, COVID-19 kapsamında kamuoyunun yetkililere güveninin risk iletişimde oynadığı role odaklandıkları çalışmalarında Wong ve Jensen (2020), Singapur'un gelir düzeyi yüksek diğer ülkelere kıyasla normal zamanda da halkın hükümete güven düzeyinin yüksek olduğuna işaret ederek pandemide de bu yüksek güvenin sürdüğünü tespit etmişlerdir. Normal koşullar altında bu güvenin ve düşük düzey risk algısının risk iletişimde önemli olduğuna dikkat çeken araştırmacılar, pandemide bunun bir sorun oluşturduğuna işaret ederler. Araştırma sonuçlarına göre; yüksek güven düzeyi düşük uyumluluk ve salgın risklerini etkili bir şekilde yönetmek için bireysel eylemin gerekli olmadığı inancı ile sonuçlanır. Singapur'da kamuoyunun hükümete olan yüksek güveni, risklerin halk tarafından hafife alınmasına ve kurallara uygun davranmamaya yol açmıştır. Araştırmacılar bu bulgulardan güven düzeyini azaltma gereği gibi bir sonuç çıkarılamayacağına aksine güvenin önemli olduğuna ancak risk iletişimi kapsamında güven meselesine başka bir açıdan yaklaşılması gerekliliğine vurgu yaparlar (Wong ve Jensen, 2020).

COVID-19 hakkında enformasyon kaynağı olarak geleneksel medya kullanımıyla komplo teorilerine inanç arasında küçük ama anlamlı negatif bir ilişki bulunurken, COVID-19 hakkında enformasyon kaynağı olarak sosyal medya platformlarını kullanmakla bir veya daha fazla komplo teorisi inancına sahip olmak arasında güçlü pozitif bir ilişki vardır (Allington vd., 2020). Sağlık koruyucu davranışları benimseme ve enformasyon kaynağı olarak kullanılan kaynaklar arasındaki ilişkiye bakıldığında ise komplo inançlarıyla sağlıklı koruyucu davranış arasında negatif bir ilişki olduğu, COVID-19 hakkında enformasyon kaynağı olarak geleneksel medya kullanımıyla bütün sağlıklı koruyucu davranışlara uymak arasında pozitif bir ilişki olduğu ancak bu ilişkinin anlamlılık değerinin sınırda olduğu, sadece televizyon ve radyo için bakıldığında ilişkinin daha anlamlı olduğu ortaya konmuştur. COVID-19 hakkında bilgi kaynağı olarak sosyal medya platformlarının kullanımıyla sağlıklı koruyucu davranış arasında ise daha güçlü ve daha anlamlı negatif bir ilişki vardır; kaynak olarak aile ve yakınları kullanmakla sağlıklı koruyucu davranışları benimseme arasında zayıf ama anlamlı negatif bir ilişki vardır (Allington vd., 2020).

Komplo inançları belirsizliğin hakim olduğu dönemlerde artar ve kısa süreliğine de olsa belirsizliği azaltarak inanan kişilere yardım edebilir. Güven ve komplo inançları arasında ilişki vardır. Koronavirüse ilişkin daha yüksek düzeyde komplo düşüncesi hükümet kurallarına daha az bağlılık, resmi açıklamaları daha az destekleme, kurumlara ve uzmanlara daha az güven, antikor testleri, aşı olma gibi konularda daha az isteklilik ile ilişkilidir, cinsiyete göre komplo inançlarına inanma arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, gençler daha yüksek oranda komplo inancına sahiptir (Freeman vd., 2020).

Bireylerin COVID-19 salgınına ilişkin bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik farklı ülkelerde çok sayıda araştırma yürütülmektedir. Araştırmalarda bilgi düzeyini ölçen soruların zorluk düzeyleri, örneklemelerin özellikleri, büyüklüğü, soruların çeşitliliği, araştırmanın salgının hangi döneminde yapıldığı farklılıklar göstermektedir. Örneğin Filipinler’de, ağırlıklı olarak kırsal kesimde yaşayan üniversite öğrencileriyle (n=481) yapılan bir araştırmanın sonucuna göre; sosyal medya ve okulda verilen seminerlerin öğrenciler için COVID-19 hakkında enformasyon edinmek için ana kaynaklar olduğu, katılımcıların bilgi düzeylerinin iyi ve orta düzeyde olduğu ortaya konmuştur (Santiago ve Cajucom, 2020). Bu çalışmayla bizim çalışmamız kapsamında da sorduğumuz ortak soruların doğru bilinme yüzdesine bakıldığında zaman sabun ve suyla el yıkamanın virüsü yok ettiği (%76), başkalarıyla araya en az bir metre mesafe koyulması gerektiği (%73), maske kullanmanın virüs yayılımını azalttığı (%80) büyük oranda doğru bilinen sorular olurken virüsün insanlar tarafından kasıtlı olarak yaratıldığı veya piyasaya sürüldüğü yönündeki komplo teorisinin doğruluğuna inananların oranı %36’dır (Santiago ve Cajucom,

2020). Ürdün’de üniversite öğrencilerinin COVID-19 hakkındaki bilgi düzeyleri ve enformasyon kaynakları üzerine salgının başlangıcında yapılan bir araştırmada, öğrencilerin (n=2083) genel bilgiler, bulaşma yolları, semptomlar, komplikasyonlar ve yüksek risk grubunda olan kişiler hakkında kapsamlı bilgi sahibi oldukları, COVID-19 hakkındaki bilgileri yaygın olarak internetten (%77), geleneksel medyadan (%67), bilimsel web siteleri ve makalelerden (%24), arkadaş, aile gibi yakınlardan (%7) aldıkları, en bilgili grup olan tıp bilimleri ve lisansüstü öğrencilerin, bilimsel web sitelerini ve makaleleri enformasyon kaynağı olarak daha fazla kullandıkları ortaya konmuştur (Olaimat vd., 2020).

Vietnam’da 18-59 yaş aralığında katılımcılarla (n=1999) çevrimiçi olarak gerçekleştirilen bir başka araştırmada (Van Nhu vd., 2020), katılımcıların çok büyük bir kısmının (%92.2) COVID-19 korunma önlemleri hakkında yüksek düzeyde bilgi seviyesine sahip olduğu, yaklaşık %70’inin COVID-19 korunma önlemlerine karşı olumlu bir tutuma sahip olduğu ve çoğunluğunun (%75.8) virüsün yayılmasını önlemek için yapılması gereken altı önlemi (el yıkama, maske takma, öksürüp hapşırırken ağız ve burnu kapatma, kalabalık yerlerden sakınma, mesafe koyma, yüze dokunmama) uyguladığı ortaya konmuştur. Araştırmaya göre, yaş, cinsiyet, medeni durum, bilgi ve korku ile COVID-19’dan korunmaya yönelik uygulamalar arasında ilişki vardır. Bilgi düzeyi yüksek katılımcıların bütün önleyici tedbirleri uygulama düzeyleri daha yüksektir buna karşılık gençlerin ve erkeklerin önleyici tedbirleri uygulama düzeyleri daha düşüktür, COVID-19’un önlenmesi ve kontrolüne ilişkin en yaygın üç bilgi kaynağı televizyon (%97.2), internet (%97) ve gazetelerdir (%84) (Van Nhu vd., 2020).

Çin’de katılımcılarının büyük çoğunluğunun yüksek eğitilmiş (%63.5) ve kadın (%65.7) olduğu bir araştırmada (n=6910) bilgi düzeyinin genel doğru oranı % 90 olarak saptanmıştır, COVID-19 bilgi puanı ve COVID-19’a karşı önleyici uygulamalara uyum arasında ilişki vardır, COVID-19 ile mücadelenin başarılı olacağına güvenmeyenlerin bilgi düzeyleri daha düşüktür (Zhong vd., 2020). Suudi Arabistan’da yürütülen bir araştırmada, COVID-19 bulaşma ve önleyici tedbirler hakkında nüfusun genelinin orta düzeyde bilgiye sahip olduğu, katılımcıların önemli bir kısmının (%22.1) kendilerini hastalıktan korumak için bitkisel ürünler veya gıda takviyesi kullandığını bildirdiği, sosyal medya ve internetin bu takviyeleri kullanmaya sevk eden ana faktör olduğu ve kadınların bilgi düzeyinin erkelere oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Alyami vd., 2020). COVID-19 bilgi düzeyi farklı yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni duruma göre farklılık göstermektedir (Yue vd., 2020). Araştırma sonuçlarına göre; erkekler daha düşük bilgi düzeyine sahiptir, eğitim düzeyi arttıkça bilgi düzeyi artmaktadır, COVID-19 bilgi puanı, insanların dışarı çıkmayı azaltmak ve maske takmak gibi önleyici tedbirlerin COVID-19 enfeksiyonunu önleyebileceğini anlamasıyla anlamlı düzeyde ilişkilidir (Yue vd., 2020).

Katılımcıların ortalama bilgi puanının 0-12 aralığında 9.72 olduğu bir başka araştırmada, bebek patlaması kuşağı ile karşılaştırıldığında X,Y ve Z kuşağı üyelerinin bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır (Clements, 2020).

2.4 Dijital Eşitsizlik ve Dijital Sermaye

Dijital eşitsizlik, bilgisayar ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişimdeki eşitsizliğe, kullanım farklılıklarından kaynaklanan eşitsizliklere (kullanılan uygulama sayısı, uygulama çeşitliliği, kullanım amaçları, dar veya geniş bant internet kullanımı vb.) ve kullanımından kaynaklı elde edilen somut faydalardaki eşitsizliğe işaret etmek için kullanılan bir kavramdır. Giriş kısmında da belirttiğimiz üzere ilk dönem dijital eşitsizlik araştırmaları erişim uçurumu üzerine araştırmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar, dijital eşitsizliği, internete erişimi olanlar ve olmayanlar ikili karşıtlığı kapsamında ele almışlardır. Bununla birlikte; teknolojinin yaygınlaşması ve ucuzlamasıyla erişim düzeyi dünya genelinde artmıştır. Ayrıca; erişimin kullanımı garantilemediğinin, internet kullanıldığı durumlarda bile kullanıma bağlı farklıların başka eşitsizlikler ürettiğinin ve dijital eşitsizlik meselesinin sadece sahip olma olmama karşıtlığı üzerinden ele alınamayacak kadar karmaşık ve dinamik bir sorun olduğunun kısa sürede anlaşılmasıyla özellikle beceri ve kullanım farklılıkları üzerine yoğunlaşan ikinci düzey dijital eşitsizlik çalışmaları ortaya çıkmıştır (Attewell, 2001; Hargittai, 2001, Dimaggio vd., 2004). Dijital eşitsizliğin motivasyon, erişim, dijital beceriler ve kullanım olarak dört temel düzeyi bulunmaktadır (van Dijk, 2005, 2013). Teknolojiyi kullanma istekliliği, teknolojiyi faydalı veya zararlı bulma, kullanmayı zor veya kolay bulma vb. faktörlerden kaynaklanan motivasyon veya motivasyon eksikliği BİT kullanımı açısından ilk ve önemli bir bariyerdir çünkü hanede internet erişim ve erişim için uygun cihaz olsa dahi motivasyon eksikliği nedeniyle kullanım gerçekleşmeyebilir. Motivasyon faktöründen sonra, erişim, büyük ölçüde yazılım, donanım ve bağlantı sahipliğiyle ilişkili maddi konularla ilişkilidir. Erişim uçurumu, dijital eşitsizliğin çözümü en kolay aşamasıdır. Bu nedenle ikinci kuşak dijital eşitsizlik araştırmaları esas olarak beceri ve kullanım farklılıklarına odaklanır. Dijital beceriler, dijital eşitsizliğin en önemli nedenlerinden biridir çünkü geleneksel medya kullanımına kıyasla dijital teknolojilerin kullanımı daha aktif bir kullanıcı ve geleneksel okuryazarlık becerilerinden farklı beceriler talep eder (Bonfadelli, 2002; Steyaert, 2002). van Deursen ve van Dijk (2011), dijital becerileri, araca ve içeriğe ilişkin beceriler olmak üzere iki temel kategori altında gruplandırır. Dijital beceriler; aracı kullanmak için gerekli buton bilgisi, mouse kullanma becerisi gibi temel becerilerden internette enformasyon aramaya, çevrimiçi kimlik yaratmaya, belirli profesyonel ve kişisel amaçları karşılamak için dijital araç kullanmaya, dijital içerik üretimine kadar genişleyen ve karmaşıklaşan becerilerdir (van Deursen ve van Dijk, 2011). Becerinin yanı sıra eğitim,

eğlence, enformasyon arama gibi farklı kullanım amaçları, kullanım süresi ve sıklığı, kullanılan uygulamaların çeşitliliği, bağlanılan internetin hızı vb. faktörler de kullanımdan kaynaklı dijital eşitsizliklere neden olur (van Dijk, 2013; Bonfodelli, 2002; Davison ve Cotten, 2003, Akiyoshi vd., 2013). Üçüncü kuşak dijital eşitsizlik araştırmaları ise, kullanımdan elde edilen somut faydaya ve somut çıktılardaki farklılaşmaya ve eşitsizliklere odaklanır.

Dijital eşitsizlik araştırmaları, dijital iletişim teknolojileri kullanımının sermaye artırıcı bir işlevi olduğunu ortaya koyar. van Deursen'e göre (2011); internet kullanımı ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeyle karşılıklı olarak ilişkilidir. Ragnedda ise dijital sermayeyi başlı başına bir sermaye türü olarak tanımlar. **Dijital sermaye**, dijital erişim (dijital araçlar, bağlantı, çevrimiçi geçirilen zaman, destek ve eğitim) ve dijital yetkinliklerin (bilgi, iletişim, güvenlik, içerik oluşturma ve problem çözme) birikimidir ve diğer sermaye türlerine benzer şekilde, dijital sermaye de tarihsel olarak biriktirilebilir, bir alandan diğerine aktarılabilir (Ragnedda, 2018). Kişinin dijital sermaye düzeyi, dijital eşitsizliğin ikinci düzeyini etkiler ve bu da kişinin ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve politik diğer sermaye türlerini dönüştürebilir. Böylelikle dijital sermaye üçüncü düzey dijital eşitsizlikleri de etkilemiş olur. Bu nedenle dijital sermaye çevrimiçi ve çevrimdışı yaşam fırsatları arasında köprü işlevi gören bir sermaye türüdür, hem önceden biriktirilmiş sermaye türlerinin dijital alanda etkin bir şekilde kullanılmasına olanak verir hem de onları geliştirerek ⁸çevrimdışı alanda faydanın yeniden üretilmesini sağlar (Ragnedda, 2018). Ragnedda, Ruiu ve Addeo (2019), dijital sermayenin ölçümü için bir indeks geliştirir ve İngiltere'de bu indeksi kullanarak ampirik bir araştırma yürütür. Araştırma sonuçlarına göre; dijital sermaye, eğitim düzeyi ve gelirle pozitif, yaşla negatif olarak ilişkilidir. Kadın ve erkekler arasında erkekler lehine dijital sermaye açısından küçük bir fark bulunmakla birlikte bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Kentte yaşayanlar kırsalda yaşayanlara kıyasla daha yüksek dijital sermayeye sahiptir (Ragnedda vd., 2019).

Yaşlılık özelinde yürütülen dijital eşitsizlik araştırmalarına bakıldığında; yaşlı yetişkinlerin heterojen bir grup olduğu ve bu nedenle teknolojiyi benimseme düzeylerinin farklılık gösterdiği (Francis vd., 2019), dijital beceriler, BİT kullanım sıklığı, internete bağlanmak için tercih edilen cihaz türleri ve sayısı, kullanım alışkanlıkları gibi unsurlar açısından yaşlı yetişkinler arasında önemli farklılıklar bulunduğu, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan yaşlıların dijital becerilerinin de daha yüksek olduğu ortaya konmaktadır (Foster vd., 2016; Hargittai ve Dobransky, 2017).

⁸ Çalışmamızın Bulgular kısmında, Ragnedda'nın dijital sermaye kavramının ve bileşenlerinin saha çalışması verilerini değerlendirirken nasıl kullanıldığı detaylı olarak açıklanacaktır.

BİT kullanan daha yaşlı yaş grubuyla temsili örneklem kullanılarak (n=1698., yaş aralığı 80-103) yapılan araştırmada (Schlomann vd., 2020), internet bağlantılı ve internet bağlantısız BİT kullanımı ve bunun öznel iyilik haliyle ilişkisi analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; internet bağlantısız BİT kullanıcıları ve hiç kullanıcı olmayanlar, internet bağlantılı BİT kullananlara oranla daha fazla yalnızlık ve daha düşük düzeyde otonomi bildirmiştir. Araştırmada, en yaşlı grubun, gündelik hayatlarında genellikle BİT kullandıkları, katılımcılardan yarısından fazlasının en az bir tane BİT cihazı kullandığı, yaklaşık dörtte birinin ise internet bağlantılı BİT cihazı kullandığı, bununla birlikte internet bağlantılı BİT kullananların örneklemdeki en küçük grubu oluşturduğu ve çalışma kapsamındaki internet bağlantılı BİT kullanım oranının genel nüfustaki kullanım oranına kıyasla daha düşük olduğu, uzun süreli bakım alanların, düşük eğitim düzeyine sahip olanların, kadınlar ve daha yaşlıların özel evlerde yaşayanlara, daha iyi eğitim almışlara, daha gençlere ve erkeklere kıyasla daha az BİT kullandıkları ortaya konmaktadır. Araştırmacılar, bu bulgulardan hareketle, yaş temelli dijital eşitsizliğin hala var olduğuna işaret eder (Schlomann vd., 2020). Yaşlıların algıladığı yaş ayrımcılığının internet kullanımıyla ilişkisi olup olmadığının araştırıldığı bir çalışmada (Choi vd., 2020), yaş ayrımcılığı öz yönelimli ve öteki yönelimli olarak ikiye ayrılır. Öz yönelimli yaş ayrımcılığı, yaşlılarla ilgili negatif toplumsal görüşlerin içselleştirilmesi olarak tanımlanırken; öteki yönelimli yaş ayrımcılığının, dış kaynaklı yaş ayrımcılığıyla ilgili olduğu belirtilir (Choi vd., 2020). Araştırma sonuçlarına göre; kadın ve erkeklerin internet kullanımları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır, erkeklerin yaklaşık %52'si, kadınların ise %54'ü günlük olarak internet kullandıklarını belirtmektedir, erkeklerin %26'sı kadınlarınsa %24'ü hiç internet kullanmamıştır, yaşlılar orta yaş grubu bireylere oranla daha az internet kullanmaktadır, kadınların internet kullanımı yaşlanmaya ilişkin öz algılarıyla ilişkiliyken, erkeklerinki yaş ayrımcılığıyla ilişkilidir (Choi vd., 2020).

Türkiye'de 2020 yılında Antalya mikro ölçeğinde yapılan boylamsal araştırma niteliğine sahip, Antalya Yaşlılık Araştırması'nda (AYA) 55 yaş ve üzeri kesimine dokuz alt başlıkta sorular yöneltilmiştir. AYA'da 362 katılımcının verileri analiz edilmiştir (Arun, 2020b:50). Arun'a göre, toplumdaki yatay eşitsizlikler detaylandırılırken belirli kategorilerle birlikte ele alınmalıdır. Bunlar: *“yaşam kalitesi”*, *“hakların kullanımı”*, *“sosyal yaşama katılım”*, *“ayrımcılık”* ve *“hizmetlere erişim”* dir (Arun, 2020b: 60). İletişim ve bilgi teknolojilerine (BİT) sahiplik dijital eşitsizlik konusu ilk sırada ele alınması gereken bir husustur (Arun,2020:60). Ayrıca *“çevrimiçindeki eşitsizlikler, çevrimdışı koşullardan bağımsız değil”* dir (Arun ve Elmas'dan akt. Arun,2020:60). Bilgi iletişim teknolojilerine sahiplik noktasında Antalya Yaşlılık Araştırması'na göre (AYA), masaüstü bilgisayar sahipliği erkeklerde daha yüksektir (Arun,2020b:61). Araştırmaya göre, taşınabilir bilgisayar sahipliği de toplumdaki sınıflar bağlamında keskin

şekilde farklılaşmaktadır. Sınıfsal piramidin en üst mertebesinde olan grubun sahiplik düzeyi diğer gruplara nazaran daha fazladır (Arun,2020b:62). BİT sahipliği değerlendirildiğinde sahip olunan yaştan çok kişilerin yoksunluk durumunun belirleyici olduğu görülmüştür (Arun,2020b:62). Araştırma bulgularına göre, öne çıkan bir bulgu, toplumumuzdaki hakim egemenlik ilişkisine işaret etmektedir: toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların internete erişimlerinin kısıtlılığı erkek egemen toplumsal rejimde yetişmeleri ve yaşamalarıyla ilişkili olabilir (Arun,2020b:64). Bu araştırmanın bulgularının da işaret ettiği, mevcut ve süregelen toplumsal eşitsizliklerin BİT sahipliğini ve kullanımını etkilemesi olgusu, bizim araştırmamızda da odak noktasıdır.

Pandemi döneminde virüsün yayılımını engellemek için sosyal mesafe ve izolasyon uygulamalarının yüz yüze etkileşimi azaltması bu ihtiyacın teknoloji dolayımıyla karşılanması eğilimini güçlendirmiştir. Yaşlı yetişkinlerin, pandemi döneminde, sosyal bağlantı için dijital medyayı kullanırken karşılaştıkları zorlukların ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için sahip oldukları avantajların ele alındığı çalışmada (Moore ve Hancock, 2020), gençlere oranla daha az erişimlerinin olması, dijital beceri ve deneyimlerinin daha az olması, çevrimiçi olduklarında mezenformasyon ve dolandırıcılığın hedefi olabilmeleri zorluklar olarak sıralanır. Bununla birlikte; yaşlıların doğru destekle bu zorlukları aşabilmek için bir takım avantajlara da sahip olduklarına işaret edilir. Örneğin insanlara çevrimiçi enformasyonu doğrulamaları tavsiye edilir ancak enformasyonun miktarı göz önüne alındığında enformasyon teyidi zaman isteyen bir çabadır. Çalışmada yaşlıların genellikle emekli oldukları için daha fazla zamana sahip olmalarının bunun için bir avantaj olduğu vurgulanır. Ayrıca, araştırmacılara göre, doğruluğun nasıl teyit edileceğine ilişkin kaynaklarla donatılmışlarsa, yaşlı yetişkinlerin, deneyimleri sayesinde, doğruluğu teyit etme olasılıkları ve motivasyonları diğer yaş gruplarına oranla daha fazla olabilir (Moore ve Hancock, 2020).

COVID-19 pandemisi boyunca insanların dijital iletişim pratiklerinin nasıl değiştiğinin araştırıldığı, ABD’de, 18- 82 yaş arası örnekleme yürütülen çalışmada (Nguyen vd., 2020), dijital iletişimin büyük ölçüde arttığı, katılımcıların %43’ünün yazılı mesajlaşmayı daha sık kullandığı bunu sırasıyla sesli aramalarda artışın (%36), sosyal medya kullanımının (%35), video görüşmelerinin (%30), e-postanın (%24), ve çevrimiçi oyunların (%22) takip ettiği ortaya konmaktadır. Bununla birlikte, araştırma sonuçlarına göre, pandemi boyunca dijital iletişimi azalan insanlar da bulunmaktadır. Örneklemin en genç çeyreği için diğer yaş gruplarına kıyasla dijital iletişimde daha fazla artış gözlemlenirken en yaşlı çeyreğin dijital iletişimi diğer gruplara oranla azalmaktadır. Düşük internet becerilerine sahip olanların %63’ünün yukarıda

bahsedilen yöntemlerden herhangi birini kullanarak dijital iletişimlerinde bir artış olduğunu bildirdikleri saptanmıştır. Araştırmacılar, pandemi dönemindeki izolasyon önlemlerinin insanların motivasyonel bariyerlerini aşmalarına yardım edebileceğini, sosyal mesafe ve izolasyonun yüz yüze sosyal bağlantılarına güvenenlerin dijital destek almasını zorlaştırabileceğini belirtir (Nguyen vd., 2020).

2.5 İnfodemi ve Bilgi Düzensizliği

Yalan haber kavramının, karmaşık bir fenomen olan bilgi kirliliğini tanımlamada yetersiz kalması ayrıca yalan haber kavramının politikacılar tarafından içeriklerini uygun bulmadıkları haber kuruluşlarına yönelik kullandıkları bir tanım haline gelmesi ve bunun özgür basın aleyhine işleyen bir mekanizmaya dönüşmesi nedeniyle yeni bir kavram arayışı sonucunda bilgi düzensizliği kavramı ortaya çıkmıştır (Wardle ve Derakhshan, 2017). Mezenformasyon, dezenformasyon ve malenformasyon boyutlarından oluşan bilgi düzensizliği kavramı enformasyon ekosisteminde karşı karşıya kaldığımız farklı platformlarda, farklı biçimlerde, farklı amaçlarla üretilen çok çeşitli yanlış içeriklere ilişkin kapsayıcı bir çerçeve sunar. Mezenformasyon, kasıt ve zarar verme amacı olmaksızın ve yanlış olduğu bilinmeden paylaşılan yanlış bilgiyi ifade ederken, dezenformasyon ve malenformasyon yanlış bilginin zarar verme amacıyla bilerek dolaşıma sokulduğu durumlara işaret eder. Dezenformasyonda yanlış bağlam, sahte veya manipüle edilmiş içerik varken malenformasyon e-posta sızıntıları örneğinde olduğu gibi gizli kalması için tasarlanmış gerçek bilgilerin zarara neden olacak şekilde paylaşılmasıdır (Wardle ve Derakhshan, 2017). Yanlış bilginin en yaygın yedi türü hiciv veya parodi, çarpıtma, yanıltıcı içerik, uydurma, yanlış ilişkilendirme, bağlamdan koparma, manipülasyondur (Wardle ve Derakhshan, 2017).

İnsanların yanlış bilgiye karşı nasıl daha dirençli hale getirilebileceğine ilişkin öneriler içeren *Yanlış Bilgileri Çürütme El Kitabı*'nda, mezenformasyon “kasıtlı olarak yanıltma amacı olup olmadığına bakılmaksızın yayılan yanlış bilgiler”, dezenformasyon “kasıtlı olarak yanıltma amacı güdülerek yayılan yanlış bilgiler”, sahte haber “bir haber içeriğine benzetilerek oluşturulmuş, genellikle sansayonel nitelikteki yanlış bilgiler”, devam eden tesir etkisi “doğru olmayan bilginin inandırıcı bir düzeltme aktarıldıktan sonra bile insanların hafızasında kalması ve akıl yürütmesine etki etmesi”, yanıltıcı gerçeklik etkisi ise “sık tekrarlanan bilgilerin, kulağa daha aşine gelmelerinden dolayı yeni bilgilere kıyasla daha doğru olarak değerlendirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Lewandowsky vd., 2020: 5). Devam eden tesir etkisi yanlış bilgi teyit edildikten sonra bile devam edebildiği için bilgi düzensizliği açısından önemli bir meseledir. Kitapta (Lewandowsky vd., 2020) yer alan önerilere göre; insanların yanlış bilgiyle

karşılaşılabileceklerine dair önceden uyarılması, aşılama veya önceden çürütme süreci aracılığıyla insanların yanlış bilgi oluşturma teknikleri hakkında bilgilendirilmesi, onların yanlış bilgiye duydukları inancı zayıflatabilir başka bir deyişle insanların yanlış bilgiye karşı direnci artırılabilir. Çalışmada; çok sayıda yanlış bilgi ve kısıtlı zaman olduğu için doğrulamada kitlesel düzeyi daha büyük ve önemli olan yanlış bilginin doğrulanmasına odaklanma, güvenilir olan kaynaklardan gelen bilgiye daha fazla güvenildiği için güvenilir bulunan kaynakların doğrulama yapması, düzeltme yaparken yanlış bilginin tekrarından kaçınılması, yanlış bilginin neden yanlış olduğunun gerekçeleriyle verilmesi, bilimsel jargon ve karmaşık teknik dil kullanımından kaçınılması gibi yanlış enformasyona karşı kullanıcıların direncini güçlendirecek yöntemler sıralanmaktadır (Lewandowsky vd., 2020).

Bizleri yanlış bilgiye yatkın kılan psikolojik özelliklerimizin ve aynı zamanda psikolojik özelliklerimizin yanlış bilginin düzeltilmesini nasıl zorlaştırdığının ele alındığı çalışmada (First Draft, 2020), sorunları çözerken zihnimizin mümkün olduğunca az çaba sarfetme eğilimi yani bilişsel olarak cimri olmamız, bir şeyi işlemek ne kadar kolay olursa onun doğru olduğunu düşünme olasılığımızın artması, sık duyduğumuz veya anlaşılması kolay olan bilgileri daha hızlı işleyebildiğimiz için tekrar eden yanlış bilginin doğruluğuna inanma olasılığımızın artması, güvendiğimiz birinin sosyal medya hesabında gördüğümüz paylaşımı doğru kabul etme örneğinde olduğu gibi karar verme sürecinde kestirme yollar kullanmamız, inançlarımızla çelişen bilgilerle karşılaştığımız zaman uyumsuzluğu hafifletmek için güvenilir bilgileri reddedebilmemiz, yanlış bilgiye maruz kaldıktan sonra bu bilgi teyit edilse bile daha sonra bunu gerçek bir bilgi gibi algılayabilmemiz gibi psikolojik özelliklerimiz yanlış bilgiye inanma eğilimini artıran faktörler olarak öne çıkmaktadır (First Draft, 2020).

Oxford Üniversitesinde 142 ülkeden veri toplanarak yapılan bir araştırmada (Knuutila vd., 2020), bilgi düzensizliği meselesinin internet kullanıcıları açısından da önemli bir problem olarak görüldüğü saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; küresel düzeyde internet kullanıcılarının internete ilişkin kaygılarının başında dezenformasyon gelmektedir, düzenli internet kullanıcılarının yarısından fazlası (%53), dezenformasyon konusunda endişelidir. Coğrafi olarak, dezenformasyonun etkilerine ilişkin en yüksek kaygı Kuzey Amerika ve Avrupa'da görülürken en düşük kaygı düzeyi ise Doğu ve Güney Asya'da görülmektedir, dezenformasyona duyulan kaygı düzeyi coğrafi bölgeye ve ülkelere göre farklılık göstermektedir (Knuutila vd., 2020).

Pandemi gibi halk sağlığını derinden etkileyen bir sorun karşısında insanların enformasyon ihtiyacı önemli ölçüde artmış bu artışa paralel olarak da salgına ilişkin üretilen enformasyon

miktarı ve aynı zamanda yanlış enformasyon miktarı da hızlı artış göstermiştir. Bilgi düzensizliği, pandemi gibi halk sağlığını ilgilendiren durumlarda -İstanbul'da 30 kişinin koronavirüsten korunmak için saf alkol alarak hayatını kaybetmesi (cnnturk.com, 2020) örneğinde olduğu gibi- ölümcül olabilecek risklere kapı aralayabilmektedir. Bu nedenle DSÖ salgını aynı zamanda bir infodemi olarak da adlandırmıştır. DSÖ, infodemi kavramını, salgın hakkındaki yanlış enformasyonun hızla yayılmasını ifade etmek için kullanmaktadır. DSÖ'nün tanımladığı şekliyle infodemi "insanların ihtiyaç duyduklarında güvenilir kaynaklar ve güvenilir rehberlik bulmalarını zorlaştıran, bazıları doğru olan bazıları olmayan aşırı enformasyon bolluğudur" (DSÖ Novel Coronavirus Situation Report 13, 2020)). DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus (DSÖ, 2020), "sadece epidemi ile değil infodemi ile de savaşıyoruz. Sahte haberler bu virüsten daha hızlı ve daha kolay yayılıyor ve virüs kadar tehlikeli" sözleriyle salgın döneminde yaygınlaşan enformasyon kirliliğinin var olan sorunun büyümesine yol açtığına işaret eder. DSÖ raporunda (Novel Coronavirus Situation Report 13, 2020), kimi yanlış kimi doğru aşırı miktarda enformasyonun neden olduğu bu durumun insanların güvenilir kaynaklara erişimini engellediği belirtilerek yanlış enformasyonla mücadele, salgınla mücadelede stratejik hedeflerden biri olarak saptanmıştır. Infodemi kavramı COVID-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkmamıştır, infodemiye ilişkin endişeler veya mezenformasyon salgınları neredeyse world wide web'in kendisi kadar eskidir (Eysenbach, 2020). COVID-19 salgını döneminde, sosyal medya platformlarının çok yaygın olarak kullanılmaya başlamış olması infodeminin yoğunluğunu artıran bir faktör olmuştur. COVID-19 mezenformasyon riski pandemi riskleriyle etkileşime geçerek çok katmanlı bir risk oluşturur, üstelik nüfusun farklı kesimleri bu mezenformasyon riskini farklı şekilde algılar ve tanımlar ve bu durum mezenformasyon risklerini tanımlamayı iyice zorlaştırır (Krause vd., 2020). Araştırmacılar, yaşanan pandemi bağlamında mezenformasyonu, COVID-19 hakkında mevcut en iyi kanıtlarla çelişen ve bu yanlış bilgilere karşı çıkıldığı takdirde muhtemelen düzeltilemeyecek mesajlar olarak tanımlar (Krause vd., 2020).

87 ülkeden 25 dilde COVID-19 infodemisi ile ilgili hazırlanan 2.311 raporun incelendiği araştırmada (Islam vd., 2020), raporlanan infodemi örneklerinin 2.049'unun (% 89) söylenti, 182'sinin (% 7.8) komplo teorisi ve 82'sinin (% 3.5) damgalama olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada söylenti, COVID-19 ile ilişkili çevrimiçi platformlarda dolaşan doğrulanmamış iddialar, ifadeler ve tartışmalar olarak tanımlanırken; damgalama, bir kişinin doğrudan veya dolaylı olarak hastalıkları, maruziyetleri, seyahat geçmişi ve etnik kökeni nedeniyle etiketlendiği sosyal olarak oluşturulmuş bir fenomen olarak; komplo teorisi ise SARS-CoV-2'nin kökeni ve kasıtlılığıyla ilgili teoriler, iddialar, tartışmalar olarak tanımlanmaktadır (Islam vd., 2020). Çalışmada infodemi türleri de kategorilendirilmiştir: Hastalığın nedeni (SARS-CoV-2

nasıl ortaya çıktı ve nedeni nedir?), hastalık (COVID-19'un belirti ve semptomları, bulaşma dinamikleri ve ölüm oranıyla ilgili ifadeler, iddialar ve tartışmalar), tedavi (COVID-19'un bir tedavisi olarak teşhis testleri, ev ilaçları ve geleneksel ilaçlar hakkında ifadeler, iddialar ve tartışmalar), müdahaleler (COVID-19 bulaşmasını önlemek için sağlık yetkilileri, hükümetler veya diğer müttefik kurumlar tarafından atılan adımlar), şiddet (topluluktaki veya işyerindeki herhangi bir kişiye salgınla ilişkili konularda fiziksel veya sözlü saldırılar), çeşitli (söz konusu kategorilere uymayan ifadeler, iddialar ve tartışmalar) infodemi kategorileri olarak sıralanmıştır (Islam vd., 2020). Araştırma sonuçlarına göre; söylentilerin, damgalama ve komplo teorilerinin çoğu Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, İspanya, Endonezya ve Brezilya'da tespit edilmiştir, tüm infodemi kategorileri arasında söylenti en yaygın olanıdır, Türkiye'de de en yaygın infodemi kategorisi söylentidir (Islam vd., 2020). ABD Hastalık Koruma ve Korunma Merkezleri (CDC, 2020a), ise stigmatı bir grup insana, bir yere veya bir millete karşı ayrımcılık olarak tanımlar, COVID-19'un nasıl yayıldığına ilişkin bilgi eksikliği, birini suçlama ihtiyacı, hastalık ve ölümden korkma gibi nedenlerle bağlantılı olduğu belirtilerek damgalamanın insanların semptomları veya hastalıkları gizleme olasılığını artırabileceği, onları hemen sağlık hizmeti almaktan alıkoymabileceği ve bireylerin sağlıklı davranışları benimsemelerini önleyebileceği dolayısıyla da bir salgının yayılmasını kontrol etmeyi daha zor hale getirebileceği vurgulanmaktadır (CDC, 2020a). Türk Psikiyatri Deneği de (2020), salgın döneminde damgalanma sorunuyla karşı karşıya gelenlerin toplumun üyesi olmadıklarını düşünmeye başlama, yalnızlaşma, kaygı, karamsarlık gibi duygularda artış, kendilerine karşı üretilen önyargılı ve basmakalıp düşünceleri benimseme gibi sorunlar yaşayabileceklerine işaret eder. CDC (2020a), topluluk liderleri ve halk sağlığı yetkililerinin damgalanmanın önlenmesi için alabilecekleri bir takım önlemleri de sıralar. Bu önlemler arasında; sağlık hizmeti arayanların ve herhangi bir temas soruşturmasının parçası olabileceklerin mahremiyetini ve gizliliğini korumak, virüsün nasıl yayıldığına dair doğru bilgileri paylaşmak, iletişimde kullanılan görüntülerin farklı toplulukları gösterdiğinden ve klişeleri pekiştirmedikinden emin olmak, medyayı ve sosyal medyayı COVID-19 nedeniyle damgalanan insan gruplarını savunmak için kullanmak, sağlık çalışanlarına, müdahale ekiplerine ve ön saflarda çalışan diğer kişilere teşekkür etmek, damgalama veya ayrımcılık yaşamış kişiler için ruh sağlığı veya diğer sosyal destek hizmetleri için sanal kaynaklar önermek gibi eylemler bulunmaktadır (CDC, 2020a).

teyit.org ve Tandans Veri Bilim Danışmanlığı tarafından Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirilen ve Türkiye'de bilgi ekosisteminin pandemiden nasıl etkilendiğini araştırmayı amaçlayan "Pandemi Sürecinde Yanlış Bilgi Sorunu: Yanlış Bilgi, Haber Tüketimi ve Teyit Etme Davranışları" başlıklı araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça yanlış bilgiye inanma düzeylerinin azaldığı, bunun tek istisnasının "virüs laboratuvar ortamında

geliştirildi” önermesinin doğruluğuna duyulan inanç olduğu, bu önermeye duyulan inancın eğitim seviyesiyle bağlantısı olmadığı saptanmıştır. Araştırmada COVID-19’a ilişkin yanlış bilgilere, komplo teorilerine inanç ile yaş arasında bir bağlantı bulunamamıştır. Katılımcılar, yanlış bilgiye en çok salgının erken döneminde denk geldiklerini, yanlış bilgiye en çok televizyondaki haber programlarında rastladıklarını, haberi en çok haber kaynağına güvenmedikleri durumlarda teyit ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; katılımcılar bu süreçte en çok bilim insanları ve sağlık uzmanlarını (%78) güvenilir bulmaktadır, yakın çevresine daha çok güven duyanlar WhatsApp gibi kapalı mesajlaşma uygulamalarını daha sık kullanmaya başlamışlardır (teyit.org ve Tandans Veri Bilim Danışmanlığı, 2020).

İnfodemi ve damgalanma sorunlarından etkilenen grupların başında yaşlılar gelmektedir. Rahman ve Jahan (2020), sağlığın diğer belirleyici faktörlerini göz önünde bulundurmadan, yaşlıların sadece kronolojik yaşa göre sınıflandırılarak salgında daha yüksek risk grubu olarak kategorize edilmelerinin yaş ayrımcılığını güçlendirdiğini ayrıca bu yaklaşımın kendisinin de bir infodemiye yol açtığını belirtir. Salgınların, salgında enfekte olan kişiler, yüksek risk grubu mensupları, salgının yaygın olduğu bölgelerde yaşayan insanlar gibi çevreler için damgalama riskini de beraberinde getirdiği ve bu riskin yaşlılar, mülteciler, yoksullar gibi salgından önce de eşitsizliği deneyimleyen gruplar için daha fazla olduğuna dikkat çeken Türkiye Psikiyatri Derneği (2020), Covid-19 salgının günah keçileri arasında ilk sırada yaşlıları sayar. Yaşlıların yanı sıra Çinliler, Avrupalılar ve yabancılar, yurtdışından dönenler, hastalar, hasta yakınları, iyileşenler ile sağlık çalışanları da salgının günah keçisi haline gelen gruplar olarak sıralanır. Alternatif Bilişim Derneği’nin pandemi sırasında farklı sosyal medya platformlarında yaşlılara yönelik nefret söylemi dahil, LGBTİ+ ve Çinlilere yönelik nefret söylemi ve söylemsel pratiklerini dökümledikleri içerik çözümlemesinde, kullanıcı türevli içeriklerde toplumda varolan ön yargıların, komplo teorilerinin ve günah keçisi üretimin pandemi döneminde hızla dolaşıma girdiği saptanmıştır (Özarlan, 2020). Bu araştırmanın yanı sıra, Türkiye’de, Twitter’da yaşlılarla ilgili atılan tweetleri analiz ederek, salgın sırasında yaşlıların uğradığı ayrımcılığı yaş, sınıf ve cinsiyet kesişiminde ele alan bir diğer çalışmada Türkoğlu ve Odabaş (2020), yaşlılara yönelik ayrımcılığın üst orta sınıflardan ziyade en fazla işçi sınıfı, erkek yaşlıları hedef aldığını, kadınlarinsa daha görünmez olduğunu ortaya koyar. Araştırma sonuçlarına göre; Twitter’da sokağa çıkma yasağına uymayan yaşlılar “yaramaz amcalar” olarak etiketlenir. Araştırmacılar amca kelimesinin cinsiyetine ve sınıfına vurgu yaparak, kelimenin orta üst sınıftan ziyade daha çok alt sınıflara yönelik bir hitap olduğuna, yaşlıların çalışmak zorunda olmadıkları ön kabulünün olduğuna ve etiketlenen yaşlıların genellikle işçi sınıfı erkekler olduğuna, kadınlarinsa kamusal görünürlüklerinin olmadığına yani kamusal alanın ağırlıklı olarak erkek mekanı olarak görüldüğüne dikkat çekerler.

COVID-19 pandemisiyle ilgili bilgi düzensizliği kapsamında değerlendirilebilecek çalışmaların büyük bir kısmı sosyal medyaya odaklanmaktadır. COVID-19 ile ilişkili mezenformasyonun sosyal medyada yayılımına ilişkin bir çalışmada (Knuutila vd., 2020), bu yayılımda YouTube'un pandemiyle ilgili mezenformasyon kaynağı olarak önemli bir rol oynadığı, komplo teorisine dayalı inançlar için YouTube'un önemli bir kaynak olduğu, bu platformda paylaşılan mezenformasyon videolarının esas olarak Facebook'da paylaşılarak yaygınlaştığı, mezenformasyon videolarının sosyal medyada paylaşma sayısının YouTube'daki en büyük beş İngilizce haber kaynağının (CNN, ABC News, BBC, Fox News, Al Jazeera) toplamından daha fazla etkileşim aldığı, YouTube'un yanlış enformasyon içeren videoları uzaklaştırmasının ortalama 41 gün sürdüğü ve videoların silinmeden önce çok geniş bir izleyici kitlesine ulaştığı ortaya konmaktadır (Knuutila vd., 2020). COVID-19'a ilişkin mezenformasyonun türleri ve kaynakları üzerine yapılan bir araştırma sonucuna göre (Brennen vd., 2020); mezenformasyon içeriklerinin büyük çoğunluğu tamamen uydurma olmaktan ziyade mevcut ve çoğu zaman doğru enformasyonun çarpıtıldığı yeniden bağlamsallaştırıldığı veya yeniden işlendiği çeşitli yeniden yapılandırılmış bir içerikten oluşur. Üst düzey politikacılar, ünlüler veya diğer önde gelen kamu figürleri örneklemdeki mezenformasyonun az bir kısmını üretir veya yayarken bu grup tarafından dolaşıma sokulan mezenformasyon içeriği sosyal medya etkileşimlerinin büyük çoğunluğunu alır, çalışmada ölçülmemiş olmakla birlikte araştırmacılar bu bulgudan hareketle tanınmış şahsiyetlerden gelen mezenformasyonun televizyon gibi geleneksel medya araçlarında da geniş ölçüde yer alabileceği tahmininde bulunur (Brennen vd., 2020).

Salgının erken döneminde COVID-19 hakkında yapılan Twitter paylaşımlarının analiz edildiği bir çalışmada (Pulido vd., 2020), bilime dayalı kanıtlar ve teyit içerikli tweetlere kıyasla yanlış bilginin daha fazla tweetlendiği ama daha az retweetlendiği ortaya konmuştur.

Sosyal medya platformlarının yanı sıra WhatsApp, Telegram gibi anlık mesajlaşma servisleri de mezenformasyonun yayılımında önemli bir rol oynar, bununla birlikte mezenformasyon araştırmaları ağırlıklı olarak sosyal medya platformlarına yönelik yürütüldüğü için bu platformlara kıyasla elimizde daha az bilgi ve araştırma bulunmaktadır (Malhotra, 2020). Teyitçilerin e-postalar, kapalı gruplar, anlık mesajlaşma uygulamaları, çevrimdışı sohbetler gibi mezenformasyonun yayıldığı özel kanallara erişimi sınırlıdır (Brennen, 2020). Bu nedenle, özel kanallar aracılığıyla yayılan mezenformasyonun düzenlenmesinde kişilere sorumluluk düşmektedir ancak bu düzeltmelerin nasıl yapılacağı kültürden bağımsız ele alınamaz (Malhotra, 2020). Yakın ilişkide olunan kişileri düzelmenin zorluğuna işaret eden Malhotra (2020) Hindistan'da yürüttüğü araştırmasından hareketle ailevi ilişkilerin katı bir şekilde yaş ve

cinsiyete göre hiyerarşilendirildiği bir toplumda yaşlı bir erkek aile bireyinin paylaştığı mezenformasyonu düzeltme stratejisi ile akranı düzeltme stratejisinin birbirinden ayrı olacağını bu nedenle COVID-19 üzerine yapılan mezenformasyon araştırmalarının kişilerarası ilişkiler, kültürel unsurlar gibi mikro düzeyde olgulara da odaklanması gerekliliğini vurgular.

İnsanların neyi paylaşacaklarına karar verirken paylaşımlarının doğru olup olmadığı konusunda yeterince düşünemedikleri için COVID-19 hakkında yanlış iddiaları paylaştıklarını öne süren çalışmada (Rahman ve Jahan, 2020), katılımcılardan sosyal medyada hangi başlıkları paylaşacaklarına karar vermeden önce COVID-19 ile ilgili olmayan bir haber manşetinin doğruluğunu derecelendirmeleri istenmiş böylece katılımcılar doğruluk üzerine düşünmeye sevk edilmişlerdir. Bu küçük ve içerikten bağımsız müdahale aracılığıyla katılımcıların paylaşım niyetlerindeki doğruluk ayırt etme düzeyi üç kata yakın artmıştır, araştırma sonuçları insanları doğruluk hakkında düşünmeye yönlendiren küçük bir davranışsal müdahalenin sosyal medya paylaşımlarına ilişkin seçimlerini iyileştirmenin basit bir yolu olduğunu ortaya koymaktadır (Rahman ve Jahan, 2020).

7- 8 Nisan 2020'de, COVID-19 infodemisini anlamak ve mezenformasyonun yayılması gibi olumsuz yan etkilerini azaltmak için etkili stratejiler geliştirmek için DSÖ Salgın Hastalıklar için Bilgi Ağı (WHO Information Network for Epidemics/ EPI-WIN) infodemi üzerine 2 günlük küresel bir çevrimiçi toplantı düzenlemiştir (Tangcharoensathien vd., 2020). Toplantının çıktılarının paylaşıldığı çalışmada (Tangcharoensathien vd., 2020), iki gün süren toplantılara 111 ülke ve bölgeden, akademi veya araştırma (% 32), sivil toplum kuruluşları (% 21), özel sektör (% 17), Birleşmiş Milletler veya hükümetler arası kuruluşlar (% 12), halk sağlığı yetkilileri veya hükümet (% 9), sağlık profesyonelleri (% 5), sivil toplum (% 4) ve öğrenciler (% 2) olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden çok sayıda kişinin katıldığı belirtilmiştir. Toplantılarda, altı politika uygulaması saptanmıştır, bu uygulamalar şöyle özetlenmektedir (Tangcharoensathien vd., 2020): (1) Müdahaleler ve mesajlar bilim ve kanıta dayanmalı, vatandaşlara ulaşmalı ve vatandaşların sağlıkla ilgili acil bir durumda kendilerini ve topluluklarını nasıl koruyacakları konusunda bilinçli kararlar almaları sağlanmalıdır. (2) Bilgi, eyleme geçirilebilir davranış değişikliği mesajlarına dönüştürülmelidir, bütün toplumların her kesiminden bütün bireyler tarafından anlaşılan ve erişilebilen şekillerde sunulmalıdır. (3) Hükümetler kaygılarının ve enformasyon ihtiyaçlarının anlaşılmasını için kilit topluluklara ulaşmalı, tavsiye ve mesajları temsil ettikleri kitlelere hitap edecek şekilde uyarlamalıdır. (4) Enformasyon etkisinin analizini ve genişlemesini güçlendirmek için, sosyal medya ve teknoloji sektörleri, akademi ve sivil toplum dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere tüm sektörlerde stratejik ortaklıklar kurulmalıdır. (5) Sağlık otoriteleri, toplumların enformasyon, mezenformasyon ve sorularla ilgili

anlatıların anlaşılmasında yardımcı olan güvenilir bilgilerle bilgilendirilmelerini sağlamalıdır. (6) COVID-19 infodemisiyle mücadelede bugüne kadarki deneyimler ve diğer salgınlardan alınan dersler dikkate alınarak, infodemi yönetimi yaklaşımları oluşturulmalı ve veri bilimi, sosyo-davranışsal ve diğer araştırmalar yoluyla geliştirilmelidir.

Bir infodemi ortadan kaldırılamaz ama yönetilebilir (Tangcharoensathien, 2020). ABD Hastalık Koruma ve Korunma Merkezleri (CDC, 2020b), acil durumlarının çoğunun iletişim hatalarına karşı hassas olduğuna bu nedenle de kriz iletişimcilerinin mesajların ne zaman ve ne kadar düzeltilmesi gerektiğini bilmelerinin önemine işaret eder. Merkezin yayımladığı söylentilere ve yanlış bilgilere cevap vermek konulu yazıda (CDC, 2020b), her söylentiye cevap vermenin gerçekçi olmadığı ancak zarar verebilecek yanlış bilgilerin düzeltilmesi gerektiği vurgulanır ve mitleri, söylentileri, yanlış anlamaları gidermeye yardımcı olacak bir takım öneriler sunulur. Olası yanlış bilgileri belirlemek için geleneksel ve sosyal medyayı taramak, uygun kanallar aracılığıyla derhal doğru bilgileri sağlayarak söylentileri ortadan kaldırmak, spekülasyonların önüne geçebilmek için bilgi akışını sürekli güncel tutmak halk sağlığı risklerinin azaltılmasına ve önlenmesine yardımcı olabilir (CDC, 2020b).

2.6 Medyanın Gündelik Yaşamdaki Rolü ve Para-sosyal Etkileşim: Bağlantıda Kalma

Televizyon izlemenin yaşlılar arasında en çok tercih edilen serbest zaman aktivitelerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Literatürde yaşla birlikte, gündelik yaşamın akışı içerisinde televizyon izlemeye ayrılan zamanda da artış görüldüğüne işaret eden araştırmalar bulunmaktadır (Rubin ve Rubin, 1982, Van der Goot, 2015, Teh ve Tey, 2019). Bu durumun, televizyonun izleyicilerin yaşamlarındaki rolüyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yaşla birlikte, televizyonun izleyicilerin gereksinimlerinde karşılık geldiği alanlar değiştikçe, televizyon izlemek için ayrılan süre ve bunun yanında televizyonun izleyiciler için ifade ettiği anlamlar da değişmektedir.

Rubin ve Rubin'e (1982) göre, televizyonun, haber ve eğlencenin yayımlanabilmesi için temel bir iletişim aracı olmasının yanı sıra şu işlevleri de bulunmaktadır:

- Yalıtılmışlık hissini azaltma
- Refakat etme
- Kişilerarası iletişimi ikame etme
- Para-sosyal etkileşim
- Zaman geçirme
- Günü bölümlendirme

- Çevre ile bağlantıyı sağlama

Rubin ve Rubine'e (1982) göre, yaşlı ve daha az hareketli olan insanlar, televizyona diğer iletişim araçları veya sosyal aktivite biçimlerinden daha fazla güvenmektedirler. Buradan yola çıkan Rubin ve Rubin, şu araştırma sorularına odaklanan bir araştırma yürütmüşlerdir:

- Yaşlılarda televizyon izleme örüntüleri ve motivasyonları nelerdir?
- Yaşlılarda televizyon izleme örüntüleri ve motivasyonlarına eşlik eden başlıca faktörler nelerdir?
- Hangi izleme motivasyonları, yaşlıların televizyon izleme davranışları ve motivasyonları konusunda açıklayıcıdır?

Bu araştırma soruları doğrultusunda, 1980 yılının Haziran ve Temmuz aylarında ABD'nin Orta Batı kesimlerinde yaşayan 340 yaşlı katılımcı ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 55 ve 92 yaş aralığında değişmekte olup örneklem grubunun ortalama yaşı 74.1'dir. Rubin ve Rubin; yaşlılık araştırmalarının, 65 yaş ve üzeri bireylerin katılımıyla yürütülmesi şeklindeki genel eğilimin yerine daha geniş bir yaş aralığı tercih etmişlerdir. Bunun nedeninin de yaşlıların da kendi içerisinde yaşın ilerlemesine bağlı olarak iletişim gereksinimlerinin değişebileceğini ve böylelikle gereksinimlerdeki bu değişimi ve beraberinde ortaya çıkan örüntüleri gözlemleyebilecek olmaları olduğunu belirtmişlerdir (Rubin ve Rubin, 1982).

Bu araştırmanın bulguları, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kurgusal olmayan programları beğendiklerine işaret etmiştir. Televizyonla ilgili olarak en sevdikleri ve en sevmedikleri içeriklerin ne olduğu sorulan katılımcıların %19.8'i haber programlarını en çok sevdiklerini, %16.7'si ise diğer bilgilendirici programları (talk şov, belgesel, eğitim, hava durumu gibi) en çok sevdiklerini belirtmişlerdir. Bu iki kategori, katılımcıların yanıtları arasında, en yüksek yüzdeyi alan iki içeriktir. Televizyon izleme davranışına bakıldığında ise, tercih edilen içeriklere ilişkin bulgularla tutarlı olarak, katılımcıların %80'i sıklıkla veya her zaman haberleri izlediklerini belirtmişlerdir. Sonuçlara göre, haberler katılımcılar arasında, en çok izlenen program türüdür (Rubin ve Rubin, 1982). Bu bağlamda, yaşlıların televizyon izleme pratiklerinde çoğunlukla tercih ettikleri içeriklerin haber programları ve kamuyu ilgilendiren konular olduğunu söylemek mümkündür (Rubin ve Rubin, 1982: 288). Haber programları, yaşlıların gündelik yaşamında enformasyon kaynağı rolünü taşımaktadır, denilebilir.

Rubin ve Rubin (1982) tarafından dikkat çekilen diğer bir bulgu ise yaşlılarda televizyon izleme oranının oldukça yüksek olduğudur. Bulgular, yaşlılarda hafta içi televizyon izleme süresinin

ortalama 4.76 saat olduğuna işaret etmektedir (Rubin ve Rubin, 1982:296). Bu araştırmanın sonuçlarına göre yaşlılarda televizyon izleme motivasyonlarından en güçlü olanların eğlence ve enformasyon edinme amaçlı izleme olduğu görülmektedir. Bunun yanında sonuçlara göre, televizyonun ucuz bir iletişim kaynağı olması, kolay erişilebilir olması, eşlik etme rolü, rahatlamaya yardımcı olması ve vakit geçirme amaçlı kullanımı da yaşlılardaki diğer önemli izleme motivasyonları arasında yer almaktadır (Rubin ve Rubin, 1982:297). Rubin ve Rubin'in (1982) bu çalışmasında, enformasyon edinme amaçlı izleme motivasyonunun öne çıkması ise, çalışmanın bir başka sonucu olan tercih edilen programlar arasında haber programları ve kamusal sorunlara ilişkin programların en yüksek izleme yüzdelerine sahip olması bulgusuyla örtüşür durumdadır. Bu izlekte yaşlılar için televizyonun önemli bir enformasyon kaynağı olduğu söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Rubin ve Rubin (1982) çalışmalarında, yaşlılık çalışmalarında çoğunlukla yönelinen 65 yaş ve üzeri katılımcılara odaklanmak yerine 55-92 yaş aralığında katılımcıları örnekleme dahil edip, televizyon izleme gereksinimleri ve örüntülerinde yaşa bağlı bir değişim olup olmadığını görmeyi amaçlamışlardır. Fakat araştırmanın bulguları çerçevesinde, 55-92 yaş grubu arasında yaşa bağlı olarak herhangi bir anlamlı fark ortaya konulamamıştır. Bu durumun nedenlerinden birinin, yaşlılıkla beraber değişen gündelik yaşam pratiklerinin söz konusu yaş dağılımında benzer olması olduğu düşünülebilir. Van der Goot, Beentjes ve Van Selm tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada yaşlıların gündelik yaşamında televizyon izlemenin ne ifade ettiği araştırılmış ve televizyon izleme pratiklerinde yaşa bağlı olarak görülen değişim ve devamlılıkların bir analizi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, yaşlıların gençlere oranla daha fazla televizyon izledikleri, fakat bunun emeklilik, fiziksel durumdaki değişiklikler gibi, gündelik yaşamı etkileyen başka değişikliklerin birer sonucu olarak ortaya çıktığı saptanmıştır (Van der Goot vd., 2012). Van der Goot ve diğerleri (2012) yaşlıların daha fazla televizyon izlemelerinin nedenlerine ilişkin en yaygın görüşün; yaşlılıkta emeklilik, fiziksel yaşlanma ve sosyal bağların azalması gibi faktörlerin bir sonucu olarak televizyona ayıracak daha fazla zaman sahibi olmak yönünde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanısıra yaşlılıkta televizyon izlemenin yalnızca kayıpların ödünlenmesi için bir seçim stratejisi sonucu arttığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Van der Goot, 2009, Van der Goot vd., 2012, Van der Goot vd., 2015). Van der Goot ve diğerlerinin (2015) "Ödünleme ile Seçici Optimizasyon" Modelinden (*Selective Optimization with Compensation-SOC*); yola çıkarak yürüttükleri çalışmanın sonuçları, yaşlıların yalnızca kayıplarını ödünlemek için değil, bilinçli olarak kendileri için işlevsel olması nedeniyle televizyonla belirli ilişkilendirme biçimlerini tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bu modelde seçim, kişilerin çevresel koşulları ve bireysel motivasyonları, becerileri ve biyolojik kapasiteleri göz önüne alındığında, kendileri için uygun

olan yüksek öncelikli alanlara konsantre olmaları olarak tanımlanmıştır. Buna göre, ödünleme davranışsal olarak, işleyiş için gerekli olan bir kapasite kaybı yaşandığında veya azaldığında işler hale gelir (Baltes ve Baltes, 1990, aktaran Van der Goot vd., 2015:3).

Van der Goot (2009) yaşam süresinin uzamasıyla yaşlılık yıllarının arttığına dikkat çeker. Bu çerçevede, başarılı yaşlanma ve yaşlılığın anlamlı bir süreç olarak yaşanması da önem kazanmaya başlamıştır. Van der Goot vd. (2015) de buradan yola çıkarak, yaşlılıkta televizyon izlemenin yalnızca bir ödünleme stratejisi olarak ele alınmasının eksik bir bakış olacağını savunur. Benzer şekilde Rubin (2007) de yaşlılığın yalnızca olumlu bir süreç veya yalnızca olumsuz bir süreç olarak değerlendirilemeyeceğini, kayıplar ve kazanımların bir arada ortaya çıkmasıyla oluşan karmaşık ve ambivalans bir dönem olduğunu belirtmiştir. Rubin'e (2007) göre, insanlar yaşlılıkla beraber daha bilge olabilir, kendilerinden daha fazla tatmin duyabilirler ve daha fazla özgürlüğe de sahip olabilirler, ancak aynı zamanda fiziksel problemlere sahip olabilirler, hafıza kapasitelerinde azalmalar olabilir ve kimi zaman da eşin kaybına adapte olma süreciyle baş etmeleri gerekebilir. Örneğin yaşamda emeklilik gibi bir değişiklik, kararsızlık hissine ve bazen de çelişkili duygulara yol açabilir. Bir yandan insanlar artık hırs, rekabet gibi iş yaşamının getirdiği baskılardan kurtulmuş olmanın rahatlığını hissedebilirler; yeni boş zamanlarının tadını çıkarırlar, ancak diğer yandan da işlerinin aslında onlara dünyada bir yer verdiğini hissedebilirler ve bu yerin anlamını emeklilikle birlikte yaşamlarında kapladığı yeri de kaybedebilirler (Rubin, 2007, aktaran Van der Goot, 2009: 8).

Van der Goot (2009), yaşlılıkta kayıplar ve kazanımların bir arada değerlendirilmesi gerektiği görüşlerinden yola çıkarak hazırladığı doktora tezinde, yaşlanmanın gündelik yaşam pratiklerindeki değişimlere etkisi bağlamında televizyon izleme davranışını incelemiştir. Van der Goot'a (2009) göre, televizyonun yaşlılar için özel bir önemi olduğu söylenebilir. Daha önce belirtildiği üzere literatürdeki birçok araştırmaya göre yaşlılar gençlere oranla televizyona daha fazla zaman ayırmaktadır (Harwood, 2007; Mares & Woodard, 2006, aktaran van der Goot, 2009:9).

ABD'de 1972-2000 yılları arasındaki verileri kapsayan *General Social Survey* sonuçlarını aktaran Harwood (2007), bu araştırmaya göre 20'li yaşlardaki katılımcılar günde 3 saatten biraz fazla televizyon izlerken, 30 ve 40'lı yaşlardaki katılımcıların televizyon izleme süreleri ise 20'li yaştaki katılımcılara göre azalmaktadır. 50'li yaşlar ise yeniden artmaya başlayan televizyon izleme süresine ilişkin en belirgin farklılık 60'lı ve 70'li yaşlara doğru ilerlendiğinde görülmektedir. En yüksek televizyon izleme süre ortalamasına sahip olduğu görülen 70'li yaşlarda ise katılımcıların televizyon izlemeye ayırdıkları süre günlük ortalama 3,5 saatin

üzerindedir (Harwood, 2007: 179). Yaşlıların gençlere göre televizyon izlemeye daha fazla vakit ayırdıkları örüntüsü, Avrupa örneklemleri için de geçerli görünmektedir. Eurostat (2003) tarafından, 12 Avrupa ülkesinden 65 yaş ve üzeri katılımcılarla gerçekleştirilen çalışmada da benzer şekilde yaşlanmayla birlikte televizyon izlemek için ayrılan sürenin arttığı görülmüştür (aktaran Van der Goot, 2009:9).

Türkiye'ye bakacak olursak, Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun 2018 tarihli "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması"na göre de benzer şekilde yaşlılıkta televizyon izleme için ayrılan süre artmaktadır. Bu araştırma kapsamında Türkiye'nin yedi farklı coğrafi bölgesinde yaşayan 1279 kadın, 1321 erkek olmak üzere toplam 2600 katılımcının televizyon izleme eğilimleri incelenmiştir. Örneklemde 15-24 yaş arası 458, 25-34 yaş arası 786, 35-44 yaş arası 616, 45-54 yaş arası 355, 55-64 yaş arası 233, 65 yaş ve üstü ise 152 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılardan herhangi bir okul mezunu olmayan 84 kişi, ilkokul mezunu olanlar 529 kişi, ortaokul mezunu 357 kişi, lise mezunu 1021, önlisans mezunu 160 kişi, lisans mezunu 426 kişi, lisansüstü / doktora mezunu olanlar ise 23 kişidir. Araştırmanın sonuçlarına göre, 2600 katılımcıdan 2250 kişi, televizyon izleme süresi sorusunu yanıtlamıştır. Bu yanıtlara göre yürütülen analizlerin sonucunda ise, 15-24 yaş arası katılımcıların hafta içi 2 saat 51 dakika, hafta sonu 3 saat 7 dakika, 25-34 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 29 dakika, hafta sonu 3 saat 49 dakika, 35-44 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 26 dakika, hafta sonu 3 saat 43 dakika, 45-54 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 49 dakika, hafta sonu 3 saat 57 dakika, 55-64 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 55 dakika, hafta sonu 4 saat 9 dakika, 65 yaş ve üstü katılımcıların ise hafta içi 4 saat 7 dakika, hafta sonu 4 saat 7 dakika televizyon izlediklerine işaret etmiştir (RTÜK, 2018).

Rubin ve Rubin'in (1982) çalışması, televizyon ile izleyici arasında kurulan ilişkiye cinsiyet değişkeni temelinde bakma olanağı da sunmaktadır. Rubin ve Rubin'e (1982) göre, televizyon izleme nedenleri arasındaki "eşlik etme" işlevinin kadınlarda erkeklere göre daha yüksektir. Benzer şekilde daha küçük nüfuslu evlerde yaşayanların (yalnız veya az sayıda insanla birlikte) televizyonu, eşlik etme işlevi için daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Gelir düzeyi daha düşük katılımcıların televizyonu daha ucuz olduğu için tercih etme oranları, anlamlı düzeyde daha yüksektir. Eğitim düzeyi düşük katılımcılar ise televizyonu, yine daha ucuz olduğu için, alışkanlık nedeniyle ve davranışsal rehberlik (belirli durumlarda nasıl davranacağına dair ipuçları edinme gibi) işlevleri için tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrenme ve enformasyona dair motivasyonu daha yüksek katılımcıların ise öncelikli olarak haber, belgesel ve talk-şovları tercih ettikleri de bu araştırmanın bulguları arasındadır. Diğer yandan gelir düzeyi düşük katılımcıların drama ve aksiyon içeriklerini tercih etme oranları daha

yüksektir. Rubin ve Rubin (1982) bu durumu, drama ve aksiyonun gelir düzeyi düşük izleyiciler için daha pahalı olan eğlence etkinliklerinin yerini tutuyor olabileceği yönünde yorumlamışlardır (Rubin ve Rubin, 1982). Rubin ve Rubin'in (1982) çalışmasında odaklanılan yaşlı grupta; diğer insanlar, dünyada olup bitenler ve içerisinde bulundukları topluluklar hakkında bilgi almak isteyen katılımcılar için enformasyonun en belirgin iletişim gereksinimi olduğunu ortaya konulmuştur. Bu izleme gereksinimi, haber ve diğer kurgusal olmayan programları izleme ile ilişkilidir ve bu sonuçlarla tutarlı olarak, haberler bu yaş grubu için en çok tercih edilen ve beğenilen türdür.

Teh ve Tey (2019) tarafından daha yakın bir zamanda gerçekleştirilmiş bir başka çalışmada ise, kart veya mahjong oynama, televizyon izleme veya radyo dinleme ve sosyal etkinliklere katılım olmak üzere üç kategori altında toplanan serbest zaman etkinliklerinin (anakıta) Çin nüfusunun yaşlı grubunda yer alan bireylerin yalnızlık duygularını önlemedeki etkileri araştırılmıştır. "Chinese Longitudinal Healthy Longevity Survey (CLHLS)" envanterinin kullanıldığı bu çalışmada; 2005, 2008 ve 2011 yıllarında Çin'deki farklı bölgelerden yaşlıların katılımıyla boylamsal veriler toplanmıştır. Çalışmada katılımcıların yalnızlık hissi "kendinizi yalnız ve yalıtılmış hissediyor musunuz?" sorusu yöneltilerek belirlenmiş ve bunun CLHLS aracılığıyla toplanan verilerden elde edilen, diğer değişkenlere ilişkin sonuçlarla ilişkisine bakılmıştır (Teh ve Tey, 2019:2). Yalnızlık hissi sorusuna verilen her zaman veya sıklıkla yanıtları, araştırmacılar tarafından kronik yalnızlık alt başlığında değerlendirilmiştir. 85 yaş ve üzerinde, resmi bir okul eğitimi almamış, kırsal bölgelerde ve yalnız yaşayan, oldukça kötü sağlık durumuna sahip kadın katılımcıların kronik yalnızlık düzeylerinin, diğer katılımcılara oranla anlamlı düzeyde daha yüksek olması ise söz konusu çalışmanın sonuçları açısından önemli bir bulgudur. Çalışmada yer alan, eşini kaybetmiş veya eşinden ayrılmış olan katılımcıların kronik yalnızlık düzeylerinin de evli katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Teh ve Tey, 2019:3).

Teh ve Tey'in (2019) bu çalışmasında, katılımcıların %8'i sıklıkla veya her zaman yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir.⁹ Katılımcıların %37.5'i ise hiçbir zaman yalnızlık hissetmediklerini söylemişlerdir. Yaklaşık %15 ve %2'lik kısım ise sırasıyla kötü düzeyde ve epey kötü düzeyde yalnızlık hissettiklerini belirtmişlerdir. Yalnızlıklık hissiyle baş edilmesine yönelik sonuçlar ise

⁹ Yaşlıların büyük bir bölümü halihazırda kronik yalnızlık yaşamaktadırlar. Örneğin ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı'nın 2018 yılı verilerine göre, ABD'de 40 milyondan fazla yaşlı kronik yalnızlık yaşadığını belirtmekte; Avrupa genelinde ise yaşlılar, diğer yetişkinlerle karşılaştırıldığında daha fazla sosyal izolasyona maruz kalmaktadırlar (ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı. Toplum Yaşamı İdaresi, 2018; aktaran Robinson vd.,2020: 11).

oldukça dikkat çekicidir. Katılımcıların yalnızca %17'lik bir kısmı kart veya mahjong oynadığını ve %14'lük daha az bir kısmı ise sosyal aktivitelere katıldığını belirtmiştir. Bunun yanında %44 oranında oldukça fazla katılımcı ise hemen her gün televizyon izlediklerini veya radyo dinlediklerini belirtmişlerdir (Teh ve Tey, 2019:3).

Çalışmadan çıkan sonuçlara göre, erkek katılımcılarda; mahjong veya kart oynama, televizyon izleme veya radyo dinleme ve sosyal aktivitelere katılma düzeyi kadın katılımcılardan daha yüksektir. Bu aktivitelerde bulunma düzeyi ise yaşın artışıyla birlikte düşüş göstermektedir. Bakım evlerinde yaşayan yaşlıların, aile üyeleriyle yaşayan veya yalnız yaşayan yaşlılara göre, bu üç aktiviteye katılma düzeylerinin ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu etkinliklere daha aktif katılımın ise daha iyi sağlık durumu ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Teh ve Tey, 2019:3). Diğer yandan araştırmanın sonuçları, kart veya mahjong oynama ile sosyal aktivitelere katılma bağlamında aile üyeleri ile bir arada yaşayanlar ve diğer katılımcılar arasında büyük bir fark bulunmadığına işaret etmektedir. Fakat yalnızlık hissinin yaygınlığının bu grupta aile bireyleri ile birlikte yaşayanlara göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmacılar bu durumun; Çin'in kolektivist yapısı göz önünde bulundurulduğunda, yalnızlık hissini önlemede aile ile birlikte yaşamının, aktivitelere katılmaktan daha etkili olabileceğine dikkat çekmişlerdir (Teh ve Tey, 2019: 5). Benzer şekilde Çin örneklemiyle gerçekleştirilen daha önceki araştırmaların sonuçları da; aile desteği, yetişkin çocukların verdiği duygusal destek ve aile ilişkilerinden alınan yüksek doyumun, Çinli yaşlılarda yalnızlık hissinin önlenmesinde önemli etkenler olduğunu ortaya koymuştur (Wang vd., 2011; Yang vd., 2018; Victor, 2008; aktaran Teh ve Tey, 2019: 5).

Diğer yandan, araştırmada özellikle kadınlar, kırsal bölgelerde yaşayan, resmi eğitim almamış yaşlının yaşlısı katılımcılar arasında oldukça az sayıda yaşlının sosyal faaliyetlere katıldığı görülmüştür. Çin'deki yaşlının yaşlısıyla gerçekleştirilen önceki bir çalışmadan çıkarılan sosyo-demografik profil, bu yaş grubundaki kadınların çoğunun hiç eğitim görmediğini ya da çok az eğitim aldığını göstermiştir (Zeng, Vaupel, Xiao, Zhang ve Liu, 2002; aktaran Teh ve Tey, 2019:5). Araştırmacılar literatürdeki başka çalışmaların işaret ettiği sonuçlara göre, kırsal bölgelerde yaşayan yaşlıların eğitim düzeylerinin kentte yaşayan yaşlılarına göre daha düşük olduğunu ve kırsal bölgelerde eşlerini kaybetmiş kişilerin sayısının kenttekilerden çok daha fazla olduğunu vurgulamışlardır. Sağlık durumları ve ekonomik koşullardan kaynaklanan eşitsizliklerin yaşlanan kişilerin sosyal olarak meşgul ve aktif kalabilmeleri açısından bir zorluk oluşturabileceğini görülmektedir (Arslantaş, Adana, Abacigil Ergin, Kayar ve Acar, 2015; Asiamah, 2017; aktaran Teh ve Tey, 2019: 5).

Araştırma sonuçlarından da görülebileceği üzere, televizyon izleme ve radyo dinleme edimleri yaşlılarda kronik yalnızlığı önlemede faydalı olabilir. Literatürde televizyon izlemenin veya radyo dinlemenin, sosyal bağlılıkla (social connectedness) ilişkili olmayan pasif etkinlikler olduğuna dair tartışmalar bulunmasına rağmen (Toepoel, 2013), bu etkinliklerin kronik yalnızlığı önlemede etkili olduğu söylenebilir. Önceki araştırmalar, televizyon izlemenin, katılımcılar için mutlu olma kaynağı olduğunu ve yaşlı Çinliler arasında psikolojik iyi oluş halini desteklediğine işaret etmiştir (Ross ve Zhang, 2008; Wei ve diğerleri, 2015; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6). Televizyon ve radyonun bir eğlence kaynağı olduğu ve genellikle yaşlanma süreci ile ilişkilendirilen sağlık ve işlevsel becerilerdeki kayıplar hususunda hassas olan yaşlılar için bir kaçış biçimi olduğu söylenebilir (Henning & Vorderer, 2001; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6). Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bazı araştırmalar, televizyon izlemeye ayrılan daha fazla saatin, özellikle yaşlılar arasında, yaşamlarından daha fazla hoşnutsuzluk duyma ile ilişkili olduğu yönünde çelişkili sonuçlar ortaya koymuştur (Morgan, 1984; Sirgy ve diğerleri, 1998; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6).

1990'lardan bu yana, Çin'de hanelerde televizyonun yaygınlaşma oranı oldukça yüksektir (S.H. Lu, 2000; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6). Çin'de televizyon izlemenin, yaşlıların genellikle tek başlarına değil, evin diğer üyeleriyle birlikte gerçekleştirdikleri bir sosyalleşme biçimi olabileceği ve birlikte izleme halinin televizyonda takip ettikleri programlar hakkında canlı tartışma fırsatları yarattığını söylemek mümkündür (Ross ve Zhang, 2008; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6). Televizyonun dışında farklı enformasyon kaynağına sahip olan yaşlı Çinliler ise tarih programları ve dramalar gibi televizyon programlarını entelektüel açıdan ilgi çekici bulabilmektedirler. Televizyon dizilerini daha sık izleyen Çinliler diğerlerinden daha mutlu olma eğilimindedir (Lu ve Argyle, 1993; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6). Televizyon izlemenin yaşlı Çinliler için sosyal olarak ilişkilendirme biçimi olduğu görülmektedir. Bu açıdan, televizyon izleme aktivitesi muhtemelen bu yaş grubu arasında daha az yalnızlık hissinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır (W. Zhang, Liu, Tang ve Dong, 2018; aktaran Teh ve Tey, 2019: 6).

Rubin ve Rubin (1982) medya kullanımının, yaşlılar için azalmış kişisel ilişkilerin ve kaybedilmiş kişilerarası etkileşimlerin bir telafisi olduğunu savunmaktadır. İzleyiciler, kişilerarası etkileşimde yaşla beraber yaşanan kayıpları ödünleyebilmek için televizyonun ikincil izleme yoluyla eşlik etme rolünden faydalandıkları gibi, televizyon ile tek taraflı olarak para-sosyal bir etkileşim yürütüyor da olabilirler. **Para-sosyal etkileşim** kavramı ilk olarak 1956 yılında Horthon ve Wohl tarafından kullanılmıştır. Horthon ve Wohl (1956) dönemlerinin yeni iletişim araçları sayılan radyo, televizyon ve filmlerin en çarpıcı özelliklerinden birinin, oyuncu veya sunucu ile yüz yüze ilişki yanılması vermeleri olduğunu belirtmişlerdir. Buna

göre, aslında çok uzakta olabilen, tanınmış insanlar kişinin adeta çevresinden biriymiş gibi görülmektedir. Horthon ve Wohl, gerçek kişilerin yanı sıra bu durumun medyada özellikle canlı ve etkileyici bir şekilde işlenerek yer verilen anlatılardaki karakterler için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Bu karakter ve kişileri “persona” olan kavramsallaştıran Horthon ve Wohl tarafından, izleyici için medyada yer alan persona ile kurulan ve yüz yüze iletişimin yerini alan bu ilişkilene para-sosyal etkileşim adı verilmiştir (Horthon ve Wohl, 1956:215).

Horthon ve Wohl (1956) tarafından değinilen bir başka kavram olan persona ise, radyo, televizyon gibi medya araçları tarafından sunulan sosyal ortamın tipik ve o ortama ait bir figürdür. Personalar ile kurulan ilişki aslında tamamen bir yabancı ile kuruluyor olup, karşılıklı olan kişilerarası ilişkilerde kurulan samimiyetin bir taklidi olsa dahi bu ilişkilene, birçok insan tarafından tercih edilmekte ve medya personaları çok sayıda insanın samimiyetini ve yakınlığını kazanmaktadır. Para-sosyal etkileşim kuran insanlar için de bu tek taraflı ilişkilene biçimi oldukça etkili ve tatmin edicidir (Horthon ve Wohl, 1956:216). İzleyiciler böyle bir kişiyi, seçtikleri arkadaşlarını tanıdıkları gibi "bilirler": görünüşünün, hareketlerinin ve sesinin doğrudan gözlemlenmesi ve yorumlanması, çeşitli durumlarda konuşması ve davranışıyla. Nitekim, hedef kitlelerini oluşturan kişiler, tasarlanmış kayıtdışılık yoluyla, tam olarak bu değerlendirmeleri yapmaya-pasif gözlemden ziyade yüz yüze bir değişime katıldıklarını düşünmeye davet edilirler. Televizyon kamerası bir oyuncunun üzerine düştüğünde, kelimenin tam anlamıyla yaklaşarak varsayılan yakınlığı geliştirdiği yanılsaması güçlüdür. Ancak şahsın imgesi, kısmi, uydurma ve yanılsama tarafından işlenmiş olsa da, fantezi ya da rüya değildir; performansı, izleyicinin hayal gücüyle dahil edildiği, ancak hayal etmediği, nesnel olarak algılanabilir bir eylemdir. Persona her şeyden önce sürekli bir ilişki sunar. İzleyicinin persona ile devam eden ilişkisi bir tarih kazanmakta ve paylaşılan geçmiş deneyimlerin birikimi mevcut performansa ek anlam katmaktadır. Diğer yandan bu birikim, gerçek insanlarla yapılan paylaşımların aksine bir gelişme değil daha çok bir büyüme şeklindedir. İlişkilene tek taraflı olarak izleyici yürütmektedir. Personalar, izleyiciler tarafından bir arkadaş, danışman veya bir model olarak düşünülebilir fakat gündelik yaşamdaki gerçek insanların aksine; izleyicinin kendisinin yönetici olduğu bir biçimde karakterize edilir (Horthon ve Wohl, 1956). Rubin'e (1987) göre, para-sosyal etkileşim, televizyon izleyicilerinin medya karakterleriyle kurdukları tek taraflı işleyen bir kişilerarası ilişkidir. İzleyici tarafından oluşturulan ve sürdürülen bu etkileşim, yine izleyici tarafından tek taraflı olarak sonlandırılabilir.

Horton ve Wohl'a (1956) göre zamanla para-sosyal etkileşimde bulunulan figüre ilişkin öngörülebilirlik düzeyi de artmaktadır. İzleyici program sona erdikten sonra, personanın açtığı para-sosyal etkileşim alanına dahil olmak, bu etkileşimi reddetmek veya daha üzerinde biraz

daha düşünmek için ilgili karakteri analiz edecektir. Eğer izleyici etkileşimi kabul ederse, programı büyük olasılıkla yeniden izleyecek ve izleme devam ederse de para-sosyal bir ilişkilendirme sürdürülmüş olacaktır.

Para-sosyal etkileşim, bazı insanlar için kişilerarası ilişkiler için işlevsel bir alternatif olabilir (Rubin ve Rubin, 1985). Örneğin Gregg (1971) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, sosyal olarak yalıtılmış yaşlı izleyicilerin belirli televizyon programlarındaki kişiliklerle para-sosyal olarak ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır (aktaran Rubin ve McHugh 1987:281). Miller (1983) ise medyanın para-sosyal etkileşim amaçlı kullanımı, televizyon izlemeye ayrılan süre ve yaşlıların yaşamlarında televizyonun yeri arasında önemli bir ilişki tespit etmiştir (aktaran Rubin ve McHugh 1987:281).

Rubin ve McHugh (1987) tarafından aktarıldığı üzere, Horthon ve Wohl para-sosyal etkileşim kavramını ortaya atarken, akıllarında öncelikle haber spikerleri ve benzeri televizyon kişiliklerini bulundurmışlardır. Daha sonra ise Levy (1979) tarafından yürütülen bir başka araştırmada, para-sosyal etkileşimin önemli ölçüde televizyon haberlerini izlemeyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırmanın sonuçları, daha fazla televizyon haberi izleyen kişilerin haber kişilikleriyle daha fazla para-sosyal etkileşim kurduğuna işaret etmiştir. Aynı zamanda para-sosyal etkileşimi tatmin edici bulan izleyiciler, haber kişilikleriyle daha fazla temas için televizyon haberi izleme sürelerini de arttırmaktadır (aktaran Rubin ve McHugh, 1987: 281). Rubin, Perse ve Powell (1985) ise para-sosyal etkileşim ile algılanan haber gerçekçiliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda Rubin ve diğerleri (1985), bir yakınlık biçimi olarak para-sosyal etkileşimin gelecekteki medya kullanımının öncüsü olarak görülebileceğini öne sürmüş ve ayrıca kişilerarası ilişki geliştirme kuramlarının bu ilişkilerin gelişimini incelemek için kullanılmasını önermişlerdir (Rubin ve diğer, 1985, Rubin ve McHugh, 1987).

Diğer yandan televizyon yaşlıların gündelik yaşamlarında önemli bir yer tutuyor olmakla birlikte, dijital iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve bunun beraberinde getirdiği gündelik yaşamdaki dönüşümler; yaşlılıkta dijital iletişim teknolojilerin kullanımına ilişkin araştırmaların artmasına yol açmıştır. Bu araştırmalardan biri de Colombo ve Carlo (2015) tarafından gerçekleştirilen “Access and Use of ICTs Among the Italian Young Elderly: A Field Study” başlıklı çalışmadır. Colombo ve Carlo (2015) bu araştırmada 65-74 yaşları arasındaki yaşlı nüfus ve teknoloji kullanımı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve aktif yaşlanma ile yaşlı dostu olumlu bir ev ortamı oluşturmada medya ve BİT'lerin oynadığı rolü keşfetmeyi amaçlamışlardır. Buradan yola çıkarak yaşlıların BİT kullanımını, Kuşak Yaklaşımı ile

Evcilleştirme ve Serbest Zaman olmak üzere iki farklı perspektiften ele almışlardır. Bu yaklaşımlar kısaca şu şekildedir:

(1) *Kuşak Yaklaşımı*: Bu yaklaşımda, odaklanılan yaş aralığındaki yaşlılarının, kuşak kimliklerinin medya kullanımlarını şekillendirmede oynadıkları role bakılmaktadır. Bu çalışmada odaklanılan genç yaşlı kuşak, yaşam beklentisinin aşamalı olarak uzamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Colombo ve Carlo (2015) tarafından yeni bir üçüncü çağ olarak adlandırılan bu grubun serbest zaman ve ekonomik koşulları, medya tüketimlerini etkilemektedir.

(2) *Evcilleştirme ve Serbest Zaman*: Medya tüketimi mekansal ve zamansal olarak iki biçimde konumlandırılmaktadır. Medya kullanımları ve rutinleri, gündelik ev yaşantısı akışı içerisinde paylaşılmıştır. Bunlar evcilleştirme süreçleriyle etkinleştirilmektedir. Evcilleştirmeye ilişkin bu şekilde bir teorik yaklaşım, hem erken-yaşlıların mekansal ve zamansal bağlamlarında yeni medyanın artan önemini hem de sembolik tüketim ve cihazların tüketimi arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için oldukça işlevseldir (Colombo ve Carlo, 2015:168).

Colombo ve Carlo'nun araştırmasında Milano bölgesinden 20 aile ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Ek olarak yaşlanmanın kuramsal bir biçimde ele alındığı, yaşlıların BİT sahipliği ve kullanımına yönelik ön anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması 65-74 arası 900 katılımcının yer aldığı İtalya temsili bir örneklem ile yürütülmüştür. İtalya'da 65 yaşın üzerindeki yaşlıların çevrimiçi olma durumları, Avrupa nüfusu ortalaması ile karşılaştırıldığında genellikle daha düşüktür. İtalya'daki yaşlı nüfusun dijitalleşmesine ilişkin hatırı sayılır bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, mevcut veriler İtalya nüfusunun, Avrupa nüfusundan daha az dijitalleşmiş olduğuna işaret etmektedir. 65-74 yaşları arasını kapsayan yaş grubundaki düzenli internet kullanıcılarının oranı, Avrupa nüfusunda % 34,4 gibi bir yüzdeye ulaşırken, İtalya'da bu oran % 16,3'ü ile sınırlı kalmaktadır (Avrupa Komisyonu, aktaran, Colombo ve Carlo, 2015: 167).

Yeni medya araç ve ortam olarak İtalya'daki yaşlı nüfusun oldukça az bir kesimi tarafından kullanılmaktadır. İtalya'daki yaşlı nüfusun yalnızca %21,3'ü bilgisayara sahip ve/veya kullanır durumdadır. Söz konusu yaş grubundaki dizüstü bilgisayar sahiplik oranı %17,5, masaüstü bilgisayar sahiplik oranı %16,7'dir. Güncel olarak bilgisayar kullanan genç yaşlıların % 45'i 50 yaşına gelmeden bilgisayar kullanmaya başlamışlardır. % 28,2'si 50-59 yaşları arasında, % 19,1'i ise 60-64 yaş arasında bilgisayar kullanmaya başlamışlardır. Buradan anlaşılabileceği üzere, kullanıcıların yalnızca % 9,1'lik bir kısmı "yeni" BİT kullanıcılarıdır, yani 64 yaşından sonra bilgisayarı kullanmaya başlayanlardır. Cinsiyet değişkeni temelinde bakıldığında, BİT

kullanımında erkekler ve kadınlar arasında önemli fark olduğu görülmektedir. Bu yaş grubundaki erkeklerin %6,8'i BİT kullanıcısı iken, kadınların %12,8'i BİT kullanmaktadır. BİT'lerin kullanıldığı mekanlara bakıldığında, %98,8'lik bir oranla ev ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise %15,3 ile iş yerleri bulunmaktadır. 65-74 arası yaşlıların %19,2 eşi ile, %17,6'sı çocukları ile, % 4,7 ise torunları ile birlikte BİT'lere erişim sağlamaktadır. Kullanım sıklığına bakıldığında ise, genç yaşlıların % 71'i neredeyse her gün İnternet kullanmaktadır. Bu grubun % 58,8'i interneti günün herhangi bir saatinde ve çoğunlukla yararlı olacağını düşündükleri zaman kullanmaktadırlar (Colombo ve Carlo, 2015: 167).

Çalışmada yer alan, uzun süredir çalışmayan katılımcılar tarafından “serbest” zamanın “çalışılmayan zaman” olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu katılımcılar artık serbest zamanlarını iyi yönetebilir hale gelmişlerdir. Serbest zamanı, uyumak, banyo yapmak, giyinmek, yemek pişirmek, evi toparlamak, market alışverişi yapmak gibi faaliyetlerden arda kalan zaman olarak değerlendiren söz konusu grup için serbest zaman artık günlük rutinlerinin bir parçası haline gelmiştir. Zamanlamaları daha standartlaşmış ve durağandır. Yakın zamanda emekli olan diğer katılımcılar için ise, serbest zaman algısı çoğunlukla işte olmadan geçirilecek yeni bir zaman biçimindedir. Bu katılımcı grubu için "önce" ("eskiden çalışıyor oldukları zaman") ve "sonra" ("artık çalışmadıkları zaman") arasındaki ayrım, diğer katılımcılara göre daha keskindir. Bazı katılımcılar bu değişen koşulları daha sorunlu bir biçimde deneyimlenmektedir. İşte bulunulmayacak bu zamanı, üretken rollerin kaybı biçiminde yaşanan bir "zorunlu tembellik" olarak kabul etmektedirler. Söz konusu kişiler, vakitlerini faydalı, anlamlı, yaratıcı ve üretken hale getirme ihtiyacı hissetmekte ve işte geçirilmeyen serbest zamanı, “boş zaman” olarak kabul edilmektedirler. Bu açıdan bu kullanıcıların BİT kullanımları üzerinde boş zaman tahayyüllerinin etkisi büyüktür ve zamanlarını “şekillendirme” ve/veya zamanlarına “değer verme” çabalarının bir parçası olduğu söylenebilir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, medya tüketimine verilen değer serbest zamana verilen değer ile sıkı sıkıya bağlı hale gelir (Colombo ve Carlo, 2015: 169). Colombo ve Carlo (2015) çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak yaşlılıkta BİT kullanımını üç kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir:

“Eski Dijital Evde Yeni Dijital Yaşlılar: Bu grupta yer alan yaşlılar, hiç BİT kullanmamış olsalar dahi evlerinde çocuklarının bilgisayarları ve dizüstü bilgisayarları olan ve son zamanlarda BİT dünyasına yaklaşan yaşlılardır. Bu yaşlılar, emeklilikleri sonrasında oldukça fazla boş zamanları olduğu için BİT'lere yaklaştırmaya başlamışlardır. Bu grupta yer alan yaşlılar için aile ilişkileri (çocuklar, kısmen eş ve torunlar) dijital dünyaya yaklaşımlarında çok önemli bir rol oynamaktadır. Kuşaklar arası öğrenme süreçleri bu kategoride öne çıkmaktadır.

Beceri bağlamında, yakın zamanda klavyeyle yazmayı ve fare kullanmayı öğrenmek zorunda kalan bu grupta öğrenme süreci, sürekli ve günlük kullanım yoluyla gerçekleşmektedir. Bilgisayar kullanımı yorucu olarak değerlendirilmekle birlikte, zamanlarını önemli kılan, tatminkar bir “adanmışlık” olarak algılanmaktadır. *Yeni Dijital Evde Yeni Dijital Yaşlılar:* Bu grupta yer alan yaşlılar, daha önce BİT kullanmamış, evlerine ilk bilgisayarı yakın zamanda satın almış ve BİT’leri serbest zaman aktivitelerinin bir parçası olarak yaşamlarının son dönemlerinde kullanmaya başlamışlardır. Bu insanlar genellikle ev hanımları, işçiler, 80’lerin sonlarından, 90’ların ortalarından emekli olmuş, çoğunlukla yöneticilik, iş dünyası gibi daha yönetsel rollerde bulundukları için işyerlerinde bilgisayar kullanma gereksinimi duymamış kişilerdir. Çoğunlukla çocukları olmayan veya çocukları daha önce hiç bilgisayar sahibi olmamış ve kullanmamış olan bu kişiler yakın zamanda bilgisayar edinmişlerdir. Bu gruptaki katılımcıların bilgisayar sahibi olmaya karar verme nedenleri genellikle belirli bir gereksinimden ziyade kendilerini güncel tutmak istemeleridir.

Dijital Deneyimli Yaşlılar: Bu grupta yer alan yaşlılar, BİT’leri 90’lardan beri iş yerlerinde kullanan ve emekli olduktan sonra da kullanmaya devam eden kullanıcılarıdır. Bu kişiler çoğunlukla 2000’li yılların başlarına kadar çalışmışlardır ve 80’li yılların sonları, 90’lı yılların başlarında iş yaşamına dahil olan çeşitli yazılımlarla yürütülen operasyonları ve idari süreçlerin dijitalleşmesini tam olarak deneyimlemişlerdir. Bu grupta yer alan yaşlıların evlerinde hali hazırda bilgisayarları bulunmaktadır ve ev içerisinde, bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin becerilerini geliştirmeye karar vermişlerdir. Bunun yanında PC’lerde, evlerinde yer alan tek dijital cihaz değildir. Bir bilgisayar sahibi olmak ve kullanmak, bu katılımcıların aile geçmişlerinin büyük ölçüde yerleşmiş ve evcilleşmiş parçasıdır. Dijital okuryazarlık konusunda ise donanımlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bu gruptaki kullanıcılar, yıllarca sürdürdükleri bilgisayar kullanım pratikleri sonucunda gelişmiş bilgisayar becerileri göstermektedirler” (Colombo ve Carlo, 2015: 170).

Hofer vd. (2019) tarafından yayımlanan bir başka çalışmada ise yaşlıların çevrimiçi enformasyon aramasının yaşam doyumlarıyla nasıl ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin bireylerin internet becerilerine ne şekilde bağlı olabileceği incelenmiştir. Hofer ve diğerlerine (2019) göre, iyi-oluşun farklı biçimleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisini, öznel veya hedonik iyi oluş, yani olumlu duygulanımın varlığı ve olumsuz duygulanımın (veya depresyonun) olmayışı ile kişinin yaşam doyumu oluşturur. İkincisi ise ödömanik (eudaimonic) iyi oluş biçimidir.

Üçüncü kategori olan sosyal iyi oluş ise, bireyi daha geniş bir toplumsal bağlam içinde ele almaktadır. Bu çalışmada, araştırmacılar öznel iyi oluşa odaklanmışlardır. Araştırmacılar Diener'den (1984) yola çıkarak, bu iyi oluş biçiminin, iyi oluşun en genel formu olarak kabul edilebileceğini savunmaktadır (Hofer vd., 2019: 4427).

Literatürde kişinin iyi oluş durumunun üç yönünün (öznel, ödomanik ve sosyal) internet kullanımı ile bağlantılı olarak incelendiği başka çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Cotton, Ford, Ford ve Hale (2014) tarafından, BİT kullanımının öznel iyi oluş eksikliği veya depresyon üzerindeki etkisini incelenmiş, öznel iyi oluşa BİT kullanımının olumlu yönde katkı yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. *ABD Sağlık ve Emeklilik Çalışması*'ndan (U.S. Health and Retirement Study) elde edilen verilere dayanarak, Heo, Chun, Lee, Lee ve Kim (2015), internet kullanımı için Likert tipi tek maddeli bir ölçüm kullanarak, internet kullanımının yaşam doyumu, sosyal destek veya farklı boyutları ile ödomanik iyi oluş gibi çeşitli göstergelerle pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. *İngiliz Boylamsal Yaşlılık Çalışması*'nın (English Longitudinal Study) Quintana verilerinden yola çıkan Cervantes, Sáez ve Isasi (2018) ise yaşlılarda internet ve e-posta kullanımının, iyi oluşun ödomanik bileşeni ile ilişkili olduğu görmüşlerdir (aktaran Hofer vd.,2019: 4428).

Hofer ve diğerlerine (2019) göre, yaşlıların iyi oluşlarına katkıda bulunma olasılığı yüksek bir kullanım türü, kullanıcıların çevrimiçi olarak farklı içerik türlerini aradıkları çevrimiçi enformasyon arama edimidir (örneğin, Hargittai ve Hinnant, 2008; aktaran Hofer vd., 2019: 4428). Bu tür faaliyetler yalnızca çevrimiçi ilişkilendirmeler için değil, aynı zamanda çevrimdışı yaşam için de faydalı olabilmektedir (Rodgers, Wang, Rettie ve Alpert, 2007; Zhou, Fong ve Tan, 2014'den aktaran Hofer vd., 2019: 4428). Çevrimiçi enformasyon arayışı, problem çözmeyi kolaylaştırabilir ve bundan dolayı da yaşlı bir bireyin yaşam doyumuna katkısı olabilir. Örneğin, sağlık bilgilerine daha kolay erişim, yaşlılara bakıcılar, akrabalar gibi başka insanlara bağımlı olmak zorunda kalmaksızın kendi sağlıkları üzerinde kontrollerinin olduğu hissini sağlayabilir. Konserler gibi, çeşitli kültürel etkinliklerle ilgili bilgilere erişim ise kullanıcılara çevrelerinde olup bitenlerle daha sıkı bir ilişkilendirme içerisinde olduklarını hissettirebilir ve sosyal seçeneklerini genişletebilir ve bunlar da kişinin yaşam doyumunu olumlu yönde etkileyebilir (Hofer vd., 2019: 4428).

Castellacci ve Tveito 2018 yılında gerçekleştirdikleri bir araştırmada, internet kullanımının iyi oluş üzerindeki etkilerine ilişkin çerçevelerinde, internet kullanımının iyi oluş üzerindeki etkisine dair dört kanal sunmuşlardır. Bu kanallardan bir tanesi "enformasyona erişim"dır. Bu çalışmaya göre, internet, bireylerin bilgiye sistematik ve verimli bir şekilde erişmesini sağlamaktadır ve

araştırmacılar bunun iyi oluş düzeyini artırabileceğine dair bulgulara ulaşmışlardır (Castellacci ve Tveito, 2018: 313). Sum ve diğerleri (2008) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışma da eğer internet kişinin yaşamında yararlı olabilecek enformasyona erişim için, bir başka deyişle çevrimiçi enformasyon arama amaçlı olarak kullanılıyorsa, iyi oluş üzerindeki etkisinin olumlu olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Zhou ve diğerleri (2014) de çevrimiçi enformasyon aramanın hedef ilintili faaliyetlerle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu, internetin bu tür kullanımının hedefe ulaşma ile ilişkili görüldüğünü savunmuşlardır (aktaran Hofer vd., 2019: 4429).

Öte yandan Hofer ve diğerleri (2019), söz konusu faaliyetlerin yaşlıların yaşam doyumuyla olumlu bir şekilde ilişkili olabilmesi için, kişinin interneti verimli ve etkili bir şekilde kullanabilmesi gerektiğini, yani çevrimiçi enformasyon aramadan etkin biçimde faydalanabilmek için internet becerilerinin gerekli olduğu savunmaktadır (Hargittai, 2002; Litt, 2013; van Deursen ve Helsper, 2015'den aktaran Hofer vd., 2019: 4429). Araştırmalar, internet kullanan yaşlıların genellikle teknolojiye olumlu biçimde bakma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir (örneğin, Seifert ve Schelling, 2016, 2018'den aktaran Hofer vd., 2019: 4429). Bununla birlikte, yaşlıların yaklaşık dörtte üçü, çevrimiçi görevleri tamamlamak için interneti kullanma becerilerine güven duymamaktadır (Anderson ve Perrin, 2017; Hunsaker ve Hargittai, 2018'den aktaran Hofer vd., 2019: 4429). Büchi, Festic, Just ve Latzer ise, yaşlıların çevrimiçi mahremiyetlerini koruma düzeylerinin daha genç kullanıcılara göre oldukça düşük düzeyde olduğunu, bu durumun temel nedeninin ise kaygı eksikliğinden ziyade beceri eksikliği olduğunu belirtmişlerdir (aktaran Hofer vd., 2019: 4430).

Buradan yola çıkan Hofer ve diğerleri (2019) 60 yaş ve üzeri katılımcılarla yaşam doyumunu ve öznel iyi oluşa odaklanan bir anket çalışması gerçekleştirilmişlerdir. Anket çalışması 2018 yılının Mart ayında, İsviçre'nin Almanca konuşulan bölümünde yapılmıştır (Hofer vd., 2019: 4430). Analizler sonucunda ortaya çıkan modelde çevrimiçi enformasyon aramanın, iyi oluş ile önemli ölçüde ilişkili olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, çevrimiçi enformasyon arama düzeyi ne kadar yüksekse, yaşam doyumunun düzeyi de o kadar yüksektir (Hofer vd., 2019: 4434). İkinci aşama analizlerde ise, çevrimiçi enformasyon arama ve internet becerilerinin ortak etkisine bakılmış ve bunun sonucunda yaşam doyumunu ile anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Hofer vd., 2019: 4435).

Bu bağlamda Hofer ve diğerlerine (2019) göre, internet becerilerini öğrenmenin ve paylaşmanın, yaşlı internet kullanıcılarının iyi oluşlarının hem sosyal hem de psikolojik yönleri

üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu söylemek mümkündür (Hofer, 2016; Nimrod, 2014; aktaran Hofer vd., 2019: 4436).

Türkiye’de yaşlılığı ve farklı yaş kuşaklarını odağa alarak sosyal medya kullanım pratikleri üzerine yapılan bir doktora tezi kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına temellenmektedir (2019). Sınav, *65 Yaş Ve Üzeri Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir İli Örneği* başlıklı doktora tezinde, yaşlıların sosyal medya kullanımı konusunda hangi motivasyonlara sahip oldukları araştırmış, sosyal medya kullanım davranışları saptamış ve bu davranışlar neticesinde elde ettikleri doyum türlerini listelemiştir. Araştırmacı kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının, medya kullanımının arkasında yatan bireyin sosyal ve psikolojik motivasyonlarını, bireyin kitle iletişim araçlarını kendi gereksinim ve isteklerine göre aktif bir şekilde seçerek kullandığını ve bu kullanım sonucu belirli doyumlar elde ettiği varsayımına dayanmakta, özellikle yeni iletişim teknolojileri bağlamında sosyal medyanın kullanımına ilişkin motivasyonları açıklamakta yol gösterici olduğunu belirtir (Koçak, 2012: 7-8’den aktaran Sınav, 2019:10). Bu temelde araştırmacı, şu soruları sormaktadır:

- Yaşlı bireyleri sosyal medya kullanıcısı olmaya yönelten faktörler nelerdir?
- Yaşlı bireyler en çok hangi sosyal medya uygulamalarını kullanmaktadırlar?
- Yaşlı bireyler sosyal medya uygulamaları arasında tercih yaparken hangi hususları göz önünde bulundurmaktadırlar? Bir sosyal medya uygulamasını diğerine tercih etme sebepleri nelerdir?
- *Yaşlı bireyler sosyal medya uygulamalarında ne kadar zaman geçirmektedir?
- Yaşlı bireyler sosyal medya uygulamalarına hangi teknolojik cihazlar üzerinden (sabit/dizüstü bilgisayarlar, cep telefonları, tablet vb.) bağlanmaktadır?
- Yaşlı bireyler teknolojik cihazları ve sosyal medya uygulamalarını kullanmayı hangi yolla öğrenmişlerdir?
- Yaşlı bireyler teknolojik cihazları ve sosyal medya uygulamalarını kullanırken herhangi bir zorluk yaşıyorlar mı? Eğer yaşıyorlar ise bu zorluklar nelerdir?
- Yaşlı bireyler teknolojik cihazları ve sosyal medya uygulamalarını kullanırken bir sorunla karşılaşmaları durumunda bu sorunu hangi yolla çözmektedirler?
- Yaşlı bireyler sosyal medya uygulamalarını hangi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla (bilgi edinme, eğlence, sosyalleşme, tüketim vb.) kullanmaktadır?
- Yaşlı bireylerin sosyal medya uygulamalarında en sık tekrarladıkları davranışlar nelerdir?

- Sosyal medya kullanım alışkanlıkları, yaşlı bireylerin hangi doyumları elde etmelerini sağlamaktadır?
- Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım amaçları ve elde ettikleri doyumlar, demografik özelliklerine göre (yaş aralığı, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal vb.) anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- Yaşlı bireyler geleneksel medya (gazete, televizyon, radyo) ile kıyaslandığında sosyal medyanın ne tür avantaj ve/veya dezavantajları olduğunu düşünmektedirler?
- Yaşlı bireylerin sosyal medyaya yönelik genel görüşleri nelerdir?

Araştırma yaşlıların sosyal medya kullanım pratikleri üzerine olsa da, geleneksel medyanın yaşlıların gündelik yaşamındaki yeri hakkında tespitler içermektedir. Bu tespitler nedeniyle, araştırmaya burada yer veriyoruz.

Araştırmanın evreni, araştırmanın yapıldığı 2019 yılında Eskişehir il merkezinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri 75 bin 014 kişiden oluşmaktadır. 2019 yılı TÜİK adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Eskişehir ilinin toplam nüfusu 871 bin 187 kişidir. Merkezde yaşayan nüfus ise 763 bin 570 kişidir. Bu verilere göre Eskişehir merkezinde yaşayan 65 yaş ve üzeri nüfus yine Eskişehir merkezinde yaşayan toplam nüfusun yüzde 9,8'ini oluşturmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de kendini gösteren nüfusun yaşlanması durumu TÜİK verilerine göre Eskişehir ili için de geçerlidir. Nitekim 65 yaş ve üzeri bireyler 2008 yılında Eskişehir ili merkez nüfusunun yüzde 7,7'sini oluştururken aradan geçen 11 yılda bu oran yüzde 9,8'e yükselmiştir. Araştırma, Eskişehir merkezinde yaşayan 65+ yaş grubuna dâhil bireyler arasından tabakalı örnekleme yöntemiyle ulaşılanlar üzerinde uygulanan anket ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme çalışmalarını kapsamaktadır. Bu araştırmada sosyal gerontologlarca (Park vd., 2019; Koo, Kolves and Leo, 2017; Cho vd., 2017; Quadagno, 2008'den aktaran Sınav, 2019) yapılan yaş sınıflaması referans alınmış ve yaş gruplarına bağlı alt tabakalar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda 65-74 yaş grubu “genç yaşlılar”, 75-84 yaş grubu “orta yaşlılar”, 85 yaş ve üzeri ise “ileri yaşlılar” olarak tanımlanmıştır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2019 yılına ait yaş sınıflandırmasını temel alan verilerden yararlanılmıştır. Bu verilere göre 2019 yılı içerisinde Eskişehir il merkezinde 65-74 yaş grubuna dahil 47 bin 732 kişi, 75-84 yaş grubuna dahil 21 bin 367 kişi, 85 ve üzeri yaş grubuna dahil ise 5 bin 915 kişi yaşamaktadır⁴¹. 65 yaş ve üzeri bireylerin toplam nüfusu 75 bin 014 kişidir. Buna göre Eskişehir il merkezinde yaşayan 65 yaş ve üzeri toplam nüfusun %63,6’sını 65-74 yaş grubu, %28,5’ini 75-84 yaş grubu, %7,9’unu ise 85 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır. Araştırmada, TÜİK verilerindeki yaşa dayalı ayrıntılı nüfus bilgilerinden yola çıkılarak, 65 ve

üzeri yaş grubunun nüfusunu temsil edecek 387 sayıda kişi örneklem olarak belirlenmiştir. Her bir tabakayı oluşturan yaş gruplarının evren içerisindeki paylarının hesaplanması sonucunda, 65-74 yaş grubuna dahil 246 kişiyle, 75-84 yaş grubuna dahil 110 kişiyle, 85 yaş ve üzeri gruba dahil 31 kişi ile anket yapılması gerektiği belirlenmiştir. Araştırmanın nitel bölümü 30 kişiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, anket uygulaması ile ortaya konan verilere destek sağlamanın yanı sıra, 65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal medya kullanım davranışlarına ilişkin daha ayrıntılı ve derinlemesine bilgilere ulaşabilmek amacıyla benimsenmiştir. Araştırmanın bizim çalışmamızla örtüşen bazı bulgularına yer verelim.

Sınav'ın araştırmasında tespit edildiği üzere, yaşlıların akıllı telefon sahipliği oldukça yüksektir. Örneklemi oluşturan kişilerin %85,8'inin (f=332) akıllı telefon aracılığıyla, %27,6'sının (f=107) masaüstü bilgisayar aracılığıyla, %19,1'inin (f=74) tablet aracılığıyla, %12,4'ünün (f=48) dizüstü bilgisayar/laptop aracılığıyla, %4,7'sinin (f=18) akıllı televizyon aracılığıyla, % 2,8'inin ise (f=11) akıllı saat aracılığıyla sosyal medyaya bağlandıkları belirlenmiştir. Buna göre katılımcıların sosyal medya uygulamalarına en çok akıllı telefon üzerinden bağlandıkları görülmektedir. Araştırmanın katılımcıların eğitim ve gelir düzeyi, sosyal medya kullanımlarına yönelik cihaz tercihleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Nitel araştırmanın bulgularına göreyse, katılımcılar, kendilerini sosyal medya kullanmaya yönelten faktörlerin başında aile üyeleri ve arkadaşları ile iletişim kurmak, gündemi takip etmek, yakın çevrede yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmak, ilgi alanlarına yönelik araştırma yapmak, zaman geçirmek ve eğlence ihtiyaçlarının öne çıktığını ifade etmişlerdir. Sosyal medya 65 yaş ve üzeri bireyler açısından sohbet anlamında da toplumsal bir kaynak niteliğindedir. Zira katılımcılar arasında “arkadaşlarımla bir araya geldiğimde sohbet edecek konu sağlıyor” ifadesi yoğun olarak dile getirilmiştir. Nicel araştırmanın bulgularına koşut olarak, katılımcılar arasında en popüler sosyal medya uygulamalarının Facebook, WhatsApp, YouTube ve Instagram olduğu belirlenmiştir. Öyle ki görüşme yapılan 30 katılımcının 27'si Facebook, 24'ü WhatsApp, 19'u ise Instagram kullanıcıları olduklarını ifade etmişlerdir. Video izleme alışkanlığı da katılımcılar arasında popülerdir.

Sınav'ın araştırmasında katılımcıların enformasyon edinme ve araştırma yapmak amacıyla sosyal medya kullanma pratiklerinin de oldukça yoğun olduğu saptanmıştır. Gündemdeki konuları takip etmek, özellikle siyasi ve ekonomik gelişmeler hakkında bilgi almak katılımcıların yaygın kullanım amaçları arasındadır. Bununla birlikte araştırma yapılan konunun içeriği çoğu zaman sağlığa ilişkindir. İlerleyen yaş ile birlikte çoğalan sağlık sorunları, katılımcıları bu

konuda internet ve sosyal medya üzerinden araştırma yapmaya ve enformasyon edinme çabası içine girmeye yönlendirmektedir. Araştırmanın katılımcılarının çoğu bu noktada ekonomik unsurlardan bahsetmektedir. Muayene ücretlerinin yüksek oluşu, katılımcıları yaşadıkları sorunun çözümü için çoğu zaman internet ve sosyal medyaya başvurmaya yöneltmektedir. Bununla birlikte fiziksel sınırlılıklar da hastaneye gitme sıklığını azaltmaktadır. Zira hastaneye gitmek, sıra beklemek, muayene olmak ve geri dönmek katılımcılar için fiziksel, psikolojik ve ekonomik anlamda yıpratıcı bir süreçtir. Dolayısıyla pek çok katılımcı, yaşadığı sağlık sorununa yönelik ilk başvuru kaynağının internet ve sosyal medya olduğunu dile getirmiştir. Bu durum, katılımcıların paylaşım içeriklerini de etkilemektedir. Zira pek çok katılımcı sosyal medyada daha çok sağlık içerikli paylaşımlarda bulunduğunu belirtmiştir.

Söz konusu araştırmada katılımcıların geleneksel medya ile olan bağlarının halen kuvvetli olduğunu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğu gazete okuma davranışını basılı ortamda sürdürmeyi tercih ettiğini dile getirmiştir. Benzer şekilde televizyon ana haber bültenlerini takip etme oranı da yüksektir. Katılımcılar, gündemi takip etmek ve özellikle son dakika gelişmelerinden haberdar olabilmek amacıyla sosyal medyayı kullandıklarını ifade etseler bile haber ve gelişmelere ilişkin detayları yine geleneksel medyadan takip ettiklerini dile getirmişlerdir. Dizileri ise televizyondan izleme eğilimi yüksektir. Katılımcılar bu davranışın sebebini yoğun olarak “alışkanlık” kelimesi ile açıklamaktadır. Katılımcıların çoğu sosyal medyadan edindikleri enformasyonun doğruluğuna şüphe ile yaklaştıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılara göre geleneksel medya üzerinden yayılan haberler daha güvenilirdir. Zira bu haberler kurumsal bir sorumluluk bilinciyle yayınlanmaktadır ve kurum için bağlayıcılığı vardır. Buna rağmen birçok katılımcı, geleneksel medyada görmediği pek çok gelişme hakkında sosyal medya üzerinden enformasyon sahibi olduğunu belirtmiştir.

Sınav’ın Eskişehir mikro ölçeğinde gerçekleştirdiği nicel ve nitel karma araştırma tekniklerini kullandığı çalışmada, yaşlıların gündelik yaşamında geleneksel medya olan televizyonun enformasyon arama ve boş zaman geçirmede asli bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmalardan görüleceği üzere, geleneksel medya, özellikle televizyon izleme ve medya ile çevrimiçi ortamlardan enformasyon arama edimleri yaşlıların güncel olan ve çevreleriyle bağlantıda kalma gereksinimlerini gidermeye yöneliktir. Üstelik, yaşam döngüsü içerisinde fiziki bir takım engeller, olumsuz sağlık koşulları, yalnızlık vb. durumlar nedeniyle yaşanan toplumsal yalıtılmanın üstesinden gelinmesinde medya ve yeni medya önemli bir role sahiptir. Bizim araştırmamızda da bu nedenle Covid-19 pandemisi sırasında toplumsal yalıtılmışlık

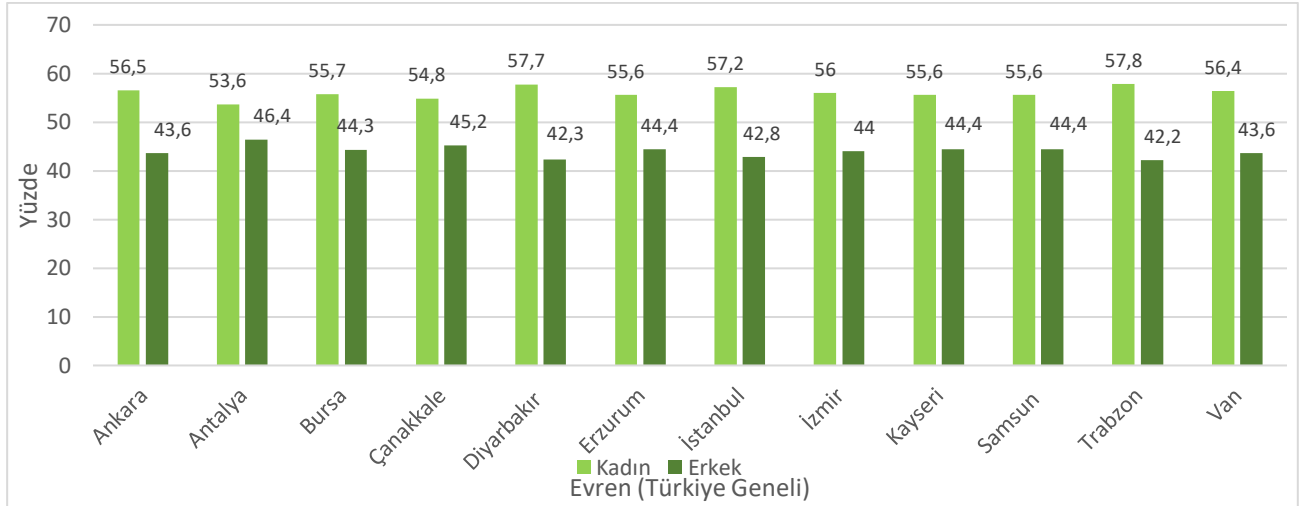
hissinin üstesinden gelinmede, yaşlıların başvurdukları iletişim kanallarının (kitle iletişimi ve kişilerarası iletişim kanalları) rolü ele alınmıştır.

3. YÖNTEM

Bu araştırma projesinin saha çalışmasında gerek 65 yaş ve üzeri yaşlıların sağlık durumları ve yasal kısıtlamaları düşünüldüğünde, gerekse veri toplayıcıların sağlık riskleri ele alındığında, bu çalışmada veri toplama tekniğine ilişkin farklı bir strateji izleme gereği ortaya çıkmıştır. Yüz yüze görüşme tekniğiyle standart bir soru kağıdı aracılığıyla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bu araştırma kapsamında, Türkiye'nin 65 yaş ve üstü nüfusunu temsil edecek bir büyüklük ile telefon anketleri (*CATI-Computer Assisted Telephone Interview*) gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

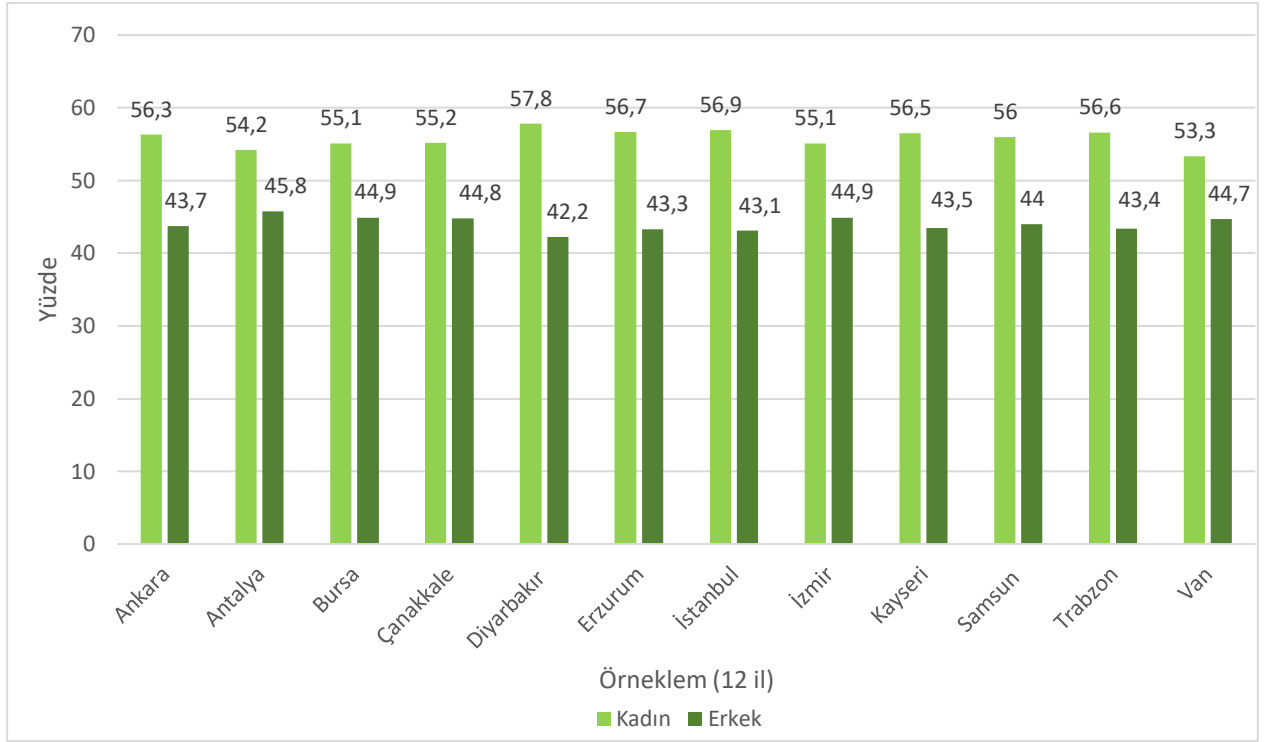
TÜİK 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Türkiye'de 65 yaş üstünde 7550727 kişi yaşamaktadır. **Minimum 1073 kişiyle yapılacak anket çalışmasının**, Türkiye 65 yaş ve üstü Türkiye nüfusunu %95 güven aralığında $\pm\%3$ hata payı ile temsil edeceği hesaplanmıştır (Lin, 1976). Araştırma kapsamında, örneklem karakteristiğinin Türkiye'nin yaşlı popülasyonunu daha iyi yansıtması amacıyla **tabakalı ve küme örnekleme teknikleri** kullanılmıştır (Neuman, 2010). Başka bir deyişle, her bir popülasyon birimi önce tek bir tabakaya tahsis edilip sınıflandırıldıktan sonra her bir kümeden önceden belirlenmiş tabaka örneği basit rastgele örnekleme ile seçilmiştir. Bu türlü örnekleme örneklem hatasını azalttığı için, örneklemin anakütleyi temsil etme gücünü arttırmaktadır. Araştırmanın evreni olan 65 yaş ve üstü grup, Türkiye İstatistiki Birimler Sınıflamasının 1. Düzeyi (12 İstatistiki Bölge), cinsiyete göre kümelendirilmiştir. Bu örneklem kümesindeki alt kategoriler karşılıklı olarak birbirini dışlamakta ve her birim yalnızca tek bir gruba girebilmektedir. Anakütleyi daha iyi temsil etmek üzere örnekleme, anakütlenin dağılımı ile paralel bir dağılım oluşturulmuştur.

Evrenin, cinsiyet, istatistiki bölge ve yaşa göre dağılımı ile örneklemin dağılımı **Şekil 1**'de ayrıntılandırılmıştır.

Şekil 1. 65 yaş ve üstü nüfusun Türkiye geneli dağılımı

Her istatistiki bölgeden o bölgeyi temsil edecek bir il seçilmiştir. Araştırmada görüşmeler *Antalya, Ankara, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri, Samsun, Trabzon ve Van*'da ikamet eden kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında bir zorluk, yaş ile ilgili ortaya çıkmıştır. 75 yaş üstü nüfus, 64 – 75 arası nüfustan daha azdır. Aynı zamanda 75 yaş üstü kişilerde bilişsel rahatsızlıkların görülme sıklığı daha fazladır. Bundan ötürü, 75 üstü nüfusa ulaşmak diğer yaş kategorisinden daha zor olmuştur. Örneklem dağılımında olası sapmalar saha süresince periyodik olarak kontrol edilerek ek görüşmeler yapılması sonucunda çalışmanın başında belirlenen ölçütlere göre örneklem sayısına ulaşılmıştır. Araştırma sonunda **1075 katılımcıyla** görüşmeler tamamlanmıştır.

Şekil 2. 65 yaş ve üstü nüfusun örneklemdaki dağılımı

3.1. Saha Çalışması ve Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi

Araştırmanın tasarım aşamasında 65 yaş üzerindeki popülasyonun sağlık durumları, yasal kısıtlamalar ve veri toplayıcıların sağlık riskleri birlikte ele alınmıştır. Bu nedenle araştırmanın ilk görüşmeleri telefon anketleri (CATI – Computer Assisted Telephone Interview), 20 Temmuz’dan sonra gerçekleştirilen görüşmeler ile sosyal mesafe ve gerekli hijyen tedbirleri alındıktan sonra yüzyüze (CAPI – Computer Assisted Personal Interview) ADHOC Araştırma Şirketinden hizmet alımı yoluyla gerçekleştirildi.

Araştırma kapsamında 2 aşamadan oluşan bir pilot çalışması gerçekleştirildi. 29 Haziran ve 30 Haziran tarihlerinde ilk aşaması gerçekleştirilen pilot çalışmada tasarlanan formun akışı, maddi hatalar, soruların anlaşılabilirliği, soru kökleri/cevap seçeneklerinin uyumu, anket uygulama süresi ve koşullu soruların geçişleri test edildi. Bu aşamada 4 katılımcı ile pilot görüşmeler gerçekleştirildi.

İlk aşama düzeltmelerden sonra gerçekleştirilen 2. aşama pilot çalışmasında, kullanılan ölçeklerin kapsayıcılığı, ölçeklerdeki maddelerin geçerliliği ve anlaşılabilirliği, form akışı ve anket

uygulama süresi gözlemlendi. 2. aşama pilot çalışmasında 5 katılımcı ile pilot görüşmeler gerçekleştirilerek anket formu güncellendi. Anket formu **Ek 1’de** yer almaktadır.

Şekil 3. Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirme projesi soru kağıdı

Araştırmanın saha çalışması 10 Temmuz-27 Ağustos 2020 tarihleri arasında, 49 günde tamamlandı. Araştırma kapsamında iki aşamalı örneklem tekniği kullanıldı. İlk aşamada örneklem Türkiye'nin NUTS 1. Düzeyindeki 65 yaş üstü nüfusuna göre dağıtıldı. İkinci aşamada ise küme örneklem tekniği ile Türkiye'nin cinsiyet ve yaş dağılımlarına göre tabakalandırılmıştır.

Saha çalışması için gerekli etik kurul izni Atatürk Üniversitesi'nden 7.05.2020 tarihinde alınmıştır. Çalışmada kullanılan gönüllü katılımcı aydınlatılmış onam formu anketin başında yer almaktadır. Araştırmaya dahil olacak katılımcılardan görüşmelere başlamadan önce sözlü olarak, bu form okunarak aydınlatılmış onamları alınmıştır.

3.2. Araştırma soruları ve analiz tekniği

Analiz sürecinde ise veri seti toplumsal cinsiyet ve yaşa göre ağırlıklandırılmıştır. Katılımcıların enformasyona erişim, güven ve elde ettikleri enformasyonu değerlendirme süreçlerini anlamak amacıyla tasarlanan soru formundaki üst başlıklar şunlardır:

- Sosyo-demografik görünüm: Yaş, cinsiyet, hane geliri düzeyi, geçim biçimleri, eğitim düzeyi, hanehalkı karakteristiği, çalışma durumu
- Bilgi ve İletişim Araçları Sahipliği ve Kullanımı: Hanedeki bilgi ve iletişim araçları sahipliği, araçlar, erişim durumu, çevrimiçi üyelikler, dijital eşitsizlik, dijital sermaye sahipliği
- Covid-19 Öncesi ve Sırasında Enformasyon Gereksinimi: enformasyon arama pratikleri ile medya ve yeni medya yönelimi, Covid-19 pandemisine ilişkin bilgi düzeyi ve gereksinimleri Covid-19 öncesi ve sırasında iletişim araçlarına ve enformasyon kaynakların güven duyma
- Elde Edilen Enformasyonu Teyit Etme Durumu: Salgın öncesinde ve sırasında elde edilen enformasyonu teyit etmek için geleneksel ve yeni medya ortamlarına yönelme, yanlış-yanıltıcı enformasyona karşı gösterilen tepki
- Bağlantıda Kalma Durumu: Pandemi sırasında toplumsal yalıtılma hissinin üstesinden gelmede medyanın rolü

Aşağıda araştırmanın saha verilerini hangi kavramlar ile, göstergeler ve soru formunda yer alan hangi değişkenler ile değerlendirdiğimizi, bunları nasıl operasyonelleştirdiğimizi açıklıyoruz. Özellikle, elde edilen verilerden indeks değişken oluşturulmuştur.

Tablo 3. Kavramlar ve operasyonel tanımlar

Kavramlar	Tanım	Gösterge	Değişkenler (Soru Numarası ile)	Operasyonelleştirme
Dijital Sermaye	Dijital sermaye; dijital araç, bağlantı kalitesi ve yeri, çevrimiçi geçirilen zaman, destek ve eğitim) ve dijital yeterlilik (enformasy	<u>1. Dijital sahiplik:</u> Dijital araçlar (internete erişmek için kullanılan cihazlar), ve internet bağlantısına ilişkin sahiplik düzeyini gösterir.	1. Dijital sahiplik için; A4 ve B19 soruları kullanıldı. 2. Dijital Yetkinlik için; B20, B21, B24, E52 soruları kullanıldı.	<u>Dijital Sahiplik</u> A4Masaustu + A4Dizustu+ A4Tablet + A4AkıllıTel + A4AkıllıTV + B19 (0 ile 6 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça sahiplik düzeyi artar. Yüksek puanlar daha varlıklı dijital sermayeye sahip olanlara işaret eder.) <u>Dijital Yetkinlik</u> B20 + B21Masaustu + B21Dizustu + B21Tablet + B21AkıllıTel + B21AkıllıTV + B24Bilgisayar +

	on ve okuryazarlık , iletişim ve işbirliği, dijital içerik üretimi, güvenlik, problem çözme) boyutlarında n oluşan sermaye türüne işaret eder. (Ragnedda, Ruiu, Addeo, 2020)	2. <u>Dijital Yetkinlik:</u> İnternette gezinme, arama yapma, çevrimiçi iletişim için kullanılan araçların çokluğu, çevrimiçi hizmetleri kullanma (e-bankacılık, kamu hizmetleri, internet alışverişi gibi) ve datayı filtreleme (bilgi amaçlı kullanma, teyit gibi) işlemlerini yapabilme		B24internet + B24AkıllıTel + E52AkıllıTel + E52Tablet + E52internet (0 ile 12 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça yetkinlik düzeyi artar. Yüksek puanlar daha varlıklı dijital sermayeye sahip olanlara işaret eder.)
Bilgi düzeyi	Koronavirüs hakkında sahip olunan bilgi düzeyi 10 soruda ölçülmektedir.	Bilgi düzeyi doğru ve yanlış yanıtlarından oluşmaktadır. Doğru yanıtlar 1 puan olarak değerlendirilmiştir.	S25 soru seti içindeki 10 soru kullanıldı.	Doğru yanıtlar toplanarak bilgi indeksi oluşturulmuştur. (0 ile 10 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça bilgi düzeyi artar.)
Medya repertuarı	Geleneksel ve yeni medya ortamlarını ve medya türlerini belli gereksinimler doğrultusunda	Salgın öncesi ve sırasında farklı enformasyon kaynaklarını ve türlerini kullanmak (geleneksel ve yeni medya	Salgın öncesi ve sırasında medya repertuvarlarını ölçmek üzere c30 soru seti kullanıldı.	4 değişken oluşturuldu; MRsoG : Salgın öncesinde geleneksel medya repertuvarları SUM(C30_1,c30_2,C30_3,c30_8) MRsoY : Salgın öncesinde yeni medya repertuvarları

	da senkron veya asenkron kullanımı (Nimrod, 2017; Ollson vd., 2019; Hasebrink ve Popp, 2006; Hasebrink ve Domeyer, 2012; Hasebrink ve Hepp, 2017)	ortamları eşanlı ve eşansız).		SUM(C30_4,c30_5,c30_6,c30_7,c30_9) MRssG : Salgın sırasında geleneksel medya repertuvarları SUM(C30_1,c30_2,C30_3,c30_8) MRssY : Salgın sırasında yeni medya repertuvarları SUM(C30_4,c30_5,c30_6,c30_7,c30_9) (Geleneksel medya indeksi 0 ile 4 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça medya repertuarı artar. Yeni medya indeksi 0 ile 5 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça medya repertuarı artar Yüksek puanlar daha çeşitli sayıda medya repertuarına sahip olanlara işaret eder.)
Enformasyon araçları kullanımı	Enformasyon araçlarında her hangi bir konuda bilgi edinmek ve tutum geliştirmek için iletileri deneyimlemek. (Rubin, 1986, 126) Enformasyon arama amaçlı kitle	Belli bir olay olgu durum hakkında tutum geliştirmek ve tavır almak için enformasyona gereksinim duyduğu için salgın hakkında enformasyon arama geleneksel ve yeni medya	Salgın öncesi ve sırasında enformasyon arama eğilimi hangi araçlar kullanılarak nasıl gerçekleştiriliyor?, C31 sorusu enformasyon arama eğilimini ölçmek üzere kullanıldı.	4 değişken oluşturuldu; EAsog : Salgın öncesinde geleneksel medyada enformasyon aram eğilimi MEAN(C31_O1,C31_O2,C31_O3) EAsoy : Salgın öncesinde yeni medyada enformasyon aram eğilimi MEAN(C31_O4,C31_O5,C31_O6,C31_O7,C31_O8,C31_O9,C31_O10) EAssG : Salgın sırasında geleneksel medyada enformasyon aram eğilimi MEAN(C31_S1,C31_S2,C31_S3)

	iletişim araçları kullanımı eğilimleri.	içinde ayrı ayrı ölçölmüştür. Salgın öncesi ve sırasında enformasyon arama davranışının nasıl değiştiğini anlamak üzere indeks değişkenler oluşturuldu.		EAssY : Salgın sırasında yeni medyada enformasyon aram eğilimi MEAN(C31_S4,C31_S5,C31_S6,C31_S7,C31_S8,C31_S9,C31_S10) (İndeks 0 ile 10 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça enformasyon araçları kullanım sıklığı artar. Yüksek puanlar enformasyon araçlarının daha sık kullanıldığını işaret eder.)
Enformasyon araçlarına güven	her hangi bir konuda bilgi edinmek ve tutum geliştirmek için kullanılan enformasyon araçlarına ilişkin güven.	Belli bir olay olgu durum hakkında tutum geliştirmek ve tavır almak üzere, enformasyona gereksinim duyduğu için salgın hakkında enformasyon arama araçlarını kullananların ilgili araca karşı duyduğu güven düzeyi. Salgın öncesi ve sırasında güven düzeyinin nasıl değiştiğini anlamak üzere indeks	Salgın öncesi ve sırasında enformasyon araçlarına ilişkin güven ne düzeydedir? C32 soru seti güven düzeyini ölçme üzere kullanıldı.	4 değişken oluşturuldu; GuyenSOg : Salgın öncesinde geleneksel enformasyon araçlarına duyulan güven MEAN(C32_O1,C32_O2,C32_O3) GuyenSOy : Salgın öncesinde yeni medya araçlarına duyulan güven MEAN(C32_O4,C32_O5,C32_O6,C32_O7,C32_O8,C32_O9,C32_O10) GuyenSSg : Salgın sırasında geleneksel enformasyon araçlarına duyulan güven MEAN(C32_S1,C32_S2,C32_S3) GuyenSSy : Salgın sırasında yeni medya araçlarına duyulan güven MEAN(C32_S4,C32_S5,C32_S6,C32_S7,C32_S8,C32_S9,C32_S10) (İndeks 0 ile 10 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça güven düzeyi artar. Yüksek puanlar enformasyon araçlarına ilişkin güven düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder.)

		değişkenler oluşturuldu.		
Enformasyon kaynakları kullanımı	Enformasyon kaynaklarından her hangi bir konuda bilgi edinmek ve tutum geliştirmek için iletileri deneyimlemek. (Rubin, 1986, 126). <u>Kişilerarası iletişim</u> ve ya <u>kamusal kaynaklarda</u> n enformasyon edinme eğilimine karşılık gelmektedir.	Belli bir olay olgu durum hakkında tutum geliştirmek ve tavır almak üzere, enformasyona gereksinim duyduğu için salgın hakkında enformasyon kaynaklarını kullanım sıklığı. Salgın öncesi ve sırasında enformasyon kaynaklarının kullanımının nasıl değiştiğini anlamak üzere indeks değişkenler oluşturuldu.	Salgın öncesi ve sırasında enformasyon hangi <u>kaynaklar</u> kullanılarak nasıl gerçekleştiriliyor? C33 soru seti kaynakları ölçmek üzere kullanılmıştır. Kaynakları kullanım eğilimini anlamak üzere; 1. kişilerarası iletişim kaynakları (8,9,11) 2. Biliminsanları ve uzmanlar(3,10) 3. Devlet (1,5,6,7) 4. Ulusal/uluslararası örgütlere (2,4) ait kaynaklar başlığında 8 değişken oluşturuldu.	8 değişken oluşturuldu; EKKso_k : Salgın öncesinde kişilerarası iletişim kaynakları kullanımı MEAN(C33_O8,C33_O9,C33_O11) EKKso_b : Salgın öncesinde bilim insanları ve uzmanlara ait kaynakların kullanımı MEAN(C33_O3,C33_O10) EKKso_d : Salgın öncesinde devlete ait iletişim kaynakları kullanımı MEAN(C33_O1,C33_O5,C33_O6,C33_O7) EKKso_u : Salgın öncesinde Ulusal/uluslararası örgütler ait kaynakların kullanımı MEAN(C33_O2,C33_O4) EKKss_k : Salgın sırasında kişilerarası iletişim kaynakları kullanımı MEAN(C33_S8,C33_S9,C33_S11) EKKss_b : Salgın sırasında bilim insanları ve uzmanlara ait kaynakların kullanımı MEAN(C33_S3,C33_S10) EKKss_d : Salgın sırasında devlete ait iletişim kaynakları kullanımı MEAN(C33_S1,C33_S5,C33_S6,C33_S7)

				EKKss_u : Salgın sırasında Ulusal/uluslararası örgütler ait kaynakların kullanımı MEAN(C33_S2,C33_S4) (İndeks 0 ile 10 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça enformasyon kaynakları kullanım sıklığı artar. Yüksek puanlar enformasyon kaynaklarının daha sık kullanıldığına işaret eder.)
Enformasyon kaynaklarının güven	Her hangi bir konuda bilgi edinmek ve tutum geliştirmek için kullanılan enformasyon kaynaklarına ilişkin güven.	Belli bir olay olgu durum hakkında tutum geliştirmek ve tavır almak üzere, enformasyona gereksinim duyduğu için salgın hakkında enformasyon kaynaklarını kullananların ilgili kaynağa karşı duyduğu güven düzeyi. Salgın öncesi ve sırasında güven düzeyinin nasıl değiştiğini anlamak üzere indeks değişkenler oluşturuldu.	Salgın öncesi ve sırasında enformasyon kaynaklarına ilişkin güven ne düzeydedir? C34 soru seti güven düzeyini ölçmek üzere kullanılmıştır.	8 değişken oluşturuldu; GuvenSOk : Salgın öncesinde kişilerarası iletişim kaynaklarına güven MEAN(C34_O8,C34_O9,C34_O11) GuvenSOB : Salgın öncesinde bilim insanları ve uzmanlara ait kaynaklara güven MEAN(C34_O3,C34_O10) GuvenSOd : Salgın öncesinde devlete ait iletişim kaynaklarına güven MEAN(C34_O1,C34_O5,C34_O6,C34_O7) GuvenSOu : Salgın öncesinde Ulusal/uluslararası örgütler ait kaynakların kullanımı MEAN(C34_O2,C34_O4) GuvenSSk : Salgın sırasında kişilerarası iletişim kaynaklarına güven MEAN(C34_S8,C34_S9,C34_S11)

				GüvenSSb : Salgın sırasında bilim insanları ve uzmanlara ait kaynaklara güven MEAN(C34_S3,C34_S10) GüvenSSd : Salgın sırasında devlete ait iletişim kaynaklarına güven MEAN(C34_S1,C34_S5,C34_S6,C34_S7) GüvenSSu : Salgın sırasında Ulusal/uluslararası örgütler ait kaynakların kullanımı MEAN(C34_S2,C34_S4) (İndeks 0 ile 10 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça güven düzeyi artar. Yüksek puanlar enformasyon araçlarına ilişkin güven düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder.)
Toplumsal Pozisyon	Eğitim ve gelir değişkenleri nin kesişimi ile elde edilir, kişilerin kültürel ihtiyaçlarını yaratarak kültürel tüketiminin ritmini oluşturmaktadır (Arun, 2017:37; Arun, 2020).	Gelir ve eğitim.	A6 ve A12 kesişimiyle oluşan tipoloji. A6 değişkeni ve A12 değişkeni yeniden kodlandı. A12 Sunar (2016)'ya göre kesme noktalarından 5 gruba ayrıldı.	Toplumsal pozisyon değişkeni 10 tiplojiden oluşur. En altta en yoksunlar en üstte ise en varlıklılar konumlanırlar. Bu konumlanış gelir ve eğitim değişkenlerinin kesişimiyle gerçekleşir.
Toplumsal Sınıflar	Toplumsal Pozisyon			Toplumsal Pozisyon değişkeni aşağıdaki gibi yeniden sınıflandırıldı;

	değişkeni Arun'a (2017) göre 5 sınıfa ayrıldı.			1. En az okuryazar ve alt gelir grubu (1300 TL altı) 2. İlk ve ortaokul, en fazla orta gelir grubu (en fazla 3885 TL) 3. Orta öğrenim ve orta gelir grubu (2350-3885 TL) 4. En fazla üniversite ve orta-üst gelir grubu (3886-6272 TL) 5. Üniversite ve üzeri ile üst gelir grubu (6273+ TL) 1.İmtiyazsız sınıflar 2.Halk sınıfları 3.Orta sınıflar 4.Üst Sınıflar 5.Kültürel soylular
Yaş kategorileri	Katılımcılar doğum tarihlerine göre sınıflandırılırlar.	Yaş		

Yukarıdaki tabloda araştırmanın kuramsal temelini oluşturan kavramsallaştırma süreci tamamlandıktan sonra göstergeler oluşturulmuştur. Göstergelerden değişkenlere ve değişkenlerden ise sorulara doğru ilerlenerek soruakadı tasarımları tamamlandı. Böylece operasyonelleştirme süreci de kavramsal çerçeveye uyumlu olacak biçimde gerçekleşti. Ölçmeyi keskinleştirmek üzere sorulardan indeks değişkenler oluşturuldu. İndeks değişkenler soyut ve çok boyutlu meseleleri ölçmek üzere kullanılmaktadır. Literatürde, kompleks kavramları ölçmek için ölçekler ya da indeks değişkenler kullanılabilir (Neuman, 2011). İndeks değişken oluşturmak üzere araştırmacılar operasyonelleştirme sürecinde birbiriyle ilgili olarak hazırladıkları sorular arasında yaratıcı bir bağ kurarlar. Bir araya gelen soruların yanıtları ağırlıklandırılır. İndeks değişken oluşurmayla ilgili en yetkin örnekler *Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması* (2003, 2007, 2012, 2016) yayınlarında bulunabilir. Yaşam kalitesini ölçmek üzere araştırmacılar çok sayıda indeks değişken geliştirmektedirler (Böhnke, 2005, Arun & Çakıroğlu, 2013, Özcan vd, 2003). Yanıt kategorileri böylece toplanabilir hale dönüşür.

Araştırmamız kapsamında burada benzer bir yol izlenerek indeks değişkenler oluşturulmuştur. İndeks değişkenlerin soru kağıdındaki hangi değişkenler ile oluşturulduğuna ilişkin detaylı bilgi yukarıdaki Tablo 3'te izlenebilir. Öncelikle kavram sunulmakta ardından kavrama ilişkin kısa bir tanım verilmektedir. Sonrasında oluşturulan göstergeler de Tablo 3'te yer almaktadır. Göstergelerden ilerlenerek elde edilen değişkenler ve değişkenlerin hangi soruların bir araya gelmesiyle oluşturulduğu bu tabloda görülebilir. Her bir indeks değişken 0 ile başlamaktadır. Bu başlangıç noktası yokluk durumuna karşılık gelir. Örneğin bilgi düzeyi değişkeni 0 ile başlar. Sıfır noktası herhangi bir bilgi olmadığına işaret eder. En yüksek puan ise 10 puandır. Bu nokta bilgi düzeyinin en yüksek olduğu durumu gösterir.

İndeks değişkenlerin dışında bu tabloda toplumsal pozisyona ilişkin tipolojide sunulmaktadır. Toplumsal pozisyonu ölçmek üzere gelir ve eğitim değişkeninin kesişiminde 10 farklı toplumsal tipoloji oluşturulmuştur. Toplumsal pozisyon tipolojisini oluşturmak üzere Arun'un (2017) önerdiği kesişimsellik stratejisi kullanılmıştır. Bu tipolojide gelir ve eğitim gibi toplumsal pozisyonu belirlemek üzere kullanılan iki değişken yardımıyla toplumsal sınıfları 10 farklı kategoriye ayırmak mümkündür. Her bir kategori kendi içinde gelir ve eğitim bakımından nispeten homojendir. Örneğin, herhangi bir geliri olmayanlar ve okuryazar olmayanlar en alttaki kesimi oluştururlar. Daha sonra diğer eğitim kategorileri gelirin kesme noktaları ile eşleştirilir. En üstte hem gelir açısından hem de eğitim açısından en varlıklı olan kesimler bulunur. Gelir dağılımında kesme noktaları Sunar'ın (2016) güncel araştırmasından elde edilmiştir. Toplumsal pozisyon tipolojisi oluşturulduktan sonra buradaki detaylı sınıflamadan hareketle toplumsal sınıf değişkeni elde edildi. Tablo 3'te yeniden kodlanan toplumsal pozisyon değişkeni neticesinde elde edilen toplumsal sınıflara ait gelir ve eğitim düzeyleri sunulmaktadır. Bu yeniden sınıflama için Arun'un (2017) çalışmasında oluşturduğu beş sınıf kategorisi kullanıldı. Böylece, imtiyazsız sınıflar olarak tanımlanan kesimler gelir ve eğitim açısından herhangi bir imtiyazı olmayan kesimi tanımlamak üzere; kültürel soylular ise gelir ve eğitim açısından en yetkin olan kesimi tanımlamak üzere sınıflandırıldı. Arun'a göre imtiyazsız sınıfların üzerinde yer alan üç kesim gelir ve eğitim açısından "belirli bir düzeye" sahip olanları tanımlar. Bu belirli düzey içinde sınıflar ya gelir açısından ya eğitim açısından bir noktada görece daha yoksundurlar. Ancak kültürel soylular, üst sınıflardan da daha hacimli sermaye sahibidirler, hem gelir hem eğitim açısından varlıklı olmalarının yanında kültürel tüketimlerinin de bir ritmi vardır. Sadece eğitim ve gelir açısından en varlıklı kesimi oluşturmakla kalmazlar, ritmik olarak gerçekleştirdikleri kültürel tüketim aktiviteleri onları diğerlerinden keskin biçimde ayırır. Kültüre olan düşkünlükleri nedeniyle bu isimle sınıflandırılmışlardır (Arun, 2017: 30).

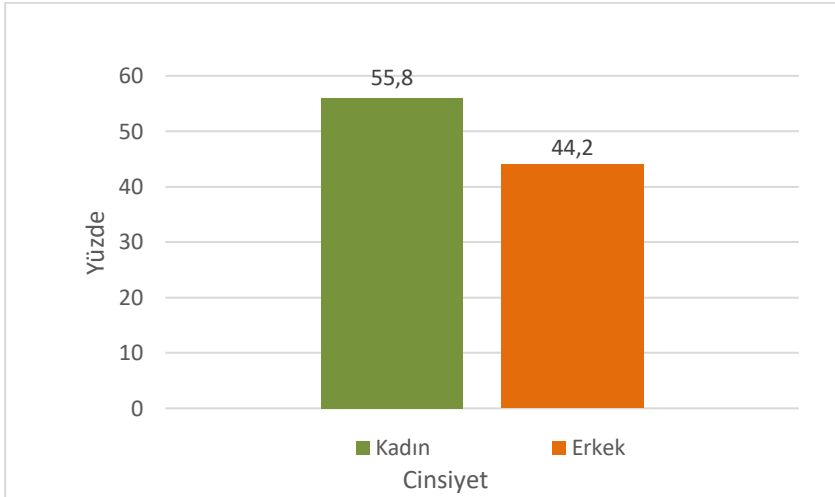
4. BULGULAR

4.1. Sosyo-Demografik Görünüm

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri iki alt bölüm altında açıklanacaktır.

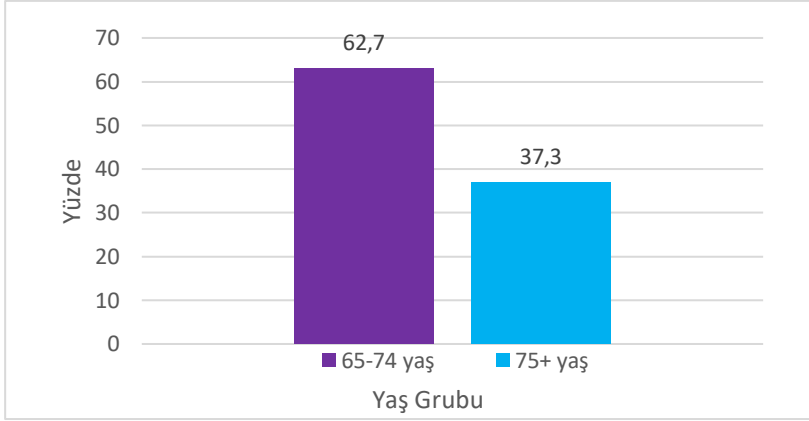
4.1.1. Demografik Bilgiler

Bu bölümde araştırmaya katılanların kişisel özellikleri, demografik bilgileri, hanehalkı bileşimleri, iş, istihdam, gelir ve eğitimlerine ilişkin genel bilgiler sunulmaktadır.

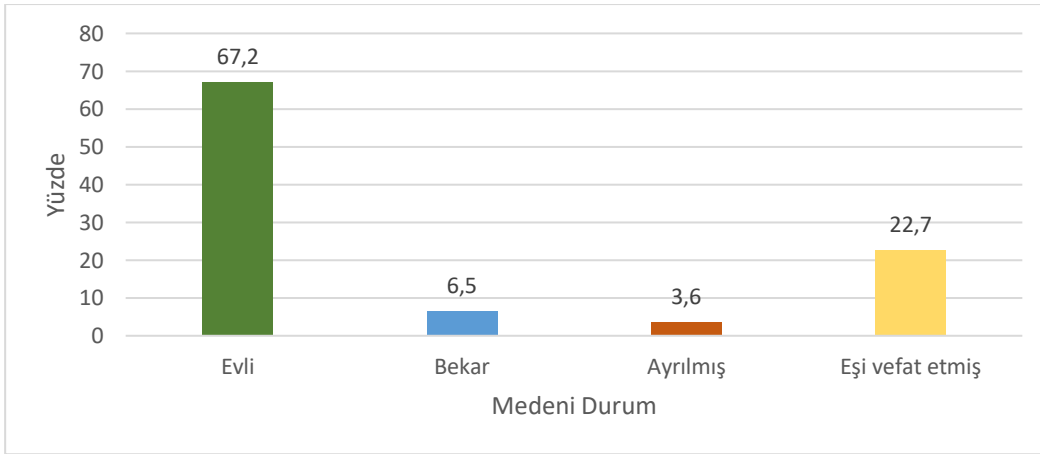
Şekil 4. Toplumsal cinsiyet

Katılımcılarımızın %55,8'ini kadın, %44,2'sini erkek nüfus oluşturmaktadır.

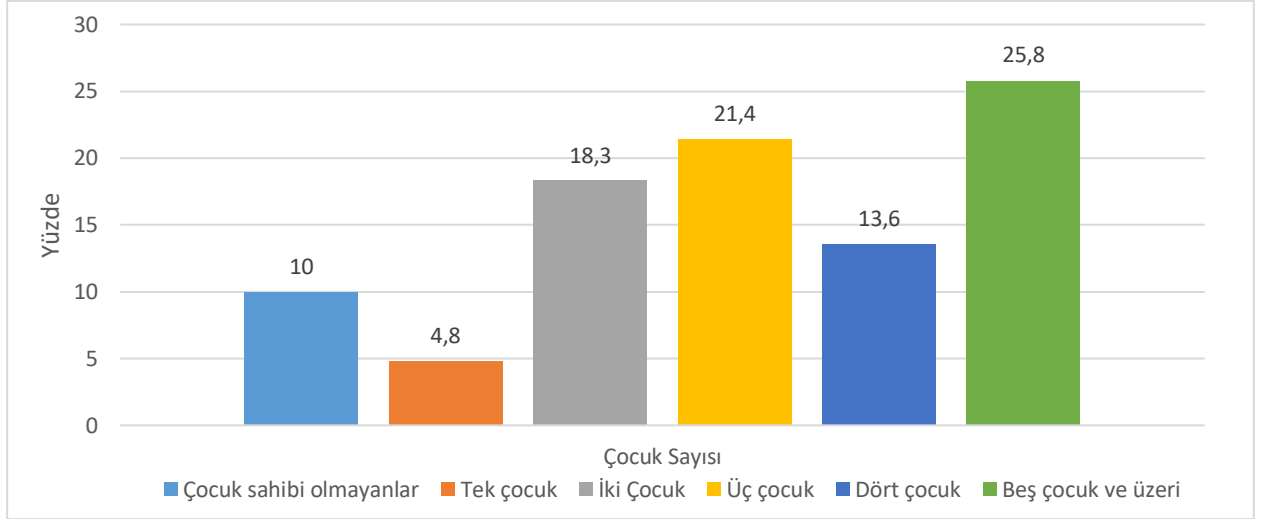
Şekil 5. Yaş grupları

Katılımcılarımızın %62,7'si 65-74 yaş aralığında olup, %37,3'ü 75 yaş ve üzerindedir.

Şekil 6. Medeni durum

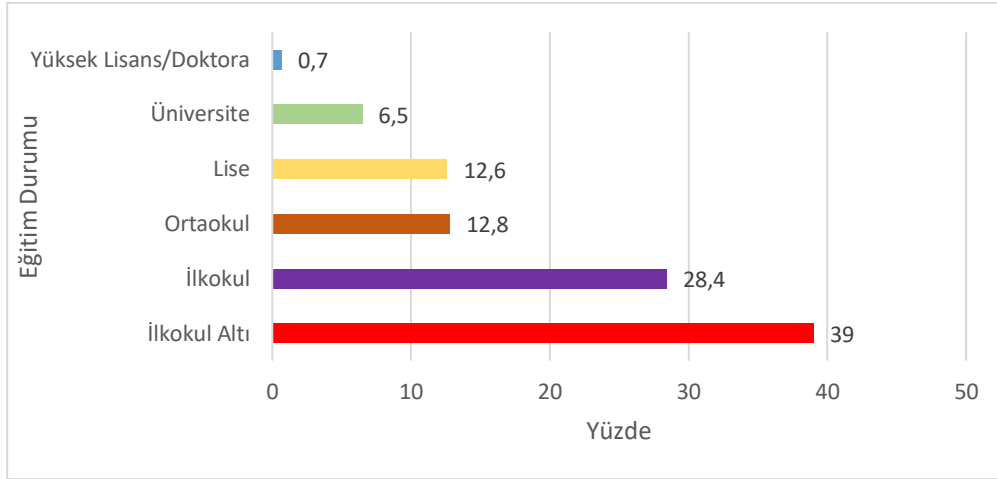
Katılımcılarımızın %67,2'si evli olup, bekâr olanlar %6,5, ayrılmış olanlar %3,6, eşi vefat etmiş olanlar ise %22,7'dir.

Şekil 7. Çocuk sayısı

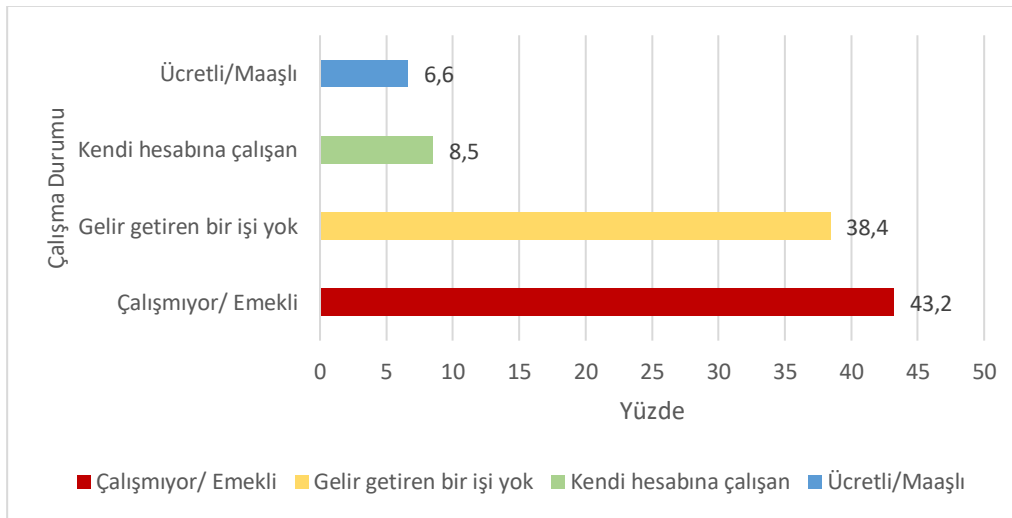
Ortalama	3.8
Orta değer	3.00
Mod	3
Std. sapma	2.6
Minimum	0
Maksimum	12

Katılımcılarımızın %10'u çocuk sahibi değildir, tek çocuk sahibi olanlar %4,8'dir. Katılımcılar arasında iki ve dört çocuk sahibi olma oranı yüksektir: %18,3'ü iki çocuk, %21,4'ü üç çocuk, %13,6'sı dört çocuk sahibidir. Katılımcılarımızın %9,1'i de beş çocuk sahibidir. 6 ve 7 çocuk sahibi olma oranı %5,9'dur. 8 çocuk sahibi olma oranı %4,6'dır. Dokuz çocuk sahibi olanlar katılımcıların %3'üdür. 10 ve 11 çocuk sahibi olma oranı ise %1,9 ve %1,3'dür.

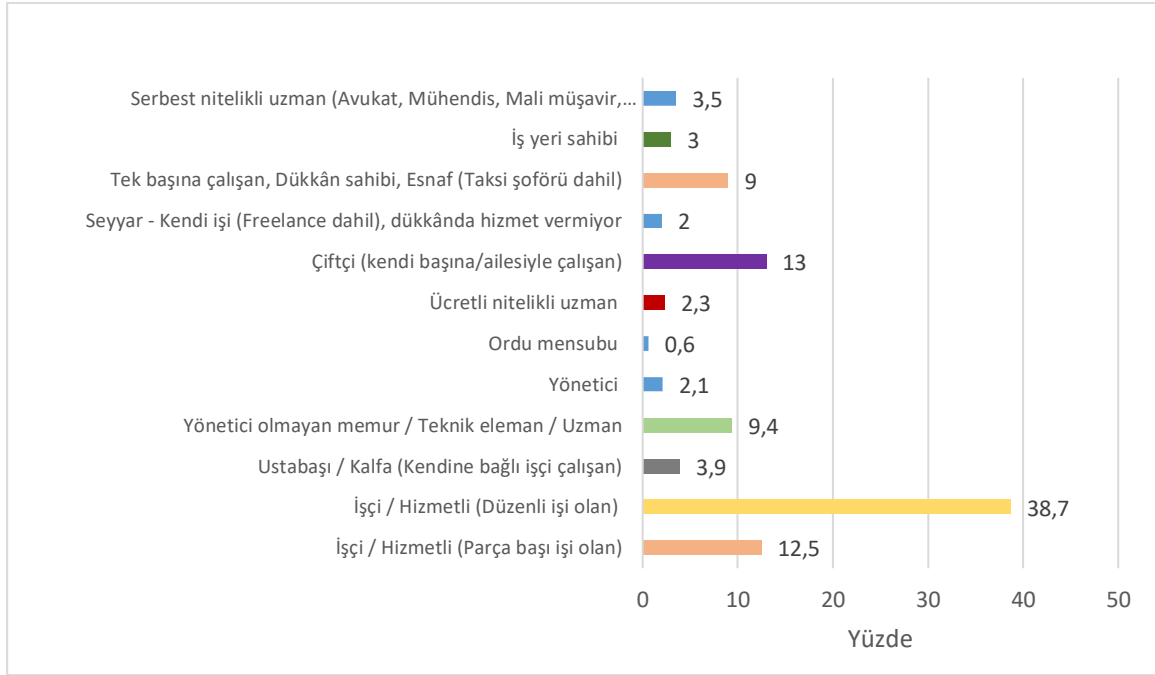
Şekil 8. Eğitim durumu

Katılımcılarımızın %39'unun eğitim düzeyi ilkokul altıdır. Bu durum, katılımcılarımızın temel okuryazarlık bilgi ve becerilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcılarımızın %28,4'ü ilkokul, %12,8'i ortaokul, %8,7'si lise mezunudur. %3,4'ü meslek lisesi mezunudur. Üniversite mezunu oranı %5,8'dir. Lisansüstü ve doktora derecesi sahibi olma oranı ise %0,7'dir.

Şekil 9. Çalışma durumu

Katılımcılarımızın %44,6'sı gelir getiren bir işten emekli olmuştur. Katılımcılarımızın %39,7'si geçmişte çalışmamıştır ve şimdi de gelir getiren bir işe sahip değillerdir. Katılımcılarımızın %6,8'i halen bir işte çalışmaktadır. %8,8'i de kendi hesabına bir işte çalışmaya devam etmektedir.

Şekil 10. İş durumu

Tablo 4. Gelir dağılımı

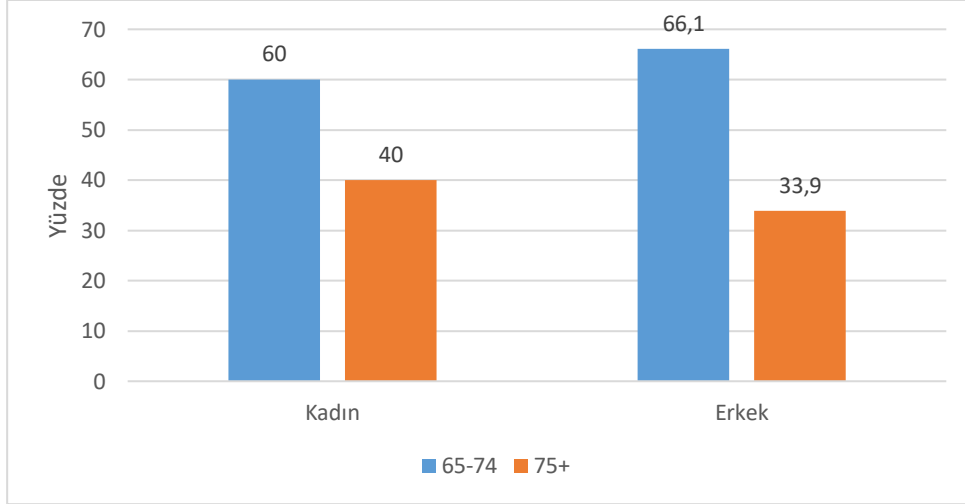
Ortalama	3451.5
Orta değer	2800.0
Mod	2000.0
Std. sapma	3279.4
Minimum	150.0
Maksimum	50000.0

Katılımcıların gelir dağılımları yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Hanelerin ortalama aylık gelirleri 3451 TL olarak hesaplanmıştır. Standart sapma, mod ve medyan değerleri incelendiğinde gelirin adaletli biçimde dağılmadığı dikkat çekmektedir.

4.1.2. Toplumsal Cinsiyet, Yaş Grubu ve Toplumsal Pozisyona Göre Katılımcıların Özellikleri

Araştırmanın bu bölümde toplumsal cinsiyet, yaş grubu ve toplumsal pozisyona göre yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular sunulmaktadır. Yaşlılık döneminde toplumsal cinsiyet kimliği, eşitsizlikleri anlayabilmek için önemli bir değişkendir. Bunun yanı sıra yaş grubu da bir

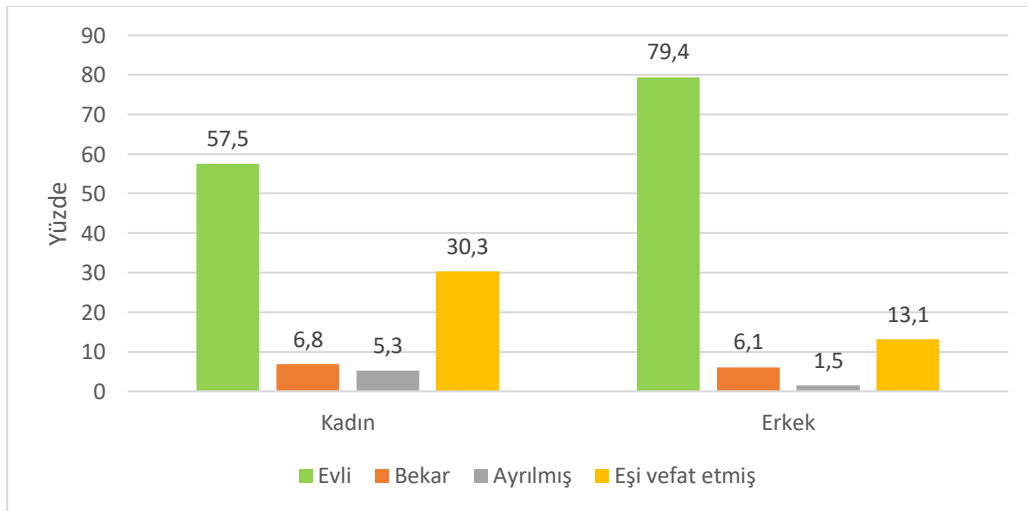
yönüyle kuşakların yaşam tarzları ve içinde bulundukları koşulları anlamamızı sağlar. Toplumsal pozisyon ise gelir ve eğitim kesişiminde yaşlıların sınıfsal pozisyonlarını çözümlememize olanak verir. Toplumsal pozisyona temelli olarak burada 5 alt kategori halinde toplumsal sınıf analizi yapılmıştır (Arun, 2017).

Şekil 11. Toplumsal cinsiyete göre kuşaklar

Ki-kare=4,2 df=1 p=0,023

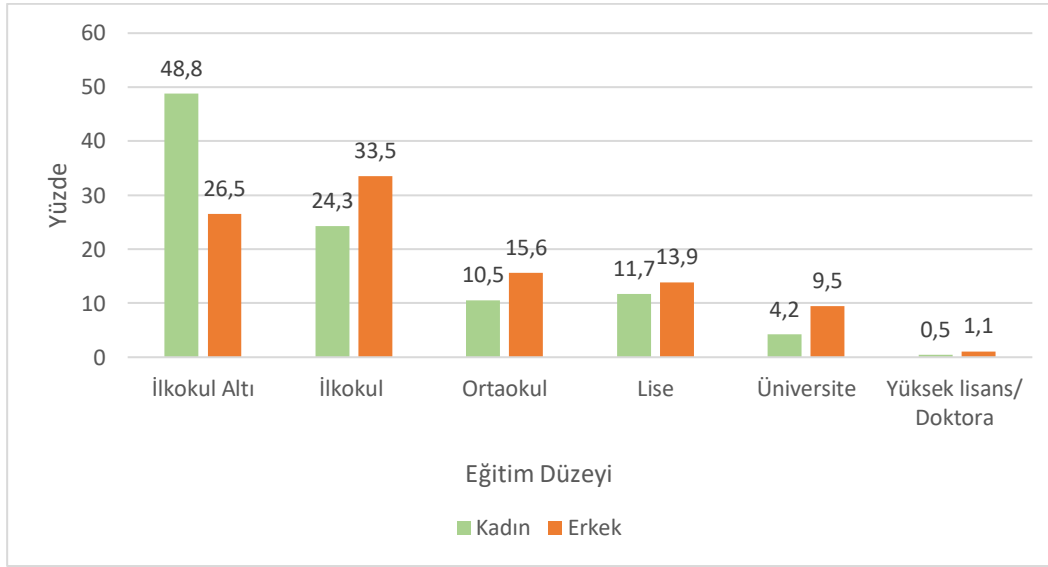
Kadınların %60'ı 65-74 yaş grubundayken erkeklerin %66'sı bu yaş grubunda yer almaktadır. 75 yaş üzerindeki kuşaklar içinde daha fazla kadın bulunmaktadır. Kadınların %40'ı, erkeklerin ise %34'ü 75 yaş ve üzerindedir. Bu durum, Türkiye'de yaşlılığın kadınsallaşması (*feminization of aging*) için yaş sınırının 75 olduğuna ilişkin bulguları (Arun, 2013b) desteklemektedir.

Şekil 12. Toplumsal cinsiyete göre medeni durum

Ki-kare=64,9 df=3 p=0,001

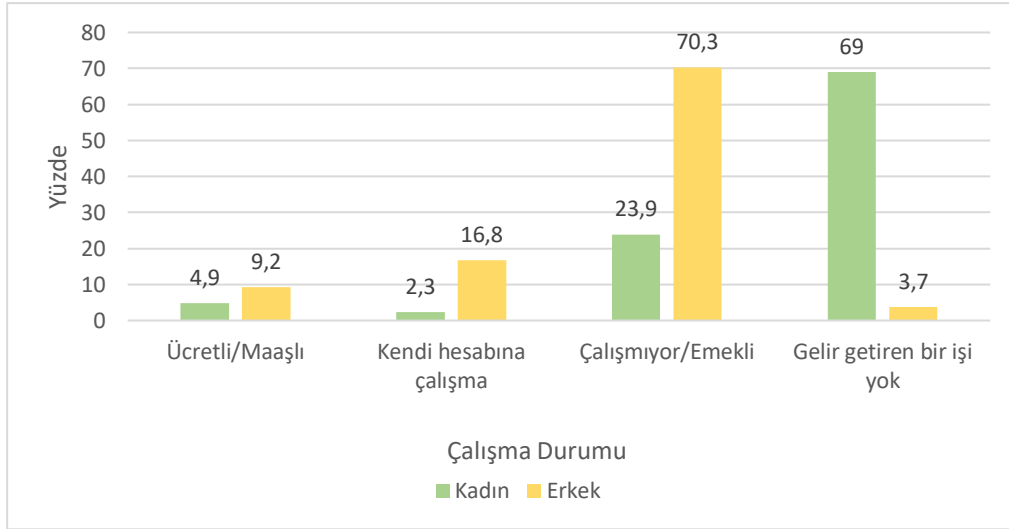
Yaşlılıkta toplumsal cinsiyete göre medeni durum farklılık göstermektedir. Erkekler daha fazla evli kalabilirken, kadınların daha fazla dul kalarak yaşamlarını sürdürdükleri Türkiye’de son 10 yıldan bu yana izlenen bir bulgudur. Nitekim Arun (2013a) dul olmanın kadınlar için basitçe medeni durumun bir göstergesi olmadığını dulluğun eşitsizliğin yeşerdiği bir yaşam dönemine karşılık geldiğini işaret etmektedir. Yine Arun ve Arun (2011) kadınların dul kaldıklarında yalnızlaştıklarına ve yoksullaştıklarına dikkat çekmektedir.

Şekil 13. Toplumsal cinsiyete göre eğitim düzeyi

Ki-kare=60,6 df=5 p=0,001

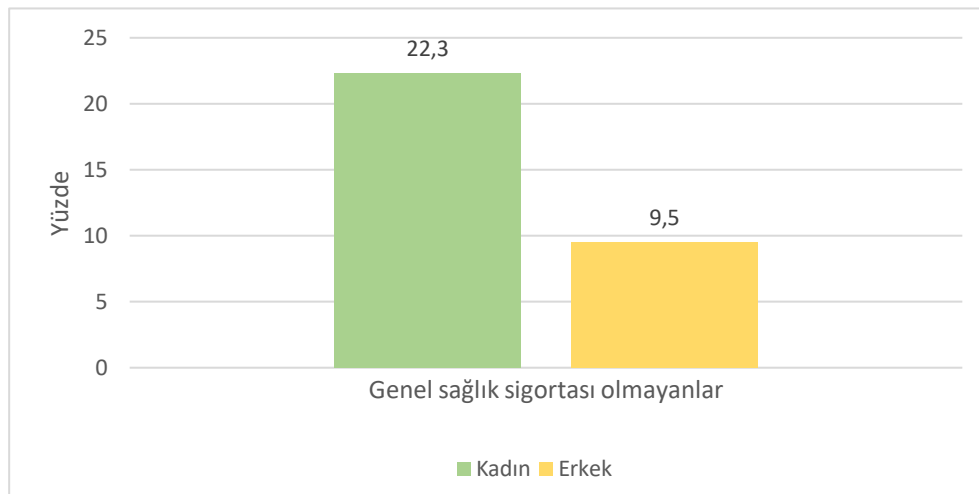
Eğitim Türkiye’de eşitsizliğin izlenmesinde önemli değişkenlerden birisidir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden de bakıldığında yaşlı kadınların dezavantajlı konumları açıkça görülmektedir. Yaşlı kadınların yarıya yakını (%48,8’i) ilkokul altında eğitim düzeyine sahiptir. Erkeklerde ise ilkokul altında eğitime sahip olanların oranı %27’dir. Öte yandan yaşlı kadınların dörtte biri ve yaşlı erkeklerin ise üçte biri ilkokul mezunudur. Eğitim durumu yükseldikçe kadınların sayısının azaldığı dikkate alındığında, Türkiye’de yaşlı kadınların düşük eğitilmiş olmalarının kimliklerinin önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Arun (2013a) yaşlıların genel nüfus içinde daha düşük eğitilmiş olduklarına dikkat çekmekte ve daha fazla sayıda yaşlı kadının okuma yazma bilmediğine çalışmalarındaki bulgular ile işaret etmektedir. Literatürdeki bu bulgularla günümüzdeki veriler kıyaslandığında son 10 yılda eğitim bağlamındaki eşitsizliklerde yaşlılar açısından çok fazla bir değişiklik olmadığı dikkat çekmektedir.

Şekil 14. Toplumsal cinsiyete göre çalışma durumu

Ki-kare=468,9 df=3 p=0,001

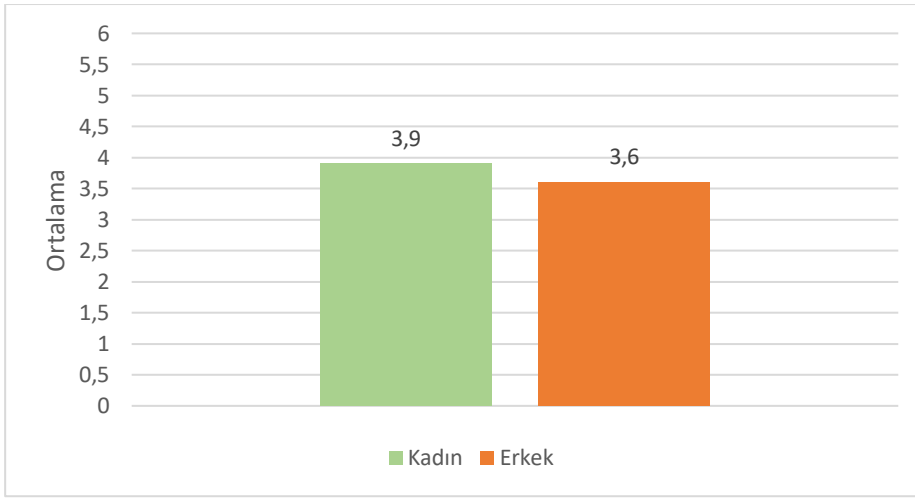
Çalışma durumlarına bakıldığında kadınların erkeklere göre daha fazla gelir getiren bir işe sahip olmadıkları açık bir şekilde gözlenmektedir. Kadınların yarısından fazlasının (%69) gelir getiren bir işte çalışmadığı, dörtte birinin ise geçmişte çalıştığı ve emekli olduğu; erkeklerin ise daha yüksek oranda istihdam edildikleri ve gelir getirici bir işten emekli oldukları dikkat çekmektedir. İstihdamda yaşanan eşitsizlikler, orta uzun dönemde kadınların sosyal güvenlik bağlamında da eşitsizlikler yaşadığına işaret eder.

Şekil 15. Toplumsal cinsiyete göre genel sağlık sigortası (gss) sahiplik durumu

Ki-kare=31,6 df=1 p=0,001

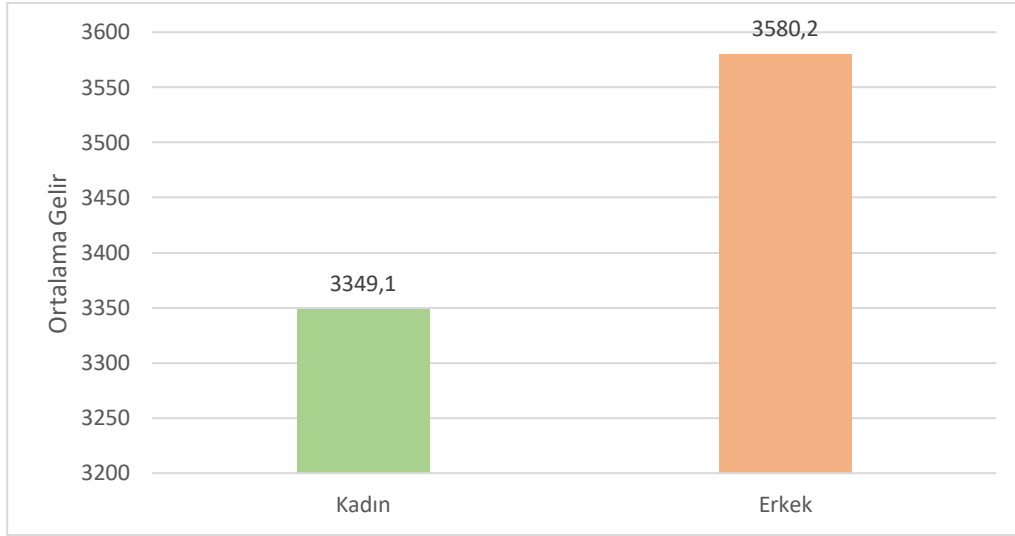
Yaşlı kadınların, kadın olarak geçmişten günümüze emek piyasasında daha az sayıda istihdam edilmeleri aynı zamanda sosyal güvenlik açısından da günümüzde yaşadıkları yoksunlukları gözler önüne sermektedir. Yaşlı kadınların beşte biri sosyal güvenlik hizmeti kapsamında yer almamaktadırlar. Yaşlı erkeklerin ise %10'u genel sağlık sigortası kapsamında değildir.

Şekil 16. Toplumsal cinsiyete göre çocuk sayısı

t=1,9 df=1073 p=0,051

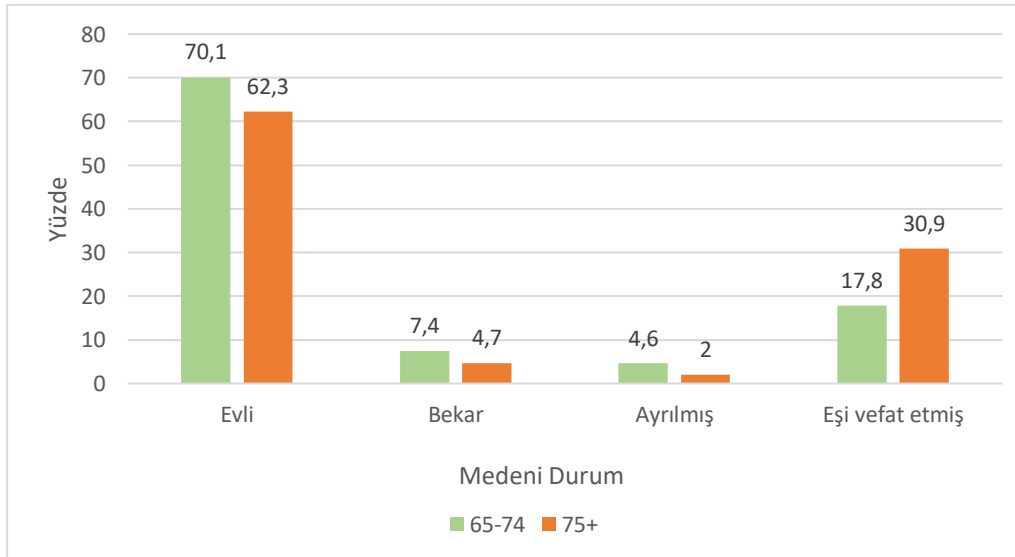
Yaşlı kadınların ve erkeklerin sahip oldukları çocuk sayıları kıyaslandığında toplumsal cinsiyete göre sahip olunan çocuk sayısında farklılık gözlenmemiştir. Yaşlı kadınlar ortalama 3,9 yaşlı erkekler ise ortalama 3,6 çocuğa sahiptir.

Şekil 17. Toplumsal cinsiyete göre gelir

$t=1,1$ $df=1045$ $p=0,257$

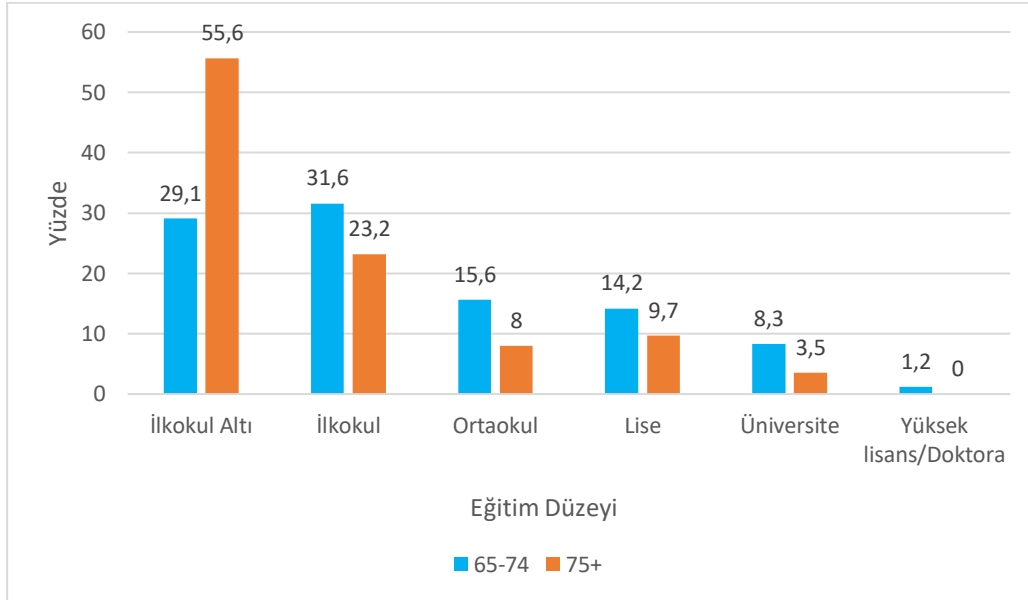
Gelir literatürde yaşlı kadınlar ve yaşlı erkekler arasında eşitsizlik yaratan bir faktör olarak görülmektedir. Arun yaşlı kadınların ortalama gelirlerinin yaşlı erkeklerin yarısına yakın olduğunu ve yaşlı kadınların daha yoksul olduklarını tespit etmiştir (Arun, 2013a). Bizim araştırmamızda ise yaşlı kadınların ve yaşlı erkeklerin gelirleri arasında herhangi bir fark gözlenmemiştir. Kadınlar ortalama aylık gelirlerini 3349 TL, erkekler ortalama aylık gelirlerini 3580 TL olarak belirtmişlerdir. Yaşlı kadın ve erkek arasında gelir bakımından farklılık olmamasının nedenlerinden birisi gelir düzeyinin hane geliri olarak ölçülmesidir.

Şekil 18. Yaş gruplarına göre medeni durum

Ki-kare=28,8 $df=3$ $p=0,001$

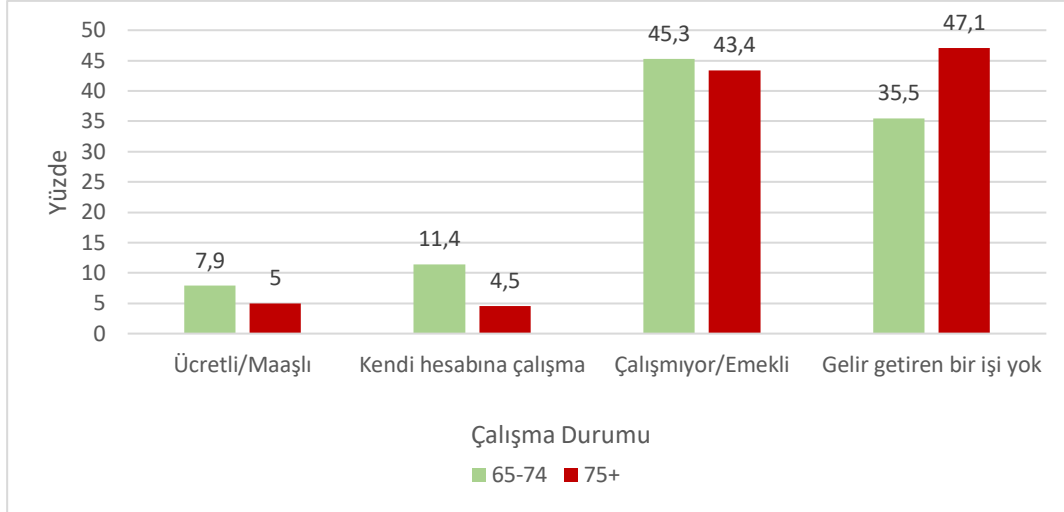
Yaş gruplarına göre medeni durum incelendiğinde; 65-74 yaş grubundaki yaşlıların %70'i evlidir. Bu oran 75+ yaş grubunda %62'ye düşmektedir. Yaşlının yaşlısının bulunduğu yaş grubu olan 75+ yaş içinde dul olanlarının oranı daha yüksektir. Bu arada ileri yaşlarda evli kalabilmek oldukça zordur. Zira erkeklerin doğumda beklenen yaşam süresi daha kısadır. Ancak kadınlar daha uzun yaşamaktadırlar. Daha uzun bir yaşam her zaman olumlu olmayabilir. Nitekim Türkiye'de yaşlı kadınlar eşlerini yitirdikten sonra evlenmemekte; uzun yaşamlarını yalnız ve yoksul geçirmektedirler. Eşini yitiren yaşlılar sadece yalnızlıkla baş başa kalmazlar aynı zamanda yoksullaşırlar. Türkiye'de evli yaşlıların hane gelirlerinin, yalnız yaşayan yaşlılara göre daha yüksek olduğu bilinmektedir (Arun, 2013b).

Şekil 19. Yaş gruplarına göre eğitim düzeyleri

Ki-kare=80,8 df=5 p=0,001

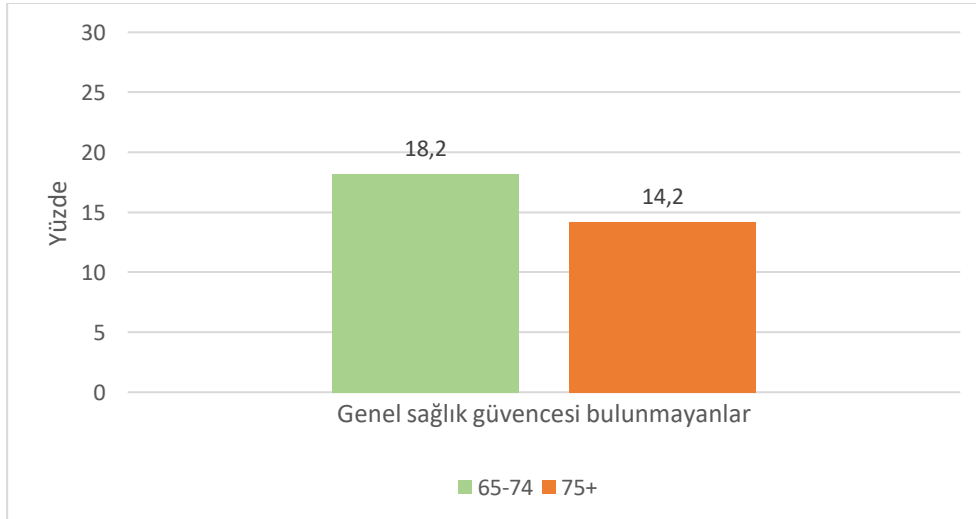
65-74 yaş grubundaki yaşlıların eğitim düzeyleri daha yüksektir. Bu yaş grubundakilerin üçte biri ilköğretim altı eğitim düzeyine sahipken 75+ yaşlıların yarısından fazlası ilköğretim altı eğitim düzeyine sahiptir. Eğitime ilişkin bulgular yaşlı olarak tanımlanan 65+ grubun kendi içinde homojen bir olmadığını da göstermektedir.

Şekil 20. Yaş gruplarına göre çalışma durumları

Ki-kare=24,3 df=3 p=0,001

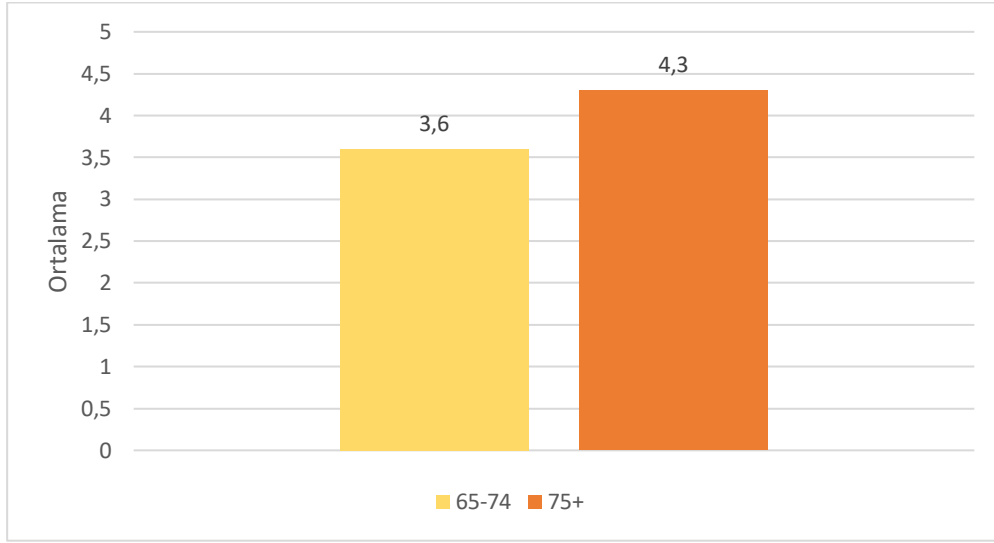
Genç yaşlılar ile yaşlıların yaşlısını oluşturan kesim arasında çalışma durumu bakımından farklılıklar bulunur. 75+ yaş grubundakilerin yarıya yakının gelir getiren bir işi yoktur. 65-74 yaş grubunda ise yaşlıların üçte birinin gelir getirici bir işi bulunmamaktadır.

Şekil 21. Yaş gruplarına göre genel sağlık güvencesi sahipliği durumu

Ki-kare=2,9 df=1 p=0,051

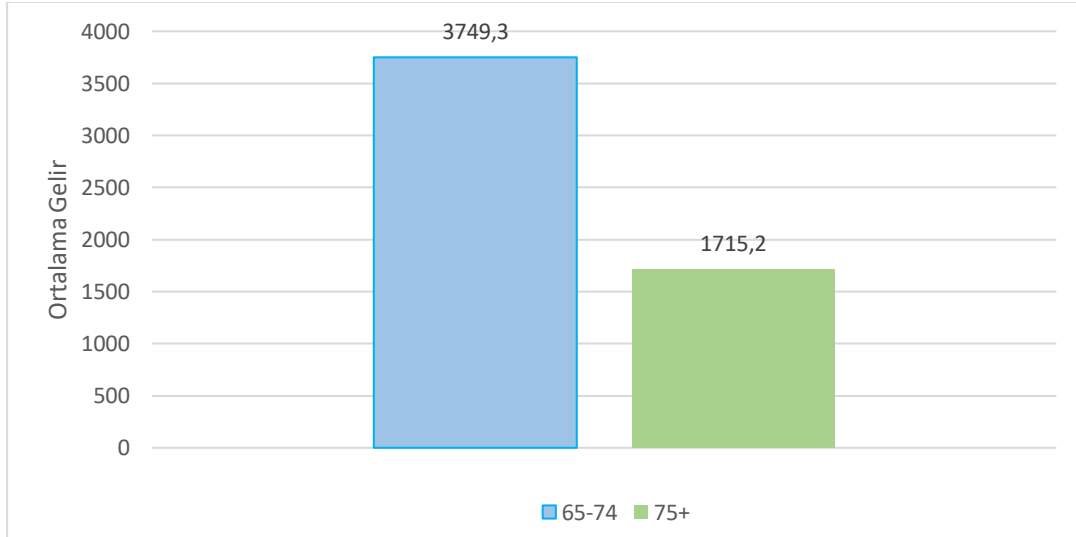
Yaşamı boyunca istihdam edilmemiş olmak sağlık güvencesi bakımından bir başkasına ya da bir kuruma bağımlı olmakla sonuçlanır. Araştırmamıza katılan yaşlıların, 65-74 grubunun %18,2'sinin, 75 yaş ve üstünün % 14,2'sinin genel sağlık güvencesi bulunmamaktadır. Bu kesim en yoksul ve incinebilir kesimini oluşturmaktadır.

Şekil 22. Yaş grubuna göre çocuk sayısı

$t=-4,3$ $df=740,7$ $p=0,001$

65-74 yaş grubundaki yaşlıların ortalama çocuk sayısı 3,6'dır. 75+ yaş grubunun ise ortalama çocuk sayısı 4,3'tür. En yaşlı kesim beklendiği üzere daha fazla çocuğa sahiptir.

Şekil 23. Yaş grubuna göre ortalama aylık hanehalkı geliri

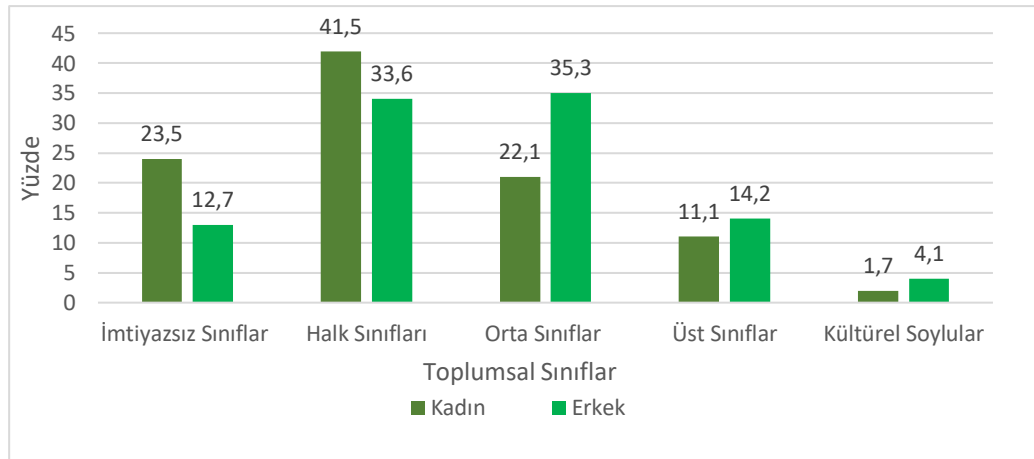
$t=-4,6$ $df=987$ $p=0,001$

65-74 yaş grubundaki yaşlıların ortalama aylık hane gelirleri 3750 TL'dir. Yaşlıların yaşlısı olarak görülen 75+ yaş grubunda ise aylık ortalama hane gelirleri 2940 TL'ye kadar düşmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde en yaşlı kesimler en yoksul kesimleri oluşturmaktadır.

Toplumsal sınıflar oluşturulurken, toplumsal pozisyon değişkeni Arun'u (2017:30) izleyerek, 5 sınıfa ayrılmış ve toplumsal pozisyon değişkeni, gelir ve eğitimin kesişiminde aşağıdaki gibi yeniden oluşturulmuştur:

1. En az okuryazar ve alt gelir grubu (1300 TL altı) (İmtiyazsız Sınıflar)
2. İlk ve ortaokul, en fazla orta gelir grubu (en fazla 3885 TL) (Halk Sınıfları)
3. Orta öğrenim ve orta gelir grubu (2350-3885 TL) (Orta Sınıflar)
4. En fazla üniversite ve orta-üst gelir grubu (3886-6272 TL) (Üst Sınıflar)
5. Üniversite ve üzeri eğitim düzeyi ile üst gelir grubu (6273 TL+) (Kültürel Soylular)

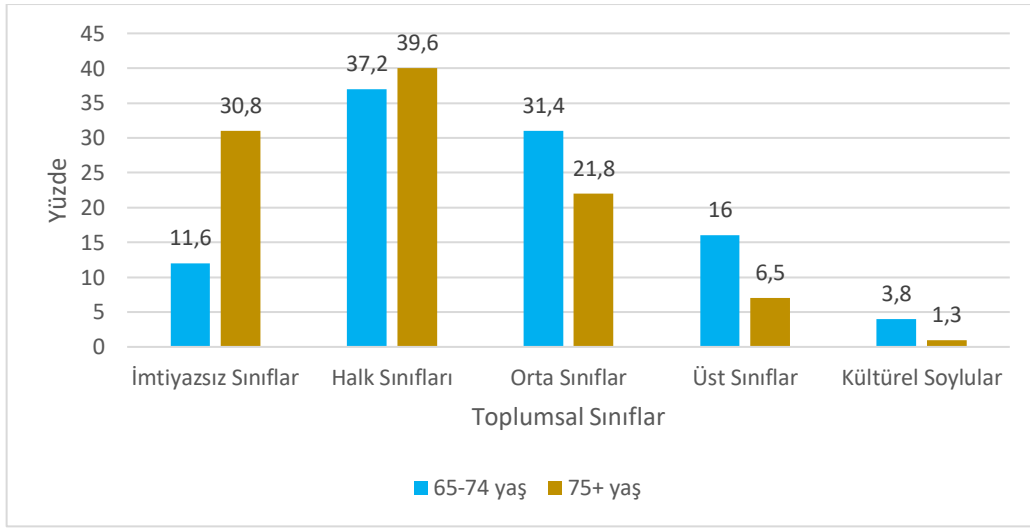
Toplumsal pozisyon, gelir ve eğitim kesişiminde yaşlıların sınıfsal konumlarını görmemizi sağlamıştır. Aşağıda katılımcılarımızın toplumsal cinsiyet ve yaş kuşaklarına göre sınıfsal konumu görülmektedir.

Şekil 24. Katılımcıların toplumsal cinsiyet göre toplumsal sınıf dağılımları

Ki-kare=43,6 df=4 p=0,001

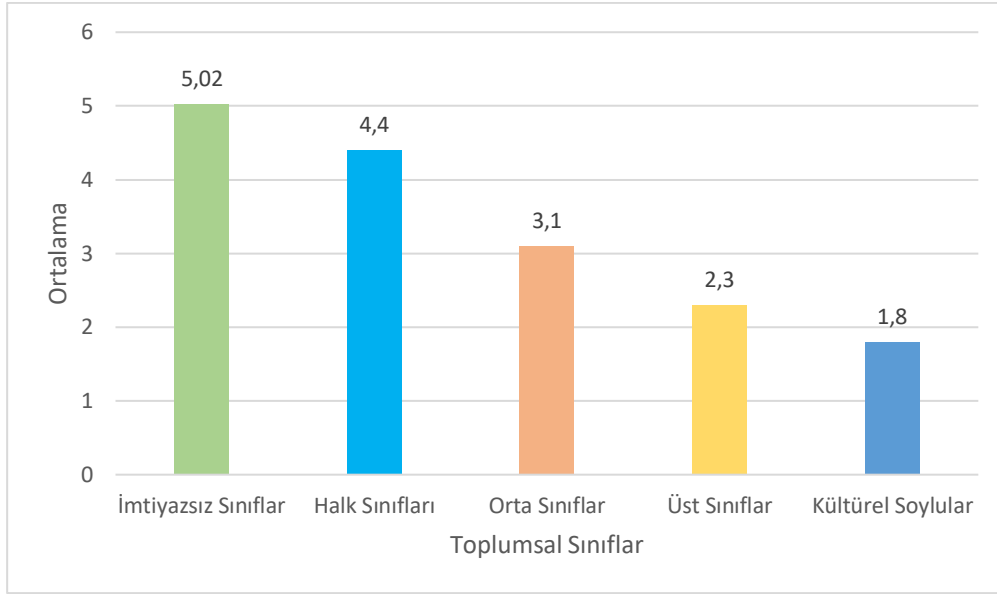
Toplumsal cinsiyete göre toplumsal pozisyonlar farklılık göstermektedir. Gelir ve eğitim kesişimiyle oluşturulan beş toplumsal sınıfın dağılımı (Arun, 2017) izlendiğinde, kadınların daha fazla imtiyazsız sınıflar arasında yer aldığı erkeklerin ise daha fazla orta, üst sınıflar ile kültürel soylular arasında yer aldığı dikkat çekmektedir. Yaşlı kadınların dörtte biri (%23,5'i) imtiyazsız sınıflar içinde, yarıya yakını (%41,5'i) halk sınıfları içindedir. Toplumsal cinsiyete göre sınıfların dağılımı hem en avantajlı kesimleri hem de en incinebilir kesimleri gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu bulgu, yaşlılar arasında ne denli çeşitli ayrımların olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 25. Katılımcıların yaş grubuna göre toplumsal sınıf dağılımları

Ki-kare=79,5 df=4 p=0,001

Yaş gruplarına göre toplumsal pozisyonlar farklılık göstermektedir. Genç yaşlılar daha varlıklı bir kesimi oluştururken yaşlının yaşlısı olarak tanımlanan 75+ yaş grubundakiler daha yoksuldurlar. Nitekim 75+ yaş grubunun üçte biri imtiyazsız sınıflar arasında, %40'ı ise halk sınıfları arasında yer almaktadır. Orta ve üst sınıflar içinde yer alan yaşlılar, 65-74 yaş grubuna daha fazla mensuptur.

Şekil 26. Toplumsal sınıfa göre ortalama çocuk sayıları

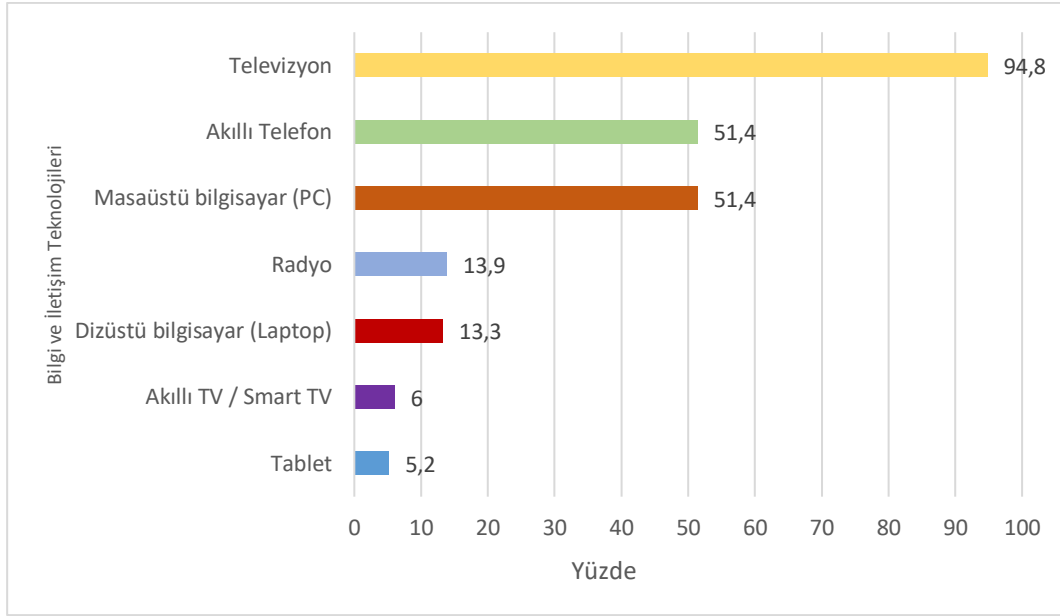
$F=42,1$ $df=1042/4$ $p=0,001$

Sınıf değişkeniyle ortalama çocuk sayısına bakıldığında da önemli farklılıklar ortaya çıkar. En fazla sayıda çocuğa sahip olan kesimler imtiyazsız sınıflardır. İmtiyazsız sınıflar ortalama 5 çocuk sahibidir. Onları halk sınıfları izler. Halk sınıflarının ortalama çocuk sayısı 4,5'tir. Orta sınıflar ortalama 3,1 ve üst sınıflar ise ortalama 2,3 çocuğa sahiptirler. Kültürel soyluların ortalama çocuk sayısı 1,8'dir.

4.2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Sahipliği ve Kullanımı

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojiler, sahipliği ve kullanımı üç alt başlık altında açıklanacaktır.

4.2.1. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Sahipliği

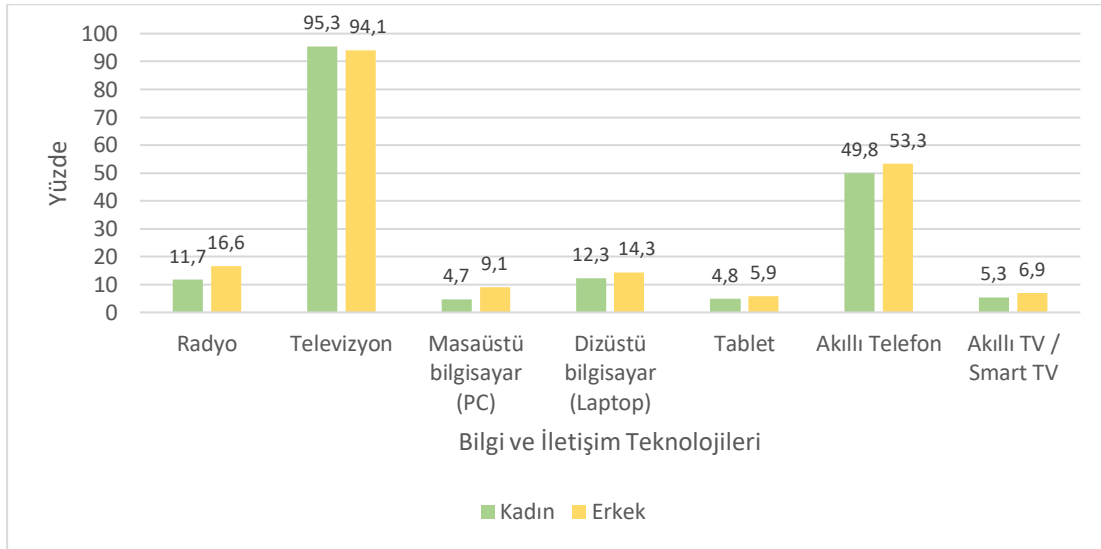
Şekil 27. BİT sahipliği

Katılımcılarımızın %94,8'i televizyon sahibidir. Türkiye'de televizyon her hanenin olmazsa olmaz gündelik yaşamın ayrılmaz kitle iletişim aracıdır. Radyo sahipliği % 13,9'dur ki, bu oran, her hanede radyo vardır şeklindeki önkabulü yanlışlamaktadır. Türkiye'de çok kanallı televizyon yayıncılığının, ardından kablo ve uydu yayıncılığının gelişmesi ile, gündelik yaşamın bir parçası olan haber alma, eğlenme ve dinlenme gereksinimi karşılayan radyonun yeri Türkiye toplumunda giderek ortadan kalkmıştır. Televizyon her hanenin, enformasyon, eğlenme ve dinlenme ve kendini geliştirme aracı/kanalı olarak 2000'li yıllardan itibaren hakim kitle iletişim aracı olarak işlev görmektedir.

Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği'nin (RATEM) 2019 tarihli *Türkiye Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu'na* göre, 2018 yılında hanelerdeki medya tüketim cihazı sahipliğinde klasik televizyon %64,4'lük yüzdeyle ilk sırada yer almaktadır. %54 ile taşınabilir bilgisayar televizyonu takip ederken, akıllı televizyon sahiplik oranı %40, tablet sahiplik oranı %36, masaüstü bilgisayar %33 ve radyo sahipliği oranı %29 olarak belirtilmiştir. RATEM (2019) tarafından katılımcılara eğer yayınları tek bir kaynaktan izlemeleri gerekseydi hangi cihazı tercih edecekleri sorusu da yöneltilmiş, katılımcıların %88,8'i böyle bir durumda, televizyonu tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Araştırmamızda da televizyonun gündelik yaşama eşlik eden hakim iletişim aracı rolü, RATEM'in çalışmasının bulgusuna koşuttur.

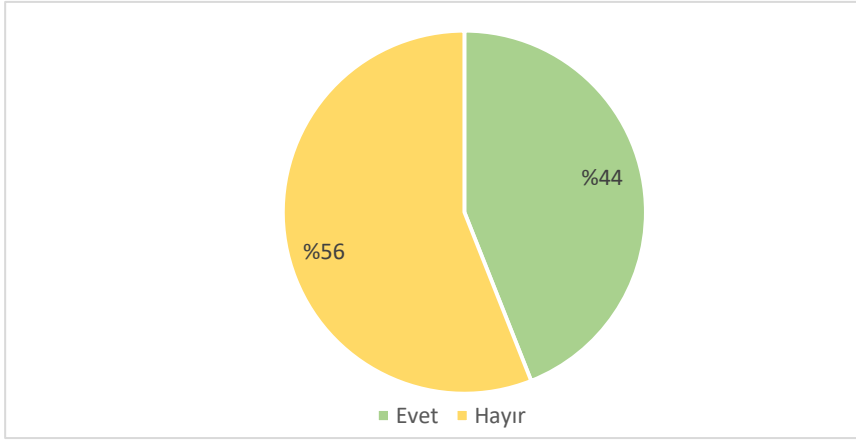
Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2020 yılı *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması'na* göre, 2020 yılında Türkiye'de İnternet kullanım oranı 16-74 yaş grubundaki

bireylerde, bir önceki yılın ortalaması olan %75,3'ten %79'a yükselmiştir. Bu çalışmanın kapsamında yer alan yaş grubu özelinde bakıldığında ise, TÜİK araştırmasının sonuçları, 65-74 yaş arası katılımcılarda İnternet kullanım oranının %19,8'den %27,1'e yükseldiğine işaret etmektedir. Oldukça yüksek bir yüzdeye sahip olduğu görülen 65-74 yaş arası mobil telefon kullanıcılarının oranı ise, 2019'da %80,2 iken, 2020'de %86,5'e yükselmiştir. Araştırmamızda da, katılımcılarımızın %51,4'ünün hanelerinde masaüstü bilgisayar sahibi olduğu tespit edilmiştir. Laptop sahibi olanlar %13,3, tablet sahibi olanlar %5,2, akıllı telefon sahibi olanlar %51,4 ve akıllı tv. sahibi olanlar ise %6 oranındadır. Katılımcıların neredeyse yarısı akıllı telefona sahiptir. Mobil telefon akıllı telefon anlamına donanımsal özellikleri nedeniyle gelmemektedir. Ancak, TÜİK'in 2020 araştırması sonuçlarına benzer şekilde, mobil teknolojilerin giderek iletişim aracı olarak kullanıldığı çalışmamızda tespit edilmiştir.

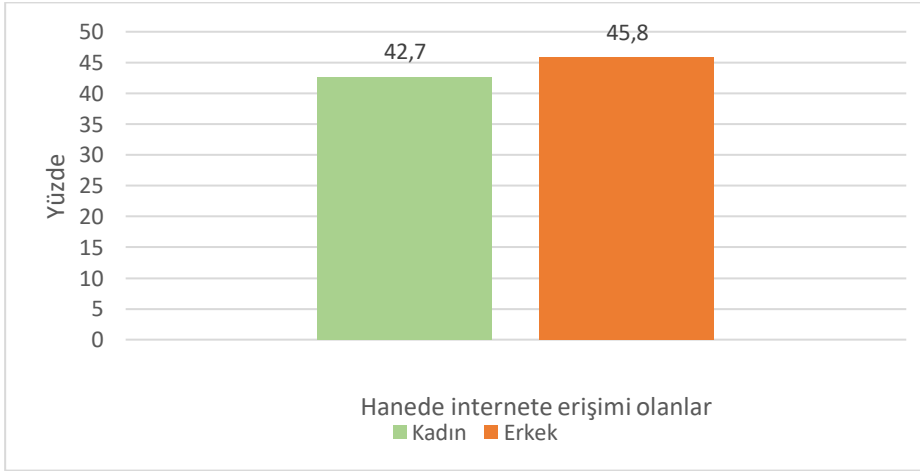
Şekil 28. Toplumsal cinsiyete göre BİT sahipliği

Katılımcılarımızın cinsiyetine göre medya sahipliğine bakarsak, kadınların ve erkeklerin %95,3 ve %94,1 oranlarında televizyona sahip oldukları görülecektir. Her iki cinsiyette televizyona sahip olup, gündelik yaşam rutinine bu aracı dahil etmiştir. Masaüstü bilgisayar sahipliğinde kadınlar %4,7, erkekler ise %9,1 oranında bu araca sahiptir. Bu oranlar arasındaki fark anlamlı bir farktır ($p=.004$). Dijital yetkinliklerin elde edilerek kullanım becerilerinin geliştirilmesinde masaüstü bilgisayarların rolü yadsınamaz. Kadınlar erkeklerden daha az oranda masaüstü bilgisayar sahibidir. Akıllı telefon ve akıllı televizyon sahipliğinde ise her iki cinsiyet arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Şekil 29. Hanede internet erişimi

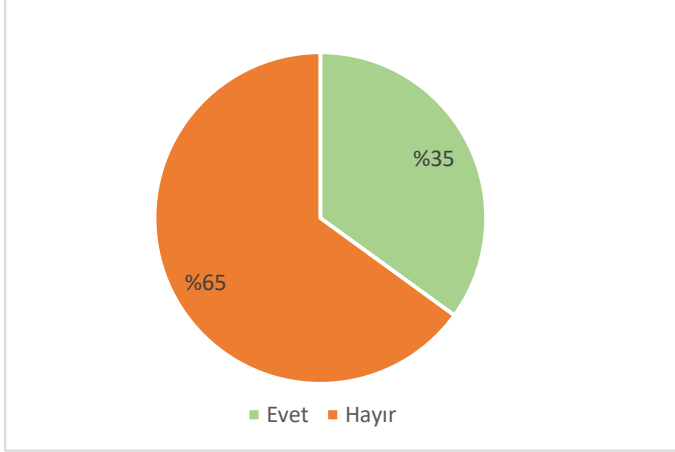
Katılımcılarımızın %56'sı hanelerinde internete erişememektedir. Hanede internet erişimi için hattın veya İSS hizmetinin olmaması, başka bir kanaldan internete erişilmediği anlamına gelmemektedir. Özellikle akıllı telefon sahipliğinin yüksek olması, mobil internet hizmeti üzerinden sosyal medya platform ve uygulamalarının kullanılmasına olanak sağlayabilir.

Şekil 30. Toplumsal cinsiyete göre hanede internete erişimi

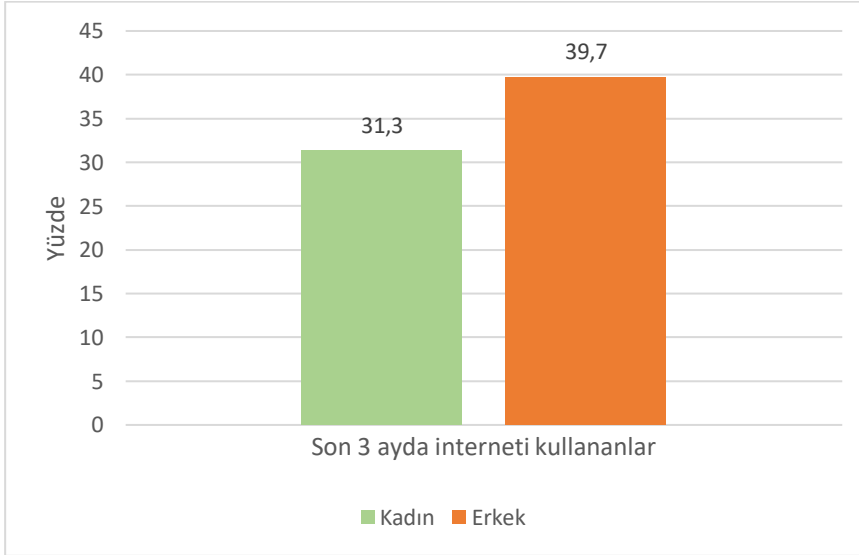
Ki kare:1,04 df:1 p:0.3

Kadın ve erkek katılımcılarımızın hanelerinde internet bağlantısı olanların oranı sırasıyla %43 ve %46'dır. İnternet erişimi olmayan hanelerin oranı her iki cinsiyette de yarıdan fazladır.

Şekil 31. Son 3 ay içerisinde internet kullanımı

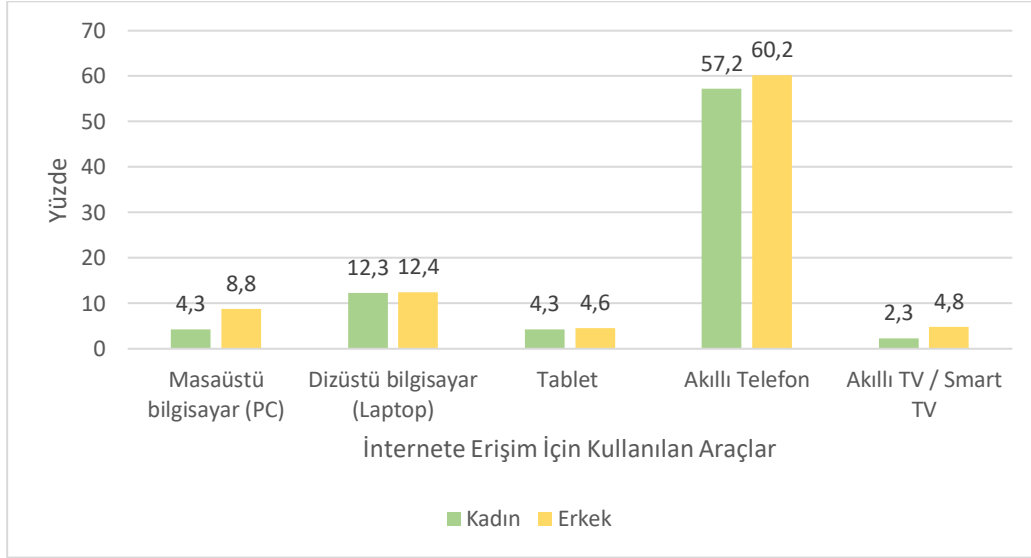
Katılımcılarımıza son üç ayda internet girip girmedikleri sorulduğunda, %65'i olumsuz yanıt vermiştir. Bu yanıt, hanede masaüstü bilgisayar, tablet, akıllı telefon, akıllı televizyon olduğu da düşünülürse ilginç bir bulgudur. Aracın var olması, aracın sağladığı olanakların kullanılması anlamına gelmemektedir. Bu soruya, cinsiyet değişkeni ile bakıldığında, aşağıdaki fark görülür: kadınların %68,7'si, erkeklerin %60,3'ü son üç ayda interneti kullanmamıştır.

Şekil 32. Toplumsal cinsiyete göre son 3 ay içerisinde internet kullanımı

Ki kare: 8.074 df: 1 p: 0.004

Yaşlı kadınların üçte biri (%31,3'ü) son üç ay içinde internet kullandıklarını belirtmektedir. İnternet kullanan erkeklerin oranı ise daha yüksektir. Yaşlı erkeklerin yaklaşık %40'ı son üç ay içinde internet kullandıklarını belirtmişlerdir.

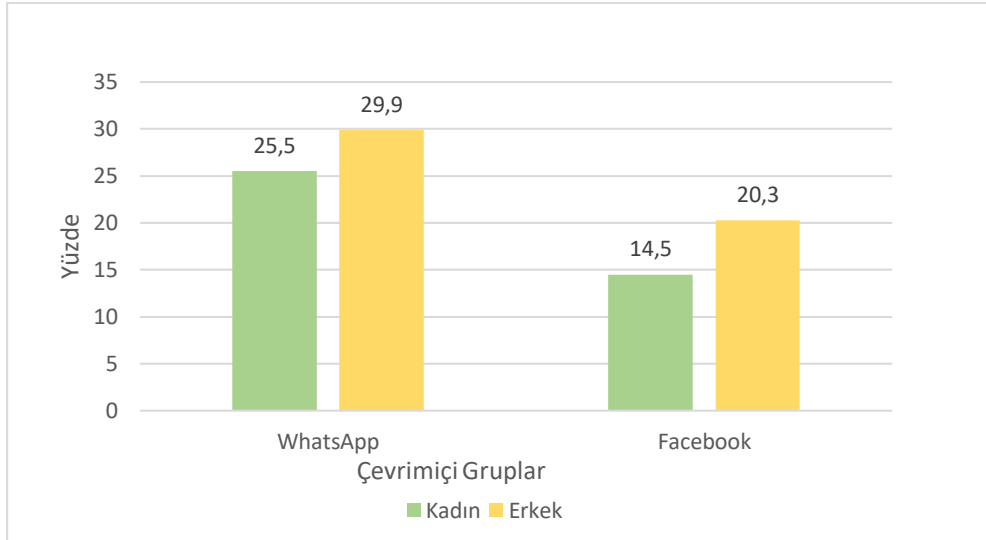

Şekil 33. Toplumsal cinsiyete göre internete erişim için araç kullanımı

Katılımcılarımızın hanelerinde internete erişmek için birden fazla aracı kullandığı görülmüştür. En yaygın kullanılan araç, kadınlarda ve erkeklerde akıllı telefondur: %57,2 ve 60,2. Görüldüğü üzere, internet erişim için, akıllı telefon sahipliği ayrı bir işlev kazanmaktadır. Bu aracı laptop takip etmektedir: kadınlarda bu oran %12,3 iken erkeklerde bu oran %12,4'dir. Masaüstü bilgisayar sahipliğinin erkeklerde fazla olduğu görülmüştü. Bu olgu, masaüstü bilgisayardan, internete girilmesi olanağını da kadın ve erkeklerde etkilemektedir. Kadınların %4,3'ü ve erkeklerin %8,8'i internete masaüstü bilgisayardan girmektedir ($p = .003$).

4.2.2 Çevrimiçi Grupların (Whatsapp ve Facebook) Kullanımı

Araştırmamızda Whatsapp ve Facebook'da üye olunan çevrimiçi grupların kullanımını özellikle ayrı soru olarak ele aldık. Çünkü Facebook gibi sosyal medya platformları ve Whatsapp gibi sosyal medya uygulamaları ve bu ortamlarda kurulan topluluklar, enformasyonun elde edildiği, hızlı bir şekilde dolaşıma girdiği ortamlardır. Yaşlıların da pandemi sırasında bu ortamlardan enformasyon elde edeceği düşünülmüştür.

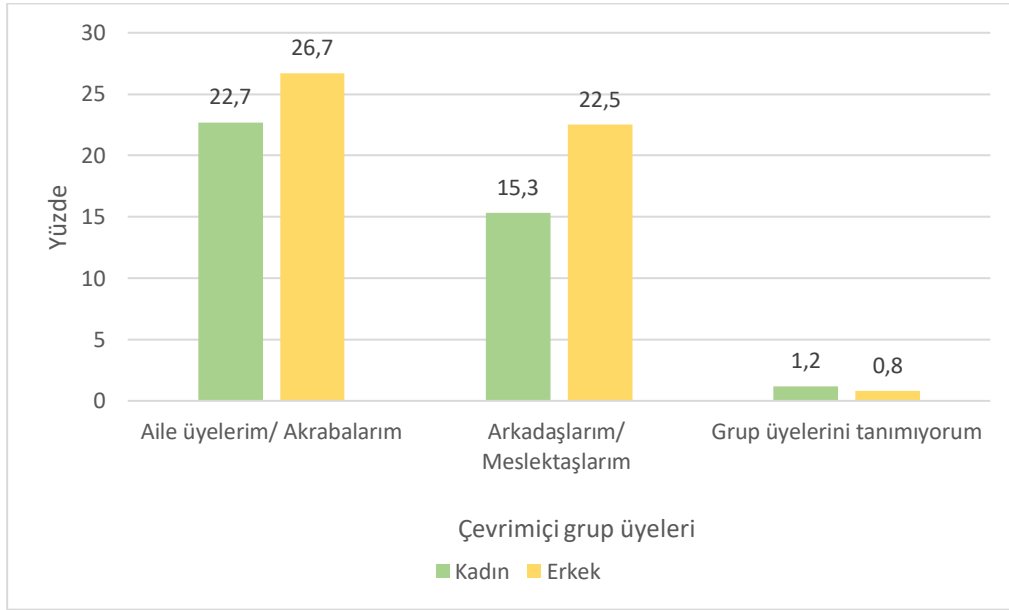

Şekil 34. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi grupların (whatsapp ve facebook) kullanımı

Kadın ve erkek katılımcılarımız Whatsapp uygulamasına sahiptir. Bu aplikasyon aile, yakın arkadaşlar, iş arkadaşları ve kurulan çeşitli gruplar arasında ücretsiz bir şekilde anlık iletişim, görüntülü arama, sesli arama, veri dosyası paylaşma gibi olanaklar sunmaktadır. Bu olanaklardan ötürü yaşlı insanlar tarafından da kullanılması manidardır: ucuz ve görece kullanımı kolaydır. Katılımcılarımız bu nedenle Whatsapp da çevrimiçi grup üyeliğine sahiptir. Facebook ise, erkek katılımcılarımız tarafından daha fazla grup üyeliği amacıyla kullanılmaktadır. Erkeklerin %20,3'ü kadınların %14,5'i Facebook'da çevrimiçi grup üyesidir.

Literatürdeki araştırmaların sonuçları, yeni iletişim araçlarının gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle, özellikle de pandemi sürecinde yaşlıların yeni iletişim araçlarına yönelik tutumlarının değişip değişmediğine ilişkin bir karşılaştırma olanağı vermesi açısından önemlidir. Örneğin, Tekedere ve Arpacı'nın 2016 yılında gerçekleştirmiş oldukları "Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri" başlıklı çalışmalarında, sonuçlar çalışmaya katılan bireylerin %58,5'inin internet kullanmayı bilmediklerine işaret etmiştir. Araştırmanın katılımcılarından %80,6'sı ise internet kullanmayı öğrenmek istemediklerini belirtirken, benzer şekilde katılımcılardan %65,1'i de sosyal medyayı kullanmayı öğrenmek istemediklerini söylemişlerdir. Öte yandan Becerikli (2013) yeni iletişim teknolojilerini konu edinen araştırmaların, çocukların ve gençlerin eğilimlerini kapsayacak biçimde şekillendirildiklerini ve yaşlı nüfusun çoğunlukla yeni iletişim teknolojileriyle mesafeli oldukları önyargısı nedeniyle ihmal edildiğine dikkat çekmektedir. Bu önyargının toplumsal politikalar ve dijital hizmetlerin şekillendirilmesi üzerindeki etkilerini de tartışan Becerikli, Vural ve Bat'ın (2010) araştırmasına referansla verdiği örnekte, yaşlı nüfusun bankacılık işlemlerinde

gençlere nazaran interneti daha fazla tercih ettiklerini belirtmiştir (Vural ve Bat, 2010:3348'den aktaran Becerikli, 2013:30). Küçük ve Koçak'ın (2019) yaşlıların internet kullanım alışkanlıklarını konu edinen daha güncel bir araştırmalarında, katılımcıların %65'inin her gün düzenli olarak internet kullandığı belirtilmiş, her gün veya haftada en az 3-4 gün internet kullananların oranının %94,4 olduğu bulgulanmıştır. Bu araştırmalar, saha çalışmamızın bulgularıyla birlikte okunduğunda, pandemi koşullarında yaşlıların, yaklaşık dörtte birinin çevrimiçi gruplara üye olduğunu görmek, yaşlıların kullanım için gerekli donanım ve becerilere sahip olunursa, yeni medya ve ortamlarını kullanmaya yatkın olduklarına işaret etmektedir.

Şekil 35. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi gruplarda etkileşim

Katılımcılarımıza çevrimiçi ortamlarda bir grup üyesi ise, bu grubun kimlerden oluştuğu sorulduğunda, aile üyeleri yanıtı en yoğun olarak verilmiştir. En yakın toplumsal çevreyle, çevrimiçi iletişim içinde olmak yeğlenmektedir. Özellikle pandemi sürecinde, yaşlıların dijital ortamlar aracılığıyla bu gruplarla bağlantıda kalması, evin içine kısıtlanan yaşamın dışarı açılmasını, yaşlıların yalıtılmış hissetme sorunu aşmalarında yardımcı olmuştur (Nyugen vd., 2020). Nyugen ve arkadaşlarının ABD'de Nisan 2020'de pandemi sırasında dijital iletişim ortamlarını kullanma durumunu çevrimiçi bir anketle inceledikleri araştırmalarında da, dijital beceri yoksunu olan ve internete erişimde maliyet sorununa dikkat eden yaşlı nüfusun, dijital olanakları daha az kullandığı saptanmıştır. Araştırmamızın bundan sonraki kısımda özellikle dijital eşitsizlik olgusu tartışmaya açılacaktır. Sosyal medya platformlarının kullanımı için, dijital sahiplik ve yetkinlikler temel teşkil etmektedir.

4.2.3. Dijital eşitsizlik

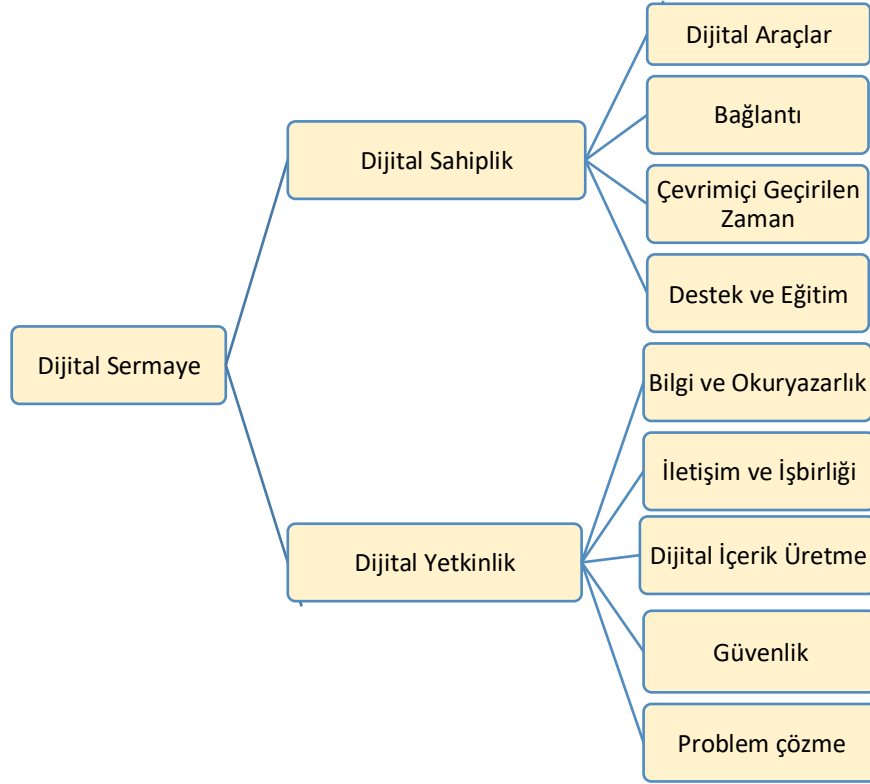
Literatürde dijital bölünme üç farklı düzeyde ele alınmaktadır: sahiplik ve erişim eşitsizliği; kullanım becerisi farkları ve son olarak kullanım temelli elde edilen fayda farkları (Özsoy, 2020). Bu üç farklı boyut, dijital eşitsizliklere işaret eder. Bu çalışmada, Ragnedda'nın tanımladığı dijital sermaye kavramı (2020: 48) dijital eşitsizliği ve bileşenlerini görmek için referans alınmıştır.

Literatür bölümünde tanımlandığı üzere, **dijital sermaye**; dijital sahiplik (dijital araç, bağlantı kalitesi ve yeri, çevrimiçi geçirilen zaman, destek ve eğitim) ve dijital yeterlilik (enformasyon ve okuryazarlık, iletişim ve işbirliği, dijital içerik üretimi, güvenlik, problem çözme) boyutlarından oluşan sermaye türüdür. Ragnedda, Ruiu ve Addeo (2019), dijital sermaye olgusunun ortaya konulabilmesi için yeni bir ölçüme ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir. Birçok araştırmacının dijital deneyimin, sosyal faydaları artırmada ve diğer sermaye biçimleri üzerindeki anahtar rolünü kabul etmiş olmalarına rağmen, belirli bir sermayeyi tek başına ele almadıklarını belirten Ragnedda vd. (2019), söz konusu çalışmalarda eğilimin hem dijital erişimi hem de dijital yeterlilikleri diğer sermaye biçimlerine dahil etme olduğunu eklemişlerdir. Kullanıcıların, temel dijital beceri kapasitelerini ölçen çalışmaların varlığına da değinen Ragnedda, Ruiu ve Addeo, bu yaklaşımların da belirli bir sermaye türünü izole ederek ele almakla birlikte, onu operasyonel hale getiremediklerini ve hem erişimin hem de yeterliliklerin bir arada değerlendirilebileceği bütüncül bir yaklaşımın eksikliklerini vurgulamışlardır (Ragnedda vd., 2020).

Massimo Ragnedda dijital sermaye kavramının bu yeni sermaye türüne ilişkin olarak söz konusu bütüncül yaklaşımı sunduğunu iddia eder. İlk olarak Ragnedda (2018) tarafından ortaya atılan ve daha sonra Ragnedda, Ruiu ve Addeo (2019) tarafından geliştirilen "**dijital sermaye**" kavramı; Ruiu ve Ragnedda (2020) tarafından Bourdieücü ilişkiel sosyolojiden beslenerek, "tarihsel olarak biriktirilebilen ve bir alandan bir diğerine aktarılabilen; dijital yetkinliklerin birikimi (bilgi, iletişim, güvenlik, içerik oluşturma ve problem çözme) ve dijital teknolojiler" olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada da, kavramın tanımıyla örtüşür biçimde, dijital sermaye iki boyutta ele alınmıştır: **Dijital Sahiplik ve Dijital Yetkinlik**. Burada operasyonelleştirildiği haliyle tanımlarsak; *dijital sahiplik*: dijital araçlar (internete erişmek için kullanılan cihazlar), ve internet bağlantısına ilişkin sahiplik düzeyini gösterir; *dijital yetkinlik* ise internette gezinme, arama yapma, çevrimiçi iletişim için kullanılan araçların çokluğu, çevrimiçi hizmetleri kullanma (e-bankacılık, kamu

hizmetleri, internet alışverişi gibi) ve datayı filtreleme (bilgi amaçlı kullanma, teyit gibi) işlemlerini yapabilmelidir.

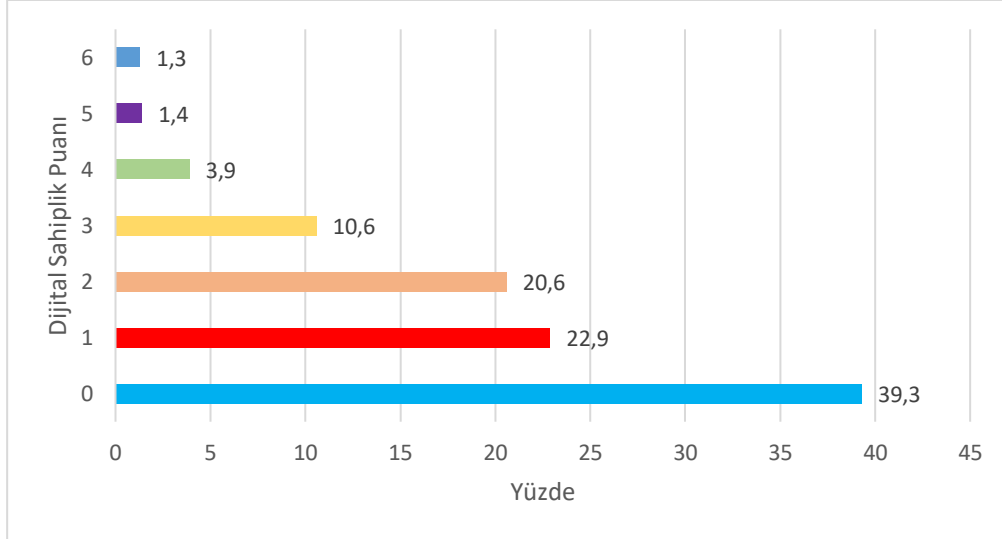
Şekil 36. Dijital sermayenin kurucu bileşenleri (Ragnedda, Ruiu, Addeo, 2020:797)

Çalışmamızda dijital sermayeyi oluşturan bu iki boyutu şu şekilde ölçtük:

Dijital Sahiplik: Masaüstü bilgisayar, dizüstü bilgisayar, tablet, akıllı telefon, akıllı televizyon ve internet bağlantısına sahip olanlar her bir araç için bir (1) puan alarak; en hacimli dijital sahiplik puanına toplamda 6 puana ulaşırlar. Eğer bu kaynaklardan hiç birisine sahip değillerse o zaman sıfır (0) puan elde ederler. Dijital sahiplik, 0 ile 6 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça sahiplik düzeyi artar. Yüksek puanlar daha varlıklı dijital sermayeye sahip olma durumuna işaret eder.

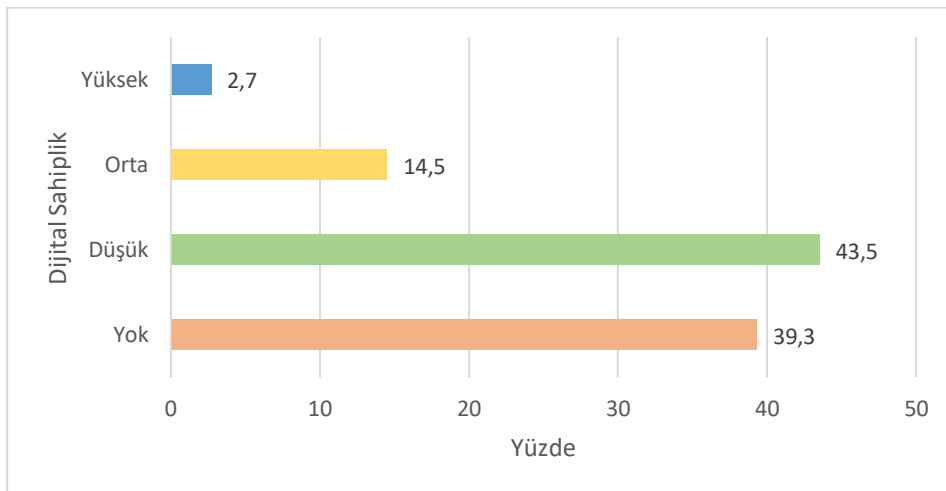
Dijital Yetkinlik: Kişi son üç ay içinde internet kullandıysa, internete masaüstü bilgisayar, dizüstü bilgisayar, tablet, akıllı telefon, akıllı televizyon ile bağlandıysa, enforasyon arama amaçlı olarak bilgisayar, internet, akıllı telefonu kullandıysa, salgın sırasında internet üzerinden, akıllı telefon üzerinden ya da tablet üzerinden görüntülü görüşme yoluyla yakınlarıyla görüştüysen bir (1) puan alır. En hacimli dijital yetkinliğe sahip olanlar toplam 12

puana ulaşırlar. Eğer kişi BİT ile herhangi bir biçimde içerik geliştirmediyse ya da kullanmadıysa o zaman sıfır (0) puan elde eder. Dijital yetkinlik 0 ile 12 puan arasında değişir; indeks puanı arttıkça yetkinlik düzeyi artar. Yüksek düzeyde dijital yetkinlik puanları daha varlıklı dijital sermayeye sahip olanlara işaret eder.

Şekil 37. Dijital sahiplik düzeyi dağılımı

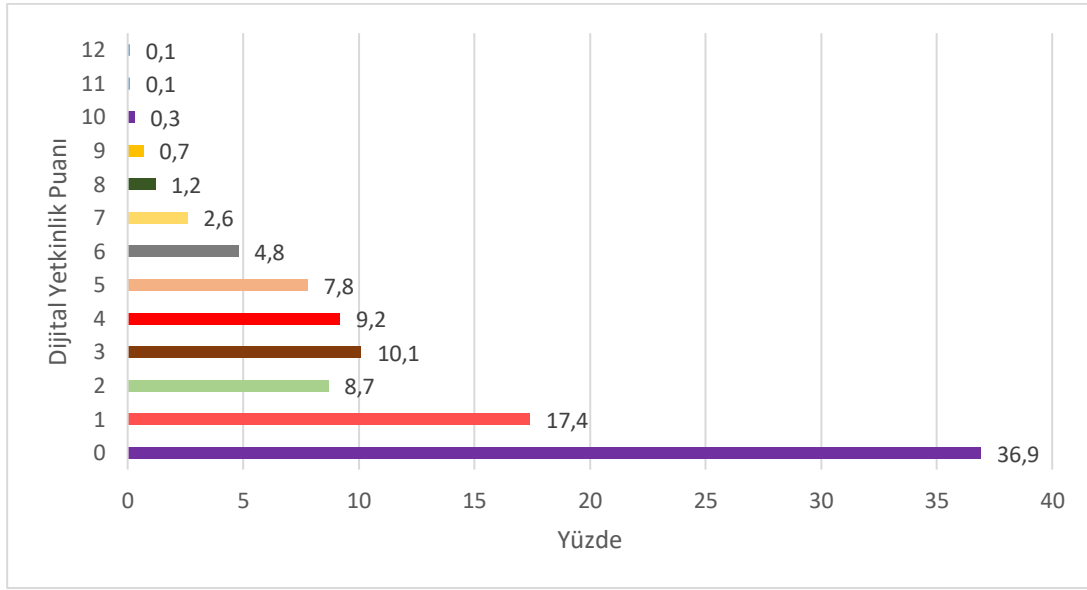
Yukarıda tanımlandığı şekliyle, dijital sahiplik, yeni iletişim araçlarına sahiplik durumunu ve internet erişimi olup olmadığını göstermektedir. Sonuçlar, katılımcıların dijital sahiplik oranlarının orta ve daha altında olduğuna işaret etmektedir. Dijital sahiplik durumu dört düzeyde toparlanabilir. Dijital sahipliği olmayanlar, indeks puanı 1-2 olanlar düşük, 3 ve 4 olanlar orta, 5 ile 6 olanlar ise yüksek düzeyde dijital sahiplik gösterirler.

Şekil 38. Dijital sahiplik oranı

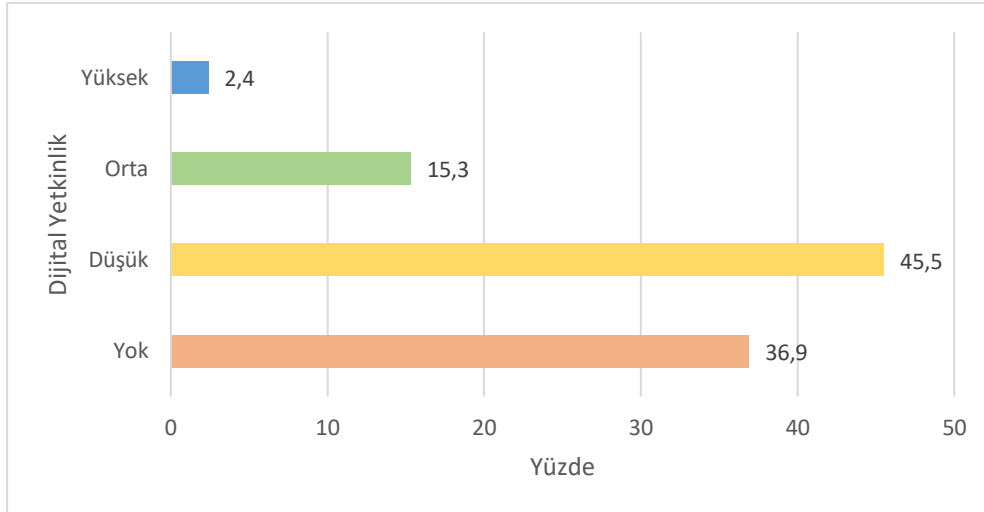
Dijital sahiplik dağılımı incelendiğinde katılımcıların %39'unun herhangi bir dijital sahipliği bulunmamaktadır. Dijital sahipliği düşük olanların oranı %44, orta düzeyde olanların oranı ise %15'tir. Yüksek düzeyde dijital sahipliği olanlar ise katılımcıların ancak %3'ünü oluşturur.

Dijital sermayenin ikinci boyutu ise, yukarıda açıklandığı üzere dijital yetkinliktir. Dijital yetkinlik düzeyinin dağılımı aşağıdaki şekilde verilmektedir.

Şekil 39. Dijital yetkinlik düzeyi dağılımı

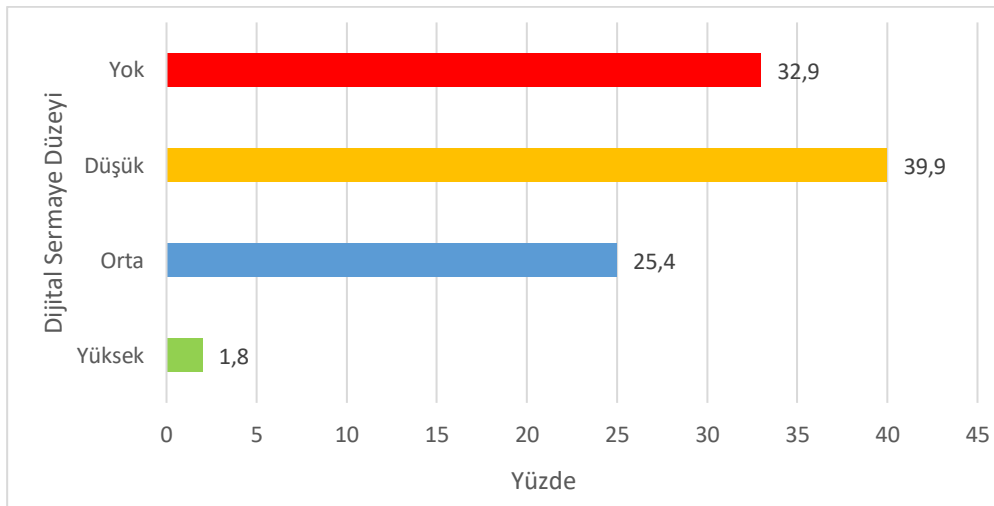
Dijital yetkinlik katılımcıların BİT kullanımına olan yatkınlığı ve becerisini gösterir. Katılımcıların dijital yetkinliği 5 puan ve altında yoğunlaşmaktadır. Dijital yetkinlik dört düzeyde değerlendirilebilir. Yetkinliği olmayanlar ilk grubu oluşturur. Yetkinliği 1-4 puan arası olanlar düşük, 5 ve 7 puan arasında olanlar orta, 8 ile 12 puan arasında olanlar ise yüksek düzeyde dijital yetkinlik gösterirler.

Şekil 40. Dijital yetkinlik oranı

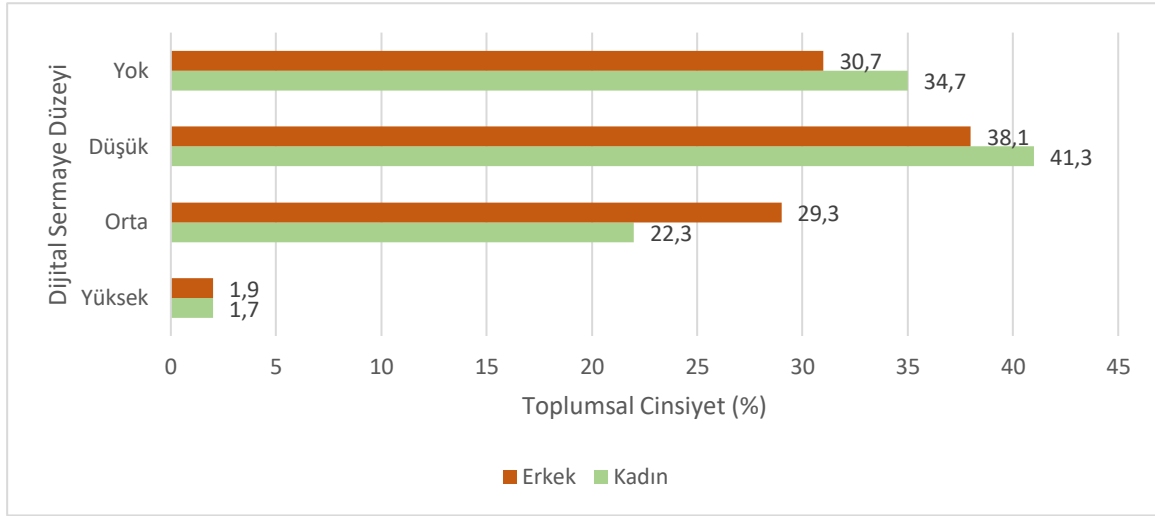
Dijital yetkinlik dağılımı incelendiğinde katılımcıların %37'sinin herhangi bir dijital yetkinliği bulunmamaktadır. Dijital yetkinliği düşük olanların oranı %46, orta düzeyde olanların oranı ise %15'tir. Yüksek düzeyde dijital yetkinliği olanlar ise katılımcıların ancak %2'sini oluşturmaktadır.

Dijital sahiplik ve yetkinlik birlikte dijital sermayeyi oluştururlar. Katılımcıların dijital sermaye dağılımları aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 41. Dijital sermaye sahipliği oranı

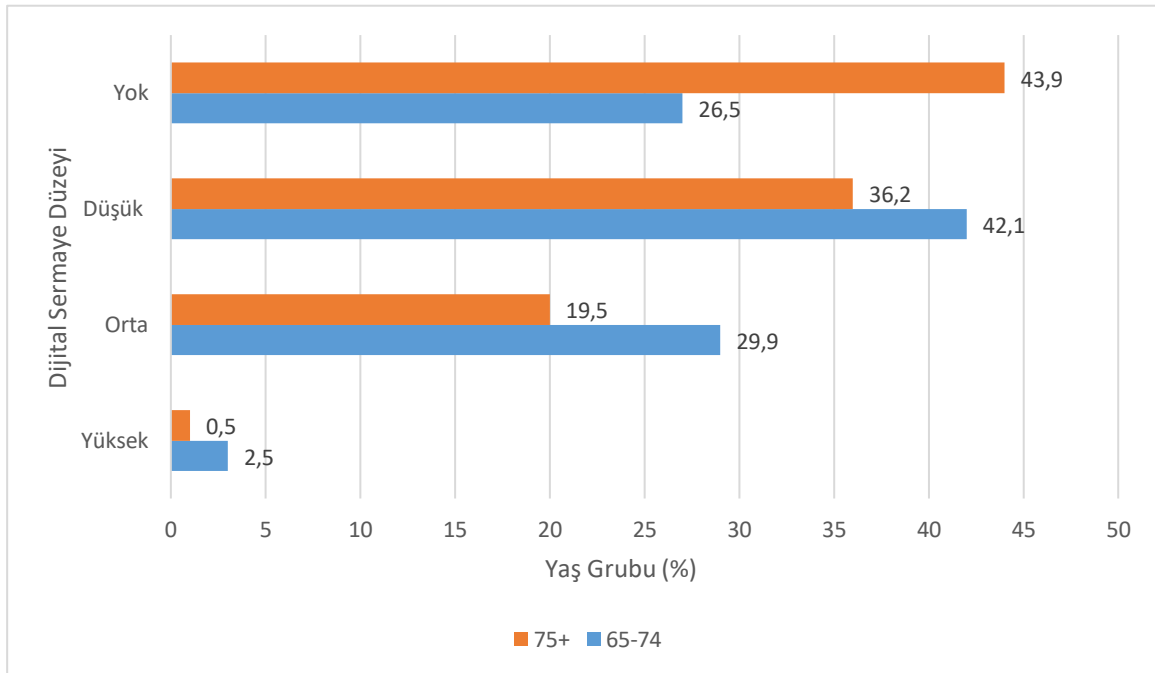
Dijital sermaye sahipliği incelendiğinde katılımcıların üçte birinin (%33) dijital sermayelerinin olmadığı görülür. Yarıya yakını (%40'ı) düşük düzeyde ve dörtte biri (%25'i) orta düzeyde dijital sermaye sahibidirler. En hacimli dijital sermayesi olanların oranı ise %2'dir.

Şekil 42. Toplumsal cinsiyete göre dijital sermaye

Ki-kare= 7,1 df=3 p=0,071

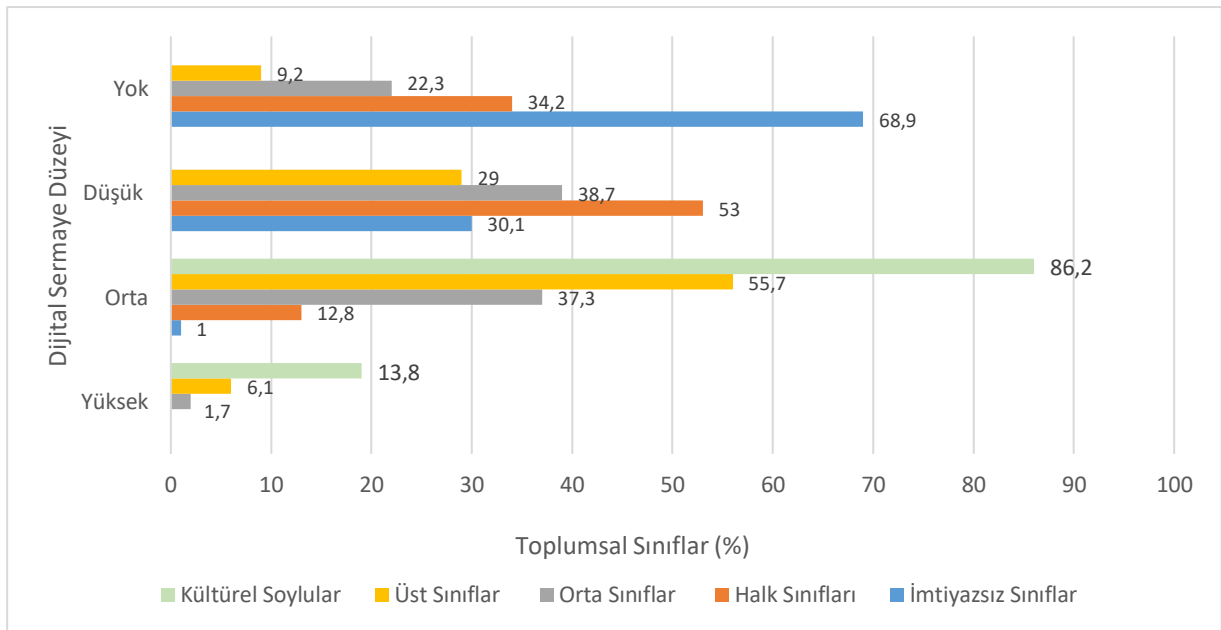
Yaşlı kadınların ve erkeklerin dijital sermayeleri benzer düzeydedir. Bu bakımdan dijital sermaye hacmini belirleyen ana faktör toplumsal cinsiyet değildir. Yaşlı kadın ve erkeklerin yaklaşık üçte birinin dijital sermayeleri yoktur. Öte yandan en hacimli dijital sermayeye sahip olanların oranı ise %2'ler düzeyindedir.

Şekil 43. Yaş grubuna göre dijital sermaye

Ki-kare= 39,9 df=3 p=0,001

Dijital sermaye düzeyleri yaş gruplarına göre analiz edildiğinde genç yaşlıların sermaye düzeylerinin nispeten daha hacimli olduğu dikkat çekmektedir. 75+ yaş grubundakilerin yarıya yakını (%44'ü) dijital sermaye sahibi değildir; %36'sının ise dijital sermayeleri düşük düzeydedir. Öte yandan 65-74 yaş grubundaki yaşlılar arasında sermayesi olmayanların oranı %27'dir. Genç yaşlılar neden daha hacimli sermaye sahibidirler? Dijital sermaye hacmi biyolojik olarak yaşa bağlı değildir. Nitekim yaşlıların sınıfsal konumlarına bakıldığında bu sorunu yanıtı anlaşılır olacaktır.

Şekil 44. Toplumsal sınıflara göre dijital sermaye

Ki-kare= 387,8 df=12 p=0,001

İmtiyazsız sınıfların dijital sermayeleri oldukça düşüktür. Neredeyse tamamına yakını düşük düzeyde dijital sermaye sahibidirler. İmtiyazsız sınıflar içindeki yaşlıların %69'unun dijital sermayesi bulunmamakta; %30'unun ise düşük düzeydedir. Halk sınıfları için farklı bir kompozisyon vardır. Onlar arasında dijital sermayesi bulunmayanların oranı imtiyazsız sınıfların yarısına kadar düşmektedir. Halk sınıfları arasında dijital sermayesi olmayanların oranı %34'tür. Düşük düzeyde dijital sermaye sahibi olanların oranı ise %53'tür. Halk sınıflarının %13'ünün ise orta düzeyde dijital sermaye sahibi oldukları görülebilir. Üst sınıflar arasında ise dijital sermayesi olmayanların oranı %10'unu altına düşmektedir, bu sınıfın yarısından fazlası orta düzeyde dijital sermaye sahibidirler. Kültürel soylular dijital sermayenin

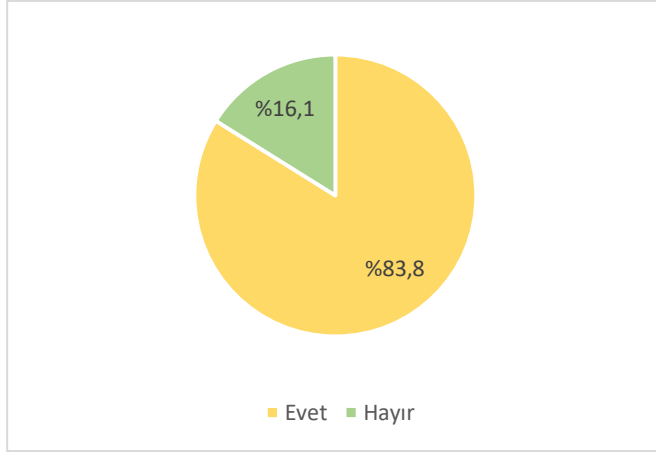
hacminin en yüksek olduğu kesimdir. Tamamının dijital sermayeleri orta düzeyin üzerindedir. Bu sınıf içindekilerin %86'sı orta düzeyde ve %14'ü yüksek düzeyde dijital sermaye sahibidirler. Sınıf, dijital sermayeyi belirleyen önemli bir değişkendir.

4.3. Enformasyon Gereksinimi, Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı ve Güven

Pandemi döneminde gündelik yaşamda fiziki hareketliliğin ve toplumsallaşma olanaklarının kısıtlandığını görüyoruz. Özellikle Türkiye'de 65 yaş ve üstü yurttaşlara yaşlarından dolayı özel alanda toplumsal olarak yalıtılma politikası uygulanmıştır. Bu yalıtılma, kişilerarası iletişim kanalı olan telefonun gerek enformasyon arama ve elde etmede, gerekse gündelik yaşama eşlik ederek yalnızlığı gideren işlevini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle düşük gelir seviyesinde ve dijital becerilere sahip olmayan yaşlılar için, televizyon, hanedeki sabit telefon ve akıllı telefon ile birlikte enformasyon gereksinimini temin ve gündelik yaşama eşlik etmek için asli medya repertuvarını oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcılarının medya repertuvarının nelerden oluştuğu, ilerleyen bölümde detaylı açıklanacaktır. Geleneksel ve yeni medya ortamları ile çeşitli medya türlerini belli gereksinimler doğrultusunda senkron veya asenkron kullanımı (Nimrod, 2017; Ollson vd., 2019; Hasebrink ve Popp, 2006; Hasebrink ve Domeyer, 2012; Hasebrink ve Hepp, 2017) kişinin **medya repertuvarını** oluşturur. Araştırmanın bu bölümünde medya repertuarı kavramı, enformasyon arama amaçlı farklı iletişim araçları kullanımı ve bu araçlara güven duyma ile birliklikte ele alınacaktır. Yaşlıların geleneksel medya ve yeni medya repertuvarlarında hacim farklarının neden kaynaklandığını burada serimlenecektir.

4.3.1 Covid-19 Salgını Hakkında Bilgi Düzeyi

Bu bölümde katılımcıların salgın hakkında sahip oldukları bilgilerin güncelliği ve geçerliliği ölçölmüştür. Ayrıca toplumsal cinsiyet, yaş grubu, sınıf ve dijital sermaye bağlamında bilgi düzeylerine ilişkin ileri analizler geręekleřtirilmiřtir.

Şekil 45. Salgın hakkında bilgi edinme ihtiyacı

Saha çalışmasında katılımcılarımızın %83.8'inin salgın ile ilgili enformasyon gereksinimi duyduğu ortaya çıkmıştır. Yaşlılar tıpkı diğer yaş gruplarında olduğu gibi, Covid-19 salgını hakkında nitelikli enformasyona ihtiyaç duymaktadırlar. Aşağıda koronavirüs hakkında anaakım medyada üretilen bilgilere ilişkin katılımcıların neyi doğru neyi yanlış bildikleri ölçülmüştür. Bu soru ile, medya dolayımı ile yayılan infodemi olgusu ortaya konabilecektir.

Tablo 5. Koronavirüs salgını hakkında bilgi düzeyi

Bilgi Cümlesi	Doğru	Yüzde
Koronavirüs sıcak iklime sahip bölgelerde de bulaşabilir.	924	85,9
Sarımsak yemek koronavirüsten koruyabilir.	511	47,6
Yaşlılar, koronavirüs nedeniyle ciddi şekilde hastalanmaya daha yatkındır.	1017	94,6
Antibiyotikler koronavirüs tedavisinde etkilidir	604	56,2
Koronavirüs Çin'de labarotuvan ortamında üretilmiştir.	568	52,9
Koronavirüsten korunmak için maske takmak gereklidir.	1023	95,2
Koronavirüsten korunmak için el temizliği önemlidir.	1038	96,5

Koronavirüsten korunmak için en az 1,5 metre fiziksel mesafe gereklidir.	1023	95,1
Koronavirüsten korunmak için bol su içilmelidir.	862	80,2
Koronavirüse karşı bol C ve D vitamini depolamak bağışıklık sistemimizi güçlendirir.	982	91,3

Katılımcıların salgına ilişkin enformasyon düzeylerine bakıldığında medyanın, politik aktörlerin ve uzmanların en sık vurguladıkları konularda bilgi düzeyinin %95'in üzerinde olduğu görülmektedir. “**TMM**”, temizlik, maske, mesafe, “**TAMAM**” sloganıyla kamuoyunda politik aktörlerce yaygınlaştırılmaya çalışan korunma önlemlerinin kamuoyunda enformasyon düzeyi nezdinde karşılığının olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi soruları içerisinde katılımcıların enformasyon düzeylerinin en düşük olduğu (yanlış) sorunun virüsün Çin’de laboratuvar ortamında üretildiğine ilişkin bir komplo teorisiyle ilgili olması **bilgi düzensizliği** bağlamında dikkat çeken bir bulgudur. Katılımcıların yarısından fazlası bu komplo teorisinin doğru olduğunu düşünmektedir. Temizlik, maske, mesafe örneğinde görüldüğü gibi salgın hakkında sıklıkla öne çıkarılan doğru ve bilimsel bilginin kamuoyunu doğru bilgilendirmedeki öneminin yanı sıra gündelik hayatta virüsle ilgili dolaşıma giren yanlış bilginin de yaygın bir şekilde doğru olarak kabul edilebildiği görülmektedir.

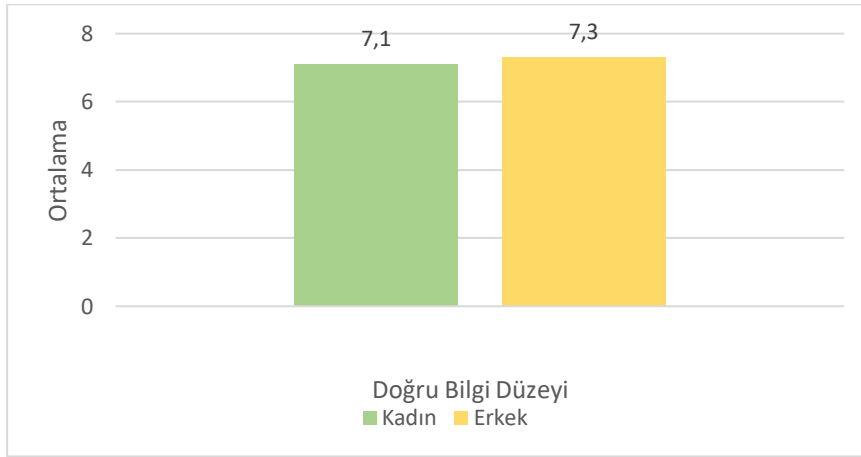
Covid-19 pandemisi hakkında küresel ölçekte yanlış enformasyon hızla yayılırken, bilgi düzensizliği olgusu görüldüğü üzere ortaya çıkmıştır. Enformasyon ekosisteminin tehlikeli şekilde kirlendiği bir dönemde, yalan haber kavramının yaşanan durumu açıklamada yetersiz kalması ve aynı zamanda bilgi kirliliğinin sadece haber olarak değil çok farklı formatlarda karşımıza çıkıyor olması gibi nedenlerle daha kapsayıcı bir kavram olan bilgi düzensizliği kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Wardle, 2019). **Bilgi düzensizliği**; dezenformasyon, mezenformasyon ve malenformasyon kavramları ile dezenformasyon ve mezenformasyon kapsamında ele alınan manipülasyon, parodi, çarpıtma, taklit, uydurma, hatalı ilişkilendirme, bağlamından koparma gibi yanlış bilginin yaygın türlerini birbirinden ayırarak tanımlayan kapsayıcı bir kavramdır (Wardle, 2019). Pandemi döneminde yayılan yanlış enformasyonun da sadece haber olarak karşımıza çıkmaması, yanlış enformasyonun farkında olarak veya olmayarak, farklı amaçlarla ve farklı aktörlerce üretilip yaygınlaştırılıyor olması, kavramın kapsayıcılığı gibi nedenlerle araştırma kapsamında bilgi düzensizliği kavramı referans alınmaktadır.

Tablo 6. Toplumsal cinsiyete göre koronavirüs salgını hakkında bilgi düzeyi

Bilgi Cümlesi	Kadın		Erkek		Ki-kare testi
	Doğru	Yanlış	Doğru	Yanlış	
Koronavirüs sıcak iklime sahip bölgelerde de bulaşabilir.	523 (%87,2)	77 (%12,8)	401 (%84,4)	74 (%15,6)	Ki-kare=1.6 df=1 p=0.198
Sarımsak yemek koronavirüsten koruyabilir.	320 (%53,4)	279 (%46,6)	191 (%40,3)	283 (%59,7)	Ki-kare=18.2 df=1 p= 0.001
Yaşlılar, koronavirüs nedeniyle ciddi şekilde hastalanmaya daha yatkındır.	571 (%95,2)	29 (%4,8)	446 (%93,9)	29 (%6,1)	Ki-kare=0.8 df=1 p= 0.4
Antibiyotikler koronavirüs tedavisinde etkilidir	362 (%60,3)	238 (%39,7)	242 (%50,9)	233 (%49,1)	Ki-kare= 9.5 df= 1 p= 0.002
Koronavirüs Çin’de labaratuvar ortamında üretilmiştir.	327 (%54,7)	271 (%45,3)	241 (%50,7)	234 (%49,3)	Ki-kare=1.6 df=1 p = 0.198
Koronavirüsten korunmak için maske takmak gereklidir.	578 (%96,5)	21 (%3,5)	445 (%93,7)	30 (%6,3)	Ki-kare= 4.6 df= 1 p= 0.03
Koronavirüsten korunmak için el temizliği önemlidir.	576 (%96,3)	22 (%3,7)	461 (%97,1)	14 (%2,9)	Ki-kare=0.4 df=1 p= 0.5
Koronavirüsten korunmak için en az 1,5 metre fiziksel mesafe gereklidir.	577 (%96,2)	23 (%3,8)	446 (%93,9)	29 (%6,1)	Ki-kare=2.9 df=1 p= 0.1
Koronavirüsten korunmak için bol su içilmelidir.	4942 (%82,3)	106 (%17,7)	368 (%77,5)	107 (%22,5)	Ki-kare=3.9 df= 1 p= 0.045
Koronavirüse karşı bol C ve D vitamini depolamak bağışıklık sistemimizi güçlendirir.	558 (%93,2)	41 (%6,8)	424 (%89,3)	51 (%10)	Ki-kare=5.1 df= 1 p= 0.02

Salgına ilişkin bilgi düzeyinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadın ve erkek katılımcılar arasında büyük farkın olmadığı görülmektedir. Virüsün Çin'de üretildiğine ilişkin komplo teorisini kadınların %54'ü erkeklerin ise %50'si doğru bilgi (enformasyon) olarak kabul etmektedir. En yüksek düzeyde doğru bilgi sahibi olunan maske ve mesafe konusunda kadınların erkeklere oranla bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu görülürken, el temizliği konusunda bilgi düzeyinin kadın ve erkekler arasında çok yakın olduğu görülmektedir.

Burada komplo teorileri üreten ve besleyen yanlış enformasyonun yayılmasına ilişkin bir durum tespiti yapabiliriz. Virüsün Çin'de üretildiğine ilişkin bu komplo teorisi, gerek toplumumuzda gerekse dünyada Çinlilere yönelik nefret söylemini ve ayrımcılığın güçlenmesine zemin oluşturmaktadır¹⁰.

Şekil 46. Toplumsal cinsiyete göre doğru bilgi düzeyi

t=2,3 df=986,6 p= 0,023

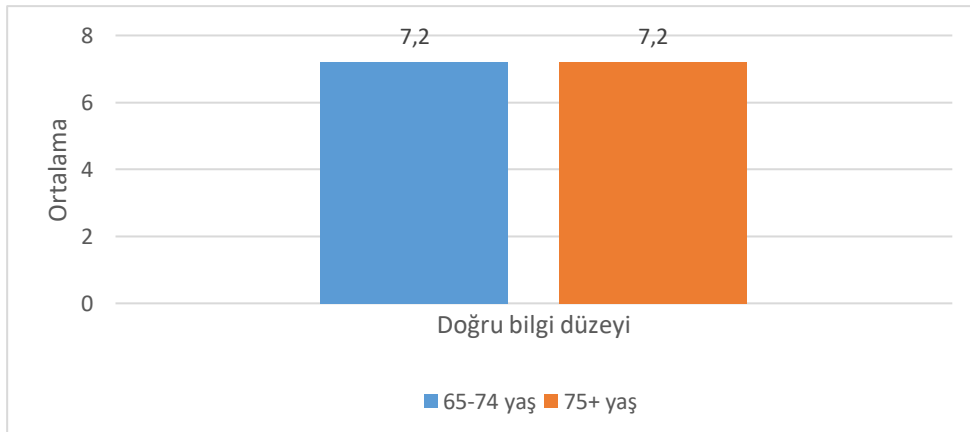
Katılımcıların salgına ilişkin doğru bilgi düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Salgına dair sıkça değinilen 10 madde üzerinden ölçülen doğru bilgi düzeylerinde, kadın katılımcıların ortalaması 7,12, erkek katılımcıların ortalaması ise 7,32'dir. Katılımcıların genel doğru bilgi düzeyi ortalaması ise **7,21**'dir.

Komplo inançları, medya kullanımı ve sağlığı koruyucu davranışlar arasındaki ilişkiye odaklanılan çalışmada (Allington vd., 2020), COVID-19 hakkında bilgi kaynağı olarak sosyal medya platformlarını kullanmakla komplo inancına sahip olmak arasında güçlü bir pozitif ilişki

¹⁰ Bu konuda bakınız: Zeynep Özarslan (Yay.Haz.) (2020). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporu*. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/covid19-nefret-soylemi-raporu/>. Erişim tarihi: 9.2.2020.

bulunmuştur. Araştırmacılar çalışmanın bulgularından hareketle yaşlıların komplo inançlarını reddetme ve sağlıklı koruyucu davranışlarda bulunma olasılıklarının geleneksel medyadan daha fazla yararlandıkları ve sosyal medyayı daha az kullandıkları için kısmen daha yüksek olabileceği yorumunu yaparlar. Bir başka araştırmada (Freeman vd., 2020), COVID-19 hakkındaki bilgilerinin çoğunu BBC'den alan bireylerin, almayanlara göre daha düşük seviyede koronavirüs komplo inançlarına sahipken bilgilerinin çoğunu arkadaşlarından alan bireylerin, almayanlara göre daha yüksek seviyede koronavirüs komplo inançlarına sahip olduğu, koronavirüs hakkındaki bilgilerinin çoğunu YouTube'dan alan bireylerinse almayanlara göre daha yüksek seviyede koronavirüs komplo inançlarına sahip olduğu ortaya konmaktadır.

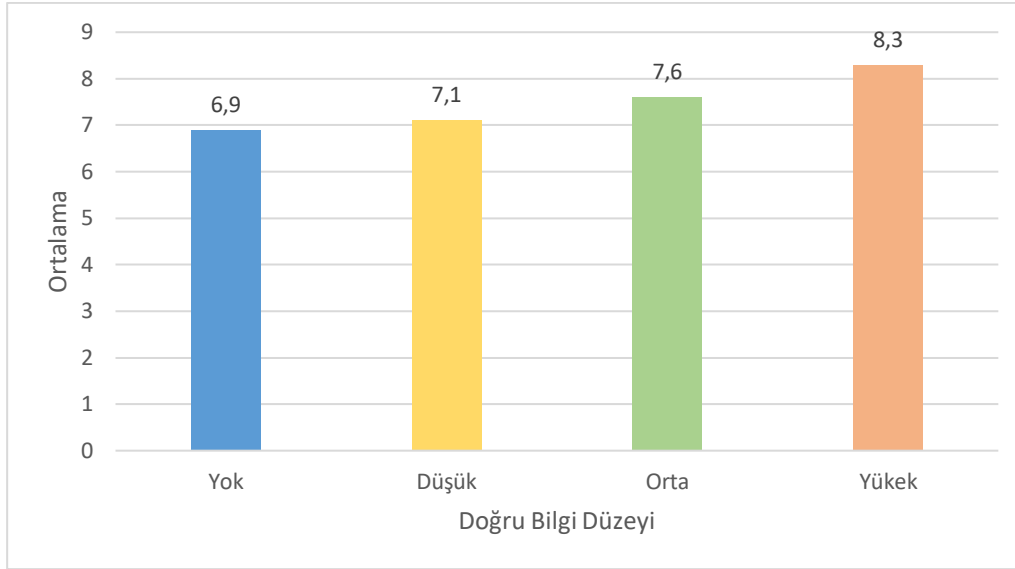
Bu araştırmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun salgın öncesinde ve salgın sürecinde geleneksel medya kullanma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, doğru bilgi düzeylerinde gözlemlenen yüksek ortalamaları, geleneksel medya kullanma eğilimindeki yoğunluk ile ilişkilendirmek mümkün görünmektedir.

Şekil 47. Yaş gruplarına göre doğru bilgi düzeyi

$t= 0,001$ $df= 1073$ $p= 1$

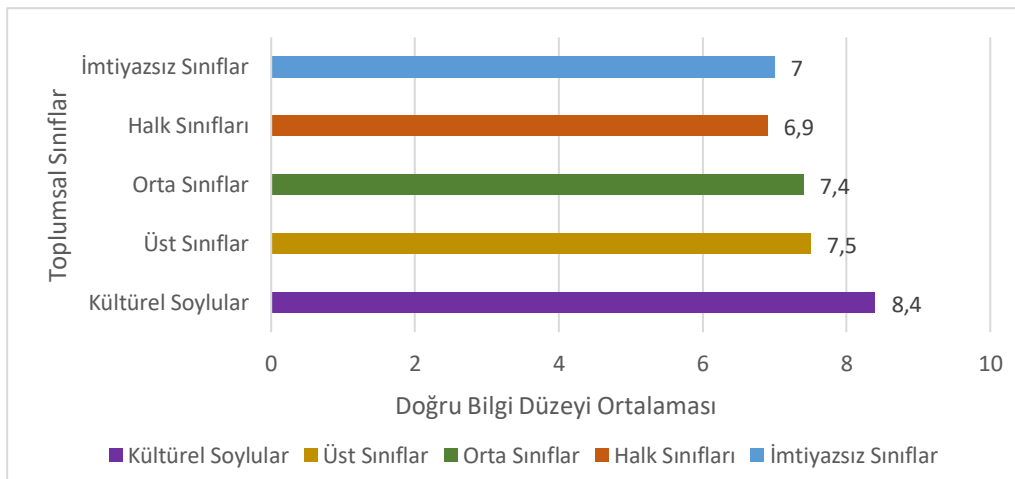
Katılımcıların doğru bilgi düzeyleri yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde ise herhangi bir farklılık gözlemlenememiştir. 65-74 yaş ve 75 yaş üzeri gruplar olarak ayrı olarak değerlendirildiğinde, her iki gruptaki katılımcıların bilgi düzeyi ortalamalarının **7.2** olduğu görülmektedir. Bu bağlamda doğru bilgi düzeyinin yaşa bağlı olarak değişiklik göstermediğini söylemek mümkündür.

Şekil 48. Dijital sermayeye göre bilgi düzeyleri

$F=17,8$ $df=1070/3$ $p=0,001$

Katılımcıların doğru bilgi düzeyleri, dijital sermayeleri ekseninde incelendiğinde ise; dijital sermaye hacmi genişledikçe doğru bilgi düzeyinin de arttığı görülmektedir. Buna göre, dijital teknolojilere erişim, kullanım ve bu kullanımın çıktılarına ilişkin yetkinlik düzeyi arttıkça, doğru bilgiye erişim durumunda artış görülmektedir. Yüksek dijital sermayeye sahip olan katılımcıların, doğru bilgi sahibi olma oranları da yüksektir.

Şekil 49. Toplumsal sınıflara göre doğru bilgi düzeyi

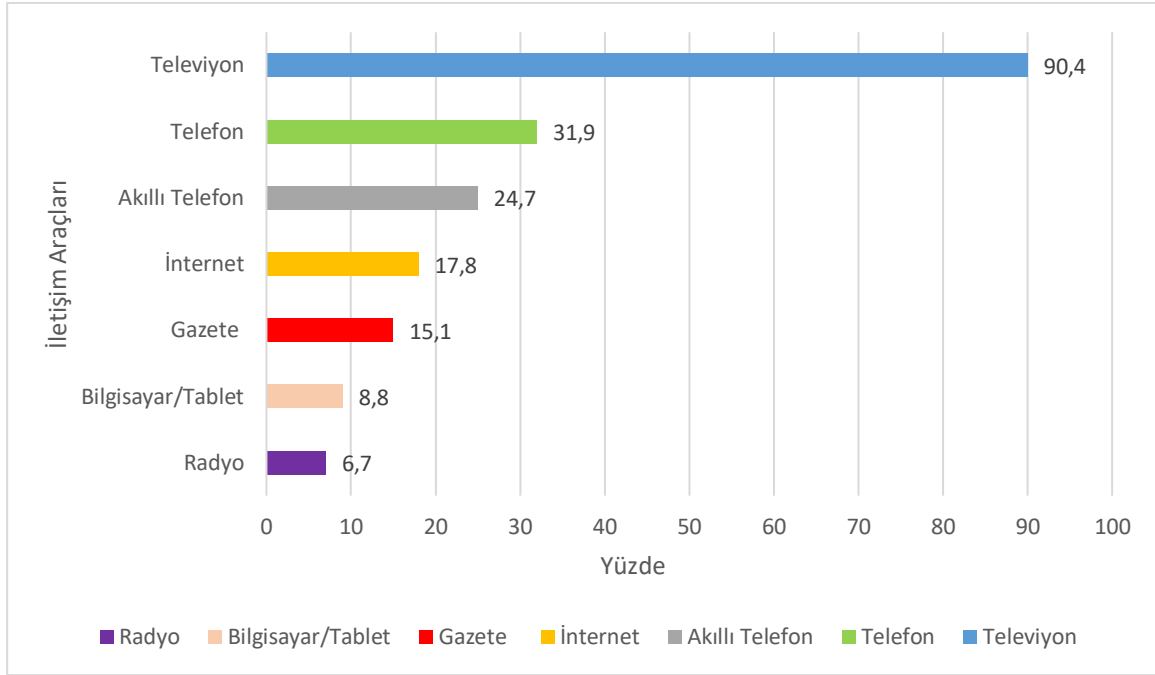
$F=13,3$ $df=1042/4$ $p=0,001$

Toplumsal sınıfa göre doğru bilgi düzeylerine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir. En düşük düzeyde doğru bilgiye sahip olanlar imtiyazsız sınıflar ve halk sınıflarıdır. Sınıf doğru bilgi düzeyini etkileyen önemli bir değişkendir. Orta ve üst sınıflar ile kültürel soyluların Covid-19 salgınına ilişkin doğru bilgi düzeyleri daha yüksektir.

4.3.2 Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı

Her yaş grubunda herhangi bir olay, olgu veya konuda bilgi edinmek ve tutum geliştirmek, iletileri deneyimlemek için, çeşitli enformasyon kaynaklarından enformasyon aranır (Rubin, 1986: 126). İletilerin deneyimlenmesi, bir karar almak veya sorun çözmek için iletilerin araçsal şekilde kullanılması anlamına gelmektedir (126). **Enformasyon arama edimi (deneyimi, etkinliği, davranışı)**, güdümlenmiş bir etkinliktir ve enformasyon gereksinimi; kişisel veya kitle iletişim araçları dolayımı kanallardan karşılanır. **Enformasyon gereksinimi**, her hangi bir olay, olgu ve durum hakkında tutum, tavır ve davranış geliştirmek için enformasyon sahibi olmaya yönelik bilişsel gereksinimi ifade eder. Enformasyon gereksinimini gidermek için birey, a) kişilerarası iletişim kanallarına b) kitle iletişim araçlarına başvurabilir. Çeşitli **bağlamsal etkenler (toplumsal cinsiyet, kültürel, ekonomik, sosyal sermayeler, toplumsal pozisyon vb.)** enformasyon arama deneyiminde ve enformasyon kanallarının nasıl kullanıldığında ve elde edilen enformasyona ilişkin deneyiminde rol sahibidir (Rubin, 1986:129).

Bu bölümde katılımcıların hangi iletişim araçları kullanarak Covid-19 salgını hakkında enformasyon aradıkları analiz edilmektedir. Ayrıca, katılımcıların sahip oldukları medya repertuvarlarının toplumsal cinsiyet, yaş grubu, sınıf ve dijital sermaye düzeyine göre nasıl değiştiği incelenmiştir.

Şekil 50. Enformasyon arama amaçlı kullanılan iletişim araçları

Araştırmamızda yaşlıların farklı iletişim araçlarını enformasyon aramak için kullandıkları, farklı medya repertuvarına eşanlı sahip oldukları görülmüştür. Ancak bu medya repertuvarında enformasyon büyük oranda geleneksel medya olan televizyondan (%90,4)¹¹, ardından telefon

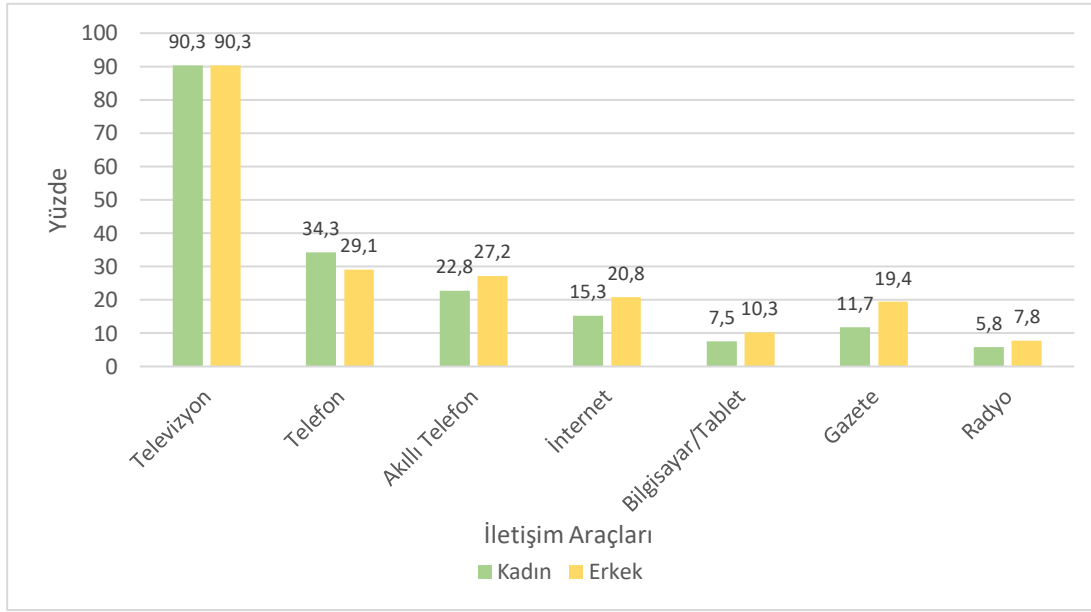
¹¹ Amerika Birleşik Devletleri'nden *General Social Survey* (1972-2000) verilerine göre, 20'li yaşlarında bulunanlar günde 3 saatten biraz fazla televizyon izlerken, 30 ve 40'lı yaşlarda bu süre azalmaktadır. 50'li yaşlarda tekrar televizyon izleme süresi artarken, en belirgin artış 60 ve 70'li yaşlardadır. En yüksek izlemesi süresi olan 70'li yaşlar günde 3,5 saatten biraz fazla izlerken, 80'li yaşlar da 50'li yaşlara göre daha az izlemektedir (Harwood, 2007, s. 179 aktaran van der Goot, 2009:9). Mares ve Woodard düzenli olarak *General Social Survey* verilerini analiz etmiştir. "Ortalama bir günde, kişisel olarak kaç saat televizyon izliyorsunuz?" sorusu soran Mares ve Woodard, 1978, 1982, 1986, 1990, 1994 ve 1998 yılları olmak üzere altı farklı ölçüm zamanı kullanmışlardır. Veri seti analizlerinde bu araştırmacılar 60 yaş ve üzeri izleyicilerin gençlerden daha fazla televizyon izledikleri sonucuna ulaşırlar (van der Goot, 2009:16). *Eurostat* (2003) verilerine göre, 12 Avrupa ülkesinden Romanya hariç incelenen tüm ülkelerde 65 yaş ve üstü kişilerin televizyonla daha fazla zaman geçirdikleri sonucu çıkmıştır. "Birleşik Krallık'ta 65 yaş ve üstünün her gün üç saat iki dakika televizyon izlerken, 8 yaş ve üzeri her gün 2 saat 27 dakika izlemektedir. Hollanda'da 65 yaş ve üstü insanlar haftada yaklaşık 21 saat, gençler ise (15 ila 24 yaş arası) haftada 13 saatten az izliyordu" (CBS, 2007a aktaran van der Goot, 2009:9). Ancak yaşlanma ve televizyon arasındaki ilişki sadece harcanan zaman açısından değil, televizyonun günlük yaşamdaki yeri, yaşama eşlik etme, enformasyon sağlama bağlamında ele alınmalıdır. Televizyon sahipliği ve izleme pratiği yaşlıların gündelik yaşamında en önemli bir role sahiptir. Türkiye'de ise televizyon izleme pratiklerini süre temeline ölçen araştırmalar RTÜK tarafından yapılmaktadır.

RTÜK'ün *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması* 2018 tarihli 15-24 yaş arası 458, 25-34 yaş arası 786, 35-44 yaş arası 616, 45-54 yaş arası 355, 55-64 yaş arası 233, 65 yaş ve üstü ise 152 katılımcının bulunduğu, toplam 2600 katılımcıdan oluşan araştırmasında, yaş temelinde yürütülen analizlerin sonuçlarına göre, 15-24 yaş arası katılımcıların hafta içi 2 saat 51 dakika, hafta sonu 3 saat 7 dakika, 25-34 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 29 dakika, hafta sonu 3 saat 49 dakika, 35-44 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 26 dakika, hafta sonu 3 saat 43 dakika, 45-54 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 49 dakika, hafta sonu 3 saat 57 dakika, 55-64 yaş arası katılımcıların hafta içi 3 saat 55 dakika, hafta sonu 4 saat 9 dakika, 65 yaş ve üstü katılımcıların ise hafta içi 4 saat 7 dakika, hafta sonu 4 saat 7 dakika televizyon izlemektedir.

ile kurulan iletişimden (%31,9), akıllı telefon ile elde edilen enformasyon verici içerikten (sosyal medya platformu, uygulamalar, haber siteleri vb.) elde edilmektedir.

Burada kısaca televizyonun yaşlıların gündelik yaşamındaki yerine ilişkin mevcut literature değinmek istiyoruz. Televizyon, yaşlıların yaşamında azalmış etkinliklerin yerini alabilir, boş zamanın artması ile birlikte eğlence amaçlı kullanılabilir ve günün rutininin yeniden düzenlenmesine yardımcı olabilir (Davis, 1971; Meyersohn, 1961 aktaran van der Goot, 2009: 22). Gauntlett ve Hill (1999), 60 yaş ve üstü 140 kişi ile yaptıkları günlük tutmaya dayalı araştırmalarında, televizyonun bazı yaşlılar için arkadaş işlevi gördüğünü ve sosyal yaşamlarında önemli yer tuttuğunu belirtmişlerdir. Haddon (2000) da fiziksel hareketsizlik nedeniyle evde kalan ya da eşlerini kaybeden yaşlılar için televizyonun akşamları sessizliği bozduğuna dikkat çekmiştir. Vandebosch ve Eggermont (2002) da 60 yaş ve üstü 101 kişiyle yaptıkları görüşmelerde benzer bir sonuca ulaşmıştır (van der Goot, 2009:27). Willis (1995) 58 katılımcı ile yaptığı günlük çalışmasında televizyonun yaşlılarda dışadönük bir bakış açısının oluşmasında destekleyici konuma işaret eder. Gauntlett ve Hill'in (1999) çalışmasına göre, televizyon yaşlıların dünya ile iletişimlerini sağlayarak fiziksel ve ekonomik nedenlerle evde kalanlar için "sanal hareketlilik" oluşturmaktadır. Randall (1995) 10 yaşlı ile yaptığı görüşmeye göre, haberlerin özellikle de yerel haberlerin yaşlıları toplumun geri kalanıyla bağıni güçlendirdiğine dikkat çekmektedir. Haddon (2000) da televizyon için yaşlıların "etkileşimde bulunmaları için farklı bir düzey sunduğunu" ve birçoğunun "kendilerini sosyal dünyanın bir parçası gibi hissetmelerini sağladığını" ifade etmesi üzerine, emekli olduktan sonra da toplumsal yaşamla bağlarının devam etmesinde televizyonun olumlu rolünün altını çizer (van der Goot, 2009:30). Televizyon kişilerarası iletişimde de olumlu rol oynayarak, sohbet için konu oluşturmaya yardımcı olmaktadır (örneğin, Riggs, 1996b, 1998; A.M. Rubin ve R.B. Rubin, 1982a, 1982b aktaran van der Goot, 2009:45). Televizyondan enformasyon elde etme amacıyla haber izleme davranışı, literatürde araştırılan bir konudur. Durand ve arkadaşları (1980), 6056 kişiyle yaptıkları günlük doldurmaya dayalı çalışmalarında, 65 yaş ve üstünün daha fazla haber izlediğini bulgulamıştır. Yakın zamanda yapılan büyük ölçekli araştırmalar (*Eurorastat* ve *Pew Biennial Media Consumption Research*), yaşlıların nüfusun geri kalanından daha fazla haber ve bilgi izledikleri izlenimini desteklemektedir (van der Goot, 2009:34, 35). Yaşlıların televizyon üzerinden habere gereksinim duymaları sosyal çevrelerinden yalıtılmaları, çalışma yaşamından kopmaları nedeniyle toplumsal ve ekonomik olarak o toplumda ne olup bittiği takip etme gereksinimiyle ilişkilidir.

Türkiye’de katılımcıların, enformasyon aramak için en az kullandığı araç radyo olmuştur (%6,7). Bu oran, radyonun günümüz Türkiye’sinde artık haber verme işlevi taşımadığını göstermektedir. Özellikle radyo sahipliği oranı da anımsanacak olursa (%13,9), bu araca sahip olanların yarısına yakınının enformasyon gereksinimi için medya repertuvarlarında radyonun yer almadığını görülmektedir. Enformasyon aramak için, yaşlıların %17,8’i interneti kullanılmakta, % 15,1’i basılı medya -gazetelere başvurmaktadır. Aşağıda enformasyon aramak için medya davranışına, cinsiyet değişkeni ile birlikte bakılmaktadır.

Şekil 51. Toplumsal cinsiyete göre enformasyon arama amaçlı kullanılan iletişim araçları

Radyo: Ki-kare= 1.6 df=1 p= 0.2

Gazete: Ki-kare= 12.3 df= 1 p= 0.001

Televizyon: Ki-kare= 0.000 df=1 p= 0.99

Bilgisayar/tablet: Ki-kare= 2.6 df=1 p= 0.1

İnternet: Ki-kare=5.5 df= 1 p= 0.019

Telefon: Ki-kare= 3.4 df= 1 p= 0.1

Akıllı Telefon: Ki-kare= 2.7 df= 1 p= 0.1

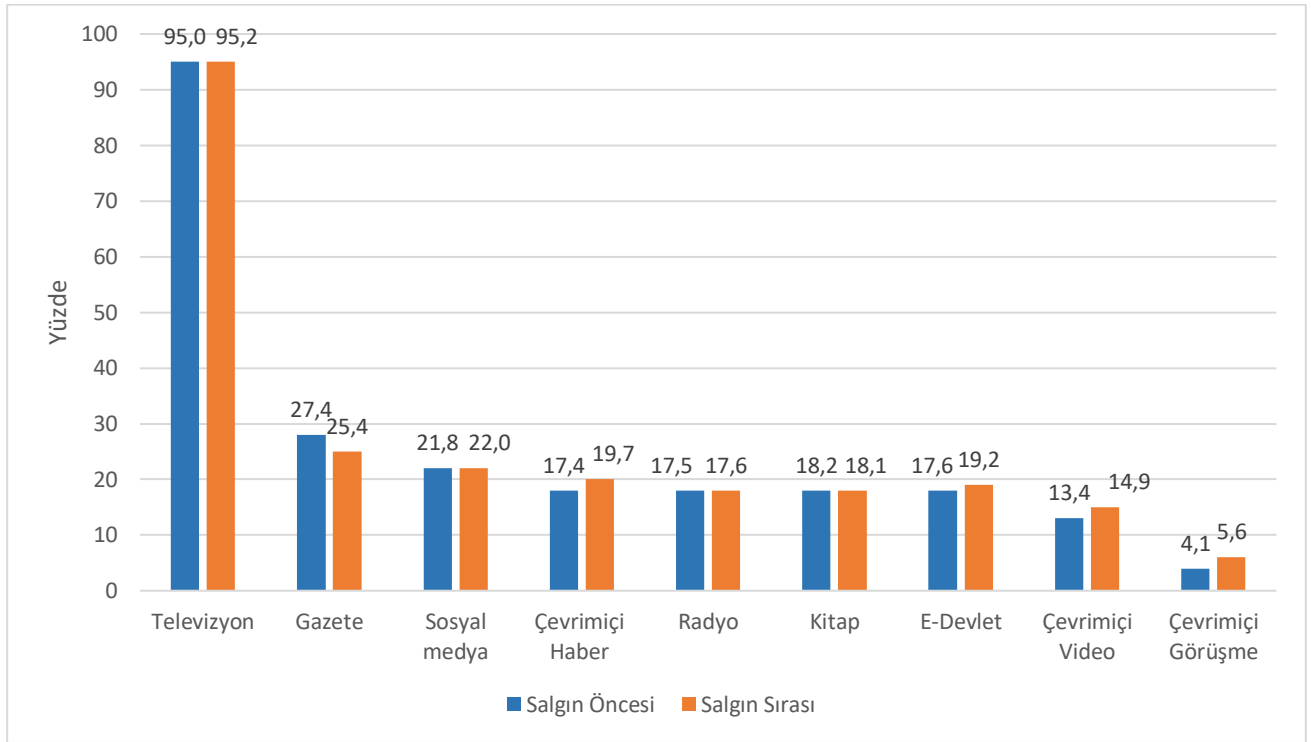
Katılımcıların toplumsal cinsiyetleri özellikle, enformasyon aramak için başvuru alan medya repertuvarında, dijital beceri eşitsizliğine ilişkin ipucu vermektedir. Dijital eşitsizliklere odaklanan çalışmalar literatürde farklı başlıklar ile karşımıza çıkabilmektedirler. Dijital eşitsizlik, dijital bölünme, dijital uçurum gibi kavramsallaştırmaların kullanıldığı bu çalışmalar, söz konusu

eşitsizliklerin tek bir boyutunun olmadığını göstermektedir. Türkiye bağlamında dijital eşitsizlik olgusunu değerlendiren Yıldız (2010) tarafından; dijital bölünmeden bahsedilirken salt erişime odaklanmanın yeterli olmayacağına dikkat çekilmiştir. Kaufmann'ın (2005) yaklaşımından yola çıkan Yıldız, dijital bölünmenin, BİT'lere (Bilgi İletişim Teknolojileri) erişim ve BİT'e erişim sonucunda bir değer yaratılabilmesi olmak üzere iki ayağı olduğunu belirtmiştir. Buna göre ne kadar fazla insan BİT'e erişim sahibi olursa, değer ortaya çıkarma daha fazla önem kazanacaktır (Yıldız, 2010).

Robinson vd. (2020) erişimi tek başına ele almanın; bir teknolojiye ilişkin faydaların beraberinde kabulünü getireceği yönünde tekno-deterministik bir bakış açısı sunduğunu belirtmişlerdir. İnternet söz konusu olduğunda ise daha karmaşık bir yapının bulunduğu ve bu bağlamda İnternet erişimi olan herkesin İnternet kullanımında eşit derecede başarılı olamayacağına dikkat çeken Literatür Bölümünde detaylı açıkladığımız üzere, dijital eşitsizliğin üç düzeyi söz konusudur. **erişim, kullanım ve faydalarda/sonuçlarda görülen farklar** (Robinson vd., 2020). Dijital eşitsizliklerin birinci düzeyinde dijital teknolojilere ve İnternet'e fiziki erişim sorunu söz konusudur. Robinson vd. (2020) dijital eşitsizlik tanımının ilk kullanılan anlamının bu şekilde olduğunu belirterek, fiziksel erişim boyutuna odaklanan erken dönem araştırmaların büyük bir çoğunluğunun internet erişiminin demografik belirleyicilerini analiz etme amacı taşıdığını vurgulamışlardır. İkinci düzey dijital eşitsizlikleri tanımlayan kullanım boyutu ise, dijital becerileri ve dijital beceri düzeylerini, internetin kullanılma biçimlerini ve demografik belirleyicilere temellenen katılımdaki eşitsizlikleri kapsamaktadır (Robinson, vd., 2020). Dijital eşitsizlikleri açıklamak için, erişim, beceriler ve kullanım boyutlarının da dijital teknolojilerin ve internetin kullanımını tanımlamak için tam olarak yeterli olmayacağını ifade eden Robinson vd. (2020), bunların sonucunda ortaya konulan çıktıların önemine dikkat çekmişlerdir. Bu durum dijital eşitsizliklerin üçüncü düzeyini oluşturmaktadır, Araştırmacılar, dijital eşitsizliklerin üçüncü düzeyine odaklanan araştırmaların sonuçlarının dijital eşitsizliklerden daha az etkilenen insanların daha fazla dijital sermaye artırıcı faaliyetlerde bulunma eğiliminde olduklarını gösterdiğini belirtmişlerdir (Robinson, vd., 2020). Dijital eşitsizliğin üçüncü düzeyi bu araştırma için de önemlidir, çünkü araç sahipliği ve belli bir kullanım becerisine sahip olmak, her kullanıcı da eşit düzeyde fayda veya çıktı ile sonuçlanmamaktadır. Enformasyonu doğru değerlendirme buna bir örnek olarak verilebilir. Toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet gibi toplumsal yaşamdaki oluşlarımızı belirleyen faktörler, üçüncü düzey eşitsizlik olgusunda önemli belirleyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Nyugen vd.'nin ABD'de 4-8 Nisan 2020 tarihleri arasında 1374 katılımcı ile yaptıkları, Covid-19 sürecinde dijital iletişim olanakları ve dijital eşitsizlik ilişkisini araştırdıkları çevrimiçi ankette, düşük gelir sahibi olanların, internete erişim konusunda

ekonomik kaygısı olanların ve dijital beceri sahibi olmayanların, dijital iletişim olanaklarını giderek daha az kullandıkları bulunmuştur (2020:1-6).

İnternet ve akıllı telefon üzerinden enformasyon aramaya yönelik medya davranışı kadınlara göre erkek katılımcılarda daha yüksektir. İnternet için bu fark erkeklerde $p = .019$, akıllı telefon için $p = .103$ 'dür. Hanede mevcut sabit telefon üzerinden enformasyon arama edimi de yaşlı kadınlarda erkek katılımcılara göre daha fazladır (%34,3 kadınlar, %29,1 erkekler). Keza, gazeteden enformasyon arama edimi de erkek katılımcılarda, kadınlara göre daha yüksektir (%11,7 kadınlar, %19,4 erkekler). Televizyon dolayımı ile enformasyon arama davranışı her iki cinsiyette de fark etmemektedir.

Şekil 52. Salgından önce ve salgın sırasında iletişim araçlarını/platformlarını kullanma durumu

Yukarıdaki şekilde önemli farklılıklar olmamakla birlikte, salgın öncesi ve sırasında katılımcıların farklı iletişim araçlarına/platformlarına ayırdıkları sürede bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Gazete okumak için ayrılan süre salgın öncesi %27,7 iken salgın sırasında bu sürenin %25,4'e düştüğü görülmektedir. Yaşlıların ağırlıklı olarak basılı gazete okuma alışkanlıkları olduğu varsayıldığında, bu düşüş, toplumsal yalıtılma döneminde basılı gazeteye ulaşmanın zorlaşmasıyla açıklanabilir. Katılımcıların salgın öncesi ve sırasında radyo dinlemek ve televizyon izlemek için ayırdıkları sürenin neredeyse aynı olduğu görülmektedir.

Katılımcıların salgın öncesi ve sırasında radyo dinleme ve televizyon izleme yani geleneksel iletişim araçları için harcadıkları sürenin aynı kalması bununla birlikte çevrimiçi haber ve video sitelerinde, çevrimiçi görüşme programlarında ve e-devlet uygulamalarında geçirdikleri sürenin salgın süresince artış göstermesi dikkat çeken bir bulgudur. Salgın süresince salgın öncesine kıyasla çevrimiçi video sitelerinde geçirilen süre %13,4'den %14,9'a; çevrimiçi haber sitelerinde geçirilen süre %17,4'den %19,7'ye; e-görüşme programlarında geçirilen süre %4,1'den %5,6'ya, e-devlet uygulamalarında geçirilen süre ise %17,6'dan %19,2'ye yükselmiştir. Kriz anlarında insanların bilgiye ve çevreleriyle iletişime duydukları ihtiyacın arttığı bilinmektedir (Mc Kinlay, 1973:275). Bulgular yaşlıların salgın öncesi yaygın olarak kullandıkları iletişim kanallarına yenilerini eklemeye çalıştıklarını, çevrimiçi görüşme programları, çevrimiçi haber siteleri, e-devlet uygulamaları örneklerinde görüldüğü üzere toplumsal yalıtılma nedeniyle fiziksel olarak karşılayamadıkları ve yeni koşullarda artan/değişen ihtiyaçlarını medya repertuvarlarını genişleterek yeni iletişim ortamlarının sunduğu imkanlarla karşılamaya çalıştıklarını göstermektedir.

Bu noktada şu hususun altını çizmek istiyoruz: birey her hangi bir konuda enformasyon elde etmek için tek bir enformasyon kanalı kullanmaz. Birbirini kesen bir medya deneyimine ve çeşitli medya repertuvarına sahiptir. Üstelik, "Belli bir tarihselliği, toplumsal olayları ve hayat evresini paylaşım"dan oluşan kuşakların¹² da belli bir medya deneyimi olduğu literatürde varsayılmaktadır (Bayhan, 2019). Bu bağlamda katılımcıların media repertuvarlarını çözümlemek oldukça önemli hale gelmektedir. Mevcut durumun analizi yaşlılara yönelik kriz dönemlerinde kapsayıcı sosyal politika üretmek için kamusal aktörlere, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına fikir verebilir. Böylesi bir analiz nitelikli ve doğru enformasyona nasıl ulaşılabileceği sorusunun yanıtını gösterebilir.

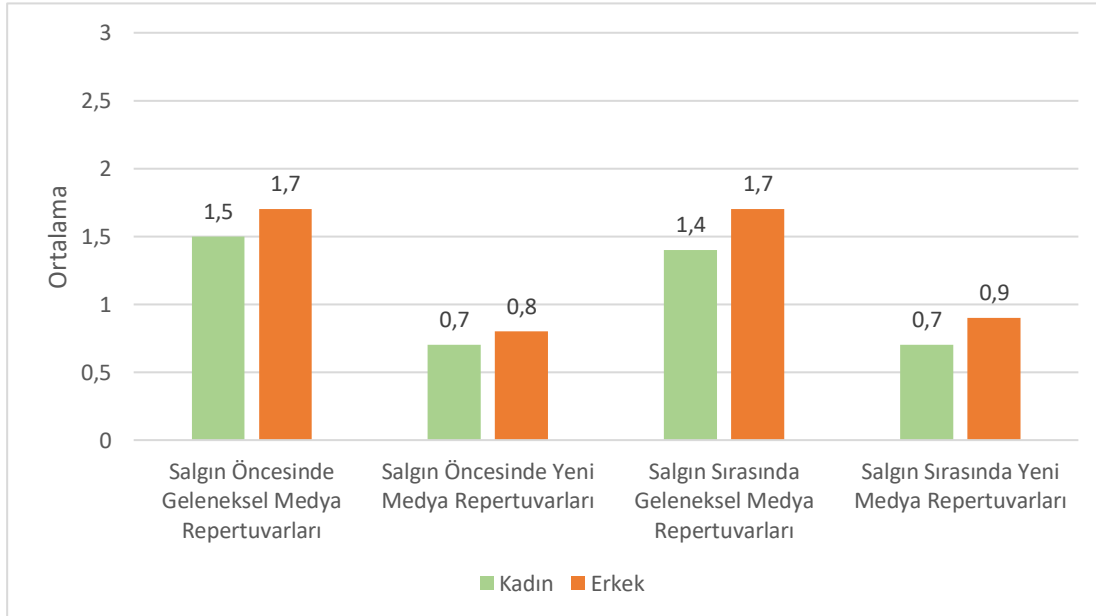
Medya repertuvarları değişkenlerini bu araştırmada iki boyutta oluşturulmuştur. İlk boyutta geleneksel medya rapertuvarı toplanmaktadır. Bunlar, geleneksel medya, gazete, radyo, televizyon ve kitap/edebiyat değişkenlerinden oluşturulmuştur. İkinci boyutta ise, yeni medya repertuvarı toplandı. Yeni medya repertuvarı çevrimiçi video, çevrimiçi haber, sosyal medya, çevrimiçi görüşme programları ve e-devlet uygulamasından oluşmaktadır. Katılımcıların salgın öncesinde ve salgın sırasında hangi medya repertuvarlarına zaman ayırdıkları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

¹² Demografik açıdan kuşak, yaklaşık yirmibeş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği olarak ifade edilmektedir (Bayhan, 2019). Bu çalışmada, *Sessiz Kuşak/Suskunlar* (Gazete Kuşağı, Cumhuriyet Kuşağı, Gelenekçiler), 1927-1945 arası doğan ve *Bebek Patlaması Kuşağı* (Radyo Kuşağı, 68 Kuşağı, Sandviç Kuşak, İdealist Kuşak), 1946-1964 arası doğanlar (Bayhan, 2019) araştırmanın öznelerini oluşturmaktadır.

Tablo 7. Medya repertuvarları

	Salgın Öncesinde Geleneksel Medya Repertuvarları	Salgın Öncesinde Yeni Medya Repertuvarları	Salgın Sırasında Geleneksel Medya Repertuvarları	Salgın Sırasında Yeni Medya Repertuvarları
Ortalama	1,6	0,8	1,6	0,8
Std. Sapma	0,9	1,3	0,9	1,4
Minimum	0	0	0	0
Maksimum	4	5	4	5

Yukarıdaki Tablo'da görüleceği üzere katılımcıların medya repertuarı genel olarak düşük düzeydedir. Geleneksel medya repertuarı 4 puan üzerinde ortalama **1,6** puan; yeni medya repertuarı ise 5 puan üzerinden ortalama **0,8** puandır. Medya repertuarlarının bu düşük düzeyi salgın öncesinde ve sırasında değişiklik göstermemiştir.

Şekil 53. Toplumsal cinsiyete göre medya repertuvarları

Salgın Öncesinde Geleneksel Medya Repertuvarları: $t=-5,2$ $df=988,6$ $p=0,0001$

Salgın Öncesinde Yeni Medya Repertuvarları: $t=-1,9$ $df=1072$ $p=0,054$

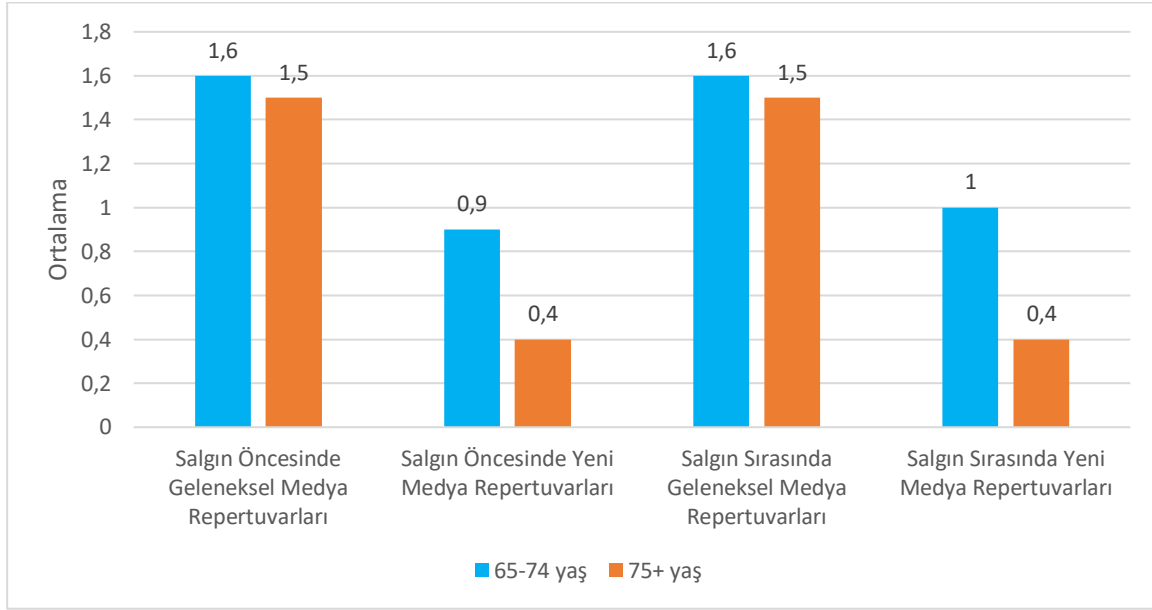
Salgın Sırasında Geleneksel Medya Repertuvarları: $t=-5,4$ $df=980,3$ $p=0,0001$

Salgın Sırasında Yeni Medya Repertuvarları: $t=1,9$ $df=1072$ $p=0,059$

Katılımcıların salgın öncesinde ve salgın sırasında medya araçlarıyla ilişkilene pratiklerinin sonucunda, medya repertuvarlarda bir değişim olup olmadığını gözlemlemek amacıyla, katılımcıların geleneksel medya ve yeni medya repertuvarları salgın öncesi ve salgın sırası olmak üzere ayrı olarak incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet ekseninde geleneksel medya ve yeni medya repertuarı sonuçlarına baktığımızda; salgın öncesinde kadın katılımcıların geleneksel medya repertuarı ortalamasının 1.45, erkek katılımcıların geleneksel medya repertuarı ortalamasının ise 1.74 olduğu görülmektedir. Katılımcıların tamamına bakıldığında, salgın öncesi geleneksel medya repertuarı ortalaması 1.58'dir. Salgın öncesinde yeni medya repertuarı ortalamalarının ise, kadın katılımcılarda 0.67, erkek katılımcılarda 0.82 olduğu görülmektedir. Katılımcıların salgın öncesi yeni medya repertuarı genel ortalamasının 0.74'dür. Buna göre katılımcıların salgın öncesinde yeni medya repertuarı düzeyi, geleneksel medya repertuarına göre oldukça düşüktür. Erkeklerin geleneksel medya repertuvarları kadınlardan daha çeşitlidir. Ancak yeni medya repertuvarları bakımından kıyaslandığında salgın öncesinde kadın ve erkeklerin repertuvarları çeşitliliği birbirine benzer düzeydedir.

Medya repertuvarlarının salgın sırasındaki ortalamalarına bakıldığında ise, kadın katılımcıların geleneksel medya repertuarı ortalamalarının 1,43 olduğu görülmektedir. Erkek katılımcılarda bu düzey, 1,72'dir. Katılımcıların geneline bakıldığında, salgın sırasında geleneksel medya repertuarı oranı 1,56'dır. Salgın öncesi ile karşılaştırıldığında, medya repertuarı düzeylerinin büyük ölçüde tutarlılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Buna göre salgın sırasında katılımcıların geleneksel medya repertuvarlarında değişiklik gözlemlenmemiştir. Ancak kadın ve erkek arasındaki çeşitlilik eksenindeki farklar korunmaktadır. Salgın sırasında erkeklerin geleneksel medya repertuvarları daha çeşitli bir görünüme sahiptir.

Salgın sırasında başvuru alan yeni medya repertuarı oranlarında ise, kadın katılımcılarda .74, erkek katılımcılarda ise .90 ortalamaları ile oldukça az düzeyde yükseliş gözlenmiştir. Katılımcıların salgın sırasında başvurdukları yeni medya repertuarı genel ortalaması ise .81'dir. Salgın öncesi ile karşılaştırıldığında, salgın sırasında katılımcıların yeni medya repertuarı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmemektedir. Ayrıca, kadınların ve erkeklerin salgın sırasındaki yeni medya repertuarı çeşitliliği benzer düzeyde görülmektedir.

Şekil 54. Yaş gruplarına göre medya repertuvarları

Salgın Öncesinde Geleneksel Medya Repertuvarları: $t=1,2$ $df=1073$ $p=0,2$

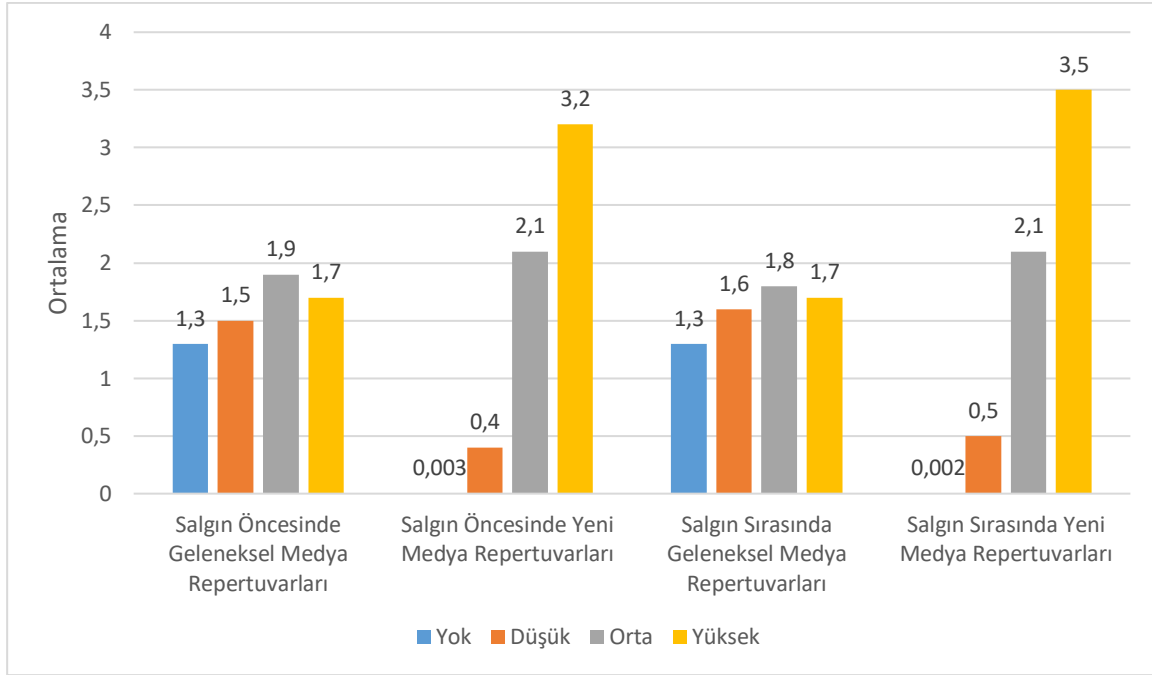
Salgın Öncesinde Yeni Medya Repertuvarları: $t= 6,9$ $df=1032,6$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Geleneksel Medya Repertuvarları: $t= 1,9$ $df= 1073$ $p= 0,1$

Salgın Sırasında Yeni Medya Repertuvarları: $t= 7,7$ $df= 1053,2$ $p=0,001$

Katılımcıların salgın öncesi ve salgın sırasındaki medya repertuvarları yaşlılar ve ileri yaşlılar olarak 65-74 ve 75 yaş üzeri gruplar bağlamında ayrı ayrı incelendiğinde; salgın öncesinde geleneksel medya repertuvarının 65-74 yaş arasında 1.61 olduğu görülmektedir. 75 yaş ve üzeri katılımcılarda ise salgın öncesinde geleneksel medya repertuarı ortalaması 1.54'dür. Cinsiyet değişkeniyle benzer biçimde, salgın sırasında geleneksel medya repertuarı ortalamalarında yaş bağlamında önemli bir değişim gözlenmemiştir. Salgın sırasında 65-74 yaş arası katılımcıların geleneksel medya repertuarı ortalaması 1.60 olurken, 75 yaş ve üzerinde bu ortalama 1.49 olarak bulunmuştur. Hem salgın öncesinde hem de salgın sırasında yaş grubuna göre geleneksel media repertuvarlarında bir farklılık yoktur.

Salgın öncesi yeni medya repertuarı ortalamalarının ise, 65-74 yaş arasında katılımcılarda .92 olduğu görülürken, 75 yaş ve üzeri katılımcıların ortalaması .43'dür. Salgın sırasında yeni medya repertuarı ortalamaları 65-74 yaş arası katılımcılarda 1.03, 75 yaş ve üzeri katılımcılarda ise .45'dir. Geleneksel medya repertuarında salgın öncesi ve sırasında yaşa bağlı olarak bir değişiklik gözlemlenmezken, yeni medya repertuarı düzeyinin 65-74 yaş arası katılımcılarda hem salgın öncesinde hem salgın sırasında artış gösterdiği görülmektedir.

Şekil 55. Dijital sermayeye göre medya repertuvarları

Salgın Öncesinde Geleneksel Medya Repertuvarları: $F= 5,7$ $df= 18$ $p= 0,001$

Salgın Öncesinde Yeni Medya Repertuvarları: $F= 64,2$ $df=18$ $p=0,001$

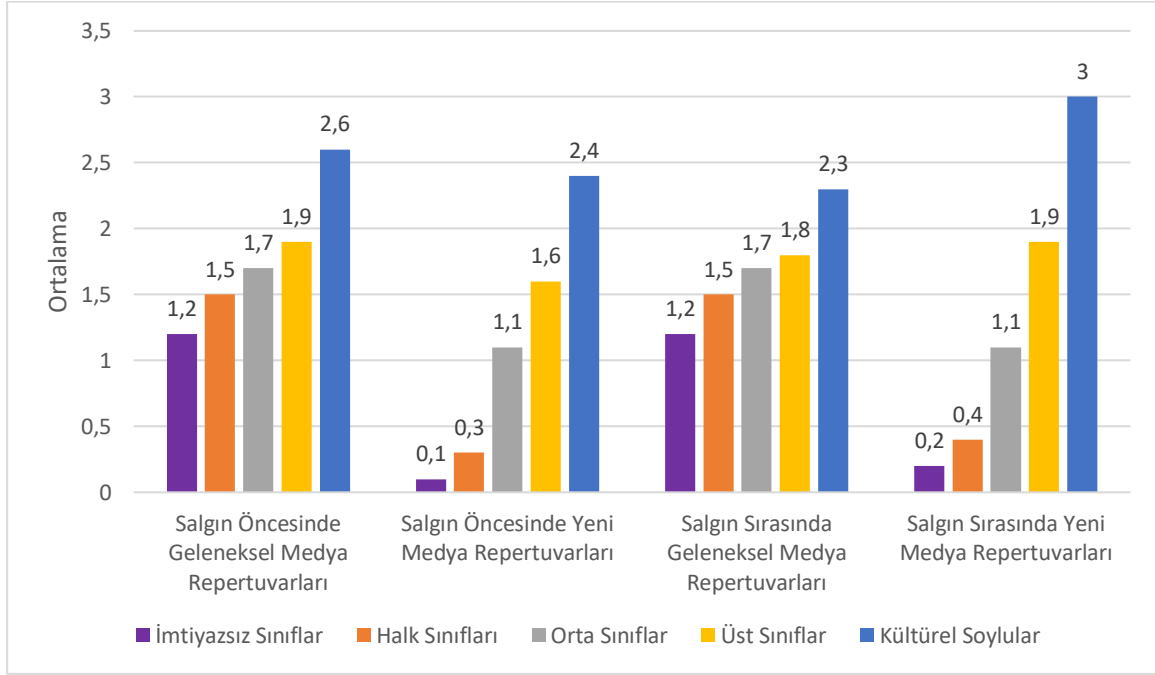
Salgın Sırasında Geleneksel Medya Repertuvarları: $F= 5,5$ $df= 18$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Yeni Medya Repertuvarları: $F=66,3$ $df=18$ $p=0,001$

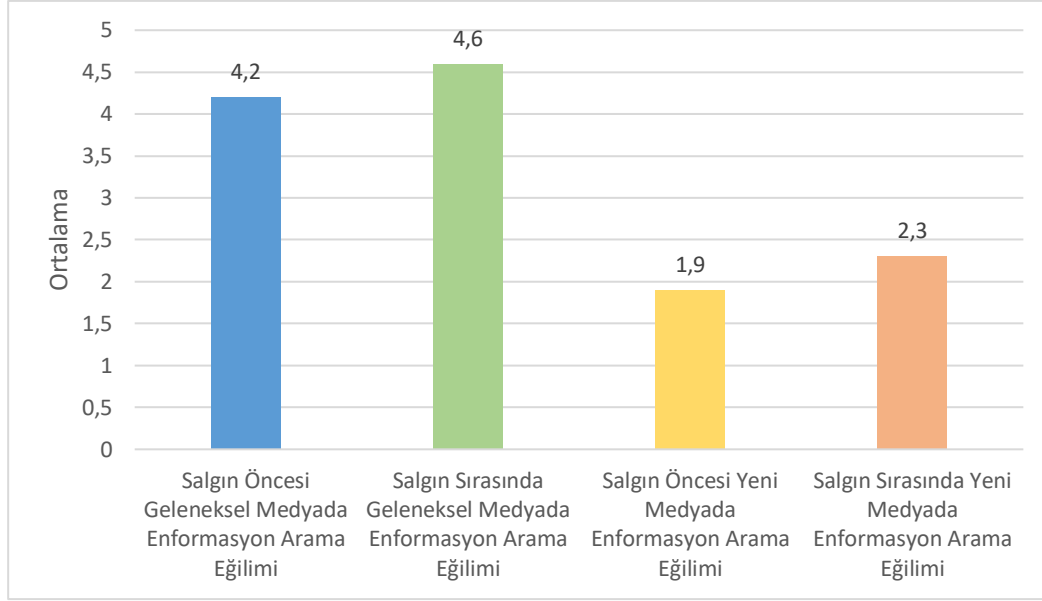
Salgın öncesindeki geleneksel medya repertuvarının dijital sermaye ekseninde değişimine baktığımızda, orta düzeydeki dijital sermaye sahipliği bağlamında bir kırılma görülmektedir. Buna göre, dijital sermayesi olmayan katılımcıların, düşük olan katılımcılara göre geleneksel medya repertuvarları daha düşük düzeydedir. Aynı şekilde düşük dijital sermaye sahibi katılımcıların salgın öncesi geleneksel medya repertuvarları da, orta düzeyde dijital sermaye sahibi katılımcılardan daha düşük düzeydedir. Dijital sermaye sahipliği salgın öncesinde medya repertuvarlarının çeşitliliğini belirleyen önemli bir değişkendir.

Katılımcıların salgın sırasındaki yeni medya repertuarı düzeyleri ise, dijital sermaye arttıkça yükselmektedir. Dijital sermaye sahibi olmayan katılımcıların salgın sırasında en düşük yeni medya repertuarına sahip grup oldukları görülmüştür. En yüksek yeni medya repertuarı çeşitliliğine sahip olan katılımcılar ise, yüksek dijital sermaye sahibi olanlardır. Bu bakımdan salgın sırasında da dijital sermaye yeni medya repertuarının çeşitliliğini belirleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşlıların medya kullanım repertuvarları ayrıca sıklık olarak da ölçülmüştür. Medya repertuvarlarının her bir boyutunu ne sıklıkta kullandıkları salgın öncesi ve salgın sırasında ayrı ayrı olmak üzere analiz edilmiştir. Geleneksel medyada ve yeni medya ortamlarında enformasyon arama eğilimi olarak belirlenen bu sıklık eylemi 0 (hiç) ile 10 (her zaman) puan arasında ölçülmüştür.

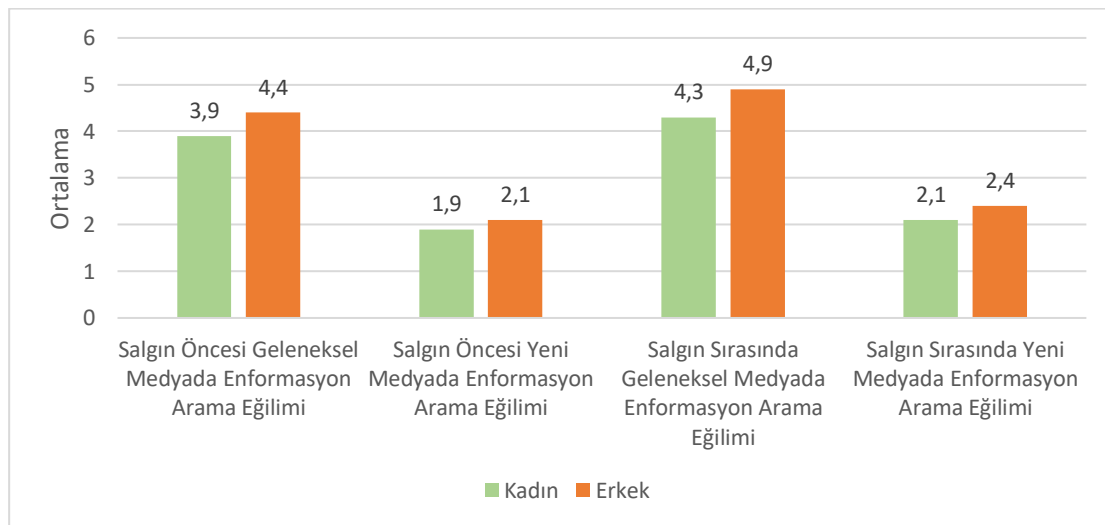

Şekil 56. Toplumsal sınıfa göre medya repertuvarları

Şekil 57. Salgın öncesinde ve salgın sırasında enformasyon arama eğilimi

Salgın öncesinde enformasyon arama eğilimleri geleneksel ve yeni medyada farklı biçimde gerçekleşmektedir. Geleneksel medyanın enformasyon arama amaçlı olarak daha sık kullanıldığı görülmektedir. Yeni medya ise daha seyrek düzeyde kullanılmaktadır. Ancak salgın öncesiyle kıyaslandığında salgın sırasında enformasyon arama eğiliminin toplumsal cinsiyet, yaş, sınıf ve dijital sermaye gibi faktörlere göre değiştiğine ilişkin bazı ipuçları bulunmaktadır. Aşağıda, toplumsal cinsiyet, yaş, sınıf ve dijital sermayeye göre enformasyon eğiliminin nasıl gerçekleştiği analiz edilmektedir.

Şekil 58. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi

Salgın Öncesi Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t=-3,02$ $df=1032$ $p=0,003$

Salgın Öncesi Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t= 1,04$ $df=910$ $p=0,29$

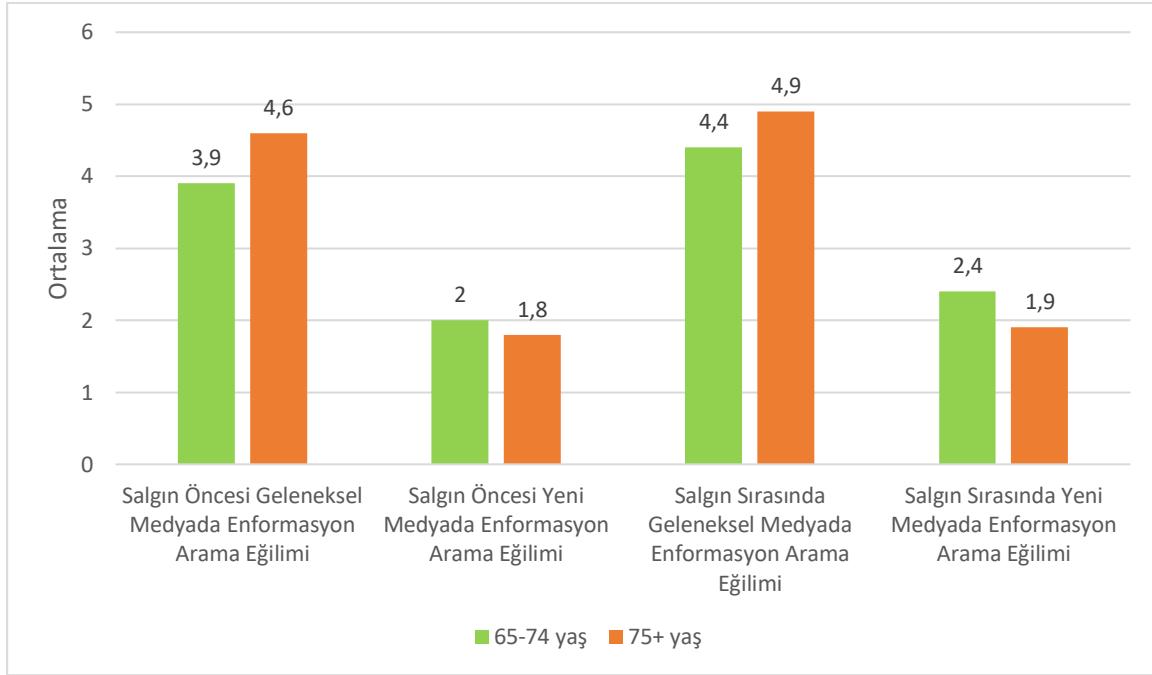
Salgın Sırasında Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t=-4,3$ $df=1035$ $p=0,0001$

Salgın Sırasında Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t=1,4$ $df=910$ $p=0,17$

Salgın öncesinde enformasyona arama eğilimleri cinsiyet ekseninde ele alındığında, geleneksel medya için, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha düşük ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Yeni medya bağlamında ise herhangi istatistiksel fark gözlenmemektedir. Salgın öncesinde kadın katılımcıların geleneksel medyada enformasyon arama eğilimi ortalaması 3,96, erkek katılımcıların 4,40'dır. Katılımcıların geneline baktığımızda, salgın öncesinde geleneksel medyada enformasyon arama eğilimi ortalamasının 4,16 olduğu görülmektedir.

Salgın sırasında bu ortalamalar, kadın katılımcılarda 4,31, erkek katılımcılarda ise 4,94 olacak şekilde artış göstermiştir. Katılımcıların salgın sırasında geleneksel medyadan enformasyon arama eğilimlerinin ortalaması ise 4,59'dur. Salgınla birlikte katılımcılarda geleneksel medyada enformasyon arama eğiliminin artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Ancak kadın ve erkekler arasındaki fark korunmaktadır.

Salgın öncesinde yeni medyadan enformasyon arama eğilimi ortalamalarına bakıldığında, kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak bir fark görülmemektedir. Salgın öncesinde kadın katılımcıların yeni medyada enformasyon arama eğilimi ortalamalarının 1.91, erkek katılımcılarda ise bu ortalamanın 2.10 olduğu görülmektedir. Katılımcıların geneline bakıldığında, salgın öncesinde yeni medyada enformasyon arama eğilimi 1.99'dur. Salgın sırasında yeni medyada enformasyon arama eğilimi ortalamaları ise kadın katılımcılarda 2.15, erkek katılımcılarda 2.41'dir. Katılımcıların salgın sırasında yeni medyada enformasyon arama genel ortalaması ise 2.26'dır. Buna göre hem kadın, hem de erkek katılımcıların yeni medyada enformasyon arama eğilimleri, salgınla birlikte artış göstermiş tespiti yapılabilir.

Şekil 59. Yaş gruplarına göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi

Salgın Öncesi Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t = -4,7$ $df=604,4$ $p = 0,001$

Salgın Öncesi Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t = 0,9$ $df=556,9$ $p = 0,4$

Salgın Sırasında Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t = -3,7$ $df= 658,1$ $p = 0,001$

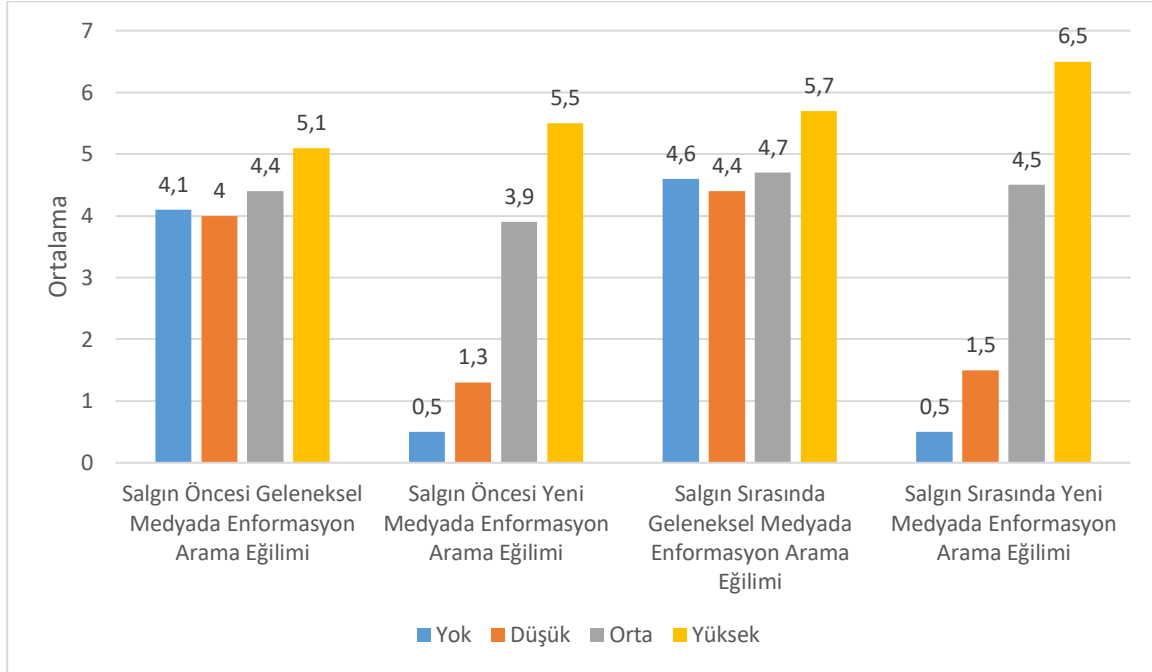
Salgın Sırasında Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $t = 2,5$ $df= 910$ $p = 0,01$

Salgın öncesinde, geleneksel medyada enformasyon arama eğilimlerinin yaşa bağlı olarak değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yürütülen analizlerde, 65-74 yaş arası katılımcıların geleneksel medyada enformasyon arama eğilimlerinin 75 yaş ve üzeri katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar 75 yaş ve üzeri yaşlı yetişkinlerin, salgın öncesinde enformasyon edinmek için geleneksel medyayı daha çok tercih ettiklerine işaret etmektedir. Yeni medyada enformasyon arama eğiliminde ise, salgın öncesi için 65-74 yaş arası katılımcılar ile 75 ve üzeri katılımcılar arasında fark gözlenmemektedir.

Salgın sırasında geleneksel medyada enformasyon arama eğilimlerinin salgın öncesi ile benzer şekilde, 75 yaş ve üzeri katılımcılarda, 65-74 yaş arasına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, salgın sırasında 75 yaş ve üzeri katılımcılar 65-74 yaş arası katılımcılara göre, enformasyon aramak için geleneksel medyayı daha fazla tercih etmişlerdir.

Salgın sırasında yeni medyada enformasyon arama eğilimi görüldüğü üzere, yaşa bağlı olarak azalmaktadır. 65-74 yaş arası katılımcılar, salgın sırasında enformasyon aramak için yeni

medyayı 75 yaş ve üzeri katılımcılara göre daha fazla tercih etmektedirler. Bu bakımdan salgın öncesinde benzer düzeyde olan eğilim, salgın sırasında değişmiştir. Genç yaşlılar enfomasyona daha fazla yeni medya ortamları aracılığıyla erişmeye başlamışlardır.

Şekil 60. Dijital sermayeye göre salgın öncesinde ve sırasında enfomasyon arama eğilimi

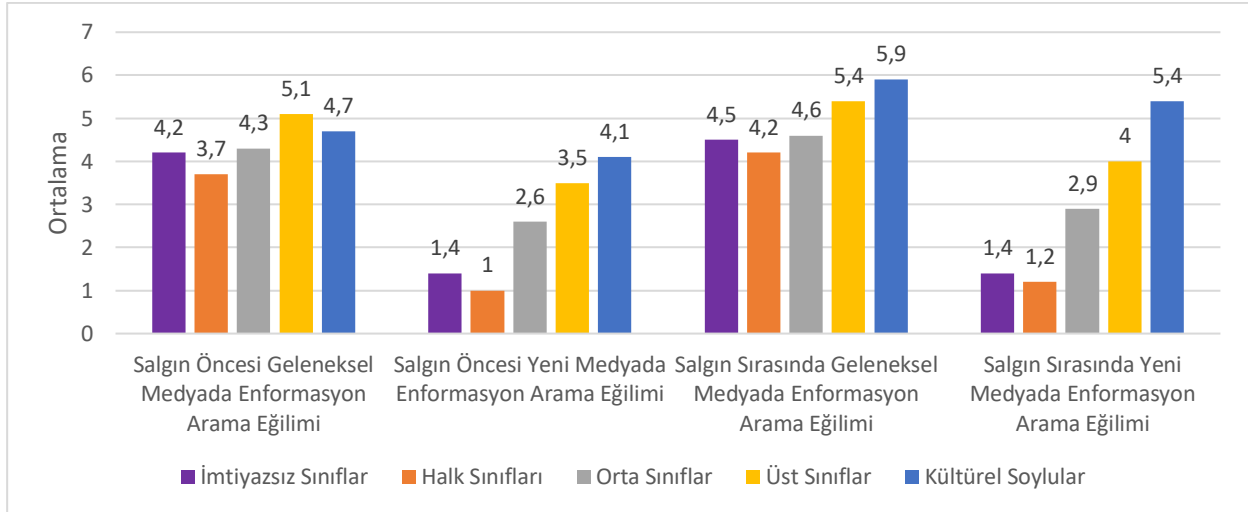
Salgın Öncesi Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $F= 2,5$ $df= 18$ $p= 0,001$

Salgın Öncesi Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $F= 25,6$ $df= 18$ $p= 0,001$

Salgın Sırasında Geleneksel Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $F= 3,0$ $df= 18$ $p= 0,001$

Salgın Sırasında Yeni Medyada Enformasyon Arama Eğilimi: $F= 34,6$ $df= 18$ $p= 0,001$

Katılımcıların salgın öncesinde hem geleneksel medyada hem yeni medya ortamlarında enfomasyon arama eğilimleri, dijital sermaye sahipliğine göre şekillenmektedir. Dijital sermayesi olmayan katılımcıların yeni medyada enfomasyon arama eğilimi daha düşüktür. Orta ve yüksek dijital sermaye sahibi katılımcılar için salgın öncesinde enfomasyon arama eğilimi ise daha yüksektir. Benzer eğilim salgın sırasında da gözlenmektedir. Düşük dijital sermaye sahibi olanların hem geleneksel hem de yeni medyada enfomasyon arama eğilimleri daha sınırlı düzeydedir. Dijital sermaye sahipliği enfomasyon arama eğilimini belirleyen önemli bir faktördür.

Şekil 61. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesinde ve sırasında enformasyon arama eğilimi

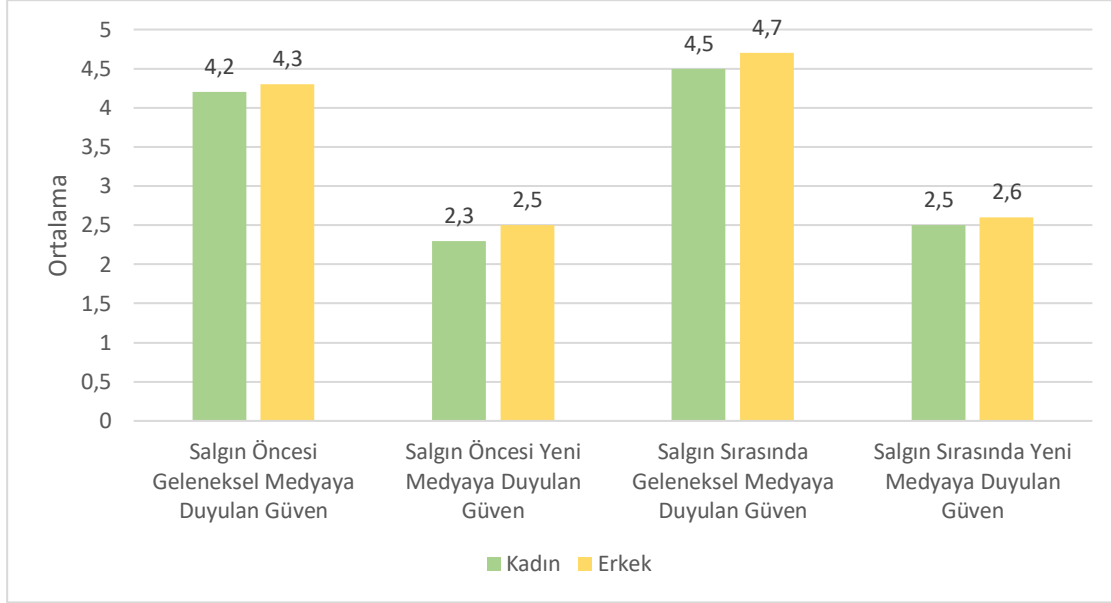
4.3.3 İletişim Araçlarına Güven Düzeyleri

Katılımcıların enformasyon arama ediminde iletişim araçlarına güven düzeyleri oldukça önemlidir. Hem geleneksel medya hem de yeni medya repertuvarlarına güven düzeyleri, araştırmada 0 'Hiç güvenmedim' ile 10 'Son derece güvendim' arasındaki puanlama ile ölçülmüştür. Aşağıdaki analizlerde elde edilen bulgular hem geleneksel medya hem de yeni medyaya ilişkin katılımcıların güven düzeylerinin mevcut durumunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8. Salgın öncesinde ve sırasında iletişim araçlarına güven

	Salgın Öncesi Geleneksel Medyaya Duyulan Güven	Salgın Öncesi Yeni Medyaya Duyulan Güven	Salgın Sırasında Geleneksel Medyaya Duyulan Güven	Salgın Sırasında Yeni Medyaya Duyulan Güven
Ortalama	4.2	2.4	4.6	2.5
Ortanca Değer	3.5	1.0000	4.3	1.1
Mod	2.6	.00	2.6	.00
Std. sapma	2.4	2.8	2.5	2.9
Minimum	0	0	0	0
Maksimum	10.00	10.00	10.00	10.00

Yukarıdaki Tablo'da geleneksel ve yeni medyaya duyulan güven 0 ile 10 puan arasında ölçülmüştür. Buna göre katılımcıların hem geleneksel hem yeni medyaya karşı güven düzeyleri oldukça düşüktür. Geleneksel medyaya güven ortalama 4 puan ve yeni medyaya güven ise ortalama 2,5 puan düzeyindedir. İletişim araçlarına ister geleneksel ister yeni medya olsun duyulan güveni etkileyen faktörler nelerdir? Bu sorunun yanıtı aşağıdaki analizlerde sunulmaktadır.

Şekil 62. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven

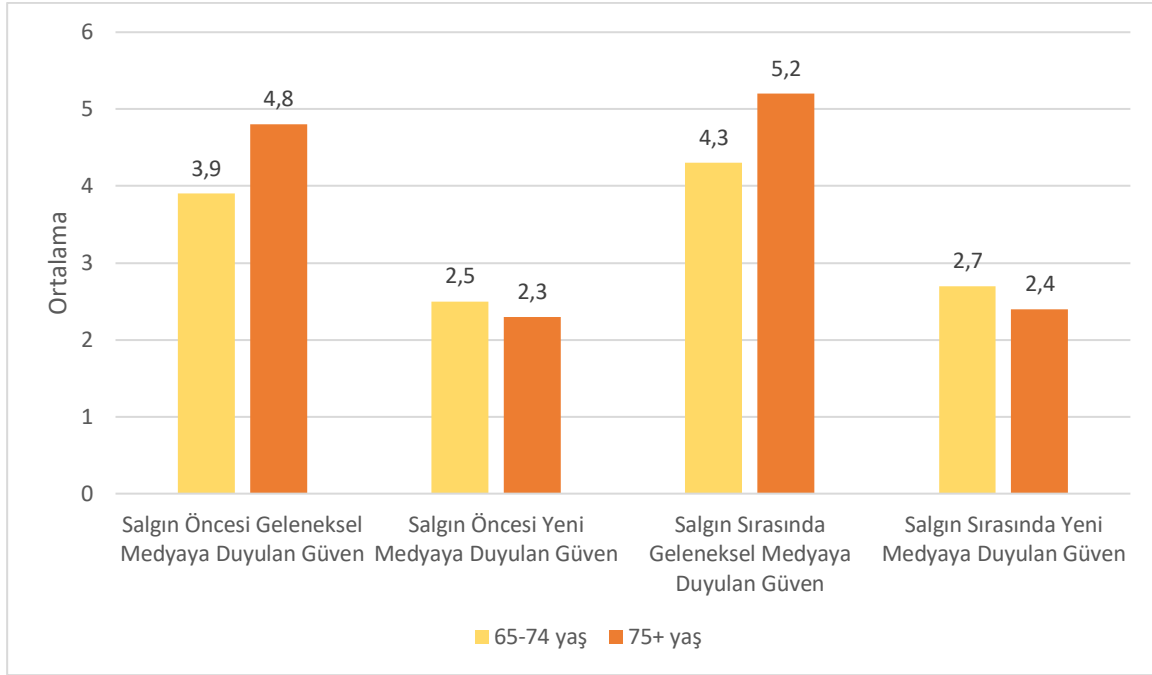
Salgın Öncesi Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $t=-0,7$ $df=918$ $p=0,5$

Salgın Öncesi Yeni Medyaya Duyulan Güven: $t=-0,6$ $df=775$ $p=0,5$

Salgın Sırasında Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $t=-1,1$ $df=902$ $p=0,3$

Salgın Sırasında Yeni Medyaya Duyulan Güven: $t=-0,8$ $df=770$ $p=0,4$

Toplumsal cinsiyet değişkeni geleneksel ve yeni medyaya güven düzeyini etkileyen ve belirleyen bir faktör değildir. İster geleneksel medyada isterse yeni medyada kadın ve erkeklerin güven düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır. Her iki toplumsal cinsiyet iletişim araçlarına karşı düşük düzeyde güven beslemektedir.

Şekil 63. Yaş gruplarına göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven

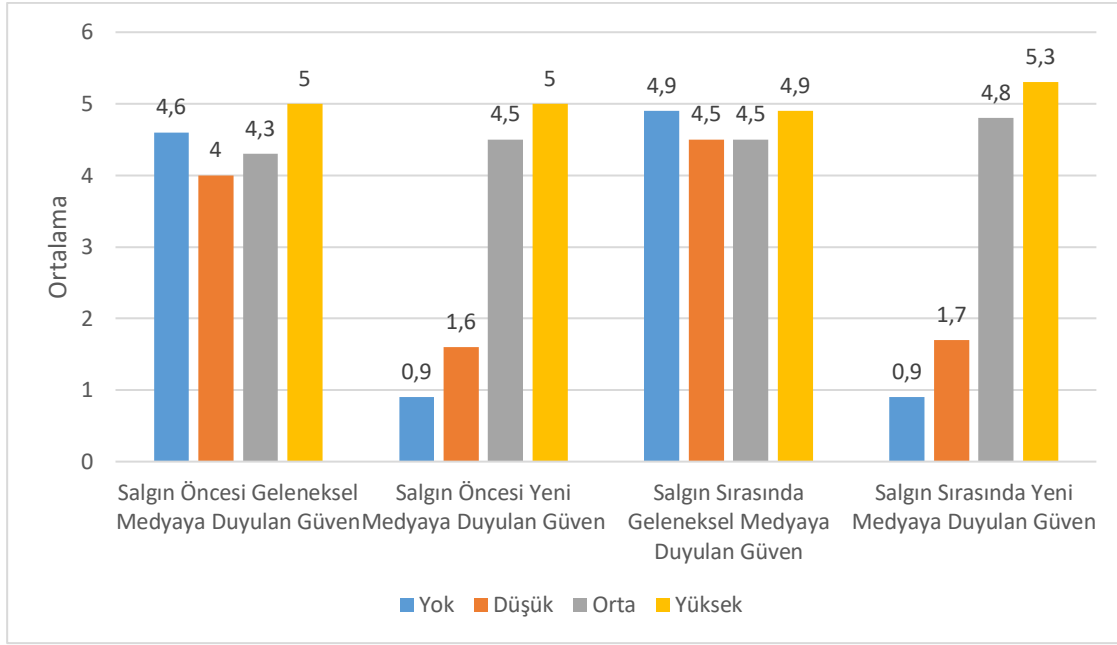
Salgın Öncesi Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $t = -4,8$ $df = 582,9$ $p = 0,001$

Salgın Öncesi Yeni Medyaya Duyulan Güven: $t = 0,6$ $df = 500,8$ $p = 0,5$

Salgın Sırasında Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $t = -5,2$ $df = 603,4$ $p = 0,001$

Salgın Sırasında Yeni Medyaya Duyulan Güven: $t = 1,3$ $df = 770$ $p = 0,2$

Yaş, iletişim araçlarına güven düzeyini belirleyen asli bir faktördür. Ancak yaşlılar arasında yeni medyaya karşı duyulan güven düzeyleri farklılık göstermemektedir. Geleneksel medyaya karşı duyulan güven ise iki yaş grubunda istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Genç yaşlıların salgın öncesinde geleneksel medyaya güven düzeyleri 3,9 puandır. 75+ yaş grubunda ise salgın öncesinde geleneksel medyaya duyulan güven daha yüksektir. Benzer eğilim salgın sırasında geleneksel medyaya karşı da sergilenmektedir. 75+ yaş grubu hem salgın öncesinde hem de salgın sırasında daha genç yaşlılara nazaran geleneksel medyaya karşı daha yüksek düzeyde güven beslerler. Bu eğilim, 75+ yaşlıların enformasyon arama eğilimlerinin neden daha fazla geleneksel medyada gerçekleştiği sorusunun da yanıtlarından birisini oluşturur. 75+ yaş grubu geleneksel medyaya karşı daha fazla güven duyduğu için enformasyonu da geleneksel medya araçlarından edinmeye devam eder. Yeni medya ortamlarına enformasyon aramak amacıyla yönelmek konusunda özel çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ancak, geleneksel medyaya ve bu araçlardan elde edilen enformasyona duyulan güven düzeyi, yukarıdaki çabanın gerçekleştirilmesine ket vurmaktadır.

Şekil 64. Dijital sermayeye göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven

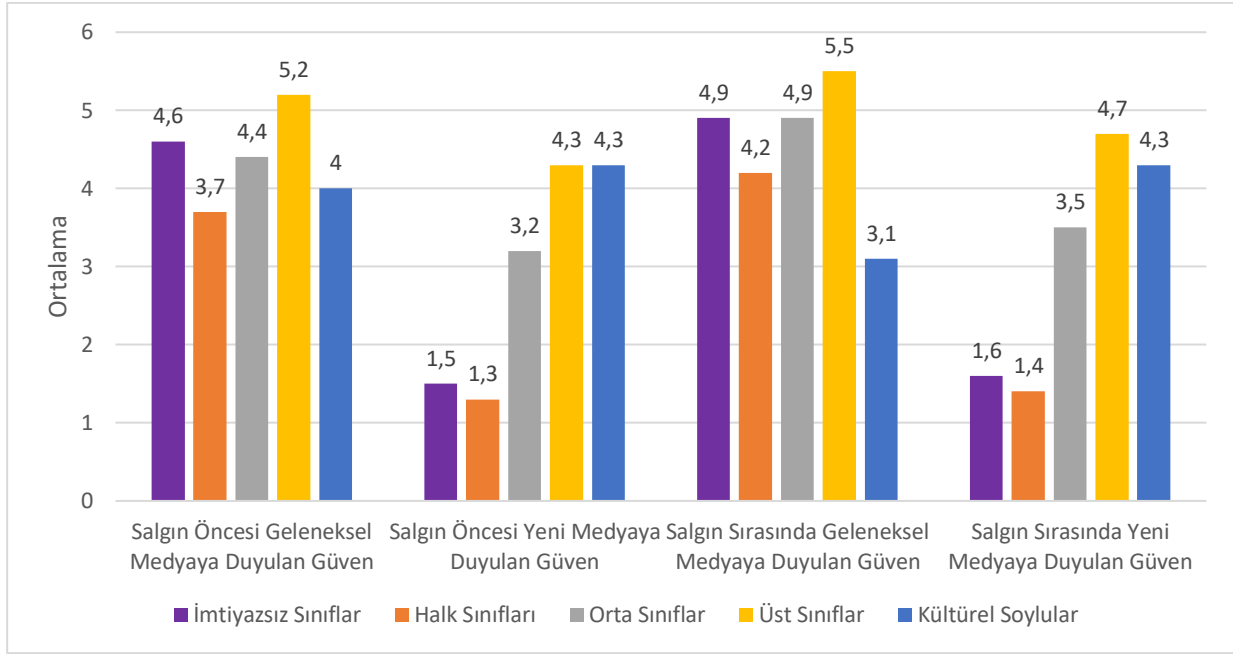
Salgın Öncesi Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $F= 3,3$ $df=3$ $p=0,02$

Salgın Öncesi Yeni Medyaya Duyulan Güven: $F= 108,3$ $df= 3$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Geleneksel Medyaya Duyulan Güven: $F= 1,8$ $df= 3$ $p= 0,1$

Salgın Sırasında Yeni Medyaya Duyulan Güven: $F= 117,2$ $df= 3$ $p= 0,001$

Yaşlıların dijital sermaye düzeyine göre iletişim araçlarına karşı duydukları güven düzeyleri farklılık göstermektedir. Hem geleneksel hem yeni medyaya karşı duyulan güven düzeyleri salgın öncesinde dijital sermaye düzeyine göre farklılaşmaktadır. Dijital sermayesi daha hacimli olanlar, iletişim araçlarına daha fazla güven beslemektedir. Gruplar arasındaki bu fark ve eğilim salgın sırasında yeni medyaya yönelik güven konusunda korunmaktadır. Ancak salgın sırasında geleneksel medyaya karşı duyulan güven düzeyi artık dijital sermayeye göre şekillenmemektedir. Bu bakımdan gruplar arasında güven düzeyleri bağlamında salgın öncesinde gözlenen fark salgın sırasında kapanmaktadır.

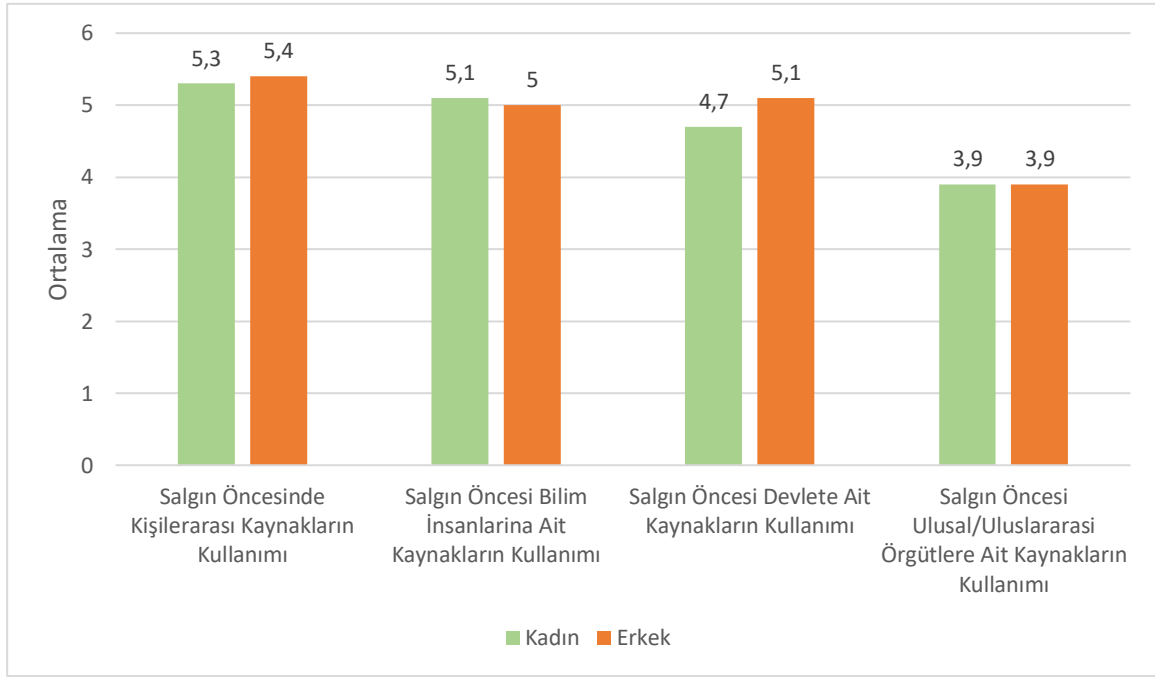
Şekil 65. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesi ve sırasında iletişim araçlarına güven

Yaşlıların salgın öncesinde ve salgın sırasında hangi enformasyon kaynaklarını kullandıkları önemli göstergelerden birisidir. Yaşlıların hangi enformasyon kaynaklarını kullandıklarını ölçmek üzere sorular 4 boyuta ayrılmıştır. Her bir boyuttaki sorular 0 puan 'Hiç tercih etmedim' ile 10 puan 'her zaman tercih ettim' aralığında ölçülmüştür. Aşağıdaki tablo ve şekillerde bu 4 boyuta ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 9. Salgın öncesi ve salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları

Enformasyon Kaynakları	Kişilerarası İletişim Kaynakları	Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklar	Devlete Ait Kaynaklar	Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklar
Ortalama	5.3	5	4.9	3.9
Ortanca Değer	5	5	5	4.5
Mod	5	5	5	0
Std. Sapma	2.4	2.7	2.4	2.9
Minimum	0	0	0	0
Maksimum	10.00	10.00	10.00	10.00

Yukarıdaki Tablo'da yaşlıların kişilerarası kaynaklara, bilim insanlarına, devlete ait kaynaklara ya da ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerine ait kaynakları tercih edip etmedikleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre en sık tercih edilen kaynak kişilerarası iletişim kaynaklarıdır. Daha sonra bilim insanları ve devlete ait kaynaklar tercih edilmiştir. En az kullanılan kaynak ise ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerine ait kaynaklardır. Bu bulgunun, hangi sosyo-ekonomik profildeki yaşlılar hangi kaynakları daha fazla tercih etmektedir sorusunun yanıtı ile derinleştirilmesi gereklidir. Bu sorunun yanıtları aşağıdaki analiz sonuçlarında bulunabilir.

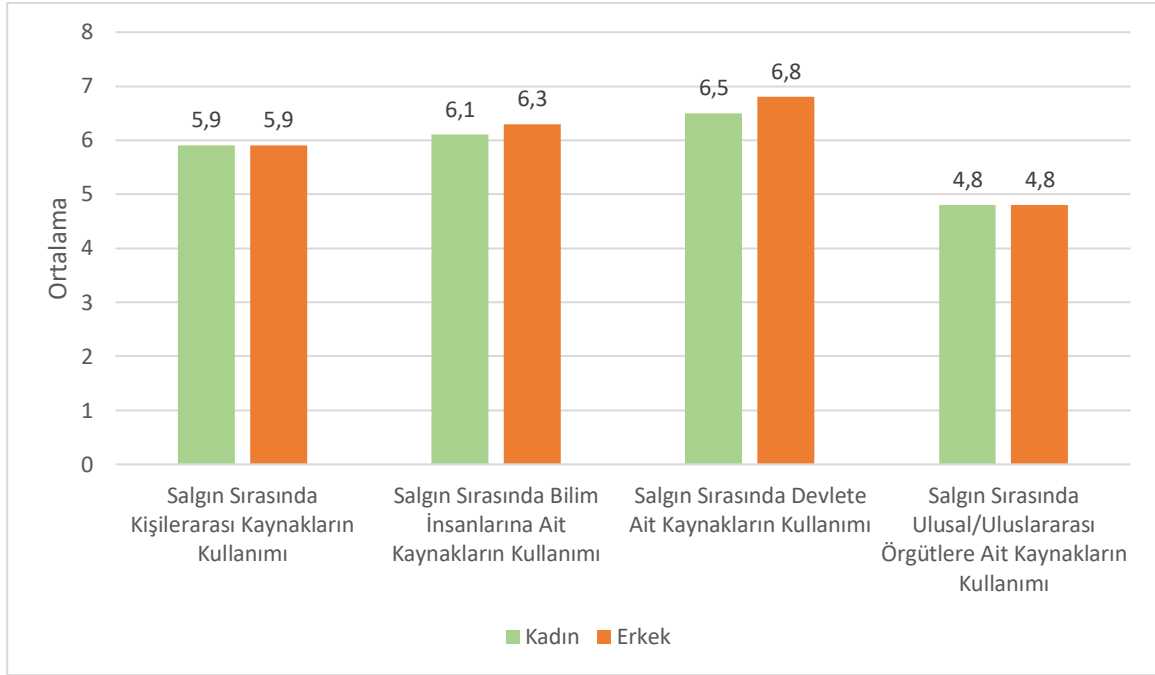
Şekil 66. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Öncesi Kişilerarası Kaynakların Kullanımı: $t = -1,0$ $df = 987$ $p = 0,3$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $t = 0,4$ $df = 967$ $p = 0,7$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $t = -3,1$ $df = 980,5$ $p = 0,002$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $t = 0,5$ $df = 823$ $p = 0,6$

Şekil 67. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları

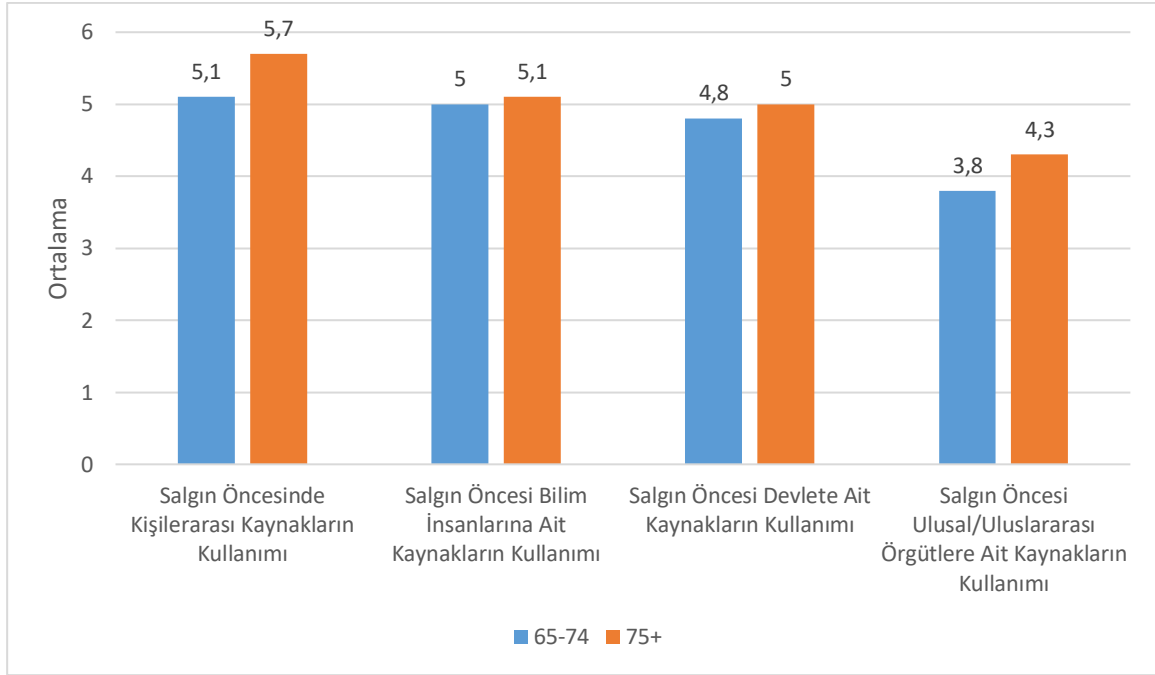
Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynakların Kullanımı: $t= 0,04$ $df= 989$ $p= 1,0$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $t= -1,2$ $df= 971,9$ $p= 0,2$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $t= -2,5$ $df= 989$ $p= 0,01$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $t= 0,2$ $df= 822$ $p= 0,8$

Enformasyon kaynakların tamamı dikkate alındığında devlete ait kaynakların kullanımı dışında, tüm kaynakların kullanımı kadın ve erkekler arasında farklılık göstermemektedir. İster kadın ister erkek olsun, yaşlılar benzer düzeyde kaynak tercihinde bulunmaktadır. Bu eğilim salgın öncesinde de salgın sırasında da farklılık göstermemektedir. Ancak devlete ait kaynakların kullanımı söz konusu olduğunda hem salgın öncesinden hem salgın sırasında erkeklerin tercihi kadınlardan farklılaşmaktadır. Yaşlı erkekler devlete ait kaynakları daha fazla tercih etmektedirler.

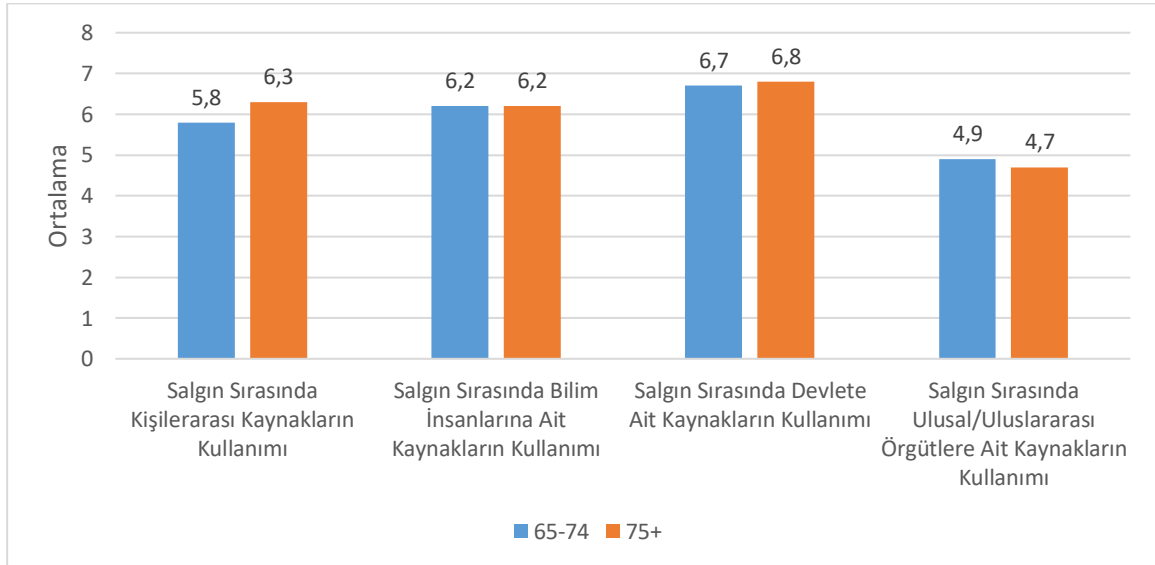
Şekil 68. Yaş grubuna göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Öncesi Kişilerarası Kaynakların Kullanımı: $t = -3,5$ $df = 987$ $p = 0,001$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $t = -1,0$ $df = 967$ $p = 0,3$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $t = -1,0$ $df = 634,6$ $p = 0,3$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $t = -2,2$ $df = 425,6$ $p = 0,03$

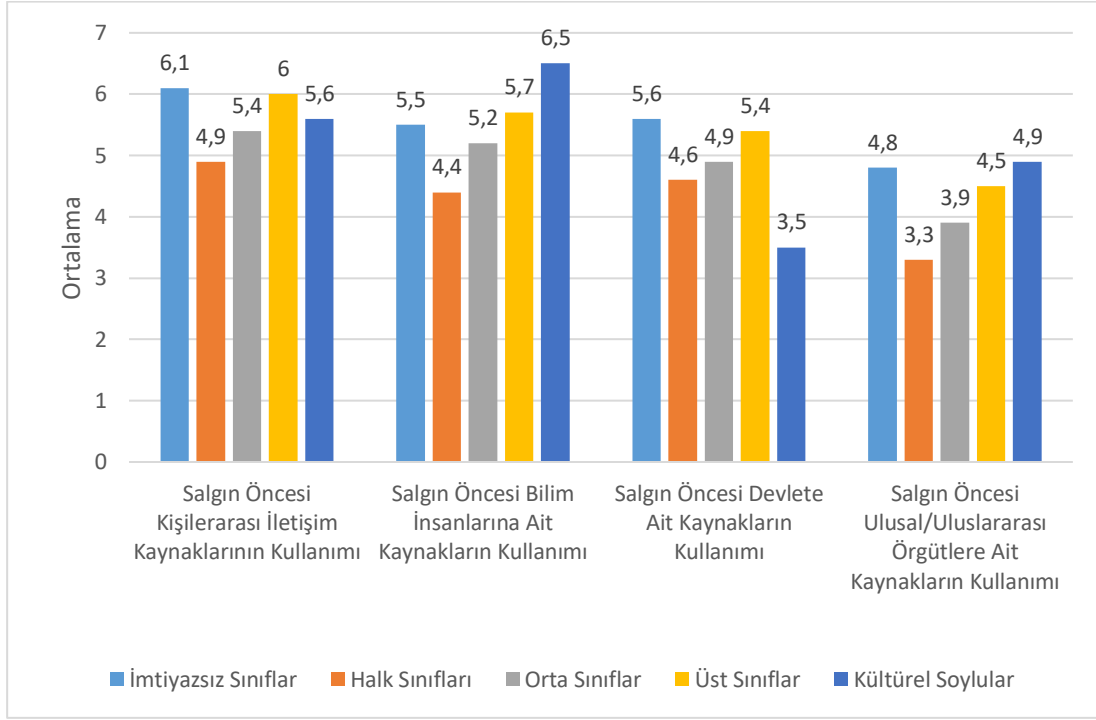
Şekil 69. Yaş grubuna göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynakların Kullanımı: $t = -3,2$ $df = 989$ $p = 0,001$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $t= 0,2$ $df= 974$ $p= 0,8$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $t= -0,7$ $df= 989$ $p= 0,5$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $t= 0,8$ $df= 822$ $p= 0,4$

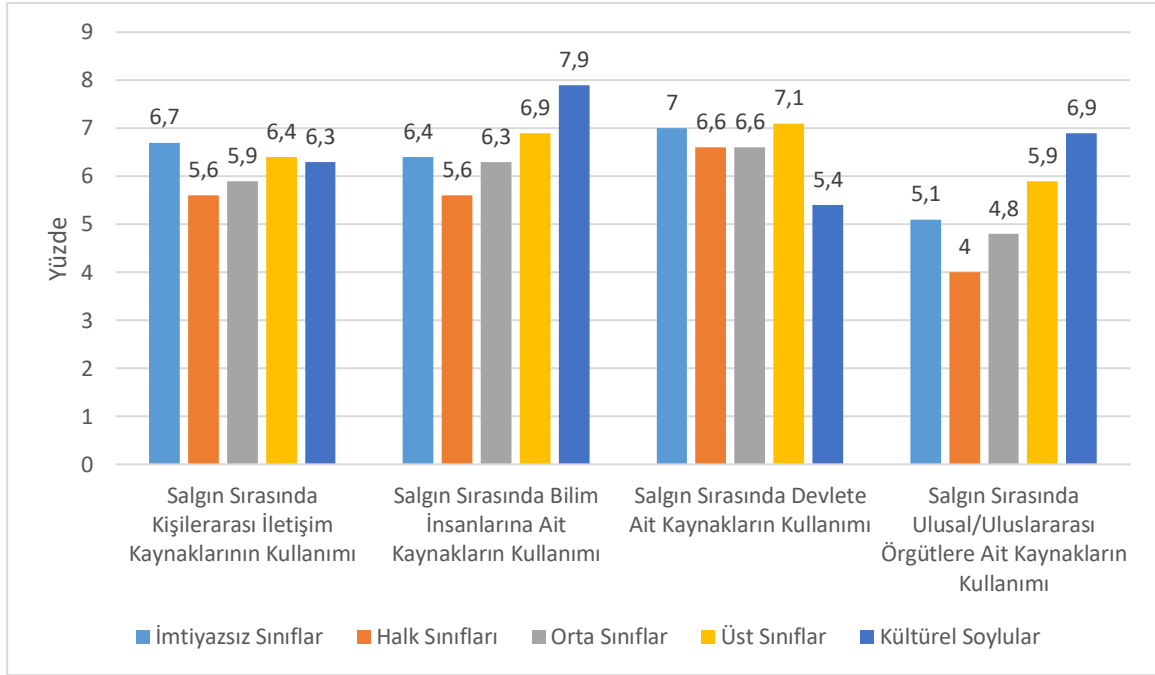
Şekil 70. Toplumsal sınıfa göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Öncesi Kişilerarası İletişim Kaynaklarının Kullanımı: $F=9,9$ $df=956/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $F=9,6$ $df=937/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $F=9,3$ $df=952/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $F=8,3$ $df=794/4$ $p=0,001$

Şekil 71. Toplumsal sınıfa göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Sırasında Kişilerarası İletişim Kaynaklarının Kullanımı: $F=7,4$ $df=958/4$ $p=0,001$

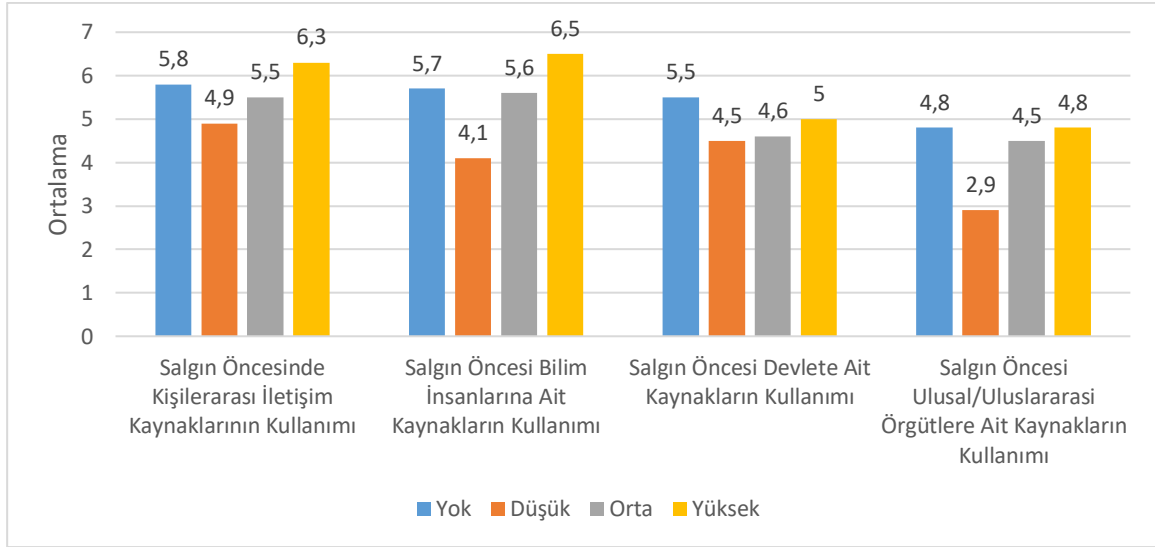
Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $F=10,9$ $df=943/4$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $F=5,5$ $df=958/4$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $F=13,6$ $df=793/4$ $p=0,001$

Yaş gruplarına göre kıyaslama yapıldığında, salgın öncesinde kişilerarası enformasyon kaynaklarının tercih edilme düzeyleri farklılık göstermektedir. Salgın öncesinde 75+ yaşlılar daha fazla kişilerarası enformasyon kaynaklarını kullanmayı tercih ederler. Benzer eğilim ulusal ve uluslararası kurumlara ait kaynakların kullanımında da kendini göstermektedir. Salgın öncesinde 75+ yaşlılar ulusal ve uluslararası kurumlara ait kaynakları daha fazla tercih etme eğilimindedir.

Salgın sırasında ise enformasyon kaynaklarının kullanımı genel olarak daha artar. İster 65-74 yaş grubu isterse 75+ yaş grubu olsun, tüm yaşlıların salgın sırasında kaynak kullanım sıklıklarında artış gözlenmiştir. Bu artışa rağmen, kişilerarası enformasyon kaynaklarını kullanım sıklıkları iki yaş grubunda farklılık sergiler. 75+ yaş grubu salgın öncesinde olduğu gibi, salgın sırasında da kişilerarası enformasyon kaynaklarını daha fazla kullanmayı tercih ederler.

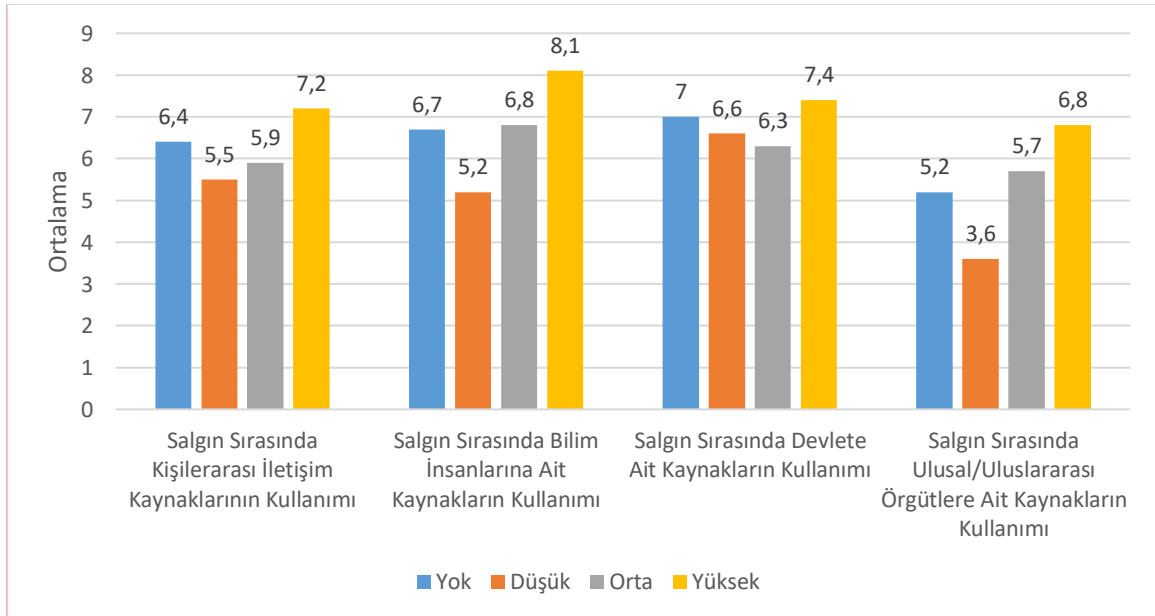
Şekil 72. Dijital sermayeye göre salgın öncesi kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Öncesinde Kişilerarası İletişim Kaynaklarının Kullanımı: $F= 9,5$ $df= 3$ $p= 0,001$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 27,9$ $df= 3$ $p= 0,001$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 10,3$ $df= 3$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 25,0$ $df= 3$ $p= 0,001$

Şekil 73. Dijital sermayeye göre salgın sırasında kullanılan enformasyon kaynakları

Salgın Sırasında Kişilerarası İletişim Kaynaklarının Kullanımı: $F= 9,9$ $df= 3$ $p= 0,001$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 33,0$ $df= 3$ $p= 0,001$

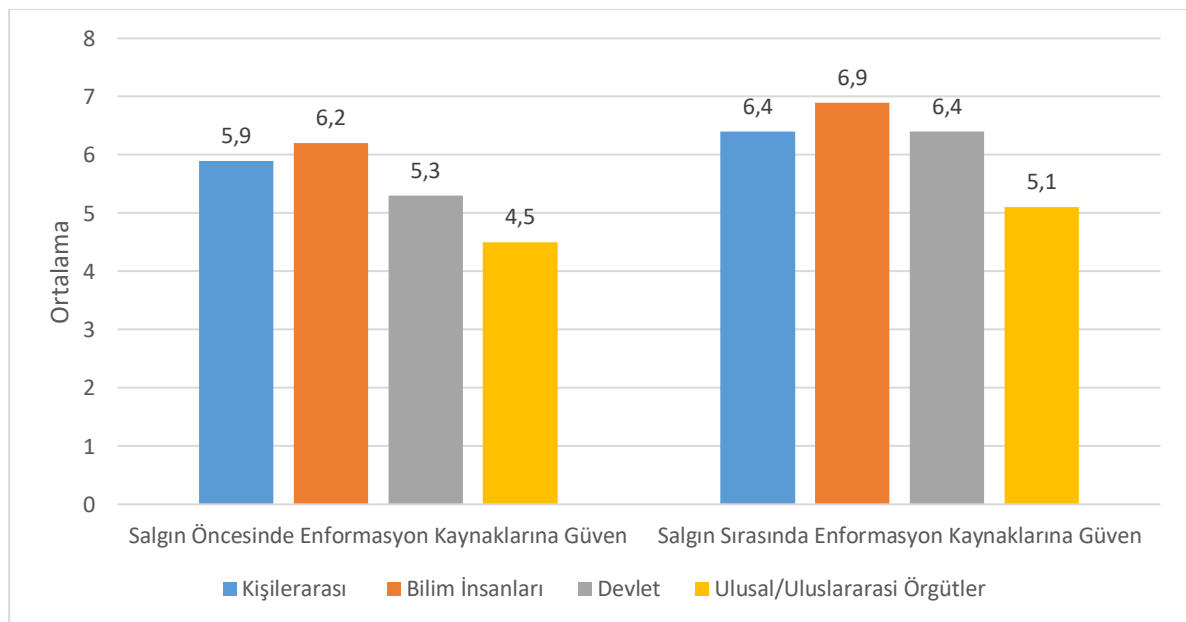
Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 8,3$ $df= 3$ $p= 0,001$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynakların Kullanımı: $F= 33,9$ $df= 3$ $p= 0,001$

Hem salgın öncesinde hem salgın sırasında yaşlıların sahip oldukları dijital sermayeye göre enformasyon kaynakları kullanım sıklıkları farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma içinde tek bir genel eğilimden söz edilemez. Örneğin salgın öncesinde dijital sermayesi olmayanlar ve dijital sermayesi en hacimli olanlar kişilerarası enformasyon kaynaklarını daha fazla tercih ederler. Benzer eğilim bilim insanlarına ait kaynakların kullanım sıklığında da kendini gösterir. Ancak devlete ait kaynakları ve ulusal/uluslararası kurumlara ait kaynakları en fazla tercih ettiğini bildiren kesim dijital sermayesi olmayanlardır.

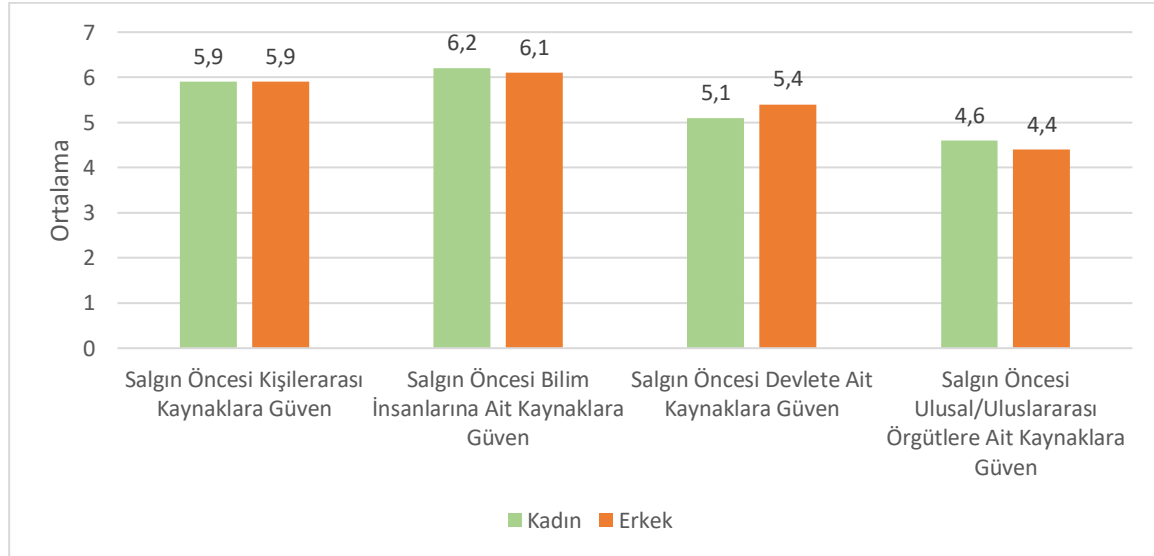
Enformasyon kaynakları tercihindeki örüntü ve eğilim salgın sırasında oldukça değişmiştir. Genel olarak salgın sırasında enformasyon kaynakları kullanım düzeyleri artış gösteren yaşlılar içinde, dijital sermaye düzeyleri en hacimli olan grubun her boyutta enformasyon kaynakları kullanım tercihleri artmıştır.

Enformasyon kaynaklarının kullanım tercihlerinin yanında bu kaynaklara karşı duyulan güven de oldukça önemli bir göstergedir. Yaşlıların hangi enformasyon kaynaklarına daha fazla güven duyduklarını ölçmek üzere sorular 4 boyuta ayrılmıştır. Her bir boyuttaki sorular 0 puan 'Hiç tercih etmedim' ile 10 puan 'her zaman tercih ettim' aralığında ölçülmüştür. Aşağıdaki şekillerde bu 4 boyuta ilişkin bulgular yer almaktadır.

Şekil 74. Enformasyon kaynaklarına güven

Katılımcıların salgın öncesinde kullandıkları enformasyon kaynaklarına duydukları güven değişiklik göstermektedir. En fazla güven duyulan enformasyon kaynakları bilim insanlarına ait kaynaklardır. Onu kişilerarası iletişim kaynakları takip etmektedir. En düşük güven duyulan enformasyon kaynağı ise ulusal/uluslararası sivil toplum örgütlerine ait enformasyon kaynaklarıdır. Bu genel eğilim salgın sırasında da devam etmektedir. Salgın sırasında da en yüksek düzeyde güven bilim insanlarına ait enformasyon kaynaklara duyulmaktadır. Yaşlıların salgın öncesinde ve sırasında ulusal/uluslararası sivil toplum örgütlerine ait enformasyon kaynaklarına en az güven duymaları hususu üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir bulgudur. Özellikle, sivil toplum örgütlerinin yaşlanma olgusu ve yaşlılara yönelik toplumsal politika yapımı konusundaki rolleri göz önüne alınacak olursa, Türkiye’de yaşlıların sivil toplum örgütlerine yönelik bu düşük güven düzeyi toplumsal politika yapımında aktörlerin çoğulluğunu engellemekte, alandaki politika yapıcı aktörü kamuya indirgemektedir.

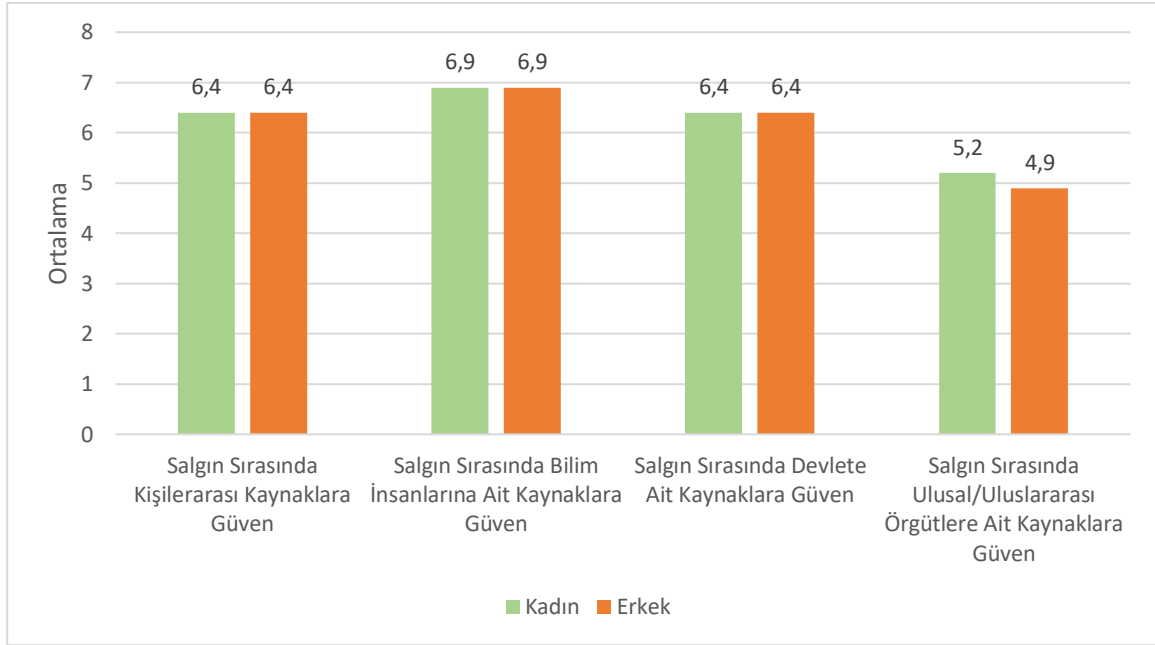
Şekil 75. Toplumsal cinsiyete göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Öncesi Kişilerarası Kaynaklara Güven: $t= 0,4$ $df=848$ $p=0,7$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $t= 0,3$ $df=846$ $p=0,8$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynaklara Güven: $t= -1,5$ $df=859$ $p=0,1$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $t= 1,1$ $df= 699$ $p=0,3$

Şekil 76. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven

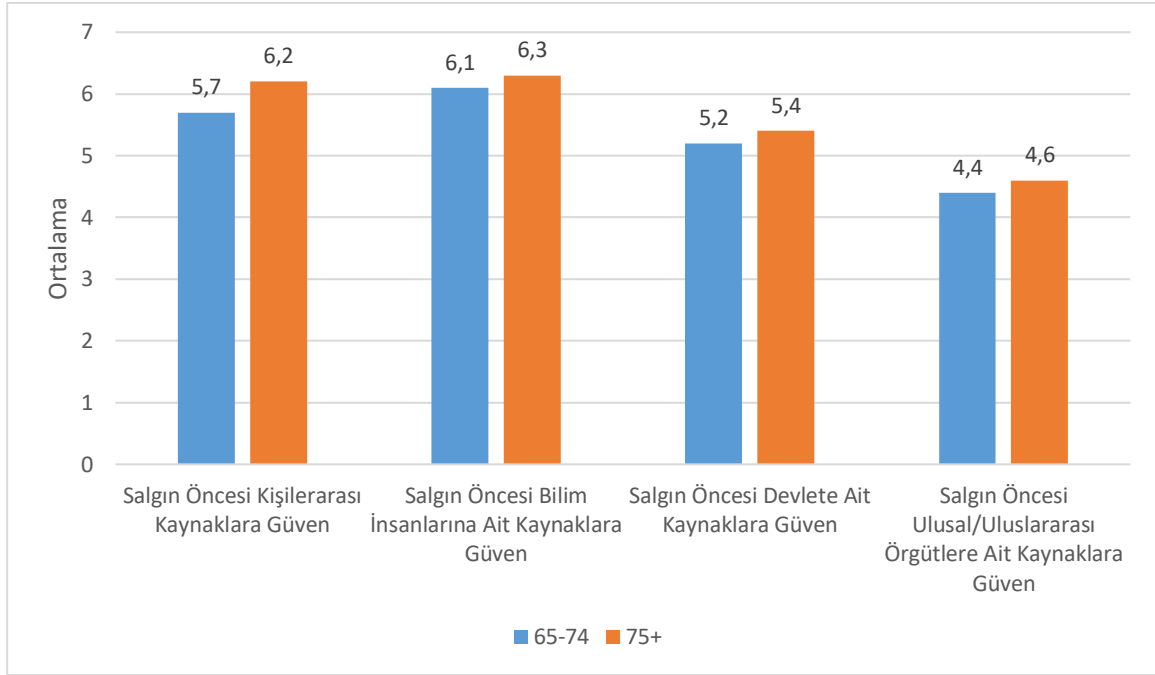
Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynaklara Güven: $t= 0,3$ $df= 848$ $p=0,7$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $t= -0,2$ $df= 845$ $p= 0,8$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynaklara Güven: $t= -0,5$ $df=856$ $p=0,6$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $t= 1,6$ $df= 696$ $p=0,1$

Hem salgın öncesinde hem salgın sırasında enformasyon kaynaklarına ilişkin güven düzeyleri yaşlı kadın ve yaşlı erkekler arasında farklılık göstermemektedir. Toplumsal cinsiyet güven düzeyini belirleyen bir değişken değildir.

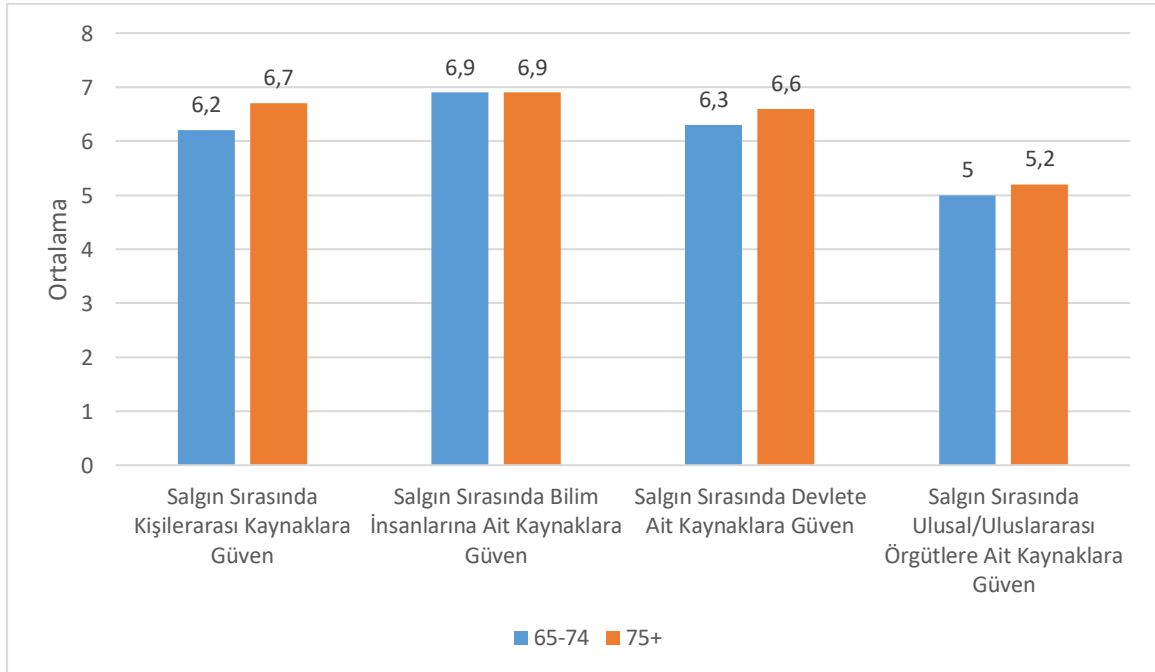
Şekil 77. Yaş grubuna göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Öncesi Kişilerarası İletişim Kaynaklarına Güven: $t = -3,1$ $df = 848$ $p = 0,002$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $t = -0,6$ $df = 846$ $p = 0,5$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynaklara Güven: $t = -1,1$ $df = 600,4$ $p = 0,3$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $t = -1,0$ $df = 368,4$ $p = 0,3$

Şekil 78. Yaş grubuna göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven

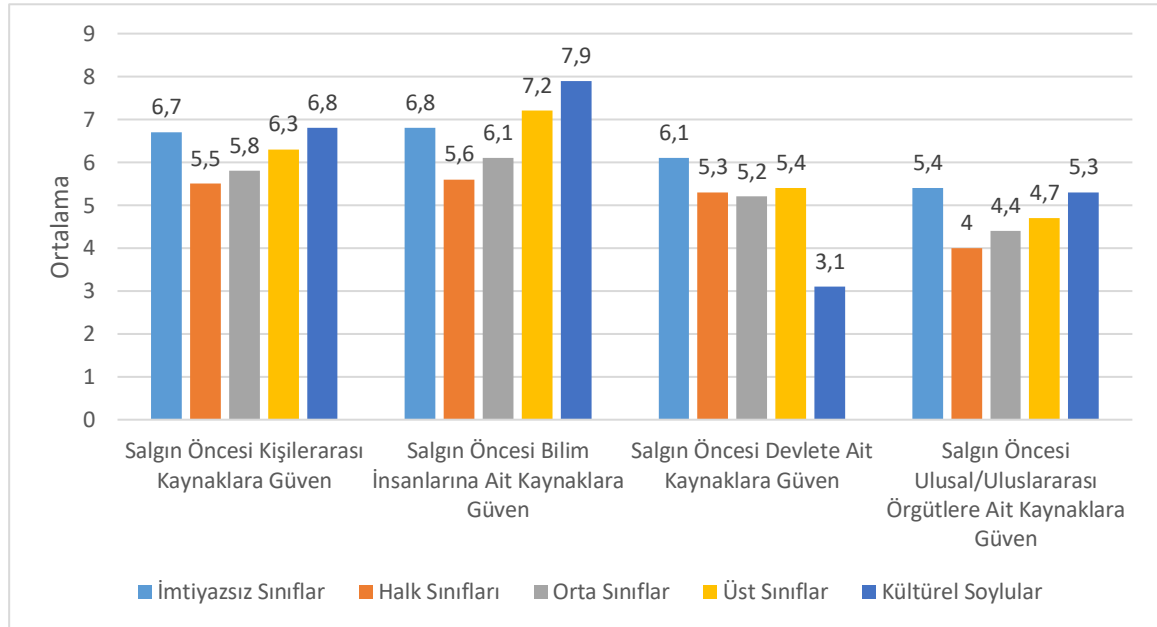
Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynaklara Güven: $t = -3,1$ $df = 848$ $p = 0,002$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $t = -0,5$ $df = 845$ $p = 0,6$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynaklara Güven: $t = -2,0$ $df = 856$ $p = 0,04$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $t = -0,7$ $df = 696$ $p = 0,5$

Yaş grubuna göre enformasyon kaynaklarına güven düzeyleri yukarıdaki şekilde analiz edildiğinde yaşlıların kişilerarası enformasyon kaynaklarına ilişkin güven düzeylerinin yaşlarına bağlı olarak değişiklik gösterdiği izlenmektedir. Hem salgın öncesinde hem salgın sırasında 75+ yaş grubundaki yaşlılar kişilerarası iletişim kaynaklarına daha fazla güven duymaktadırlar. Ancak bu yaş grubundakilerin salgın sırasında devlete ait kaynaklara ilişkin duydukları güven düzeyi genç yaşlılara nazaran daha da yükselmiştir. Diğer kaynaklara dair güven düzeyleri ise yaş grubuna göre farklılık göstermemektedir.

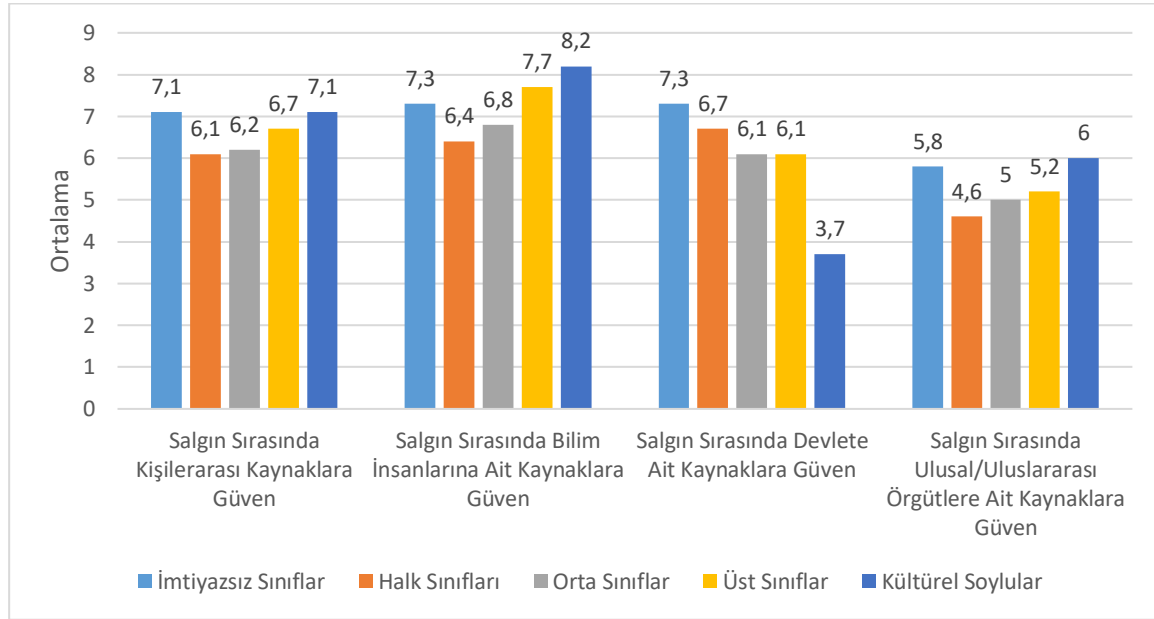
Şekil 79. Toplumsal sınıflara göre salgın öncesinde enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Öncesi Kişilerarası Kaynaklara Güven: $F=7,7$ $df=818/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $F=14,1$ $df=817/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynaklara Güven: $F=10,4$ $df=830/4$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $F=6,2$ $df=674/4$ $p=0,001$

Şekil 80. Toplumsal sınıflara göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynaklara Güven: $F=5,9$ $df=818/4$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $F=10,1$ $df=814/4$ $p=0,001$

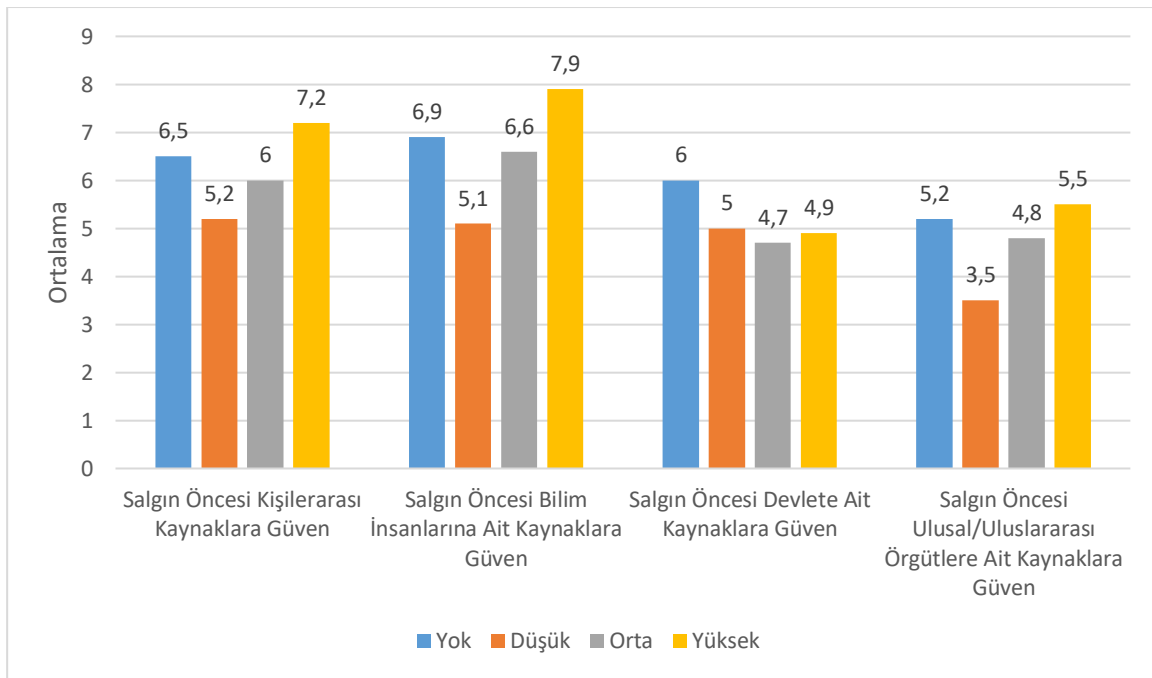
Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynaklara Güven: $F=17,1$ $df=826/4$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $F=3,7$ $df=670/4$ $p=0,005$

Enformasyon kaynaklarına güven toplumsal sınıflara göre çeşitlenen düzeyde farklılıklar sergilemektedir. Kişilerarası enformasyon kaynaklarına güven düzeyi imtiyazsız sınıflar ve kültürel soylular arasında yüksektir. Bu kesimler kendilerine benzeyen insanlardan¹³ oluşan yakın çevrelerine hayli güvenmektedir. Bu durum salgın öncesinde de salgın sırasında da bu

¹³ Benzerseverlik olgusu, bireyin kişilerarası iletişim pratiklerini ve sosyal medya platformlarında oluşturduğu çevrimiçi grup aidiyetlerini, takip ettiği hesapları etkilemektedir. Bu konuda bakınız: Özçetin, B., U.T.Arslan, M.Binark, (2012). "Türkiye'de İnternet, Kamusalılık ve Demokratik Kanaat Oluşumu", *Folklor / Edebiyat*, 2012/4, S:72, 51-76.

genel eğilimini devam ettirir. Öte yandan kültürel soylular bilim insanlarına ait kaynaklara diğer sınıflardan daha yüksek düzeyde güven duyarlar. Hem salgın öncesinde hem salgın sırasında kültürel soylular bilim insanlarına ait kaynaklara en yüksek düzeyde güven duyan kesimi oluşturmaktadır. Bu kesimin uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütlerine duyduğu güven de diğer kesimlerden daha yüksektir. Ne var ki devlete ait enformasyon kaynakları söz konusu olduğunda kültürel soylular en düşük güven düzeyine sahip kesimi oluştururlar. Salgın öncesinde devlete ait kaynaklara ilişkin görece düşük olan güven düzeyi salgın sırasında tüm sınıflar içinde yükselse de kültürel soylular salgın sırasında da devlete ait enformasyon kaynaklarına güven duymamaktadırlar.

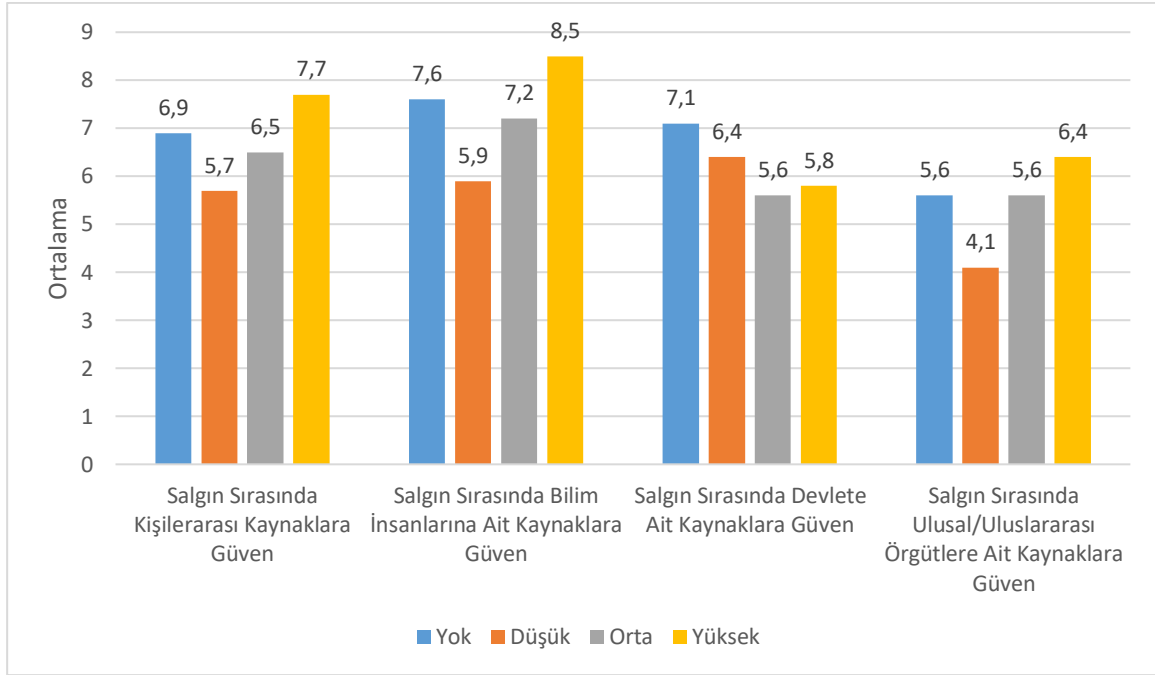
Şekil 81. Dijital sermayeye göre salgın öncesi enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Öncesi Kişilerarası Kaynaklara Güven: $F=19,0$ $df=3$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $F=33,7$ $df=3$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Devlete Ait Kaynaklara Güven: $F=14,6$ $df=3$ $p=0,001$

Salgın Öncesi Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $F=19,9$ $df=3$ $p=0,001$

Şekil 82. Dijital sermayeye göre salgın sırası enformasyon kaynaklarına güven

Salgın Sırasında Kişilerarası Kaynaklara Güven: $F= 17,0$ $df= 3$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Bilim İnsanlarına Ait Kaynaklara Güven: $F= 32,3$ $df=3$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Devlete Ait Kaynaklara Güven: $F= 20,4$ $df=3$ $p=0,001$

Salgın Sırasında Ulusal/Uluslararası Örgütlere Ait Kaynaklara Güven: $F= 16,9$ $df=3$ $p=0,001$

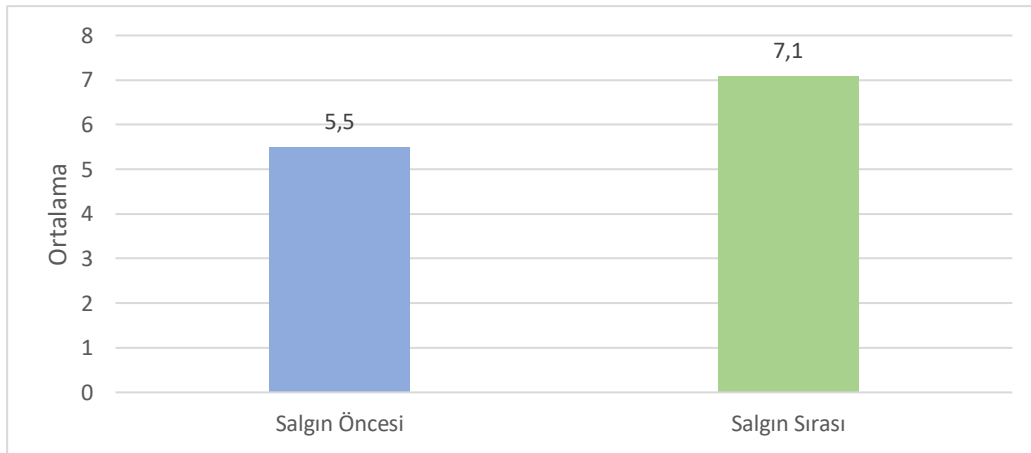
Dijital sermaye düzeylerine göre enformasyon kaynaklarına duyulan güven çeşitlilik göstermektedir. Her enformasyon kaynağına ilişkin güven düzeyi dijital sermaye sahipliğine göre farklılık göstermektedir. Genel olarak dijital sermayesi daha hacimli olan yaşlılar hemen her enformasyon kaynağına ilişkin diğer gruplardan daha fazla güven beslerler. Ancak dijital sermayesi hacimli olanlar, hem salgın öncesinde hem salgın sırasında devlete ait enformasyon kaynaklarına karşı diğer gruplardan daha düşük düzeyde güven duymaktadır. Dijital kaynakları en fazla kullanan kesimlerin başında gelen bu grubun devlete ilişkin enformasyon kaynaklarına karşı sergilediği güvensizlik oldukça önemli bir tespittir. Özellikle pandemi gibi halk sağlığı krizi zamanlarında kriz iletişimi ile yükümlü olan devlet kurumlarının bu durumu iyi değerlendirmesi gereklidir.

4.4. Teyit ve Enformasyon Edinme Tercihleri

Araştırmamızın bu bölümünde yaşlıların edindikleri enformasyon ile ne yaptıkları, onu nasıl kullandıkları, hangi mecralarda ve kimlerle paylaştıkları, sonrasındaki adımlardan birisi olan teyit süreçleri hakkında analizler ele alınmaktadır.

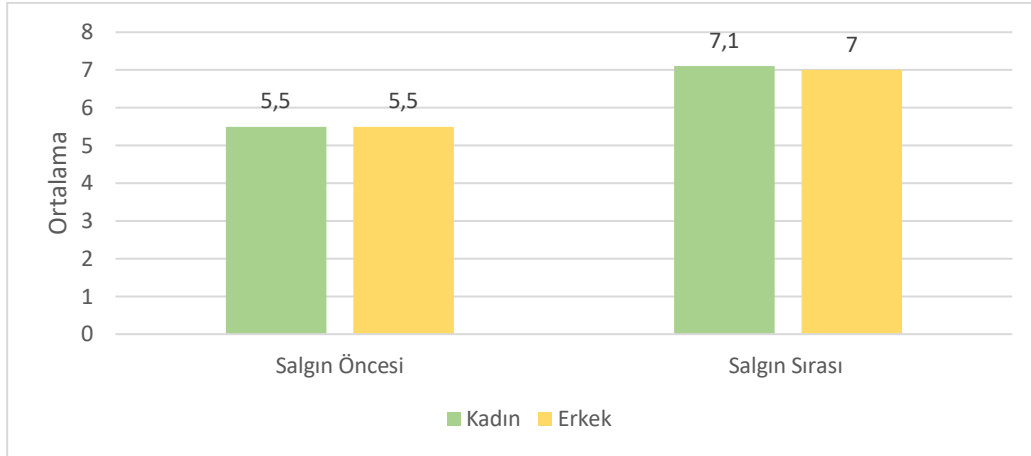
4.4.1. Elde Edilen Enformasyonun Paylaşımı ve Teyit

Yaşlılar herhangi bir enformasyon elde ettikten sonar ne yapmaktadır? Elde ettikleri enformasyonu yakın çevreyle paylaşıyorlar mı? Kimler enformasyonu nasıl ve hangi yollarla paylaşıyorlar? vb. soruların yanıtları aşağıdaki analizlerde tartışılmaktadır. Salgından önce ve salgın sırasında iletişim araçlarından erişilen enformasyonun ne sıklıkla yakın çevreyle paylaşıldığını ölçmek için 0 ile 10 puan arasında değişen bir skalada değerlendirme yapılmıştır. Skalada 0 puan “hiç bir zaman” ve 10 puan ise “her zaman” olacak şekilde yer almaktadır.

Şekil 83. İletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı

Elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı incelendiğinde salgından önceki ortalamanın 5,5 puan düzeyinde olduğu görülebilir. Bu ortalama sıklık skalasında orta düzeye karşılık gelmektedir. Salgından sırasında ise edinilen enformasyonun paylaşılma sıklığı artmıştır. Salgın sırasında enformasyon paylaşma sıklığı ortalama 7,1 puandır. Bu tespit, kriz dönemlerinde bireylerin daha yoğun ve sık enformasyonel içerik paylaşma eğiliminde olduğunu doğrular. Bu tespit, neden kriz dönemlerinde yanlış ve yanıltıcı enformasyonun hızla yaygınlaştığına ilişkin de ipucu vermektedir.

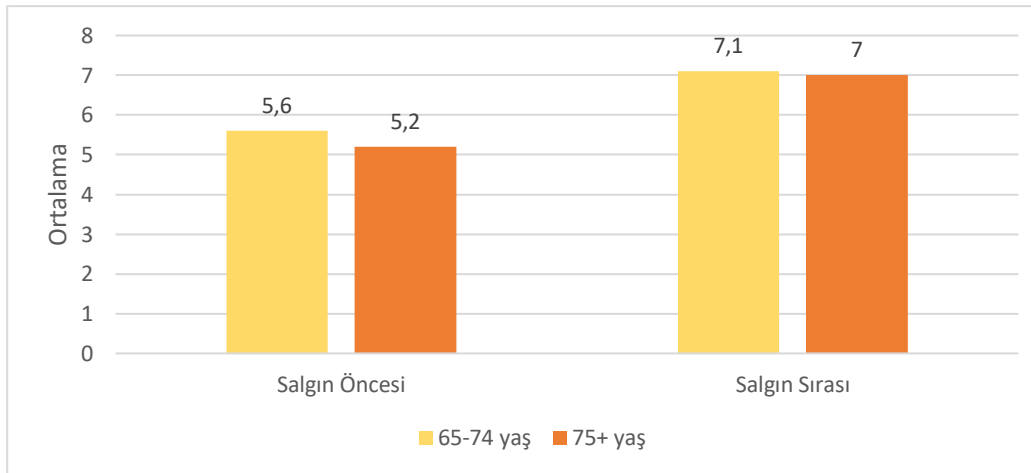

Şekil 84. Toplumsal cinsiyete göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı

Salgın Öncesi: $t = 0,1$ $df = 1049$ $p = 0,9$

Salgın Sırası: $t = 0,4$ $df = 1044$ $p = 0,7$

Salgın öncesi ve salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun paylaşımı toplumsal cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Yaşlı kadınlar ve yaşlı erkeklerin edindikleri enformasyonu paylaşma sıklıkları benzer düzeydedir.

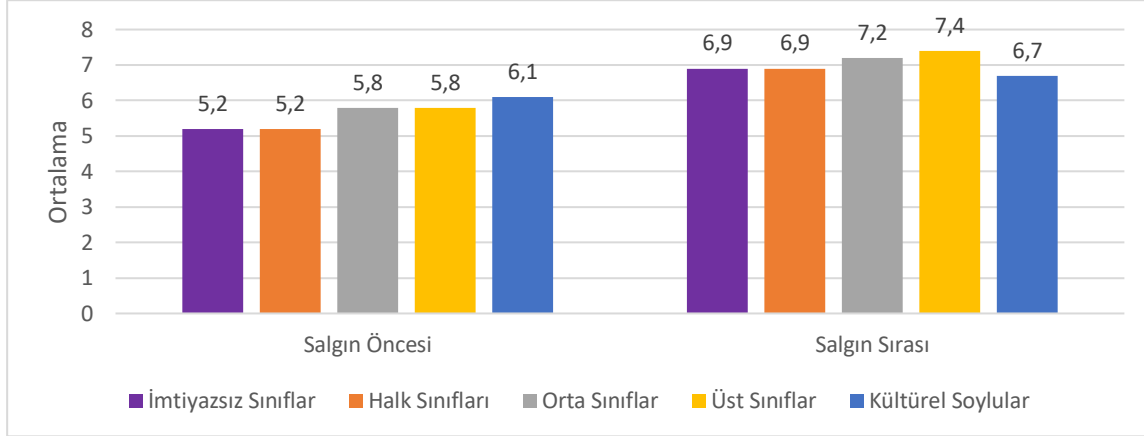
Şekil 85. Yaş grubuna göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı

Salgın Öncesi: $t = 2,3$ $df = 788,1$ $p = 0,02$

Salgın Sırası: $t = 0,7$ $df = 1044$ $p = 0,5$

Salgın öncesinde iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşma sıklığı yaş grubuna göre farklılık göstermektedir. 65-74 yaş grubundaki yaşlılar edindikleri

enformasyonu yakın çevreleriyle daha sık paylaşmaktadır. Ancak salgın öncesiyle ısaylandığında salgın sırasında enformasyon paylaşma sıklığı 75+ yaş grubunda artış gösterir. Salgın öncesinde bu yaş grubunun bilgiyi paylaşma sıklıkları 5,2 puanken salgın sırasında 7 puana yükselmiştir. Bu artış nedeniyle salgın sırasında her iki yaş grubunun bilgiyi paylaşma sıklıkları arasında fark bulunmamaktadır. Her iki yaş grubunun da medyadan elde ettiği bilgiyi paylaşma sıklığı salgın sırasında benzer düzeye ulaşmıştır.

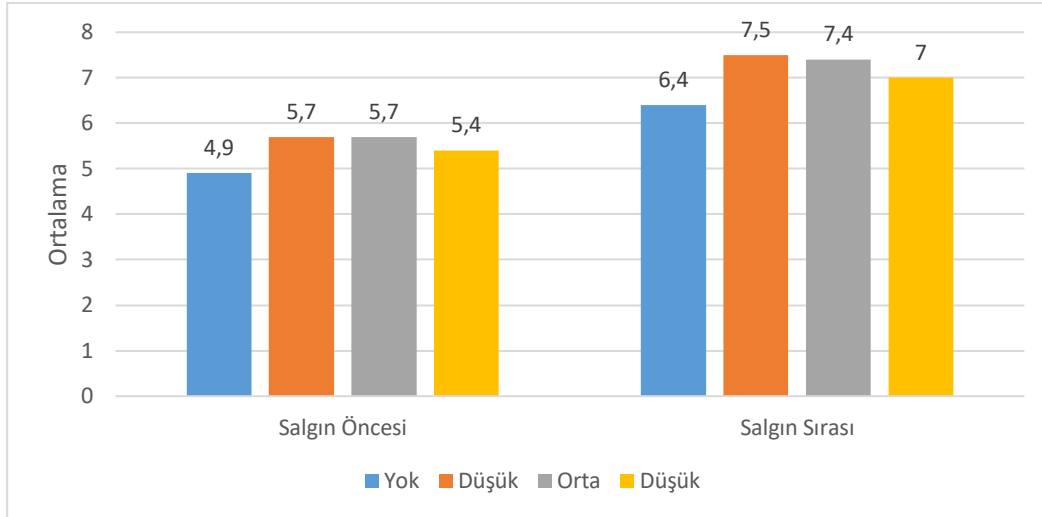

Şekil 86. Toplumsal sınıfa göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı

Salgın Öncesi: $F= 3,2$ $df= 1018/4$ $p= 0,01$

Salgın Sırası: $F= 1,6$ $df= 1013/4$ $p= 0,2$

Salgın öncesinde elde edilen enformasyonun paylaşılma sıklığı toplumsal sınıflara göre farklılık göstermektedir. Üst sınıflar ve kültürel soylular elde ettikleri enformasyonu daha sık yakın çevreleriyle paylaşırlar. Oysa imtiyazsız sınıflar ve alt sınıflar elde ettikleri enformasyonu yakın çevreleriyle görece daha seyrek paylaşmaktadırlar. Salgın öncesinde sınıflar arasında varolan bu fark salgın sırasında değişik görünüm sergiler. Salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun paylaşma sıklığı toplumsal sınıf temelinde farklılaşmamaktadır. Her sınıf içinde salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonu paylaşma sıklığı salgın öncesine göre artış göstermiştir.

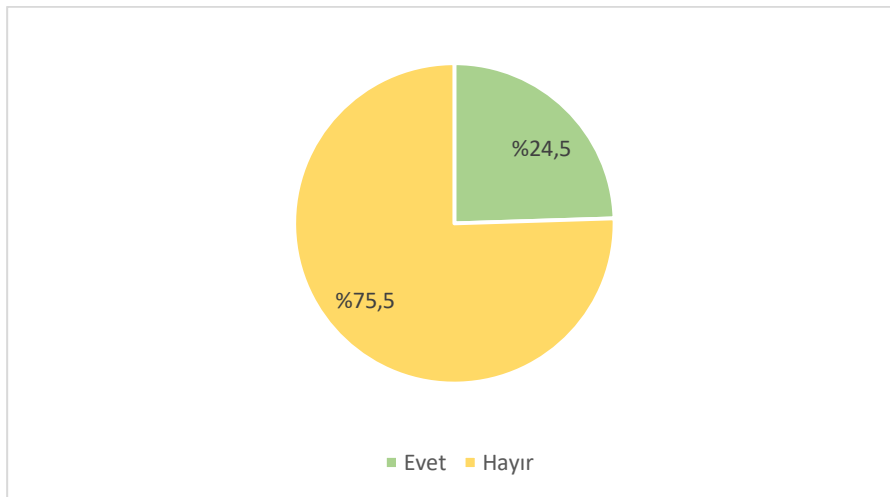

Şekil 87. Dijital sermaye düzeyine göre iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı

Salgın Öncesi: $F = 7,2$ $df = 1046/3$ $p = 0,001$

Salgın Sırası: $F = 11,4$ $df = 1041/3$ $p = 0,001$

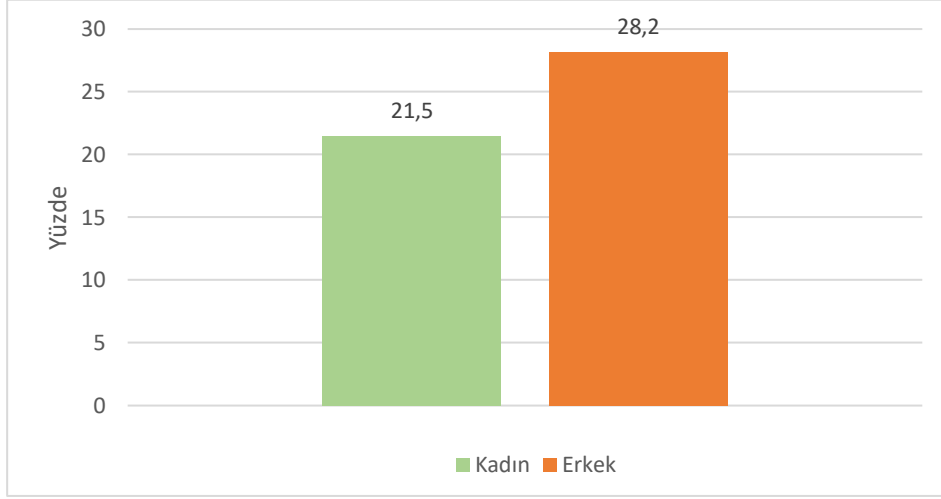
İletişim araçlarından elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı dijital sermaye düzeyine göre farklılaşmaktadır. Hem salgın öncesinde hem salgın sırasında dijital sermayesi olmayanlara göre dijital sermayesi hacimli olanların iletişim araçlarından elde edilen enformasyonu yakın çevreyle paylaşma sıklığı daha yüksektir.

Şekil 88. Salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Araştırmamızda katılımcıların büyük bir kısmının salgın sırasında iletişim araçlarından elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların

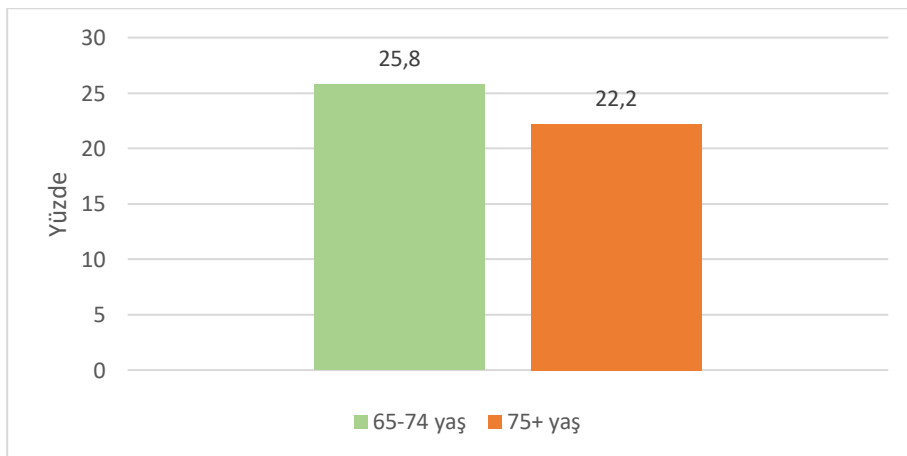
%75.5'i medya dolayımı edindikleri enforasyondan şüphe duymadığını belirtirken sadece %24.5'i medyadan edindiği enforasyondan şüphe etmektedir.

Şekil 89. Toplumsal cinsiyete göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enforasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 6,5 df= 1 p= 0,01

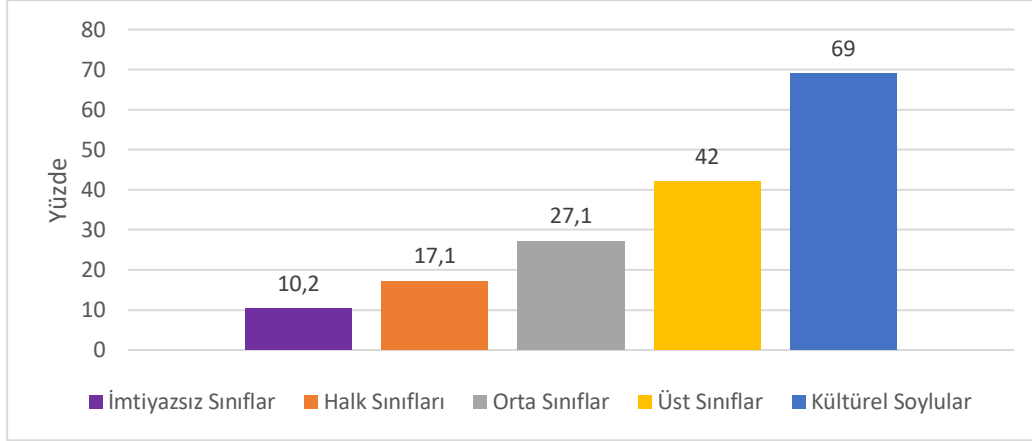
Yukarıdaki şekilde salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enforasyonun doğruluğundan şüphe duyanların toplumsal cinsiyeti incelenmektedir. Analizlere göre, erkekler salgın sırasında edindikleri enforasyonun doğruluğundan daha fazla şüphe duymaktadır. Bu bakımdan enforasyonun doğruluğundan şüphe duyma toplumsal cinsiyet bağlamında farklılaşmaktadır. Kadınların %22'si erkeklerin ise %28'i edindikleri enforasyonun doğruluğundan şüphe duyduklarını belirtmiştir.

Şekil 90. Yaş grubuna göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enforasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 1,8 df=1 p= 0,2

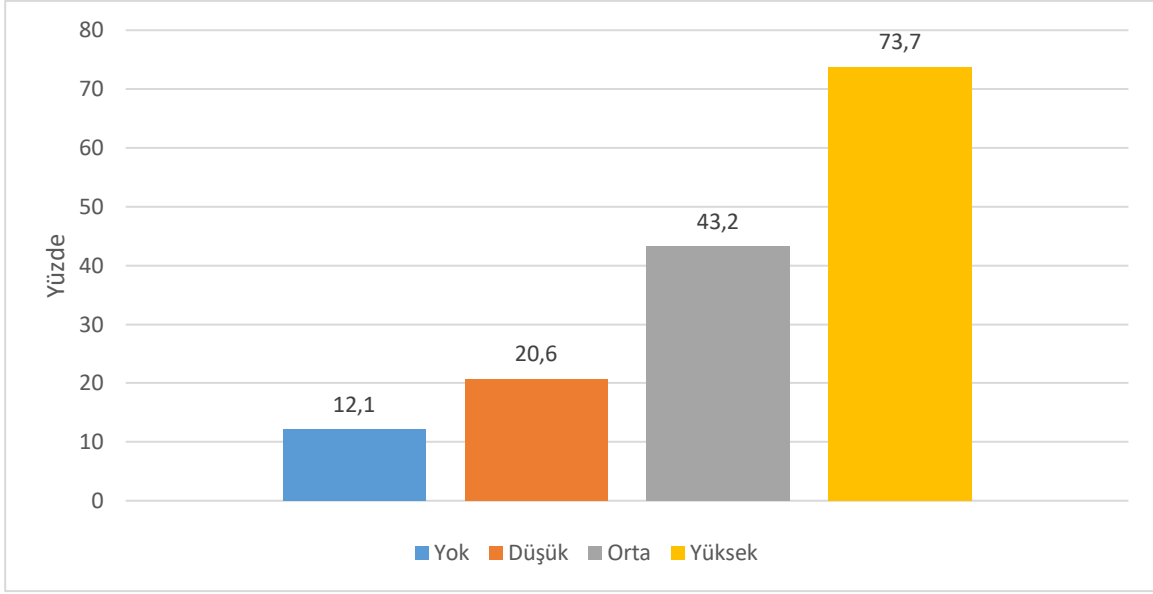
Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere, iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duymak yaş grubuna göre farklılık göstermemektedir. İster genç yaşlılar isterse yaşlının yaşlısı olsun, iletişim araçlarından elde edilen enformasyondan şüphe duyanların oranı %20'ler düzeyindedir.

Şekil 91. Toplumsal sınıfa göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 89,6 df= 4 p= 0,001

Toplumsal sınıf iletişim araçlarından elde edilen enformasyondan doğruluğundan şüphe duymayı etkileyen önemli bir faktördür. İmtiyazsız sınıfların %10'u iletişim araçlarından elde edilen enformasyondan şüphe duymaktadır. Halk sınıflarında bu oran %17'ye, orta sınıflarda %27'ye yükselmektedir. Üst sınıfların %42'si medyadan edindikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymaktadır. Buna karşın, kültürel soyluların üçte ikisi medyadan edindikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymaktadırlar.

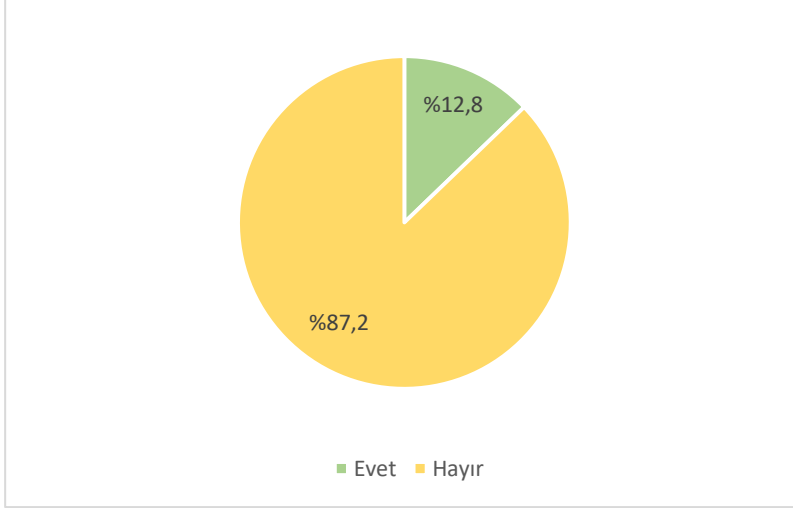

Şekil 92. Dijital sermaye düzeyine göre salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 109,4 df= 3 p= 0,001

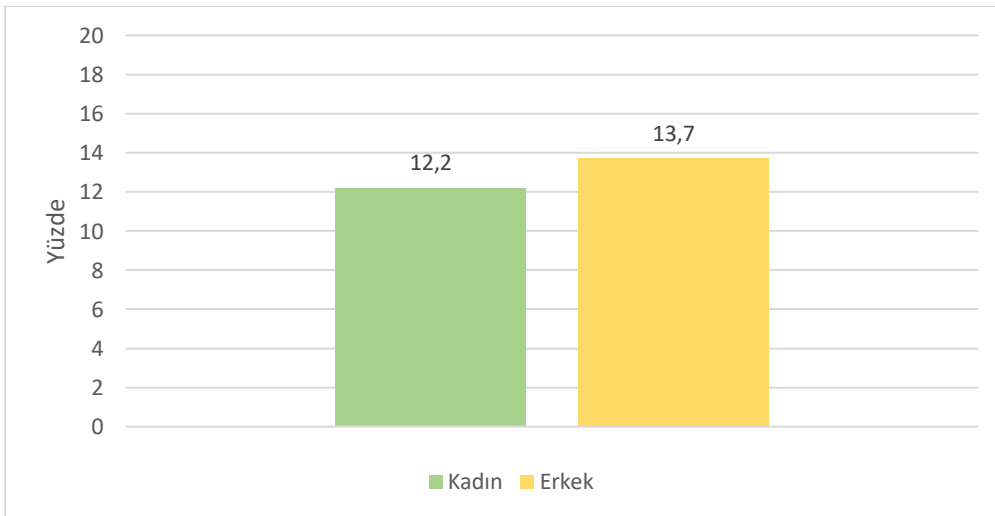
Enformasyonun doğruluğunda şüphe duyma konusunda toplumsal sınıf bağlamında ortaya çıkan tespite benzer bir durum dijital sermaye söz konusu olunca da görülmektedir. Dijital sermayenin düzeyi arttıkça medyadan edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma oranı artar. En hacimli dijital sermaye sahip olanlar edindikleri enformasyondan en fazla şüphe duyan kesimi oluştururlar.

Hem toplumsal sınıf hem dijital sermaye düzeyi infodemiyle mücadelede önemli faktörler olarak görülebilir. Medyada sunulan yanlış, yanıltıcı ve niteliksiz enformasyonla nasıl mücadele edilmelidir? Kamusal aktörlerin sansür ve denetim gibi yasakçı uygulamaları ne demokratik kamusal politika değildir ne de sivil yurttaşlık pratiğini geliştirmez. Her yaş grubunda bireylerin hacimli kültürel, ekonomik ve dijital sermayeye sahip olması, her türlü infodemiyle mücadelede önemli bir donanım ve zemin sağlar. Genel olarak, tüm yurttaşlara, özel olarak yaşlılara yönelik medya ve dijital okuryazarlık konusunda gerekli bilişsel donanım ve pratik yetkinliği kazandırmak demokratik ve eşitlikçi toplumun geleceği için yatırım olacaktır.

Şekil 93. Çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

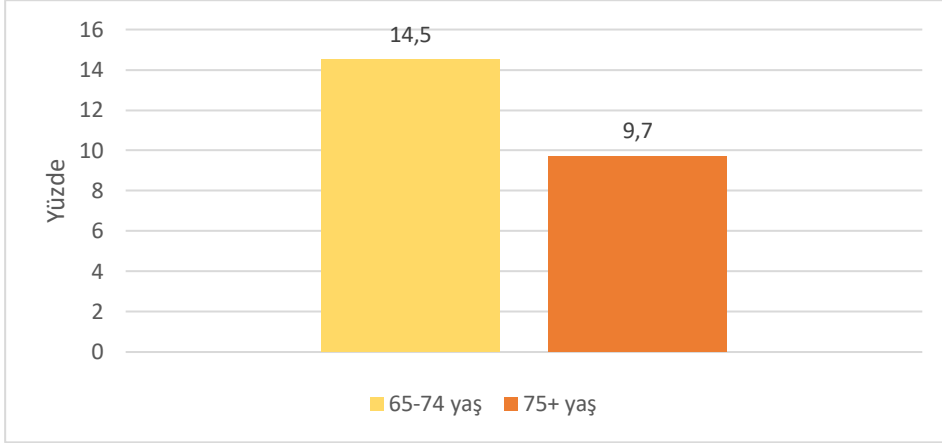
Katılımcıların çevrimiçi gruplarda salgın hakkında elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma durumuna bakıldığında, edinilen enformasyondan şüphe duyanların oranı sadece %12.8 iken, şüphe duymayanların oranı %87'dir. Katılımcıların geleneksel medyaya kıyasla çevrimiçi gruplardan edindikleri enformasyondan şüphe duyma oranları arasında önemli fark vardır. Katılımcıların %75.5'i medyadan edindiği enformasyondan şüphe duymazken çevrimiçi gruplardan edinilen enformasyondan şüphe duymayanların oranı %87'ye yükselmektedir. Önceki sorulara verilen yanıtlarda katılımcıların çevrimiçi gruplarda en çok aile, arkadaş ve meslektaş gibi yüz yüze olarak tanıdıkları kişilerle etkileşim halinde oldukları, tanımadıkları kişilerle bu ortamlarda düşük oranda bir araya geldikleri bilinmektedir. Katılımcıların tanıdıkları kişilerden gelen enformasyonu şüphe etmeden benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 94. Toplumsal cinsiyete göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 0,5 df= 1 p= 0,5

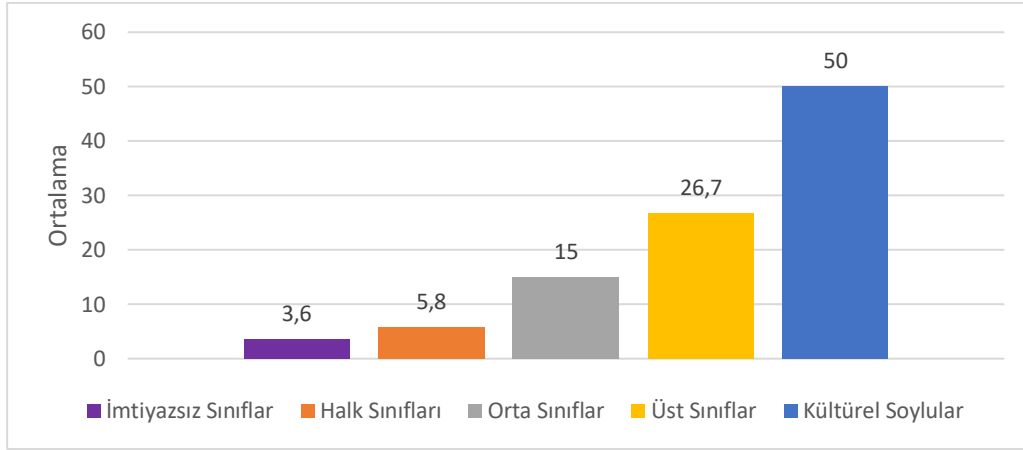
Enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma toplumsal cinsiyete göre belirlenen bir edim değildir. Yaşlı kadın ve yaşlı erkeklerin küçük bir kesimi (yaklaşık 10'da biri) çevrimiçi gruplardan elde ettikleri enformasyondan şüphe duymaktadır. Burada toplumsal cinsiyete göre bir farklılaşma söz konusu değildir.

Şekil 95. Yaş grubuna göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 5,2 df= 1 p= 0,02

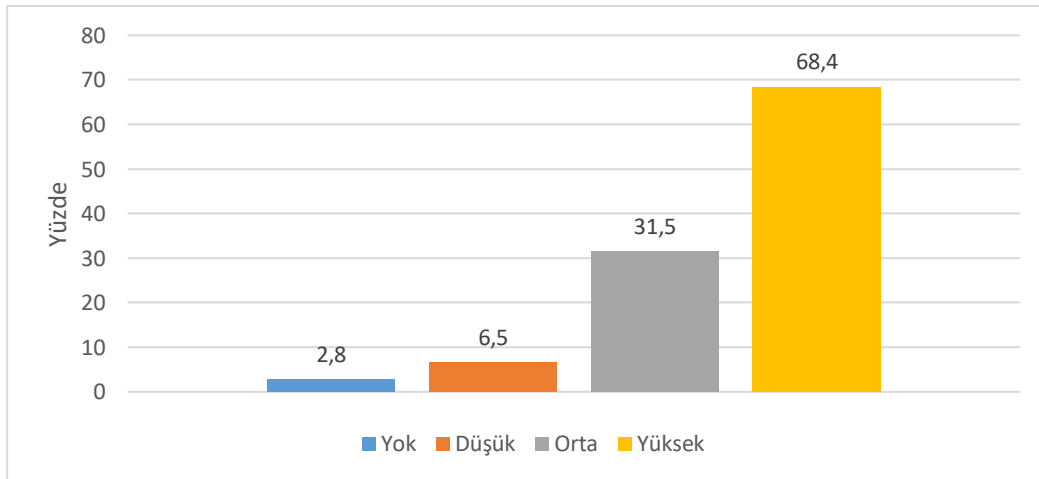
Yaş grubuna göre çevrim içi gruplardan elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma davranışı farklılık göstermektedir. Genç yaşlıların bu hususta daha fazla şüphe duydukları görülmektedir. Bunun nedeni katılımcıların biyolojik olarak yaşları değildir. Elde edilen enformasyondan şüphe duymama durumu infodeminin önemli nedenlerinden biridir. Medyada dolaşıma girmiş yanlış ve niteliksiz bilgiden şüphe duymama, cinsiyet ve yaş gibi biyolojik özelliklerle açıklanamaz. Şüphe duyma edimi sınıfsal bir meseledir. Genç yaşlıların daha üst sınıflara mensup oldukları, eğitim ve gelir açısından daha varlıklı oldukları ve dijital sermayelerinin de daha hacimli olduğu düşünüldüğünde, şüphe duyma ediminin ardyöresindeki faktörler anlaşılır olur.

Şekil 96. Toplumsal sınıfa göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

Ki-kare= 99,6 df= 4 p= 0,001

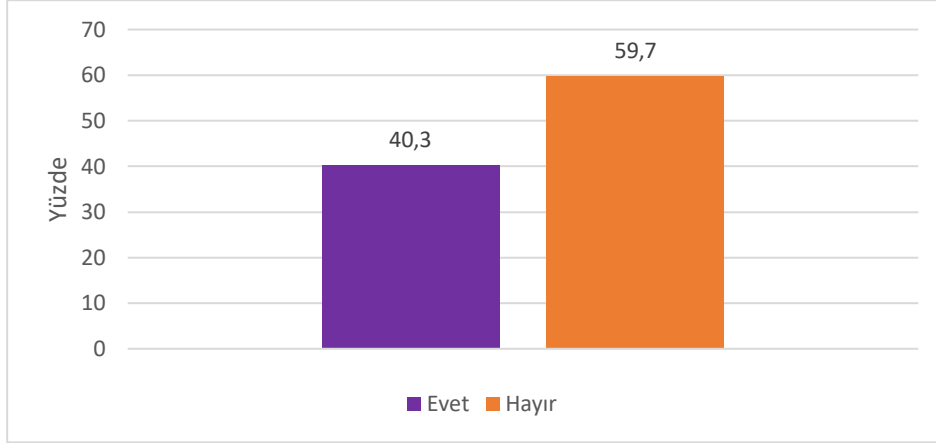
Toplumsal sınıf yukarıda altı çizildiği üzere şüphe duyma davranışını belirleyen önemli bir faktördür. Nitekim kültürel soyluların yarısı tanıdıklarından gelse dahi edindikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymaktadırlar. Bu oran üst sınıflarda %26'ya ve orta sınıflarda %15'e düşer. Halk sınıfları ile imtiyazsız sınıflar arasında ise %6 ve %4 düzeyindedir. Kişisel ilişkiler yoluyla edinilen enformasyondan şüphe duymak sahip olunan kültürel ve ekonomik sermayenin düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Şekil 97. Dijital sermaye düzeyine göre çevrimiçi gruplarda edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma

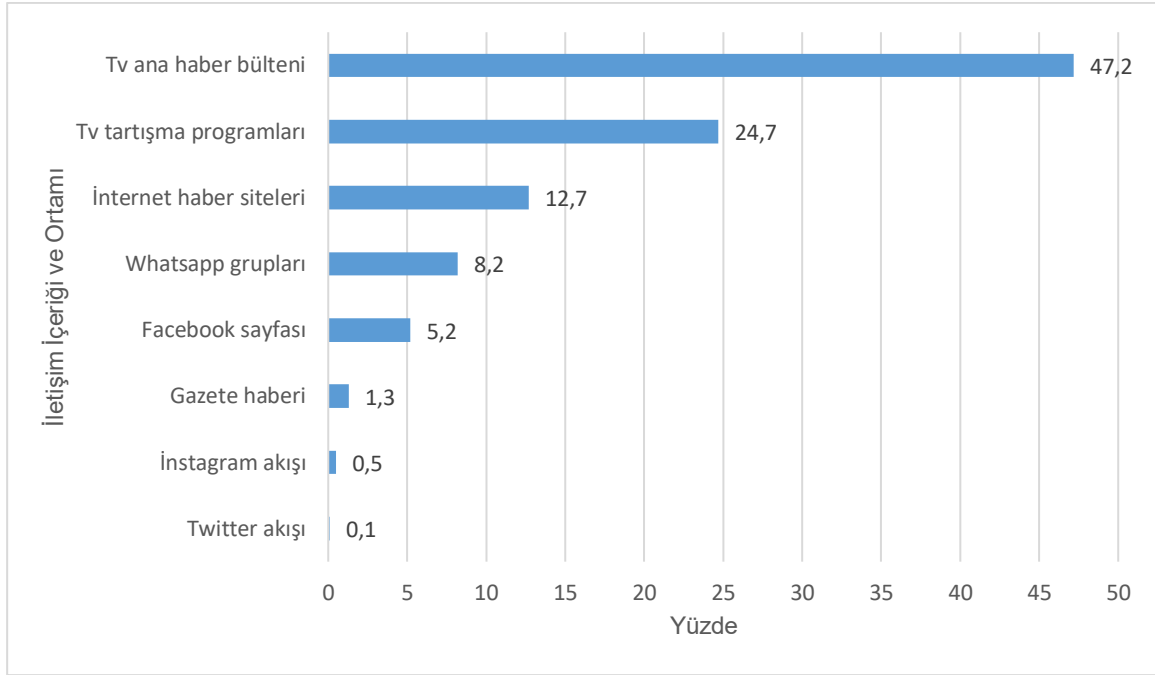
Ki-kare= 185,6 df= 3 p= 0,001

Toplumsal sınıflardaki eğilime benzer olarak, hacimli dijital sermaye yanlış, yanıltıcı ve niteliksiz enformasyonu tespit etmeyi kolaylaştırır ve edinilen enformasyonun doğruluğundan şüphe etmeyi sağlar. Yüksek düzeyde dijital sermaye sahibi olanların yarıdan fazlası çevrim içi gruplardan edindikleri enformasyondan şüphe duymaktadırlar. Bu oran orta düzeyde dijital sermaye sahiplerinde %32 düzeyindedir. Düşük düzeyde dijital sermaye sahip olanlar ve dijital sermayesi olmayanlarda ise bu oran sırasıyla %7 ile %3 düzeyindedir.

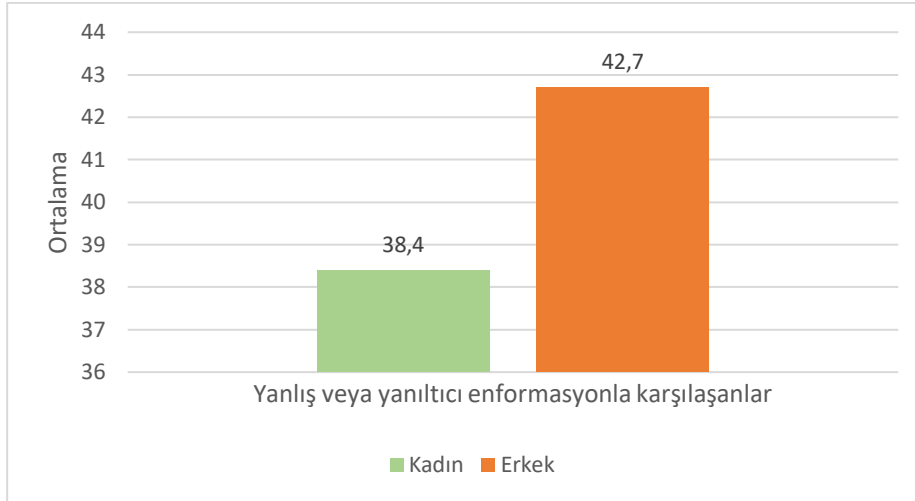
Şekil 98. Yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile karşılaşma durumu

Katılımcıların yarısından fazlası (%59'u) çeşitli iletişim ortamlarında yanlış ve yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadığını düşünmektedir. Bilgi düzensizliğiyle karşılaştıklarını belirtenlere ise hangi iletişim içeriklerinde ve ortamlarında bu durumla karşılaştıkları sorulmuştur.

Şekil 99. Yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile en yoğun karşılaşılan iletişim içeriği ve ortamı

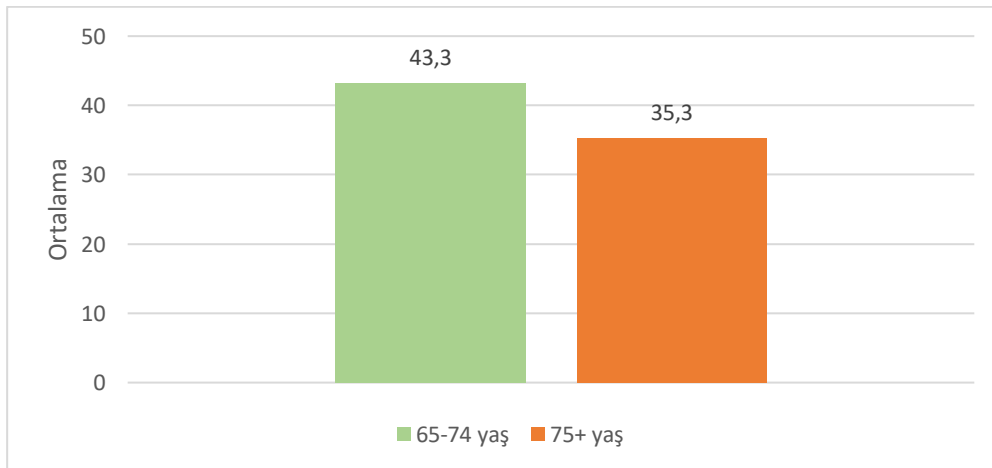
Yanlış ve yanıltıcı içerikle karşılaştığını belirten katılımcılar ise bu içerikle en çok (%47'si) televizyon ana haber bültenlerinde, ikinci olarak da (%25'i) ile televizyon tartışma programlarında karşılaştıklarını düşünmektedir. İnternet haber sitelerinde karşılaştıklarını düşünenlerin oranı %13 iken bu oran WhatsApp gruplarında %8, Facebook sayfalarında ise %5'e kadar düşmektedir. Bu oranlar, katılımcıların geleneksel medyadan elde ettikleri içerikleri yanıltıcı bulma düzeylerinin yeni medya ortamlarına ve sosyal medya uygulamalarına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. WhatsApp ve Facebook'dan edindikleri enformasyonu yanlış ve yanıltıcı bulma düzeylerinin düşüklüğü yine bu platformlardan elde edilen enformasyonun tanıdıkları kişilerden gelmesiyle açıklanabilir. Dijital medya okuryazarlığının geleneksel medya okuryazarlığına kıyasla daha fazla beceri gerektirmesi ve dijital medya kullanımının yaşlılar için görece daha yeni bir deneyim olması, katılımcıların internet haber sitelerinde karşılaştıkları yanlış ve yanıltıcı enformasyonu bu bağlamda değerlendirmelerini zorlaştırmaktadır.

Şekil 100. Toplumsal cinsiyete göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu

Ki-kare= 1,9 df= 1 p= 0,09

Yaşlı kadınların %61'i, yaşlı erkeklerin ise %57'si salgın sırasında yanlış ve yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadığını düşünmektedir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet bağlamında bu konuda önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, genel olarak, yanlış ve yanıltıcı enformasyonla karşılaşmadığını düşünmek eleştirel muhakeme becerisi ile ilgili yetkinliğe ilişkin soru işareti oluşturmaktadır.

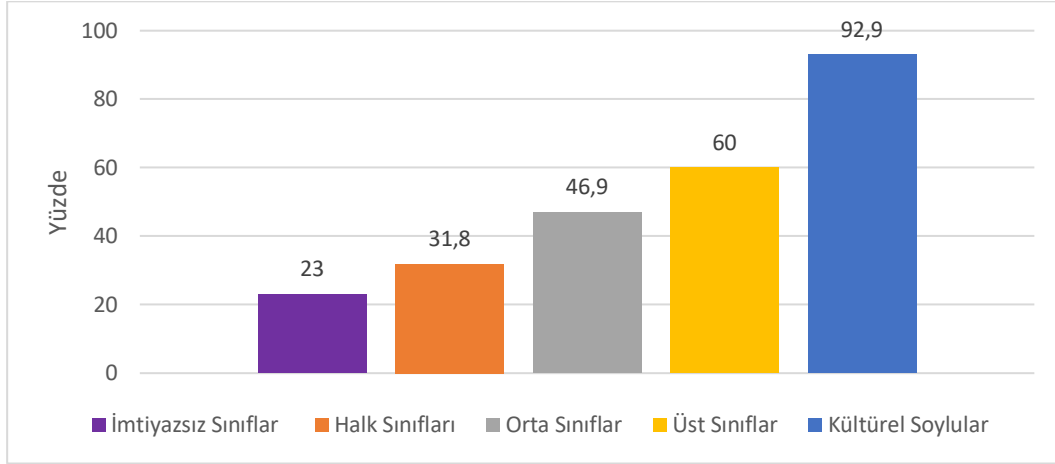

Şekil 101. Yaş grubuna göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu

Ki kare= 6,7 df= 1 p= 0,006

Genç yaşlıların %58'i 75+ yaş grubundaki yaşlıların ise %65'i yanlış ya da yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadığını düşünmektedir. Yaş grubuna göre yanlış ve yanıltıcı

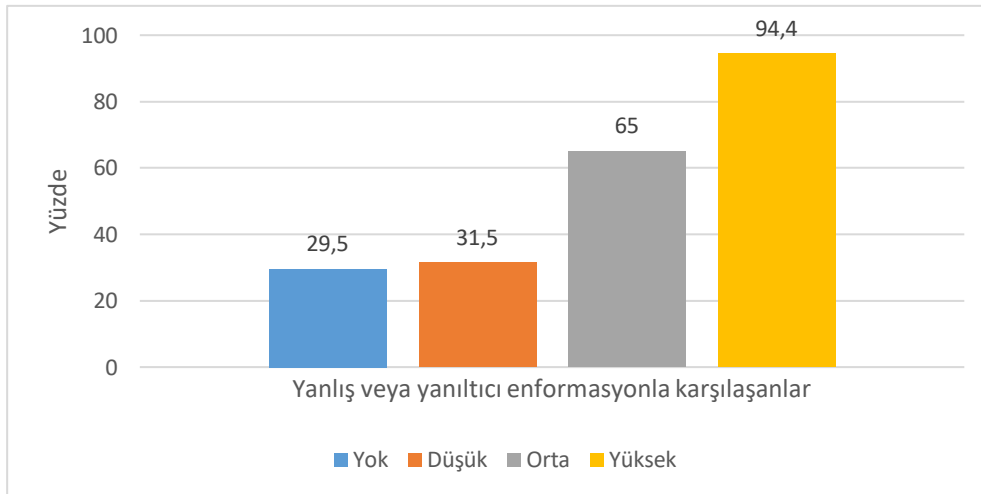
enformasyon karşılaşma oranları arasında farklılık bulunmaktadır. Yaşının yaşlısı olarak tanımlanan kesime göre genç yaşlılar daha fazla bilgi düzensizliğiyle karşılaştıklarını dile getirmektedirler.

Şekil 102. Toplumsal sınıfa göre yanlış veya yanıltıcı enformasyon karşılaşma durumu

Ki-kare= 94,3 df=4 p= 0,001

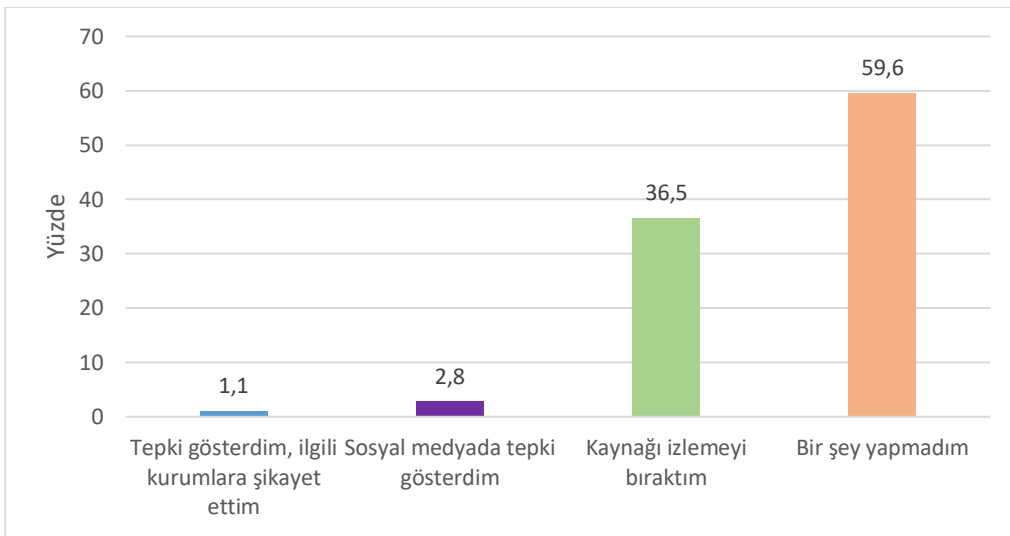
Bilgi düzensizliğiyle karşılaşma durumuna ilişkin farkındalığı etkileyen önemli değişkenlerden birisi toplumsal sınıf değişkenidir. İmtiyazsız sınıflar ile alt sınıflar ve orta sınıfların yarısından fazlası (sırasıyla %77'si, %68'si ve %53'ü) bilgi düzensizliğiyle karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Oysa kültürel soyluların %93'ü medyada koronavirüs ve salgın hakkında yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaştığını düşünmektedir.

Şekil 103. Dijital sermaye düzeyine göre yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaşma durumu

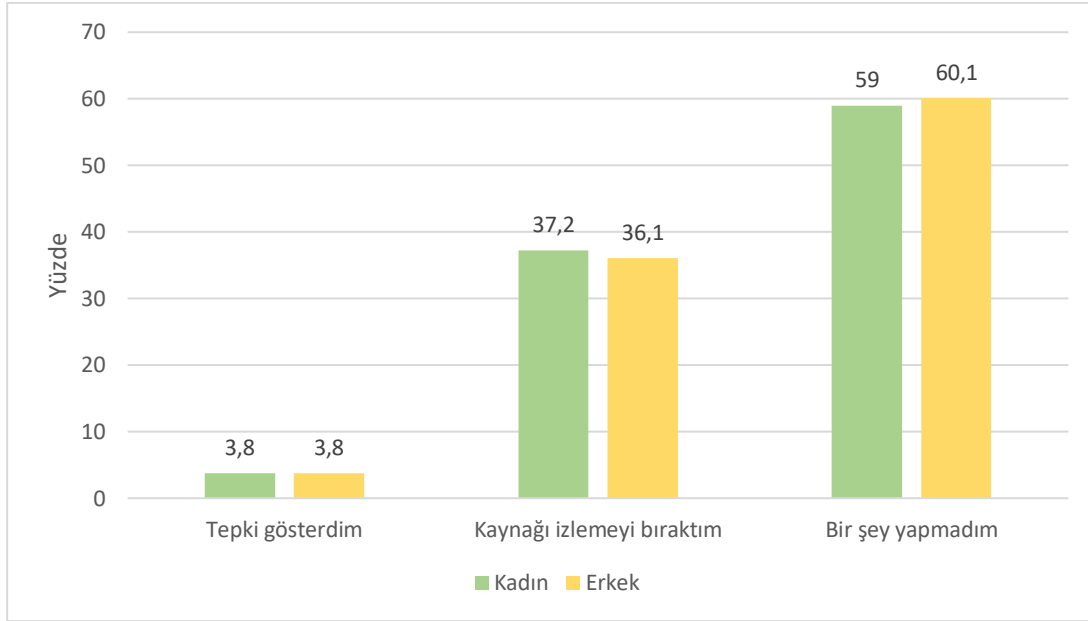
Ki-kare=120,1 df= 3 p= 0,001

Toplumsal sınıf değişkeninde olduğu gibi, dijital sermaye de bilgi düzensizliğine ilişkin farkındalığı belirleyen önemli bir faktördür. Dijital sermayesi olmayanlar ile düşük olanların yarısından fazlası salgın sırasında yanlış ve yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadığını düşünmektedir (sırasıyla, %71'i ve %69'u). Oysa orta düzeyde dijital sermaye sahibi olanların yarısından fazlası ile (%65'i) yüksek düzeyde dijital sermaye sahibi olanların neredeyse tamamı (%94'ü) bilgi düzensizliğinin farkındadır; salgın sırasında yanlış ve yanıltıcı enformasyona karşılaştıklarını bildirmektedirler.

Şekil 104. Karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar

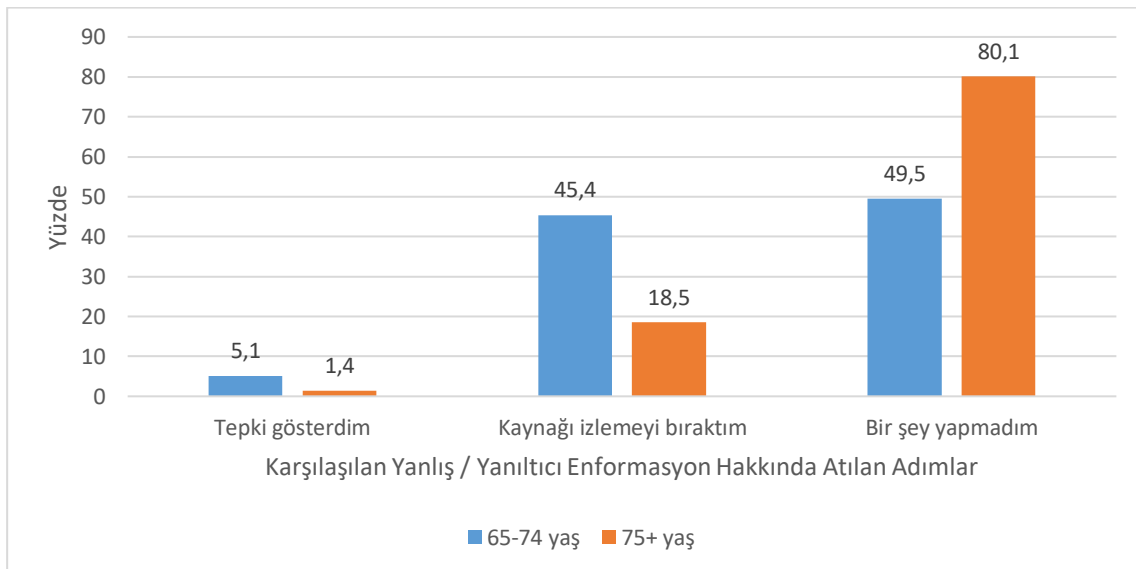
Katılımcıların %60'ı yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile karşılaştıklarında bir şey yapmadığını belirtirken, %37'si de söz konusu enformasyon kaynağını takip etmeyi bıraktığını belirtmiştir. Katılımcıların hatırı sayılır bir kesiminin (%60'ının) yanlış veya yanıltıcı içerik karşısında tepki vermedikleri veya pasif bir tepki verdikleri, bu bakımdan aktif yurttaşlık pratiklerinin zayıf olduğu söylenebilir.

Şekil 105. Toplumsal cinsiyete göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar

Ki-kare= 0,06 df= 2 p= 0,9

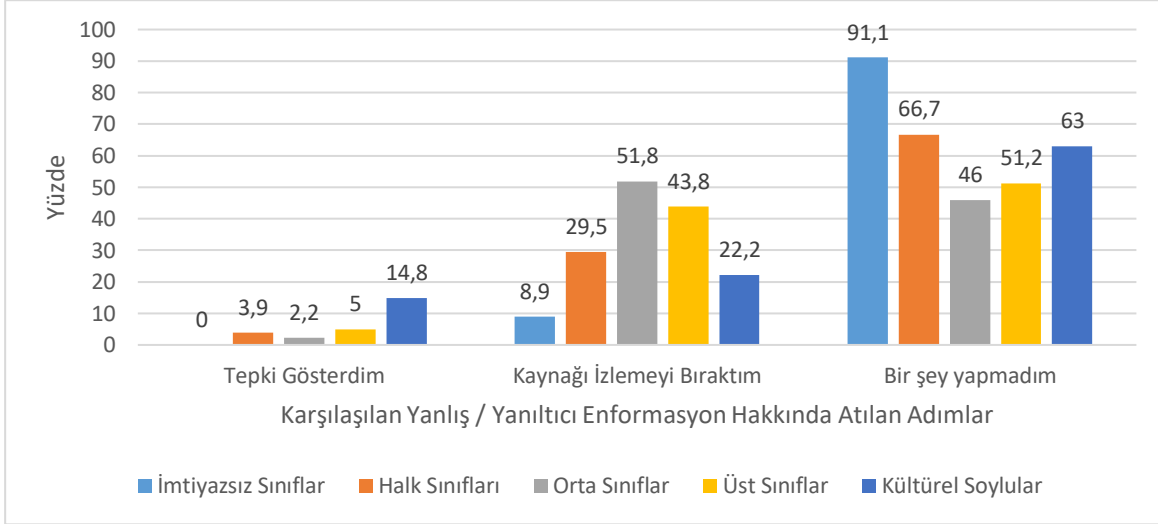
Toplumsal cinsiyet bilgi düzensizliğine karşı atılan adımları farklılaştıran bir etki yaratmamaktadır. Yaşlı kadınların ve yaşlı erkeklerin yarısından fazlası bilgi düzensizliğine karşı tepki göstermediğini belirtmişlerdir.

Şekil 106. Yaş grubuna göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar

Ki-kare= 38,3 df= 2 p= 0,001

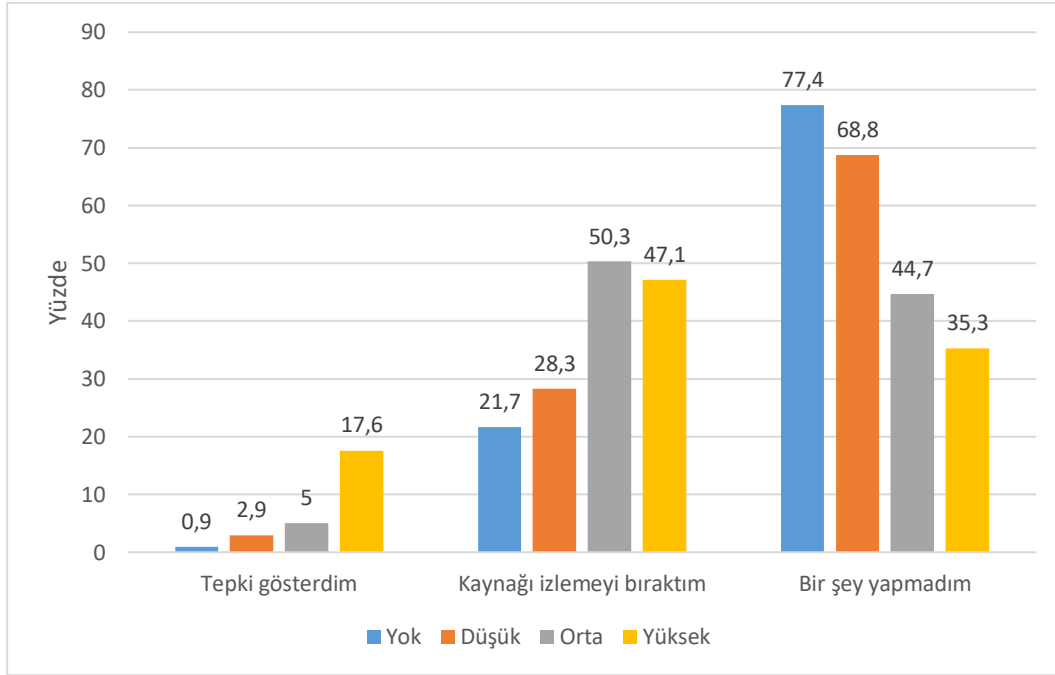
Bilgi düzensizliğine karşı atılan adımlar yaş grubu bağlamında farklılıklar göstermektedir. Genç yaşlıların yarıya yakını herhangi bir adım atmadığını belirtirken, 75+ yaş grubunda bu oran %80'lere çıkmaktadır. Aslında bu davranış kalıbı, 75+ yaş grubundakiler için “suskun” kuşak tanımını ve bu tanıma uygun bulguları da desteklemektedir (Arun, 2020).

Şekil 107. Toplumsal sınıfa göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar

Ki-kare= 47,7 df= 7 p= 0,001

Bilgi düzensizliğine karşı atılan adımlar toplumsal sınıf bağlamında farklılıklar göstermektedir. İmtiyazsız sınıfların neredeyse tamamı (%91'i) bu konuda herhangi bir adım atmadığını belirtmektedir. Halk sınıflarının da yarısından fazlası benzer bir davranışı sergilediklerini belirtmişlerdir. Oysa kültürel soyluların %15'i tepki gösterdiğini ve yanıltıcı içeriği şikayet ettiğini, %22'si ise kaynağı takip etmeyi bıraktıklarını dile getirmektedir. En fazla pasif tepki gösterenlerin ise orta ve üst sınıflar olduğu dikkat çekmektedir. Bu kesimlerin önemli bir kısmı ilgili kaynağı takip etmeyi bıraktığını belirtmiştir (sırasıyla %52'si ve %44'ü).

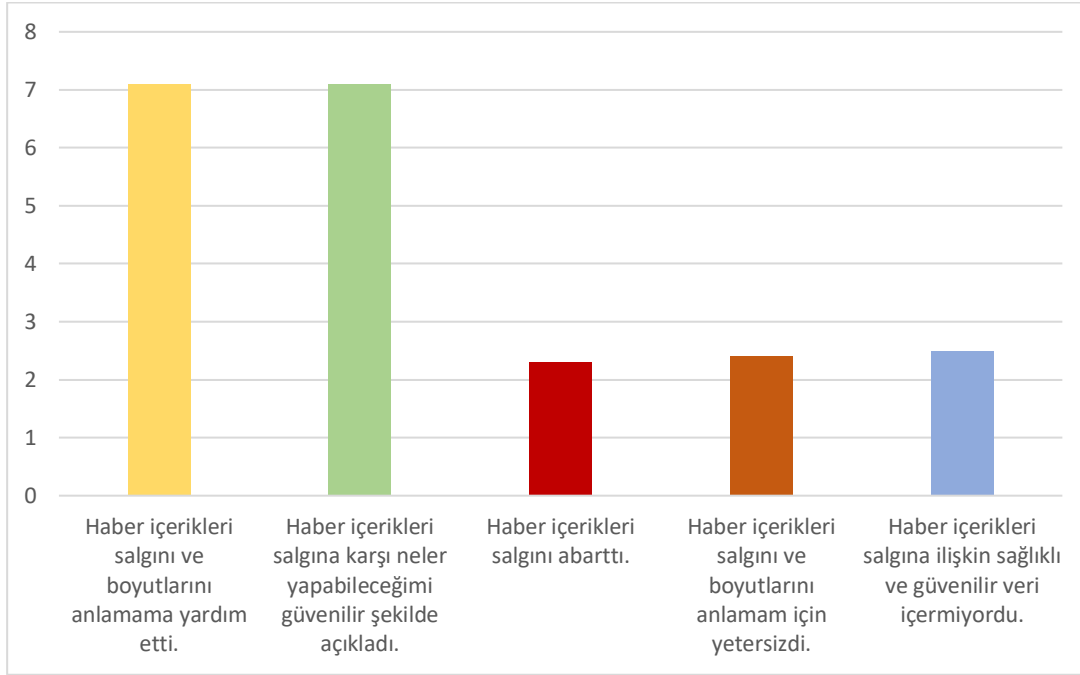
Şekil 108. Dijital sermaye düzeyine göre karşılaşılan yanlış veya yanıltıcı enformasyon hakkında atılan adımlar

Ki-kare= 46,4 df=6 p= 0,001

Bilgi düzensizliğine karşı toplumsal sınıfların verdiği tepkilere benzer davranış kalıpları dijital sermaye bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Dijital sermayesi olmayanların %77'si, düşük olanların ise %69'u bilgi düzensizliğine karşı herhangi bir tepki göstermediğini dile getirmektedir. Oysa yüksek düzeyde dijital sermaye sahibi olanların %18'i ilgili kaynağı şikayet ettiğini belirtmiştir. Pasif tepki gösterenlerin ise çoğunluğu orta düzeyde dijital sermaye sahibidir.

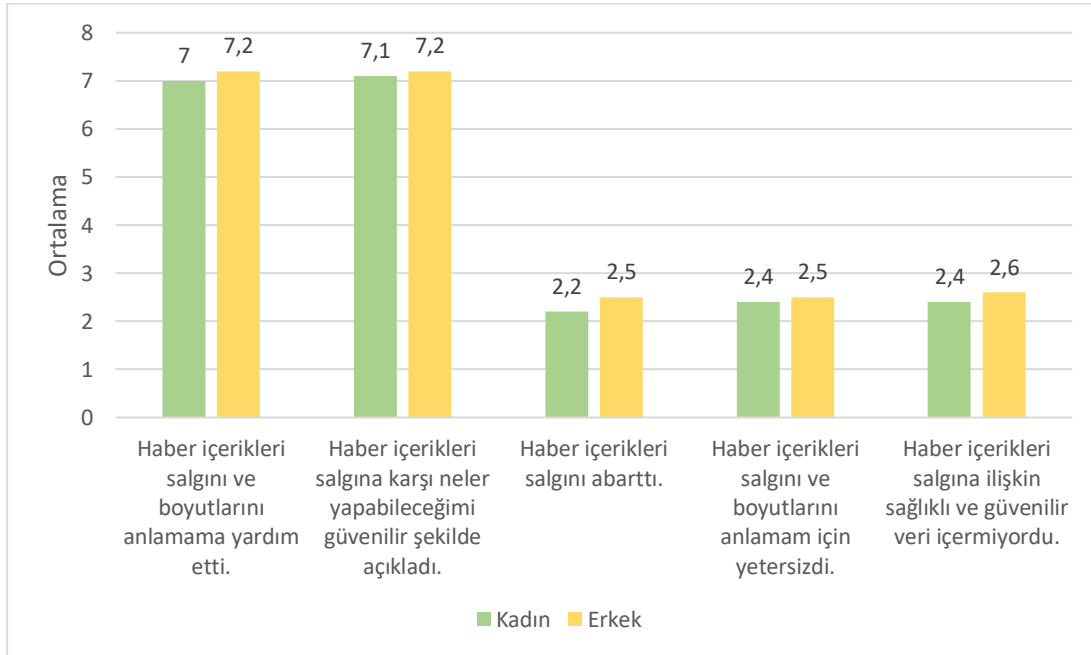
4.4.2 Enformasyonun Niteliğine Karşı Tutumlar

Medyada edinilen enformasyonun niteliğine ilişkin yaşlıların tutumları nelerdir? sorusu, bir yandan içeriğin nitelikli ve doğru bir şekilde iletiminin kavranışını bir yandan da bu içeriğe ilişkin güven durumunu da gösterir. Katılımcılarımızdan öncelikle medyada yer alan haberlerin içeriğini ve ardından resmi kurumların açıklamalarının içeriklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bir yanda dolaşıma giren içeriklerin güvenilir ve nitelikli olduğu diğer yanda ise güvenilmez ve nitelsiz olduğu sorgulanmıştır. Böylece oluşabilecek olası bir yanıllığı anlayarak ortadan kaldırmak üzere tutumlar hem pozitif ifadelerle hem de negatif ifadelerle ölçülmeye çalışıldı. Bu ölçümler 0 puan 'Hiç katılmıyorum' ile 10 puan 'Tamamen katılıyorum' arasında bir skalada gerçekleştirildi.

Şekil 109. Haber içeriklerinin değerlendirilmesi

Katılımcılar, genel olarak haber içeriklerinin salgının boyutunu anlamaya yardımcı olduğunu ve haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Tutumlara ilişkin ifadeler pozitif ve negatif anlamlarıyla değerlendirildiğinde tutarlı biçimde örtüşmektedir.

Şekil 110. Toplumsal cinsiyete göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 1.3$ $df=1072/1$ $p= 0.3$

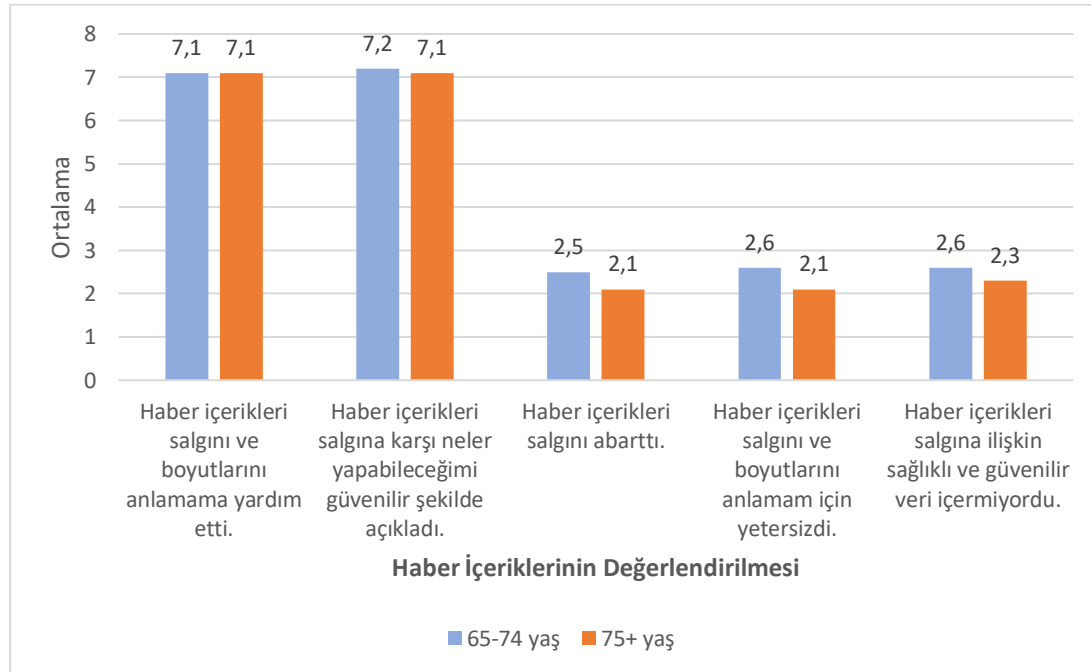
Haber içerikleri salgına karşı neler yapabileceğimi güvenilir şekilde açıkladı: $F=0.2$ $df=1072/1$ $p=0.6$

Haber içerikleri salgını abarttı: $F=5.5$ $df=1071/1$ $p=0.02$

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamam için yetersizdi: $F=0.5$ $df=1071/1$ $p=0.5$

Haber içerikleri salgına ilişkin sağlıklı ve güvenilir veri içermiyordu: $F=2.1$ $df=1072/1$ $p=0.1$

Her bir ifade toplumsal cinsiyet bağlamında da değerlendirildi. Haber içeriklerine ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, kadınlar ve erkekler tarafından benzer bir tutumla değerlendirilmiştir. Hem yaşlı kadınlar hem yaşlı erkekler haber içeriklerini anlaşılır olduğunu düşünmekte; haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler.

Şekil 111. Yaş grubuna göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F=0.003$ $df=1072/1$ $p=1.0$

Haber içerikleri salgına karşı neler yapabileceğimi güvenilir şekilde açıkladı: $F=0.6$ $df=1072/1$ $p=0.4$

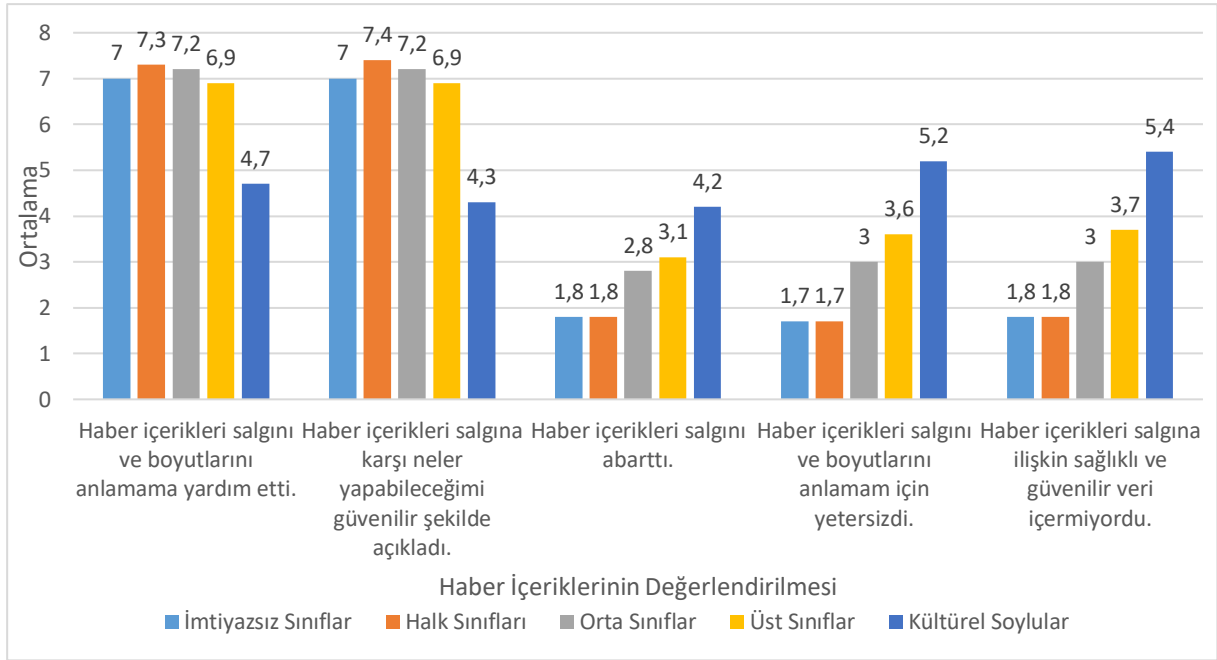
Haber içerikleri salgını abarttı: $F=6.3$ $df=1071/1$ $p=0.01$

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamam için yetersizdi: $F=8.9$ $df=1071/1$ $p=0.003$

Haber içerikleri salgına ilişkin sağlıklı ve güvenilir veri içermiyordu: $F=5.5$ $df=1072/1$ $p=0.01$

Yukarıdaki şekilde yer alan haber içeriklerine yönelik her bir tutum ifadesi yaş grubu bağlamında da değerlendirildi. Haber içeriklerine ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, farklı yaş grupları tarafından benzer bir tutumla değerlendirilmiştir. Hem 65-74 yaş

hem 75+ yaş grubundakiler haber içeriklerini anlaşılır olduğunu düşünmekte; haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler.

Şekil 112. Toplumsal sınıflara göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 8.4$ $df= 1041/4$ $p= 0.001$

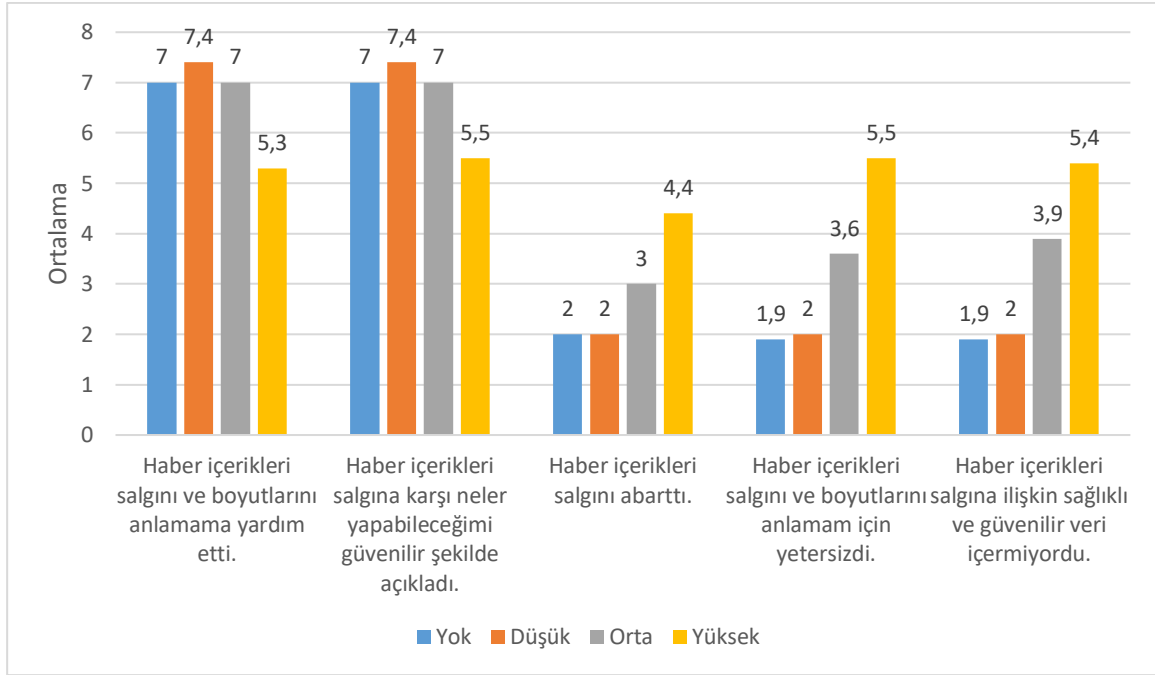
Haber içerikleri salgına karşı neler yapabileceğimi güvenilir şekilde açıkladı: $F= 10.8$ $df=1041/4$ $p= 0.001$

Haber içerikleri salgını abarttı: $F= 17.8$ $df= 1040/4$ $p= 0.001$

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamam için yetersizdi: $F= 34.0$ $df=1040/4$ $p= 0.001$

Haber içerikleri salgına ilişkin sağlıklı ve güvenilir veri içermiyordu: $F= 33.6$ $df=1041/4$ $p= 0.001$

Yukarıdaki şekilde yer alan haber içeriklerine yönelik her bir ifade toplumsal sınıflar bağlamında da değerlendirildi. Haber içeriklerine ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, toplumsal sınıflar tarafından farklılaşan bir tutumla değerlendirilmiştir. Üst ve orta sınıflar ile halk sınıfları ve imtiyazsız sınıflar haber içeriklerinin anlaşılır olduğunu düşünmekte; haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Oysa kültürel soylular, bu tutumların tam tersine, hem haber içeriklerini yetersiz bulmakta hem de haber içeriklerinin güvenilir olmadığını düşünmektedirler. Kültürel soyluların bu şüpheli bakışı kültürel, ekonomik ve dijital sermaye sahibi olark hacimli olmalarıyla yakından ilişkilidir.

Şekil 113. Dijital sermaye düzeyine göre haber içeriklerinin değerlendirilmesi

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 5.2$ $df=1070/3$ $p=0.001$

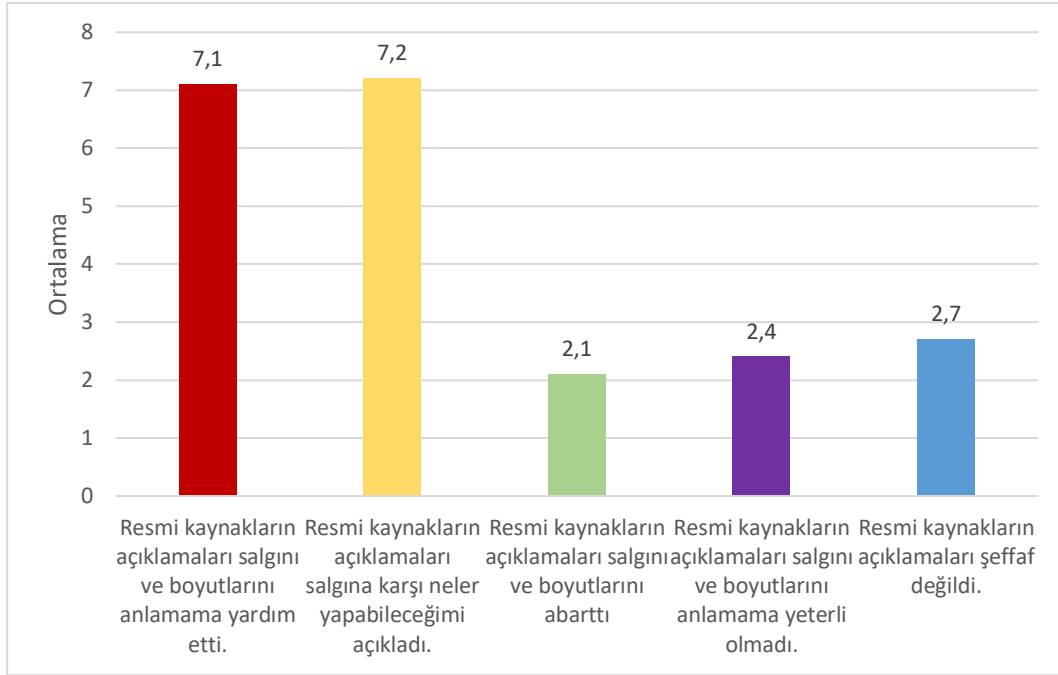
Haber içerikleri salgına karşı neler yapabileceğimi güvenilir şekilde açıkladı: $F= 4.6$ $df= 1070/3$ $p=0.004$

Haber içerikleri salgını abarttı: $F= 16.4$ $df=1069/3$ $p=0.001$

Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamam için yetersizdi: $F= 43.5$ $df=1069/3$ $p= 0.001$

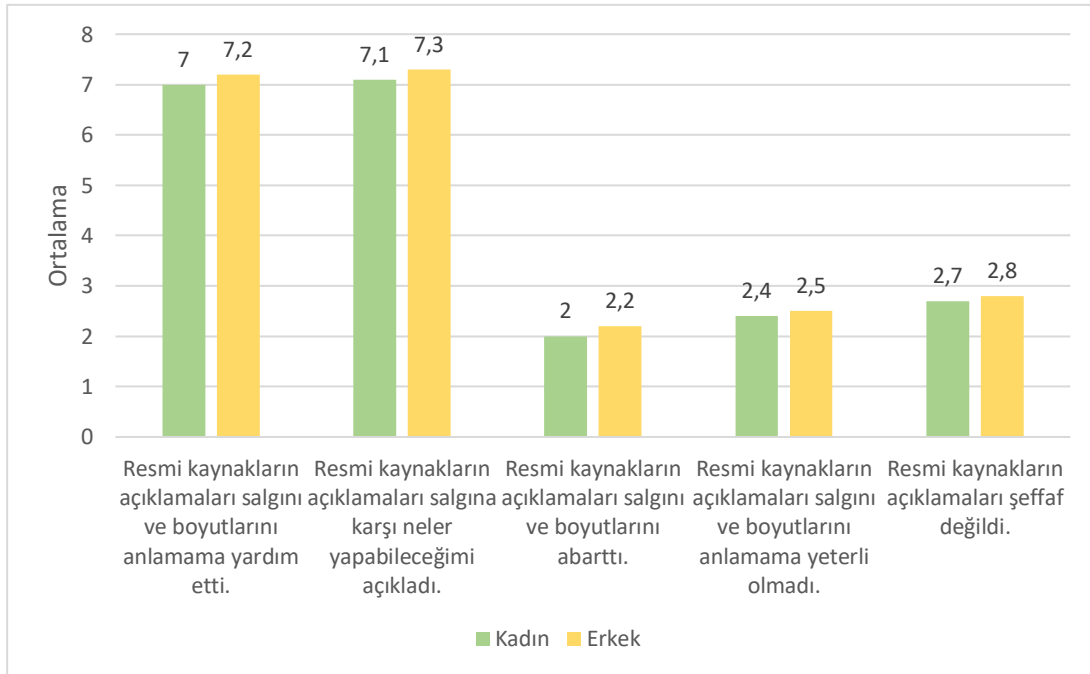
Haber içerikleri salgına ilişkin sağlıklı ve güvenilir veri içermiyordu: $F= 50.0$ $df=1070/3$ $p= 0.001$

Yukarıdaki şekilde yer alan haber içeriklerine yönelik her bir ifade dijital sermaye düzeyi bağlamında da değerlendirildi. Haber içeriklerine ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, dijital sermayesi farklı düzeylerde olanlar tarafından farklılaşan bir tutumla değerlendirilmiştir. Yüksek sermayeye sahip olanlar haricindekiler haber içeriklerinin anlaşılır olduğunu düşünmekte; haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Oysa yüksek düzeyde dijital sermaye sahipleri, bu tutumların tam tersine, hem haber içeriklerini diğer kesimler kadar yeterli bulmamakta hem de haber içeriklerinin güvenilirliğini sorgulamaktadırlar.

Şekil 114. Resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi

Katılımcılar, genel olarak resmi kaynakların açıklamalarının salgının boyutunu anlamaya yardımcı olduğunu ve bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Tutumlara ilişkin ifadeler pozitif ve negatif anlamlarıyla değerlendirildiğinde tutarlı biçimde örtüşmektedir.

Şekil 115. Toplumsal cinsiyete göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 1.4$ $df= 1072/1$ $p= 0.2$

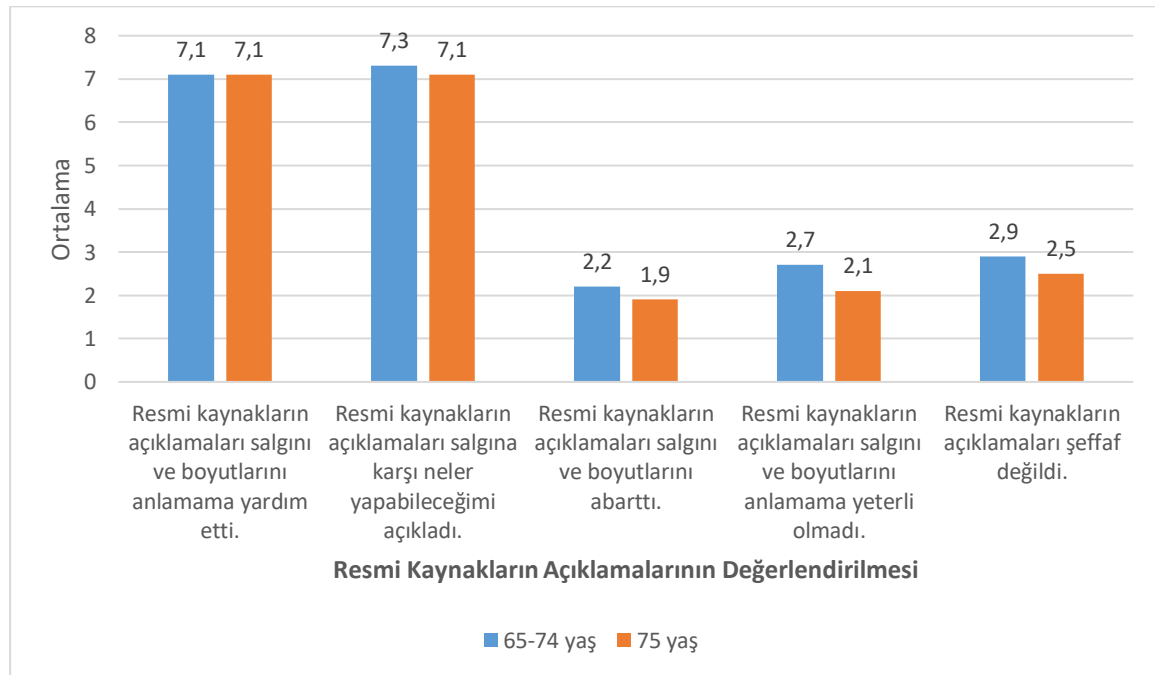
Resmi kaynakların açıklamaları salgına karşı neler yapabileceğimi açıkladı: $F= 1.7$ $df=1072/1$ $p= 0.2$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını abarttı: $F= 1.2$ $df= 1072/1$ $p= 0.3$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yeterli olmadı: $F= 0.3$ $df= 1072/1$ $p= 0.6$

Resmi kaynakların açıklamaları şeffaf değildi: $F= 0.8$ $df= 1072/1$ $p= 0.4$

Yukarıdaki her bir ifade toplumsal cinsiyet bağlamında da değerlendirildi. Resmi kaynakların açıklamalarına ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, kadınlar ve erkekler tarafından benzer bir tutumla değerlendirilmiştir. Hem yaşlı kadınlar hem yaşlı erkekler resmi kaynakların açıklamalarının anlaşılır olduğunu düşünmekte; bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler.

Şekil 116. Yaşa göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $t= 0.2$ $df=1073$ $p= 0.8$

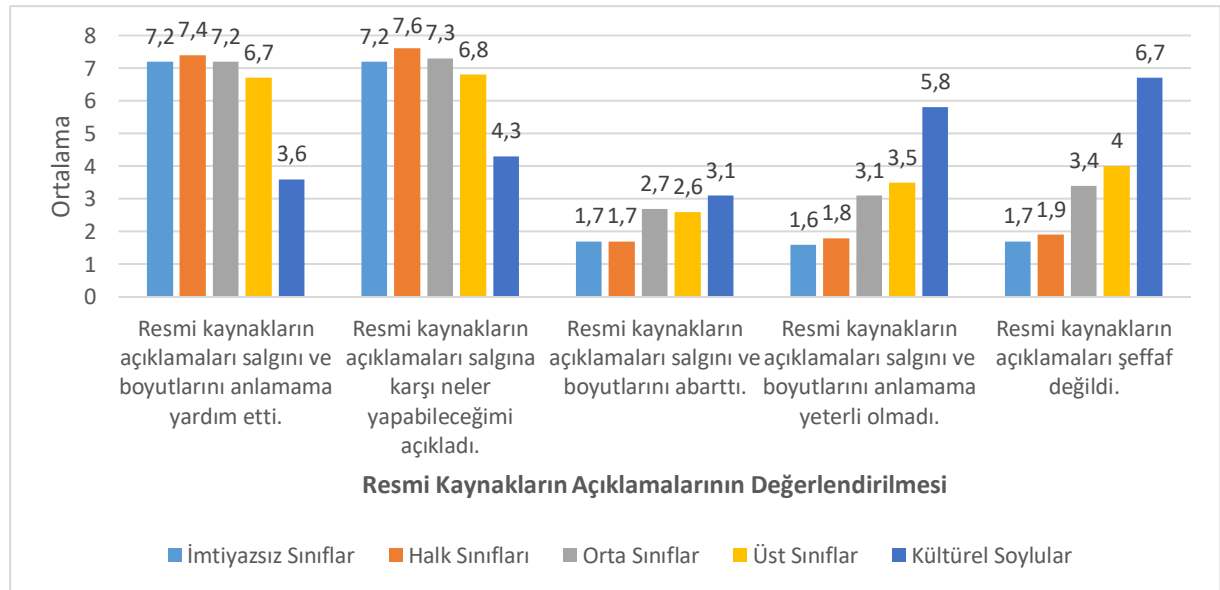
Resmi kaynakların açıklamaları salgına karşı neler yapabileceğimi açıkladı: $t= 1.1$ $df=1073$ $p= 0.3$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını abarttı: $t= 0.0$ $df= 915.2$ $p= 0.04$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yeterli olmadı: $t= 3.4$ $df= 939,4$ $p= 0.01$

Resmi kaynakların açıklamaları şeffaf değildi: $t= 1.9$ $df=906,3$ $p= 0.1$

Yukarıdaki her bir ifade yaş grupları bağlamında da değerlendirildi. Resmi kaynakların açıklamalarına ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, farklı yaş grupları tarafından benzer bir tutumla değerlendirilmiştir. Hem 65-74 yaş grubu hem 75+ yaş grubundakiler resmi kaynakların açıklamalarının anlaşılır olduğunu düşünmekte; bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler.

Şekil 117. Toplumsal sınıfa göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 14.8$ $df=1042/4$ $p= 0.001$

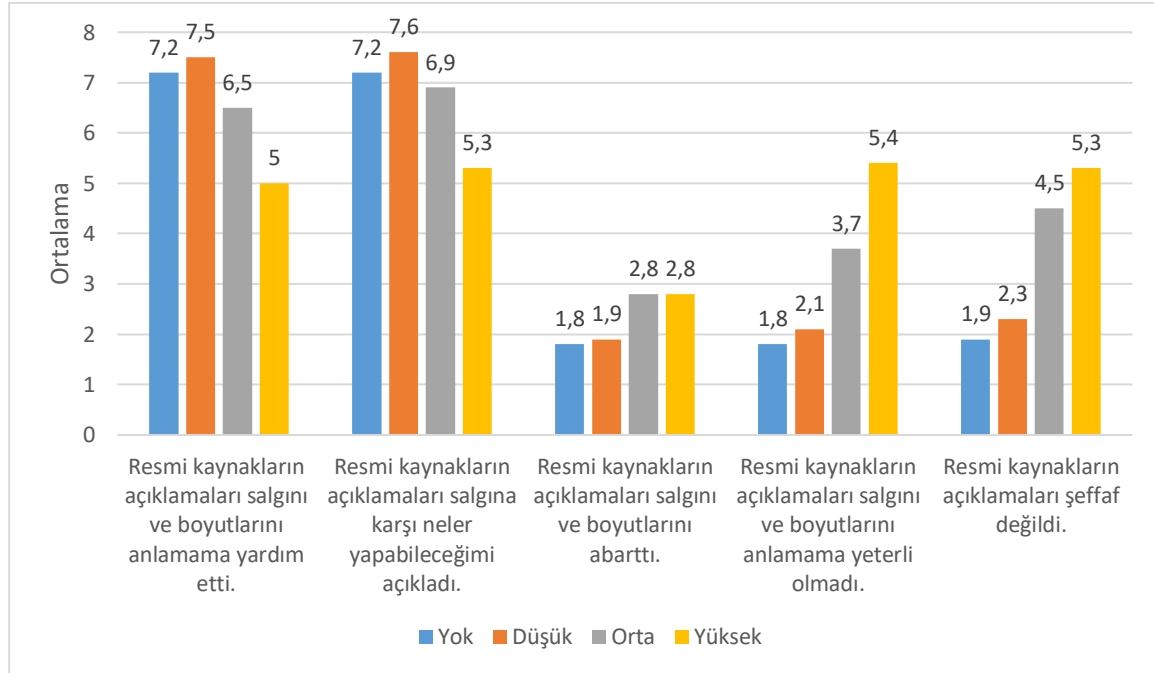
Resmi kaynakların açıklamaları salgına karşı neler yapabileceğimi açıkladı: $F= 13.4$ $df=1042/4$ $p: 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını abarttı: $F= 11.6$ $df=1041/4$ $p= 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yeterli olmadı: $F= 35.4$ $df=1041/4$ $p= 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları şeffaf değildi: $F= 45.8$ $df=1041/4$ $p=0,001$

Yukarıdaki her bir ifade toplumsal sınıflar bağlamında da değerlendirildi. Resmi kaynakların açıklamalarına ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, toplumsal sınıflar tarafından farklılaşan bir tutumla değerlendirilmiştir. Üst ve orta sınıflar ile halk sınıfları ve imtiyazsız sınıflar resmi kaynakların açıklamalarının anlaşılır olduğunu düşünmekte; bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Oysa kültürel soylular, bu tutumların tam tersine, hem resmi kaynakların açıklamalarını yetersiz bulmakta hem de bu açıklamaların güvenilir olmadığını düşünmektedirler.

Şekil 118. Dijital sermaye düzeyine göre resmi kaynakların açıklamalarının değerlendirilmesi

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti: $F= 10.1$ $df=1070/3$ $p= 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları salgına karşı neler yapabileceğimi açıkladı: $F= 8.4$ $df=1070/3$ $p=0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını abarttı: $F= 10.4$ $df=1070/3$ $p= 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yeterli olmadı: $F= 42.8$ $df=1070/3$ $p= 0.001$

Resmi kaynakların açıklamaları şeffaf değildi: $F= 58.8$ $df=1070/ 3$ $p= 0.001$

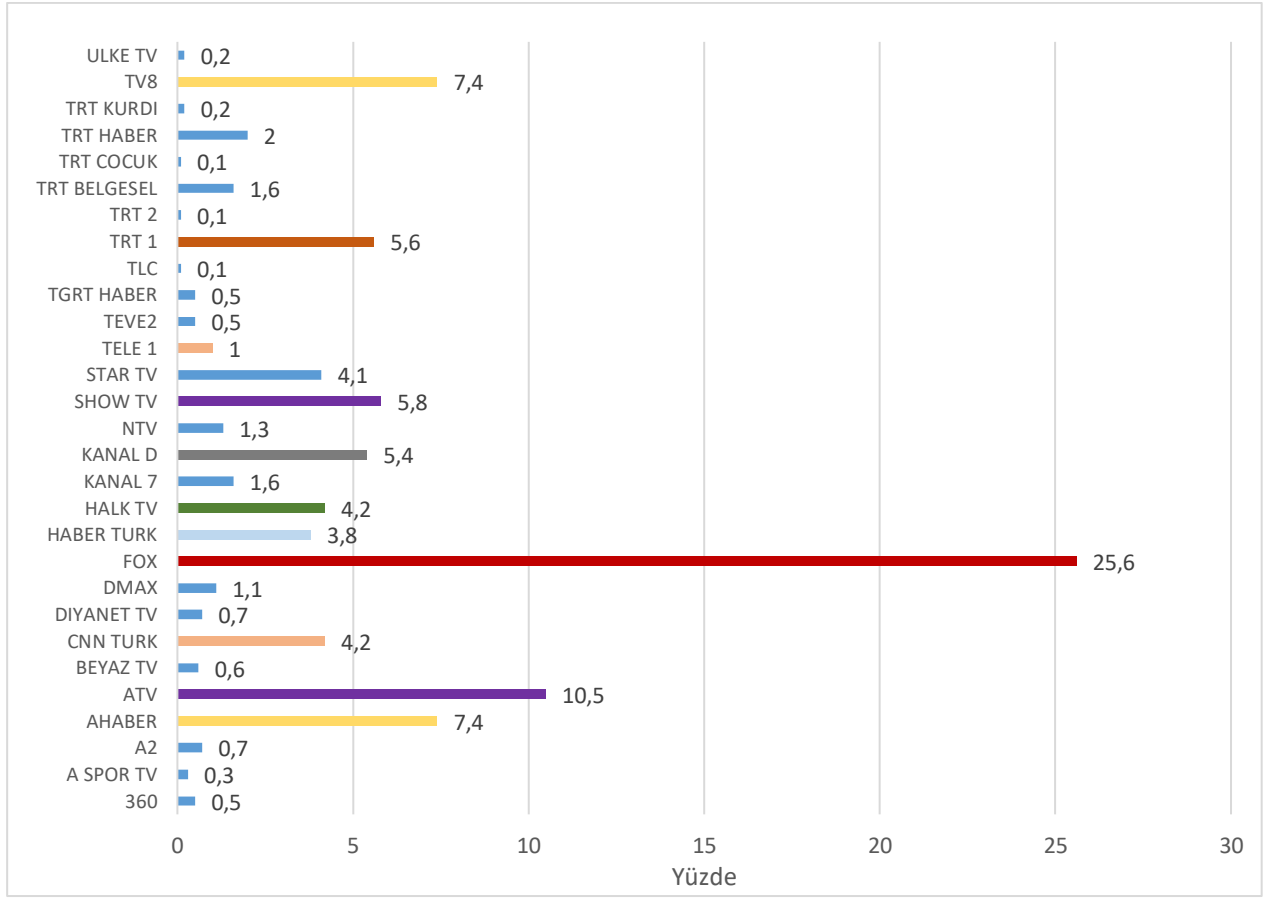
Yukarıdaki her bir ifade dijital sermaye düzeyi bağlamında da değerlendirildi. Resmi kaynakların açıklamalarına ilişkin olarak anlaşılabilirlik ve güven ile ilgili ifadeler, dijital sermayesi farklı düzeylerde olanlar tarafından farklılaşan bir tutumla değerlendirilmiştir. Yüksek sermayeye sahip olanlar dışındakiler resmi kaynakların açıklamalarının anlaşılır olduğunu düşünmekte; bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Oysa yüksek düzeyde dijital sermaye sahipleri, bu tutumların tam tersine, hem resmi kaynakların açıklamalarını diğer kesimler kadar yeterli bulmamakta hem de bu açıklamaların güvenilirliğini sorgulamaktadırlar.

4.5 Bağlantıda Kalma Hali

Geleneksel medya ve yeni medya ortamlarının, bireylerin toplumsal çevreleriyle bağlantı içinde kalmalarına bir takım olanaklar sağladığı bilinmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, bireye hem toplumsal, siyasal ve kültürel olayları bir akış içinde takip etmesine olanak sağlarken, aynı zamanda çevrimiçi gruplara üyelikler ve aidiyetler dolayısıyla, belli bir takım kimliklenme pratikleri ağı içinde pekiştirilmektedir. boyd'un (2010) özellikle ağdaşmış kamu (*networked public*)¹⁴ adını verdiği bu olgu, bireyin ağ üzerinde neden bağlantıda kalma gereksinimi duyduğunu izah eder. Salgın sırasında çevrim içinde olma, geleneksel ve yeni medya üzerinden enformasyon edinmeye çalışma salgına karşı toplumsal yalıtılma hissiyle başa çıkmaya yönelik bir stratejidir. Yaşlılarda, pandemi sırasında toplumsal çevre ve yakınlarıyla bağlantıda kalmak için, bu olanağı temin eden iletişim kanal ve araçlarına yönelmiştir.

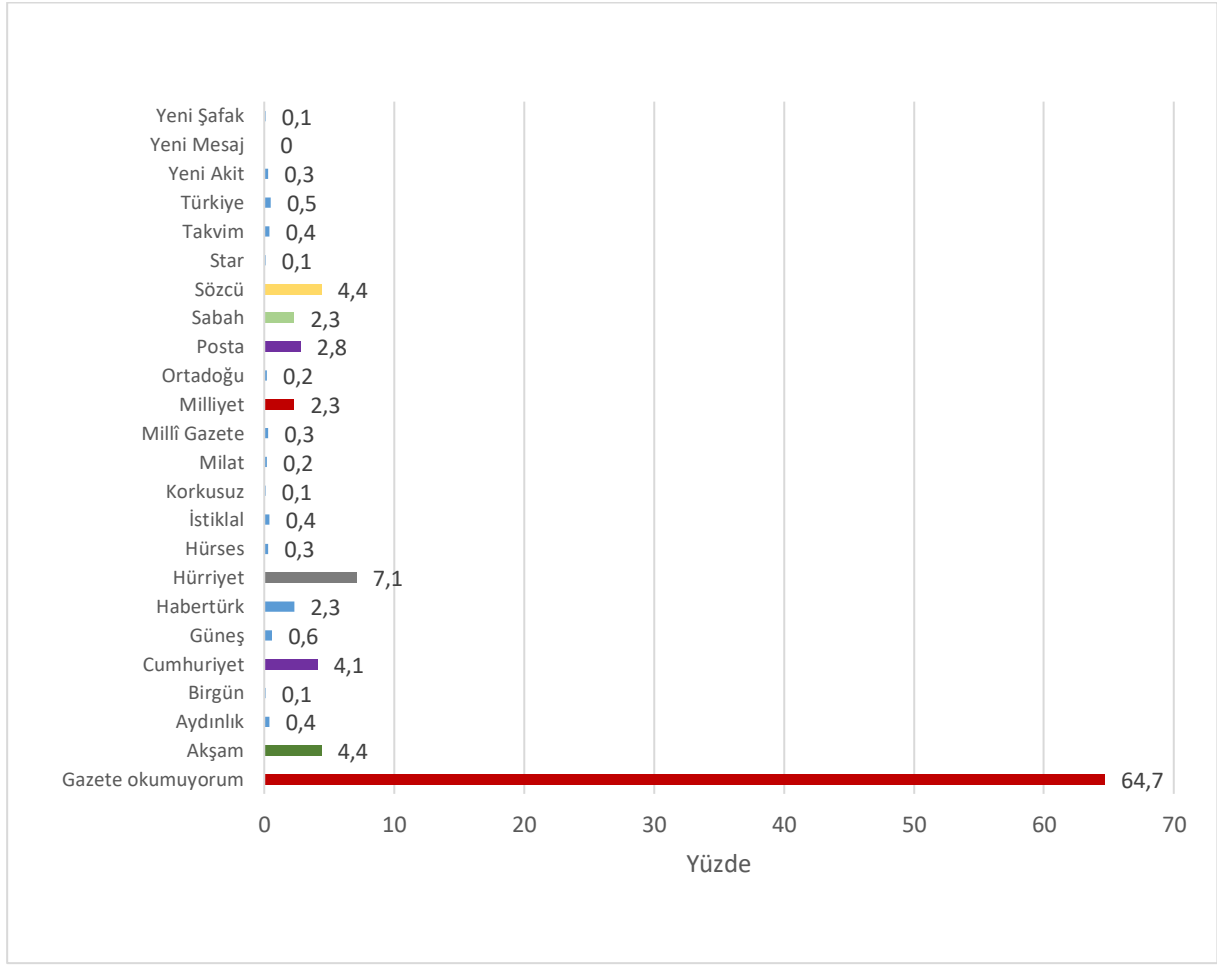
Araştırmanın bu bölümde katılımcıların en sık izledikleri televizyon kanalı, en sık okudukları gazete ve salgın sırasında yakın çevreleriyle nasıl bağlantı içinde kaldıklarına ilişkin analizler yer almaktadır.

¹⁴ boyd'a (2010) göre, ağdaşmış kamular, ağ teknolojileriyle yeniden yapılandırılan kamusal alanlardır. Bu nedenle, eş zamanlı olarak hem ağ teknolojileriyle inşa edilen bir alan hem de insanların, teknolojinin ve pratiklerin kesişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hayali kolektiftir. Ağdaşmış kamular, çoğunlukla diğer kamusal alan biçimlerinin işlevlerini karşılamaktadırlar. Böylelikle insanlar; sosyal, kültürel vb. amaçlar için bir araya gelebilmekte ve yakın çevreleri dışında bir dünya ile bağlantı kurma olanağı bulabilmektedirler. Bununla birlikte teknolojinin ağdaşmış kamuları yapılandırma biçimlerinden dolayı insanların bu ortamla ilişkilene pratiklerinde farklılıklar görülür. Bu bağlamda, katılımı şekillendiren yeni dinamikler ortaya çıkmaktadır (boyd, 2010: 39). Diğer yandan; Humphreys, Gill ve Krishnamurthy (2014) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçları, insanlar fiziksel olarak katıldıkları kamusal alanda yaptıklarına benzer biçimde bir ilişkileneyle, benzer kişisel bilgilerini sosyal medyada da paylaştıklarına işaret etmiştir. Bu bağlamda, araştırmacılar, insanların fiziksel olarak katıldıkları diğer kamusal alanlardaki etkileşim pratiklerini ağdaşmış kamulara da taşıyor olabileceklerini belirtmişlerdir (Humphreys vd., 2014: 843).

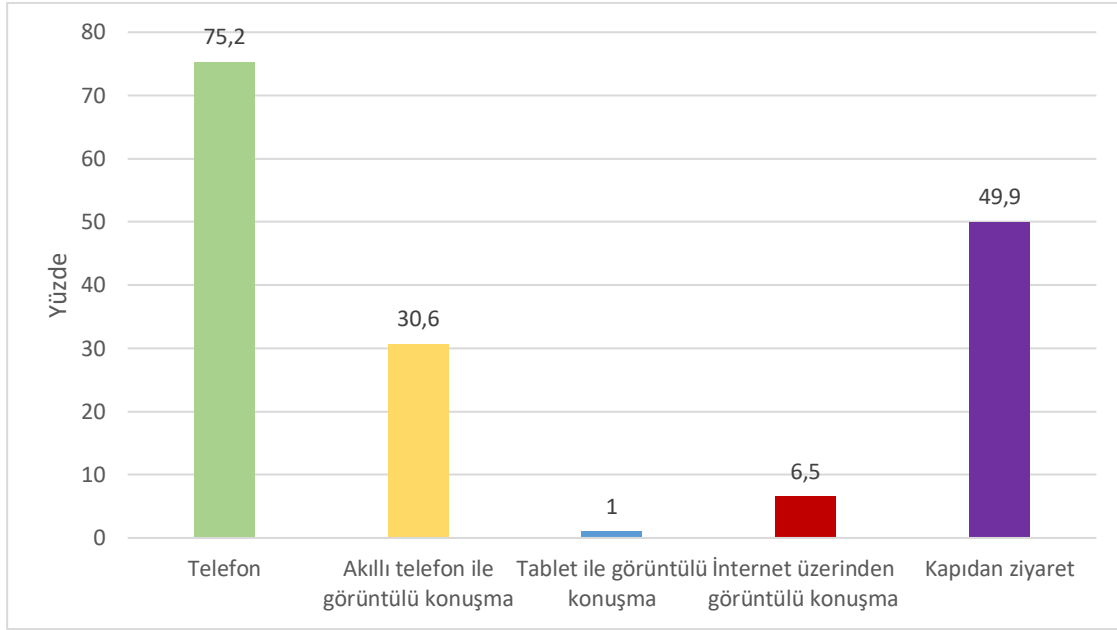
Şekil 119. Salgın sırasında en çok izlenen tv kanalı

Katılımcıların salgın sırasında takip etmeyi tercih ettikleri TV kanallarına bakıldığında, %25,6'lık yüzdeyle Fox TV'nin en çok izlenen TV kanalı olduğu görülmektedir. Fox TV'yi sırasıyla %10,5 ile ATV takip etmektedir. Bu iki kanalı, %7,4'lük yüzdeyle üçüncü sırada TV8 ve A Haber takip etmektedir. Daha çok yarışma ve eğlence içeriklerine yönelik yayın yaptığı bilinen TV8 ve haber yayını odaklı A Haber'in yüzdelerinden gözlemlenen yükseklik, salgın sırasında tercih edilen içerikler ile ilgili olarak fikir verici niteliktedir. Literatürdeki çeşitli araştırmalarda yaşlıların medya araçlarıyla ilişkilene pratiklerinde, enformasyona erişim için diğer içeriklere göre daha fazla vakit ayırdıkları belirtilmektedir (Rubin ve Rubin, 1982, Van der Goot vd., 2006, Van Der Goot, 2009, Van Der Goot vd., 2015, Olsson vd., 2019). Rubin ve Rubin ise 1982 yılında gerçekleştirdikleri çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak; gelir düzeyi düşük izleyiciler için televizyonun eğlence etkinliklerinin yerini tutuyor olabileceğini öne sürmüşlerdir. Toplumsal pozisyon değişkeni bağlamında, araştırmanın katılımcılarının oldukça düşük bir yüzdesinin üst sınıflar ve kültürel soylular sınıfında yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların tercih ettikleri tv kanallarına ilişkin bulguların alanyazındaki çalışmaların sonuçlarının işaret ettiği, her iki sav ile de örtüşür nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

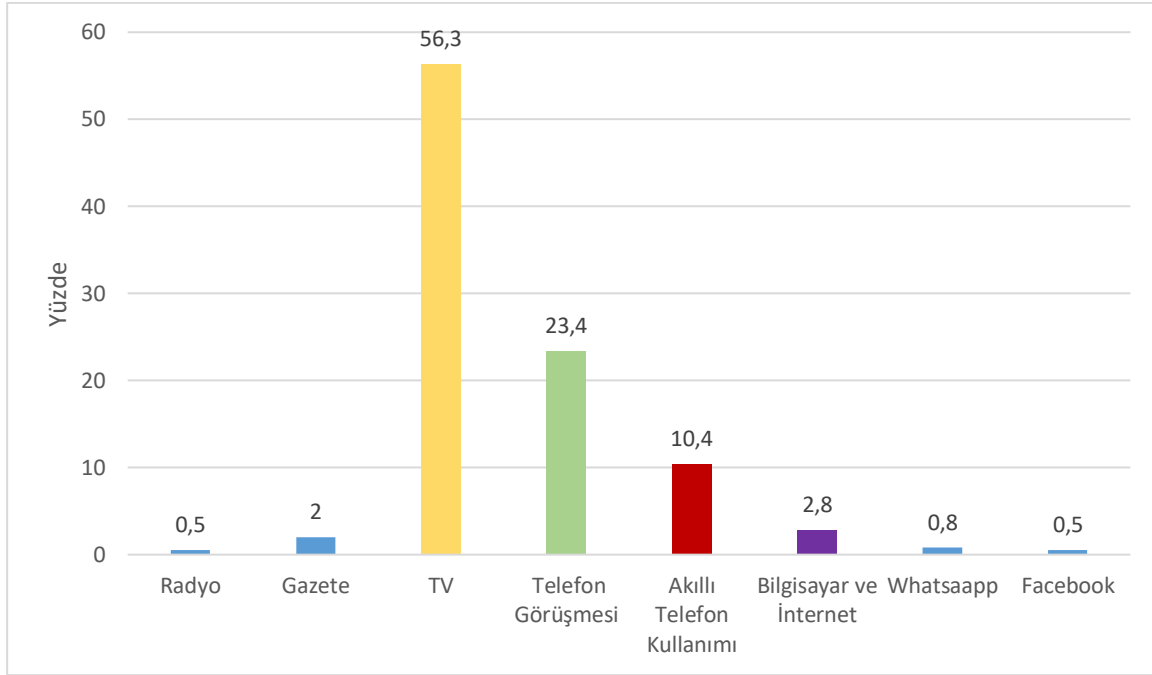
Şekil 120. Salgın sırasında en çok okunan gazete

Salgın sırasında tercih edilen gazetelere ilişkin bulgulara bakıldığında oldukça dikkat çeken bir sonuç katılımcıların %64.7'sinin gazete okumadığını belirtmiş olmalarıdır. Bu durumun pandemi sürecinde 65 yaş üzeri yaşlıların basılı gazetelere erişimlerinin kısıtlı olmasıyla ilişkili olabilir. Pandemi sürecinde İçişleri Bakanlığı tarafından İl İdaresi Kanunu'nun 11. Maddesi ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunun 27. Maddesi kapsamında 21 Mart 2020 saat 00:00'dan itibaren 65 yaş ve üstü kronik rahatsızlığı olanların ikametlerinden dışarı çıkmaları, park, bahçe gibi açık alanlarda bulunmalarına kısıtlama getirilmiştir. Daha sonrasında ise yalnızca Pazar günleri belirli saatler arasında dışarı çıkmalarına izin verilen 65 yaş üzeri bireylerin birçoğunun bu süreçte basılı gazete erişimlerinin de kısıtlanmış olması olasıdır. Bulgulara göre salgın döneminde katılımcılar tarafından en çok okunan gazete %7.1'lik bir oranla *Hürriyet* gazetesidir. *Hürriyet* gazetesini sırasıyla %4.4 ile *Sözcü* ve *Akşam*, ardından %4.1 oranıyla *Cumhuriyet* gazetesini takip etmektedir.

Şekil 121. Salgın sırasında toplumsal çevre ile bağlantıda kalınan iletişim kanalları

Salgın sırasında toplumsal çevreniz ile hangi iletişim kanallarını kullanarak bağlantıda kaldınız? sorusuna, katılımcıların %75.2'si telefon yolu yanıtını vermiştir. İletişim aracı dolayimli bağlantıda kalma durumunun yanı sıra %49.9'u da kapı ziyareti aracılığıyla yakınlarıyla bağlantıda kaldığını belirtmiştir. Akıllı telefon ile görüntülü konuşma gerçekleştiren katılımcıların oranı ise %30.6'dır. Bu oran yaşlılarda, çevreleri ile bağlantıda kalmayı sağlamada akıllı telefon kullanımının dikkate değer bir işlevi olduğuna işaret etmektedir. Tablet ile görüntülü konuşma gerçekleştirenlerin yüzdesi ise %1.0 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar Schlomann vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen yaşlılarda BİT kullanımına ilişkin araştırma sonuçları ile de örtüşür görünmektedir. Araştırmanın bulgularını katılımcıların BİT kullanmayan, web-bağlantısız BİT kullanan (cep telefonu, internet bağlantısız bilgisayar vb.) ve web-bağlantılı BİT kullanan olma durumlarına göre değerlendiren Schollmann vd. (2020), 80 yaş ve üzeri 1698 katılımcının %38.5'inin İİT kullanmadığını, %35.6'sının web-bağlantısız BİT kullandığını, %25.9'unun ise web-bağlantılı BİT kullandıklarını belirtmişlerdir. Salgın sürecinde yüzyüze görüşmenin riskleri nedeniyle, telefon yoluyla iletişimin artış göstermiş olabileceğini söylemek mümkündür. Gerek telefon gerek akıllı telefon gerekse diğer yeni iletişim teknoloji ve ortamları dolayımıyla olsun katılımcıların sosyal çevreleriyle bağlantıda kalma durumu, katılımcıların pandemi sürecinde kişilerarası iletişime gereksinim duyduklarını göstermiştir.

Şekil 122. Salgın sırasında yalıtılma hissinin üstesinden gelmede faydalı olan iletişim araçları

Katılımcılara, salgın sırasında yalıtılmışlık hissinin üstesinden gelmelerinde hangi iletişim aracını daha faydalı buldukları sorulduğunda, %56,3'ünün televizyon yanıtını verdiği bulgulanmıştır. %23,4'ü telefon görüşmesinin yalıtılmışlık hissinin üstesinden gelmesinde yardımcı olduğunu belirtirken, %10,4'ü de akıllı telefonu faydalı bulunduğunu söylemiştir. Telefon ve akıllı telefon, katılımcılara dolayımlanmış kişilerarası iletişim olanağı sağlamaktadır. Sonuçlara göre, belirli bir kısım katılımcı için gazete, dergi, radyo geleneksel medya faydalı olurken, %2,8'lik bir yüzdeyle bilgisayar ve internet kullanımının da yalıtılmışlık hissini hafifletmekte yardımcı bir işlevi olduğu görülmektedir. Bu iletişim araçlarının yaşlılar için dış dünya ile bağlarını devam ettirme olanağı sağlamanın yanı sıra, salgın koşullarında daha da kısıtlanan yüz yüze iletişimi de ikame ettiği söylenebilir. Örneğin, literatürde parasosyal etkileşim kavramsallaştırmasına bakıldığında, medya üzerinden kurulan parasosyal etkileşimin yalıtılmışlık ve yalnızlık hissi üzerinde hafifletici bir etkisi olduğu yönünde bulgular olduğunu görmek mümkündür. Dönemin çalışmalarından yola çıkan Rubin ve Rubin (1985) parasosyal etkileşimin, bazı insanlar için kişilerarası ilişkilere yönelik olarak işlevsel bir alternatif olabileceğini belirtmişlerdir (Gregg, 1971, Miller 1983, Rubin, Perse ve Powell, 1985). 1982 yılında gerçekleştirdikleri bir araştırmada Rubin ve Rubin, televizyonun haber ve eğlence için bir araç olmasının yanı sıra, şu işlevleri de olduğunu tespit etmiştir: izole edilmişlik hissini azaltma, refakat etme, iletişimi ikame etme, para-sosyal etkileşim, zaman geçirme, günü bölümlendirme ve çevre ile bağlantıyı sağlama. Bu bağlamda Rubin ve Rubin (1982) medya kullanımının, yaşlılar için azalmış kişisel ilişkilerin ve kaybedilmiş kişilerarası etkileşimlerin bir telafisi olduğunu savunmaktadır (Rubin ve Rubin, 1982:288).

Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımına baktığımızda ise, söz konusu teknolojilerin kullanımının yaşlılıkta iyi oluş düzeyi ile ilintili olabileceğine dair literatür bulguları olduğunu görmek mümkündür. Cotton, Ford, Ford ve Hale (2014) tarafından, BİT kullanımının öznel iyi oluş eksikliği veya depresyon üzerindeki etkisi incelenmiş, öznel iyi oluşa BİT kullanımının olumlu yönde katkı yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. *ABD Sağlık ve Emeklilik Çalışması'ndan (U.S. Health and Retirement Study)* elde edilen verilere dayanarak, Heo, Chun, Lee, Hee Lee ve Kim (2015), internet kullanımı için Likert tipi tek maddeli bir ölçüm kullanarak, internet kullanımının yaşam doyumu, sosyal destek veya farklı boyutları ile ödomanik iyi oluş gibi çeşitli göstergelerle pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. *İngiliz Boylamsal Yaşlılık Çalışması'nın (English Longitudinal Study)* verilerinden yola çıkan Quintana, Cervantes, Sáez ve Isasi (2018) ise, yaşlılarda internet ve e-posta kullanımının, iyi oluşun ödomanik bileşeni ile ilişkili olduğu görmüşlerdir (aktaran Hofer vd., 2019:4428). Küçük ve Koçak (2019) tarafından yaşlıların internet ve sosyal medya kullanımları üzerine yapılan bir çalışmada ise, yaşlı katılımcıların yarısından fazlasının yalnızlıklarını gidermek için internet kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. BİT'leri web-bağlantılı ve web-bağlantısız olarak iki kategoride ele alan ve bu teknolojilerin yaşlılıkta kullanımının iyi oluş ile ilişkisini araştıran Schlomann vd. (2020), web bağlantılı BİT kullanan katılımcılarda, daha düşük düzeyde yalnızlık, daha düşük düzeyde anomi ve daha yüksek düzeyde otonomi görüldüğünü belirtmişlerdir.

Katılımcıların salgın sürecinde, evde yalıtılma hissiyle başa çıkabilmek için kullandıkları iletişim araçlarıyla ilgili olarak, söz konusu aracı tercih etme nedenleri sorusuna ise, katılımcıların %20.6'sı vakit geçirmek, sıkılmamak yanıtını vermiştir. Bu yanıtı her ikisi de %15,5 ortalama ile sevdikleri/yakınları ile iletişim kurma ve enformasyon sağlama takip etmektedir. Bu bağlamda katılımcılar için, yalıtılma sürecinde enformasyon edinmenin temel gereksinimlerden biri olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma Türkiye genelinde makro veri seti üzerinde yaşlıların salgın öncesinde ve sonrasında enformasyon arayışını, değerlendirmesini, medya repertuvarlarını ve dijital sermaye düzeylerini (dijital sahiplik ve dijital yetkinlik boyutlarında), yaş grubu, toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf kesişiminde ele alan ilk özgün araştırmadır. Bu araştırmanın bulguları, Türkiye’de yaşlanma ve medya repertuarı hacmi ile dijital okuryazarlık arasındaki negatif ilişkinin, biyolojik olmadığını, temelde toplumsal sınıf meselesi olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye’de yaşlanma döneminde görülen eşitsizlikler, ki bu araştırmanın da saha bulguların gösterdiği üzere medya repertuarı hacminin darlığı, dijital sermaye düzeyindeki düşüklük, enformasyonun araçlarına ve kaynaklarına ilişkin şüphe duyma konusundaki yoksunluk kişinin yaşam döngüsü boyunca elde ettiği birikimin bir sonucudur. Kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye ile bunların yaşam boyunca kümülatif birikimi, enformasyon arama gereksinimi ve elde edilen enformasyon karşısındaki bilişsel tutumu, medya repertuarının hacmi ile dijital sermaye düzeyini belirlemektedir.

Araştırmanın bulgularını, bulgular bölümündeki alt başlıklarımıza koşturarak burada özetlersek, şu genel değerlendirmeyi yapabiliriz.

- **Sosyo-Demografik Görünüm**

- ✓ Türkiye’de yaşlanma kadınsallaşmaktadır.
- ✓ Erkekler kadınlara görevli kalarak yaşlanırken, kadınlar dul kalarak yaşlanmaktadır. Bu durum kadınların yalnızlaşmalarına ve yoksullaşmalarını beraberinde getirmektedir.
- ✓ Türkiye’de yaşlıların genel olarak eğitim düzeyi düşüktür. Eğitim eşitsizliği toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, yaşlı kadınlar daha dezavantajlıdır. Yaşlı kadınların yarısına yakını (%48.8’i) ilkokul altında eğitim düzeyine sahiptir. Erkeklerde ise ilkokul altında eğitime sahip olanların oranı %27’dir. Eğitim düzeyinin yükselmesine bakıldığında, kadınların erkeklerden daha az sayıda yüksek eğitime sahip olduğunu görmekteyiz. Kadınlarda üniversite mezunu olan %4.2 iken, erkeklerde bu oran %9.5 dir.
- ✓ Çalışma durumuna bakıldığında, kadınların erkeklere göre daha az gelir getiren işe sahip oldukları ya da çalışmadıkları görülmüştür.

- ✓ Yaşlı kadınların beşte biri her hangi bir sosyal güvenlik hizmeti kapsamında yer almamaktadır.
- ✓ Bu çalışmada yaşlı kadınlar ve erkekler arasında gelir farkı bulunmamıştır, bunun nedeni de gelir düzeyinin hane geliri olarak ölçülmesidir.
- ✓ Ancak genç yaşlılar (65-74 yaş arası) ile yaşlının yaşlısı (75 +) arasında gelir düzeyi farkı belirgindir. En yaşlı kesimler en yoksul kesimi oluşturmaktadır.
- ✓ Toplumsal cinsiyete göre toplumsal pozisyonlar farklılık göstermekte, gelir ve eğitim kesişimiyle, toplumsal sınıflara bakıldığında, kadınların daha imtiyazsız sınıf içinde yer aldığı, erkeklerin ise daha fazla orta ve üst sınıflar ile kültürel soylular arasında yer aldığı görülmüştür.
- ✓ Toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet kesişimi, yaşlıların homojen bir nüfus olmadığını göstermiştir.

- **Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sahipliği ve Kullanımı**

- ✓ Yaşlıların %94.8 i televizyon sahibidir. Türkiye’de televizyon her hanede gündelik yaşama eşilik eden olmazsa olmaz iletişim aracıdır.
- ✓ Yaşlıların %51.4’ü akıllı telefon sahibidir.
- ✓ Yaşlıların %51.4’ü hanelerinde masaüstü bilgisayara sahiptir.
- ✓ Yaşlıların %56’sı internete erişememektedir.
- ✓ Yaşlıların %65’i son üç ayda internete girmemiştir.
- ✓ Yaşlılar hane içinde internete erişmek için akıllı telefon kullanmaktadır.

- **Çevrimiçi Grupların (Whatsapp ve Facebook) Kullanımı**

- ✓ Yaşlı kadınların %25.5’i, yaşlı erkeklerin %29.9’u Whatsapp uygulamasına sahiptir.
- ✓ Yaşlı kadınların %14.5’i, yaşlı erkeklerin %20.3’ü Facebook’da çevrimiçi grupların üyesidir.
- ✓ Yaşlılar en yakın toplumsal çevreyle (aile ve akrabalar) iletişim içinde olmayı yeğlemektedir.

- **Dijital Eşitsizlik**

- ✓ Yaşlıların %39’unun her hangi bir dijital sahipliği yoktur. Yüksek düzeyde dijital sahipliği olanlar %3 oranındadır.
- ✓ Yaşlıların %37’sinin dijital yetkinliği yoktur. Yüksek düzeyde dijital yetkinlik sahibi olanlar %2 oranındadır.
- ✓ Yaşlıların yarıya yakını (%40) düşük düzeyde dijital sermaye sahibidir. Dörtte biri (%25) orta düzeyde, %2’si ise en hacimli dijital sermaye sahibidir.

- ✓ Dijital sermaye düzeyleri yaş gruplarına göre analiz edildiğinde genç yaşlıların sermaye düzeylerinin nispeten daha hacimli olduğu dikkat çekmektedir. 75+ yaş grubundakilerin yarıya yakını (%44'ü) dijital sermaye sahibi değildir; %36'sının ise dijital sermayeleri düşük düzeydedir.
- ✓ İmtiyazsız sınıfların dijital sermayeleri oldukça düşüktür. Neredeyse tamamına yakını düşük düzeyde dijital sermaye sahibidirler. İmtiyazsız sınıflar içindeki yaşlıların %69'unun dijital sermayesi bulunmamakta; %30'unun ise düşük düzeydedir.
- ✓ Kültürel soylular dijital sermayenin hacminin en yüksek olduğu kesimdir. Tamamının dijital sermayeleri orta düzeyin üzerindedir.

- **Enformasyon Gereksinimi, Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı ve Güven**

- ✓ Pandemi döneminde gündelik yaşamda fiziki hareketliliğin ve toplumsallaşma olanaklarının kısıtlandığını görüyoruz. Özellikle Türkiye'de 65 yaş ve üstü yurttaşlara yaşlarından dolayı özel alanda toplumsal olarak yalıtılma politikası uygulanmıştır. Bu yalıtılma, kişilerarası iletişim kanalı olan telefonun gerek enformasyon arama ve elde etmede, gerekse gündelik yaşama eşlik ederek yalnızlığı gideren işlevini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle düşük gelir seviyesinde ve dijital becerilere sahip olmayan yaşlılar için, televizyon, hanedeki sabit telefon ve akıllı telefon ile birlikte enformasyon gereksinimini temin ve gündelik yaşama eşlik etmek için asli medya repertuarını oluşturmaktadır.

- **Covid-19 Salgını Hakkında Bilgi Düzeyi**

- ✓ Yaşlıların %83.8'inin salgın ile ilgili enformasyona gereksinim duyduğu ortaya çıkmıştır. Yaşlılar tıpkı diğer yaş gruplarında olduğu gibi, Covid-19 salgını hakkında nitelikli enformasyona ihtiyaç duymaktadırlar.
- ✓ Yaşlıların salgına ilişkin enformasyon düzeylerine bakıldığında medyanın, politik aktörlerin ve uzmanların en sık vurguladıkları konularda bilgi düzeyinin %95'in üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların genel doğru bilgi düzeyi ortalaması ise **7,21**'dir. Ancak, bilgi düzeyi soruları içerisinde yaşlıların enformasyon düzeylerinin en düşük olduğu (yanlış) sorunun virüsün Çin'de laboratuvar ortamında üretildiğine ilişkin bir komplo teorisiyle ilgili olması **bilgi düzensizliği** bağlamında dikkat çeken bir bulgudur. Yaşlıların yarısından fazlası bu komplo teorisinin doğru olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Salgına ilişkin bilgi düzeyinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadın ve erkek yaşlılar arasında büyük farkın olmadığı görülmektedir. Virüsün Çin'de üretildiğine ilişkin komplo teorisini kadınların %54'ü erkeklerin ise %50'si doğru bilgi (enformasyon) olarak kabul etmektedir.

- ✓ Katılımcıların doğru bilgi düzeyleri yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde ise herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir. 65-74 yaş ve 75 yaş üzeri gruplar olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde, her iki gruptaki katılımcıların bilgi düzeyi ortalamalarının **7.2** olduğu görülmektedir.
- ✓ Katılımcıların doğru bilgi düzeyleri, dijital sermayeleri ekseninde incelendiğinde ise; dijital sermaye hacmi genişledikçe doğru bilgi düzeyinin de arttığı görülmektedir.
- ✓ Toplumsal sınıfa göre doğru bilgi düzeylerine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir. En düşük düzeyde doğru bilgiye sahip olanlar imtiyazsız sınıflar ve halk sınıflarıdır. Sınıf doğru bilgi düzeyini etkileyen önemli bir değişkendir. Orta ve üst sınıflar ile kültürel soyluların Covid-19 salgınına ilişkin doğru bilgi düzeyleri daha yüksektir.

Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı ve Medya Repertuarı

- ✓ Araştırmamızda yaşlıların farklı iletişim araçlarını enformasyon aramak için kullandıkları, farklı medya repertuarına eşanlı sahip oldukları görülmüştür. Ancak bu medya repertuarında enformasyon büyük oranda geleneksel medya olan televizyondan (%90,4), ardından telefon ile kurulan iletişimden (%31,9), akıllı telefon ile elde edilen enformasyon verici içerikten (sosyal medya platformu, uygulamalar, haber siteleri vb.) elde edilmektedir.
- ✓ Yaşlıların enformasyon aramak için en az kullandığı araç radyo olmuştur (%6,7).
- ✓ Gazete okumak için ayrılan süre salgın öncesi %27,7 iken salgın sırasında bu sürenin %25,4'e düştüğü görülmektedir.
- ✓ Salgın süresince salgın öncesine kıyasla çevrimiçi video sitelerinde geçirilen süre %13,4'den %14,9'a; çevrimiçi haber sitelerinde geçirilen süre %17,4'den %19,7'ye; e-görüşme programlarında geçirilen süre %4,1'den %5,6'ya, e-devlet uygulamalarında geçirilen süre ise %17,6'dan %19,2'ye yükselmiştir.
- ✓ Yaşlıların medya repertuarı genel olarak düşük düzeydedir. Geleneksel medya repertuarı 4 puan üzerinde ortalama **1,6** puan; yeni medya repertuarı ise 5 puan üzerinden ortalama **0,8** puandır. Medya repertuarlarının bu düşük düzeyi salgın öncesinde ve sırasında değişiklik göstermemiştir.
- ✓ Katılımcıların salgın sırasındaki yeni medya repertuarı düzeyleri ise, dijital sermaye arttıkça yükselmektedir. Dijital sermaye sahibi olmayan katılımcıların salgın sırasında en düşük yeni medya repertuarına sahip grup oldukları görülmüştür.
- ✓ Salgın öncesinde enformasyona arama eğilimleri cinsiyet ekseninde ele alındığında, geleneksel medya için, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha düşük ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Yeni medya bağlamında ise herhangi istatistiksel fark gözlenmemektedir.

- ✓ Salgın sırasında 75 yaş ve üzeri katılımcılar 65-74 yaş arası katılımcılara göre, enformasyon aramak için geleneksel medyayı daha fazla tercih etmişlerdir.
- ✓ Düşük dijital sermaye sahibi olanların hem geleneksel hem de yeni medyada enformasyon arama eğilimleri daha sınırlı düzeydedir. Dijital sermaye sahipliği enformasyon arama eğilimini belirleyen önemli bir faktördür.

İletişim Araçlarına Güven Düzeyleri

- ✓ Yaşlıların hem geleneksel hem yeni medyaya karşı güven düzeyleri oldukça düşüktür. Geleneksel medyaya güven ortalama 4 puan ve yeni medyaya güven ise ortalama 2,5 puan düzeyindedir.
- ✓ Toplumsal cinsiyet değişkeni geleneksel ve yeni medyaya güven düzeyini etkileyen ve belirleyen bir faktör değildir.
- ✓ Yaş, iletişim araçlarına güven düzeyini belirleyen asli bir faktördür. Ancak yaşlılar arasında yeni medyaya karşı duyulan güven düzeyleri farklılık göstermemektedir. Geleneksel medyaya karşı duyulan güven ise iki yaş grubunda istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Genç yaşlıların salgın öncesinde geleneksel medyaya güven düzeyleri 3,9 puandır. 75+ yaş grubunda ise salgın öncesinde geleneksel medyaya duyulan güven daha yüksektir. Benzer eğilim salgın sırasında geleneksel medyaya karşı da sergilenmektedir. 75+ yaş grubu hem salgın öncesinde hem de salgın sırasında daha genç yaşlılara nazaran geleneksel medyaya karşı daha yüksek düzeyde güven beslerler.
- ✓ Yaşlılardan dijital sermayesi daha hacimli olanlar, iletişim araçlarına daha fazla güven beslemektedir.
- ✓ Yaşlılar enformasyon kaynağı olarak, en sık kişilerarası iletişim kaynaklarını tercih etmektedir. Daha sonra bilim insanları ve devlete ait kaynaklar tercih etmektedir. En az kullanılan kaynak ise ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerine ait kaynaklardır.
- ✓ Salgın öncesinde hem salgın sırasında 75+ yaş grubundaki yaşlılar kişilerarası iletişim kaynaklarına daha fazla güven duymaktadırlar. Ayrıca bu yaş grubundakilerin salgın sırasında devlete ait kaynaklara ilişkin duydukları güven düzeyi genç yaşlılara nazaran daha yüksektir.
- ✓ Toplumsal sınıf değişkeni açısından bakıldığında, kültürel soylular bilim insanlarına ait kaynaklara diğer sınıflardan daha yüksek düzeyde güven duyarlar. Bu kesimin uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütlerine duyduğu güven de diğer kesimlerden daha yüksektir. Ancak devlete ait enformasyon kaynakları söz konusu olduğunda kültürel soylular en düşük güven düzeyine sahiptir.

• Teyit ve Enformasyon Edinme Tercihleri

Elde Edilen Enformasyonun Paylaşımı ve Teyit

- ✓ Elde edilen enformasyonun yakın çevreyle paylaşılma sıklığı incelendiğinde salgından önceki ortalamanın 5,5 puan düzeyinde olduğu görülebilir. Bu ortalama sıklık skalasında orta düzeye karşılık gelmektedir. Salgından sırasında ise edinilen enformasyonun paylaşılma sıklığı artmıştır. Salgın sırasında enformasyon paylaşma sıklığı ortalama 7,1 puandır.
- ✓ Salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun paylaşma sıklığı toplumsal sınıf temelinde farklılaşmamaktadır. Her sınıf içinde salgın sırasında iletişim araçlarından elde edilen enformasyonu paylaşma sıklığı salgın öncesine göre artış göstermiştir.
- ✓ Yaşlıların büyük bir kısmının salgın sırasında iletişim araçlarından elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların %75.5'i medya dolayımı edindikleri enformasyondan şüphe duymadığını belirtirken sadece %24.5'i medyadan edindiği enformasyondan şüphe etmektedir.
- ✓ Toplumsal sınıf iletişim araçlarından elde edilen enformasyonun doğruluğundan şüphe duymayı etkilemektedir. İmtiyazsız sınıfların %10'u iletişim araçlarından elde edilen enformasyondan şüphe duymaktadır. Halk sınıflarında bu oran %17'ye, orta sınıflarda %27'ye yükselmektedir. Üst sınıfların %42'si medyadan edindikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymaktadır. Buna karşın, kültürel soyluların üçte ikisi medyadan edindikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duymaktadırlar.
- ✓ Yaşlıların çevrimiçi gruplarda salgın hakkında elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma durumuna bakıldığında, edinilen enformasyondan şüphe duyanların oranı sadece %12.8 iken, şüphe duymayanların oranı %87'dir.
- ✓ Yaşlıların %75.5'i medyadan edindiği enformasyondan şüphe duymazken çevrimiçi gruplardan edinilen enformasyondan şüphe duymayanların oranı %87'ye yükselmektedir.
- ✓ Yaşlıların yarısından fazlası (%59'u) çeşitli iletişim ortamlarında yanlış ve yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadığını düşünmektedir.
- ✓ Yanlış ve yanıltıcı içerikle karşılaştığını belirten yaşlılar bu içerikle en çok (%47'si) televizyon ana haber bültenlerinde, ikinci olarak da (%25'i) ile televizyon tartışma programlarında karşılaştıklarını düşünmektedir. İnternet haber sitelerinde yanlış ve yanıltıcı enformasyonla karşılaştıklarını düşünenlerin oranı %13 iken bu oran WhatsApp gruplarında %8, Facebook sayfalarında ise %5'e kadar düşmektedir.
- ✓ İmtiyazsız sınıflar ile alt sınıflar ve orta sınıfların yarısından fazlası (sırasıyla %77'si, %68'si ve %53'ü) bilgi düzensizliğiyle karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Oysa kültürel

soyluların %93'ü medyada koronavirüs ve salgın hakkında yanlış veya yanıltıcı enformasyonla karşılaştığını düşünmektedir.

- ✓ Yaşlıların %60'ı yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile karşılaştıklarında bir şey yapmadığını belirtirken, %37'si de söz konusu enformasyon kaynağını takip etmeyi bıraktığını belirtmiştir.
- ✓ Bilgi düzensizliğine karşı atılan adımlar toplumsal sınıf bağlamında farklılıklar göstermektedir. İmtiyazsız sınıfların neredeyse tamamı (%91'i) bu konuda herhangi bir adım atmadığını belirtmektedir.

Enformasyonun Niteliğine Karşı Tutumlar

- ✓ Yaşlılar, genel olarak haber içeriklerinin salgının boyutunu anlamaya yardımcı olduğunu ve haber içeriklerini güvenilir bulduklarını belirtmektedirler. Ancak kültürel soylular, hem haber içeriklerini yetersiz bulmakta hem de haber içeriklerinin güvenilir olmadığını düşünmektedir.
- ✓ Hem yaşlı kadınlar hem yaşlı erkekler resmi kaynakların açıklamalarının anlaşılır olduğunu düşünmekte; bu açıklamaları güvenilir bulduklarını belirtmektedirler.
- ✓ Ancak kültürel soylular, hem resmi kaynakların açıklamalarını yetersiz bulmakta hem de bu açıklamaların güvenilir olmadığını düşünmektedir.

• Bağlantıda Kalma Hali

- ✓ Yaşlıların salgın sırasında takip etmeyi tercih ettikleri TV kanallarına bakıldığında, %25,6'lık yüzdeyle Fox TV'nin en çok izlenen TV kanalı olduğu görülmektedir.
- ✓ Salgın sırasında tercih edilen gazetelere ilişkin bulgulara bakıldığında oldukça dikkat çeken bir sonuç yaşlıların %64.7'sinin gazete okumadığını belirtmiş olmalarıdır. Bu durumun pandemi sürecinde 65 yaş üzeri yaşlıların basılı gazetelere erişimlerinin kısıtlı olmasıyla ilişkili olabilir. Salgın döneminde yaşlılar tarafından en çok okunan gazete %7.1'lik bir oranla *Hürriyet* gazetesidir.
- ✓ Salgın sırasında yaşlılar toplumsal çevreleriyle %75.2'si telefon yoluyla bağlantıda kalmıştır. İletişim aracı dolayimli bağlantıda kalma durumunun yanı sıra %49.9'u da kapı ziyaretiyle çevreleriyle bağlantıda kalmıştır. Akıllı telefon ile görüntülü konuşma gerçekleştiren katılımcıların oranı ise %30.6'dır.
- ✓ Toplumsal yalıtılmışlık hissinin üstesinden gelmede, %56.3'ünün televizyon yanıtını verdiği bulgulanmıştır. %23.4'ü telefon görüşmesinin yalıtılmışlık hissinin üstesinden gelmesinde yardımcı olduğunu belirtirken, %10.4'ü de akıllı telefonu faydalı bulduğunu söylemiştir. Telefon ve akıllı telefon, katılımcılara dolayımlanmış kişilerarası iletişim olanağı sağlamaktadır.

Özetle, Türkiye’deki yaşlılar için geleneksel medyanın, özellikle televizyonun enformasyon arama gereksiniminde hala birincil araç konumunda olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçları dijital sermaye sahipliği bağlamında ele alınırsa, yaşlılarda dijital teknolojilerle ilişkilendirme düzeyinin oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ilişkilendirme düzeyi toplumsal sınıf değişkeni ile ilişkilidir. Üstelik, yaşlıların iletişim araçları ve kaynaklarından elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe etme oranı da oldukça düşüktür. Eş anlı olarak farklı medya repertuvarına başvuran yaşlıların, elde ettikleri enformasyonun doğruluğundan şüphe duyma oranının azlığı üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur. Kriz anlarında enformasyon miktarı kadar yanlış, yanıltıcı ve çarpıtılmış enformasyonun da artışı göz önünde bulundurulduğunda, edinilen enformasyonun güvenilirliğini sorgulamadaki bu düşük oran infodeminin yaygınlaşmasına, dolayısıyla salgınla mücadelenin zorlaşmasına neden olmaktadır. Bu olgu, medya okuryazarlığının toplumun her kesimi ve nüfusu için gerekli temel bir bilişsel beceri olduğunu göstermektedir.

Salgın sırasında, üst sınıf ve kültürel soyluların medya ve yeni medya repertuvarının hacimli olması, katılımcıların görüntülü konuşa ve e-devlet platformu kullanım oranının artması yaşlılar arasında dijital sermaye sahipliği farkına işaret eder. COVID-19 salgını sırasında bazı yaşlıların çevrimiçi olmaları, arkadaşları ve aileleri ile irtibatta kalmaları ve gelecekte de çevrimiçi olma durumlarını sürdürebilmeleri sağlar (Robinson vd., 2020: 12). Robinson vd.nin Covid-19 pandemisi sırasında dijital eşitsizlikleri ele aldıkları “Digital inequalities in time of pandemic: COVID-19 exposure risk profiles and new forms of vulnerability” (2020) makalesinde, dijital beceri [yetkinlik] düzeyi düşük yaşlıların dijital eşitsizliklerin üstesinden gelebilmeleri ve BİT kullanmanın sosyal bağlantı ve iletişim avantajlarından yararlanmalarını sağlamak için cihaz türlerine, kullanıcı deneyim düzeyine ve bilişsel beceriye göre uyarlanmış eğitim programlarının gerekliliği vurgulanmıştır. (Berkowsky, vd., 2013; Cotten, vd., 2016; Winstead, vd., 2013; aktaran Robinson vd.,2020:12).

Doğru ve nitelikli enformasyona erişim, BM Evrensel İnsan Hakları kapsamında temel bir insan hakkıdır. Bu hak diğer başka hakların da korunmasını, demokrasinin güçlenmesini de garanti altına alır. Doğru ve nitelikli enformasyon ulaşma hakkı aynı zamanda ifade özgürlüğünün de evrensel insan hakkı olarak karşılanması gerekir. Yanlış enformasyonun ve bilgi düzensizliği sorunu ile mücadele ayrıca toplumsal, siyasal ve kültürel zeminle birlikte ele alınmalı, hangi medya metinlerinin ve medya repertuvarının gündelik yaşamın parçası olduğu, popüler beğeniler bağlamıyla ilişkilendirilmelidir.

Covid-19 pandemisi özellikle kriz anlarında enformasyonun insanlar için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösteren bir süreç olmuştur. Doğru zamanda, doğru enformasyona erişmek salgın süresince hayat kurtaran bir öneme sahiptir. Sadece bireyler için değil, devletler ve ilgili kurum ve kuruluşlar için de enformasyon, etkin müdahale etme, karar verme ve çözüme ilişkin politikalar üretebilmede son derece önemlidir. Enformasyona erişim pozitif nitelikte bir haktır. Bu nedenle, enformasyona erişim hakkının sağlanması ve bu hakkın kullanılmasında özellikle devletlere aktif tavır almayı gerektiren önemli sorumluluklar düşer. Doğru enformasyona kolay ve hızlı erişimin sağlanması aynı zamanda insanların dezenformasyondan da korunmasına olanak sağlar. Dezenformasyondan korunma özellikle pandemi gibi insan sağlığını ilgilendiren kriz anlarında en az enformasyona erişim kadar hayati bir öneme sahiptir. Üstelik salgın döneminde enformasyona erişim sadece sağlık enformasyonuna erişimle sınırlı değildir, oldukça geniş bir kapsama sahiptir.

Ancak enformasyona erişim hakkı toplumun farklı kesimleri ve nüfus grupları için eşit düzeyde gerçekleşmemektedir. Covid-19 pandemisi öncesi dönemde enformasyona erişimde görülen farklı nedenlere temeli eşitsizlikler, pandemi sürecinde derinleşerek devam etmiştir. Azınlıklar, kadınlar, LGBTTQ bireyler, yaşlılar, engelliler, bazı meslek sahipleri ve okuryazar olmayanlar bu eşitsizlikte dezavantajlı tarafta yer almaktadır (UNESCO, 2020; Ragnedda, 2020). Enformasyona erişim ve erişilen enformasyonun nasıl değerlendirildiği, bu süreçlerde karşılaşılan sorunlar saha araştırmamızın da ortaya koyduğu üzere üzerinde tartışılması gereken önemli sorunlardır.

Araştırmamızın toplumsal, siyasi ve ekonomik politika yapıcılarına önerileri şu şekilde sıralanabilir:

Yaşlıların ister salgın gibi tüm halk sağlığını etkileyen sağlık krizi sırasında olsun ya da daha mikro olaylarda olsun, doğru ve nitelikli enformasyona ulaşma gereksinimi vardır. Bu gereksinimin karşılanması, yalnızca ortamlara erişim olanağı veya araç sahipliği ile temin edilemez. Dijital sermayenin önemli bir bileşeni kullanım yetkinliğidir. Ayrıca bireyin medya repertuarının geniş olması, medya ve dijital okuryazarlık becerisine sahip olması gerekmektedir. Ancak toplumumuzda mevcut toplumsal cinsiyet, sınıf eşitsizlikleri ile kültürel olanaklara erişimdeki ayrımlar göz önüne alındığında, yaşlılara yönelik doğru ve nitelikli enformasyon sağlamanın kanalının, yaşamın tüm alanlarında kapsayıcı sosyal politika ile olduğu, kamusal aktörlerin, yerel yönetimlerin ve sivil toplumun birlikte senkron çalışması

gereği ortaya çıkmaktadır. Kapsayıcı toplumsal politikaların mutlaka bulgu temelli yapılması gereklidir.

Bazı somut önerilerimizi sıralarsak;

- Örneğin, geleneksel medya olan televizyonun gerek kamusal sorumluluk temelinde yayın yapan TRT başta olmak üzere, yerel yönetimlerin sahip olduğu yerel televizyon kanalları tarafından yaşlılara yönelik medya ve dijital okuryazarlık eğitim ortamları olarak kullanılması olanaklıdır.
- Yaşlılara yönelik kriz anlarında doğru ve güvenilir enformasyon aktaran kullanıcı dostu sosyal medya uygulamaları kamusal aktörler ve yerel yönetimlerin yatırım desteğiyle geliştirilmelidir.
- Yaşlılara yönelik olarak kamunun ve yerel yönetimlerin akıllı ve sürdürülebilir kent/yaşam ilkeleri temelinde, sosyal medya uygulamaları ile destek hizmetleri planlamaları gereklidir.
- Sosyal medya platformları (sektör) enformasyonun teyit edilmesine yönelik kullanıcı dostu ve etik arayüzey tssarımları geliştirmelidir.
- Teyit.org, Doğruluk Payı gibi sivil toplum örgütlenmelerinin enformasyonun niteliğinin artırılması konusunda varlıkları desteklenmeli, kamu aktörleri ve yerel yönetimler infodemi ve bilgi düzensizliği ile mücadele edebilmek için teyit etme mekanizmaları ile işbirliği yapmalıdır.
- Halk sağlığını ilgilendiren pandemi gibi kriz zamanlarında geleneksel medya ve yeni medya ortamlarında gerçekleştirilen habercilikte, enformasyonun doğru ve nitelikli olması için, infodemi yönetimi uygulanmalıdır. Medya ve yeni medya endüstrisinde bilim ve sağlık haberciliği uzman kaynağınının gelişmesi desteklenmelidir.
- Ayrıca medya endüstrisi çalışanları yaşlanma, yaş ayrımcılığı, yaşam döngüsü yaklaşımı ve yeni okuryazarlıklar konusunda hizmet içi eğitim almalıdır.

Yaşlıların doğru ve nitelikli enformasyona hacimli medya ve yeni medya repertuvarıyla ulaşmaları, yakın zamanlarda başlayan Covid-19'a karşı koruyucu aşının oluması hususunda da önem taşımaktadır. Bu araştırmanın bulgularının, medya repertuvarı, dijital sermaye sahipliği düzeyi ve çeşitli enformasyon kaynaklarına ve araçlarına enformasyona güven ve şüphe duyma durumunun, aşı konusunda yurttaşların enformasyon gereksinimini değerlendirecek kamusal aktörler için referans olması niteliği vardır. Tıpkı Covid-19 pandemisi hakkında infodemi çevrimiçi gruplar içi gruplarda yayılarak, özellikle yaşlı nüfusu etkilemişse

(Vijaykumar, 2020), aşı konusunda da yanlış ve yanıltıcı enformasyon hatta komplo teorileri hızla sosyal medya ortamlarında yayılmaktadır. Bu araştırmanın bulguları, bu bağlamda Türkiye’de yaşlılara doğru ve nitelikli enformasyonun nasıl ulaştırılabileceğini ortaya koymaktadır.

Özetle, toplumsal ayrımlar, yoksulluk, yoksunluk ve kırılganlık yaşlı nüfusta araştırmanın bulguları birlikte değerlendirildiğinde daha yüksektir. Medya repertuvarının hacminin dar olmasında, dijital sermaye düzeyinin düşüklüğünde, enformasyona erişim ve teyit etme becerisi yoksunluğunun kökeninde toplumsal eşitsizlikler yatmaktadır.

Araştırmamız iletişim bilimleri alanı, yeni medya çalışmaları ile yaşlılık sosyolojisinin kesişiminde enformasyon arayışı ve değerlendirilmesi konusunu, **disiplinlerarası bir yaklaşımla** ele almıştır. Bu çalışmanın boylamsal olarak yenilenmesi de önem arz etmektedir. **Böylece Türkiye’de konuya ilişkin karşılaştırmalı analizler veri seti oluşabilecektir.**

6. KAYNAKLAR

“9 kişi daha saf alkolden öldü”. Cnnturk.com. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/9-kisi-daha-saf-alkolden-oldu> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

65+ Yaşlı Hakları Derneği. “65 Yaş Üstü Bireylere Sokağa Çıkma Yasağı Konusunda Basın Açıklaması”. <https://yaslihaklaridernegi.org/65-yas-ustu-bireylere-sokaga-cikma-yasagi-konusunda-basin-aciklamasi/> Son erişim tarihi: 27 Nisan 2020.

Akiyoshi, M., Tsuchiya, M. Sano, T. 2013. “Missing in the midst of abundance: The case of broadband adoption in Japon”. In The Digital Divide. Editörler: Ragnedda, M., Muschert, G. W. Londra: Routledge.

Allington, D., Duffy, B., Wessely, S., Dhavan, N., Rubin, J. 2020. “Health-protective behaviour, social media usage and conspiracy belief during the COVID-19 public health emergency”, Psychological medicine, 1-7. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7298098/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Alyami, H. S., Orabi, M. A., Aldhabbah, F. M., Alturki, H. N., Aburas, W. I., Alfayez, A. I., ...Alsuhaibani, N. A. 2020. “Knowledge about COVID-19 and beliefs about and use of herbal products during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study in Saudi Arabia”, Saudi Pharmaceutical Journal, 28(11), 1326-1332.

Anderson, M., Perrin, A. 2017. “Tech Adoption Climbs Among Older Adults”. <https://www.pewresearch.org/internet/2017/05/17/technology-use-among-seniors> Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.

Armitage, R., Nellums, L. B. 2020. “COVID-19 and the consequences of isolating the elderly.” The Lancet Public Health. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2468-2667%2820%2930061-X> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Arun, Ö., Arun, B. K. 2011. “Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk [Widowhood: The Most Salient Problem for Elderly Women in Turkey]”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 1515-1527.

Arun, Ö., Çakıroğlu Çevik, A. 2013. “Quality of Life in an Ageing Society: A Comparative Analysis of Age Cohorts in Turkey”, Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie, 46(8), 734-739

Arun, Ö. 2013a. “Ageing in Turkey: The Peter Pan syndrome?”. Ageing in the Mediterranean. Editörler: J., Troisi, H. J. Von Kondratowitz. London: Policy Press.

Arun, Ö. 2013b. “International Spotlight: Developing a Gerontological Social Policy Agenda for Turkey”, The Gerontologist, 53(6), 891-897.

Arun Ö. 2014. “‘Que Vadis’ Türkiye? 2050’ye Doğru Yaşlanan Türkiye’yi Bekleyen Riskler”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32(1), 1-12.

Arun, Ö. 2017. "Sınıflar, Kuşaklar ve Kültüre Düşkünlük: Antalya Yaşlılık Araştırması (AYA-Faz1) Bulguları", *Mediterranean Journal of Humanities*, 25-37.

Arun, Ö. 2018. *Yaşlanmayı Aşmak*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Arun, Ö. 2020. "Gençler, Yetişkinler ve Yaşlılar... Bir de Özgürlükler". <https://www.birikimdergisi.com/guncel/9982/gencler-yetiskinler-ve-yasli-lar-bir-de-ozgur-lukler> Son erişim tarihi: 27 Nisan 2020.

Arun Ö., Holdsworth J.K. 2020. "Integrated social and health care services among societies in transition: Insights from Turkey", *Journal of Aging Studies*, 53, 1-7.

Arun Ö. 2020. "Eşitsiz Yaşlanmak: Türkiye'nin Serüveni, Alanın Niteliği ve Yaşlanma Gündemi", *Cogito*, 98, 89-106.

Arun, Ö., Elmas, Ç. 2020. "Türkiye'de Dijital Eşitsizliğin Toplumsal Kökenleri", *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma ve Ötesi*. Editörler: Fiğan, M., Dede Özdemir, Y. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği. https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma.pdf Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Arun, Ö., 2020a. *Türkiye'de Korona Krizi Koşullarında Yaşlanma Algısı ve Yaşlı Hakları*. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

Arun, Ö., 2020b. *Antalya Yaşlılık Araştırması Üçüncü Dönem, 2019/ 2020 Temel Bulgular ve Yerel Yönetimlere Öneriler*. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

Ashrafi-rizi, H., Kazempour, Z. 2020. "Information typology in Coronavirus (COVID-19) crisis; a commentary". *Archives of Academic Emergency Medicine*, 8(1). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7075270/pdf/aaem-8-e19.pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Attewell, P. 2001. "Comment: The first and second digital divides", *Sociology of Education*, 74(3), 252-259.

Baran Görgün, A., Koçak Kurt, Ş., Tekeli Serdar, E. 2017. "Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (45), 1-24.

Bayhan, V. 2019. "Kuşaklar sosyolojisi ve Türkiye için yeni bir kuşak analizi", *Sosyoloji Divanı*, 13, 29-45.

Bento, A. I., Nguyen, T., Wing, C., Lozano-Rojas, F., Ahn, Y. Y., Simon, K. 2020. "Information Seeking Responses to News of Local COVID-19 Cases: Evidence from Internet Search Data". *arXiv preprint arXiv:2004.04591*. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2004/2004.04591.pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Binark, M., Gencel Bek, M. 2010. *Eleştirel Medya Okuryazarlığı* (2. Basım). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark, M. 2016. "Akıllı Telefonlarla Bağlantılı Olma Hâli ve Yeni Kültür/lenme ve Deney/im/lerimiz...", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 20 (234-235-236), 131-137.

Binark, M. 2017. "Yeni Medya Okuryazarlığı Tekno-toplumsal Politikası Herkes İçin Neden Gerekli?", Herkes için İletişim. Hazırlayanlar: Bayraktar, D., Avcı Aksoy, Ö. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.

Binark, M. 2020. "Eşitsizliklerin Yeniden Tezahürü: Dijital Eşitsizlikler Ve Yaşlı Bireyler", Cogito, 98, 165-175.

Bohnke, P. 2005. First European quality of life survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging. (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions). Dublin, Ireland.
https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0591en_0.pdf Son erişim tarihi: 18 Aralık 2020.

Bonfadelli, H. 2002. "The Internet and Knowledge Gaps: A Theoretical and Empirical Investigation", European Journal of communication, 17(1), 65-84.

boyd, D. 2010. "Social network sites as networked publics: Affordances, dynamics, and implications". A networked self. Editör: Papacharissi, Z. Routledge.

Brennen, J. S., Simon, F., Howard, P. N., Nielsen, R. K. 2020. "Types, sources, and claims of Covid-19 misinformation", Reuters Institute, 7, 3-1.

Castellacci, F., Tveito, V. 2018. "Internet use and well-being: A survey and a theoretical framework", Research Policy, 47, 308–325.

"Centers for Disease Control and Prevention, Reducing Stigma". Cdc.gov.
<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/daily-life-coping/reducing-stigma.html> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

"Centers for Disease Control and Prevention, Responding to Rumors and Misinformation". Cdc.gov. https://emergency.cdc.gov/cerc/cerccorner/article_072216.asp Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Chen, X., Gao, H., Zou, Y., Lin, F. 2020. "Changes in psychological wellbeing, attitude and information-seeking behaviour among people at the epicentre of the COVID-19 pandemic: a panel survey of residents in Hubei province, China", Epidemiology & Infection, 148.
<https://www.cambridge.org/core/journals/epidemiology-and-infection/article/changes-in-psychological-wellbeing-attitude-and-information-seeking-behaviour-among-people-at-the-epicentre-of-the-covid19-pandemic-a-panel-survey-of-residents-in-hubei-province-china/968D3921ADD2930EEA396127B013C415> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Choi, E. Y., Kim, Y., Chipalo, E., Lee, H. Y. 2020. "Does Perceived Ageism Widen the Digital Divide? And Does It Vary by Gender?", The Gerontologist, 60(7), 1213-1223.

Clements, J. M. 2020. Knowledge and Behaviors Toward COVID-19 Among US Residents During the Early Days of the Pandemic: Cross-Sectional Online Questionnaire. JMIR Public Health and Surveillance, 6(2), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7212816/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Colombo, F., Carlo, S. 2015. Access and Use of ICTs Among the Italian Young Elderly: A Field Study. Human Aspects of IT for the Aged Population Design for Aging. Editörler: Zhou, J., Salvendy, G. Switzerland: Springer International Publishing

Cuan-Baltazar, J. Y., Muñoz-Perez, M. J., Robledo-Vega, C., Pérez-Zepeda, M. F., Soto-Vega, E. 2020. "Misinformation of COVID-19 on the Internet: Infodemiology study". JMIR Public

Health and Surveillance, 6(2), e18444. <https://publichealth.jmir.org/2020/2/e18444/pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Davison, E., Cotten, S. 2003. "Connection discrepancies: Unmasking further layers of the digital divide", First Monday, 8(3). <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1039/960> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Dijk, J. V. 2006. The Network Society (2. Basım). İngiltere: Sage Publications.

DiMaggio, P., Hargittai, E. 2001. "From the 'digital divide'to 'digital inequality': Studying Internet use as penetration increases", Princeton: Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University, 4(1), 4-2.

DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., Shafer, S. 2004. "Digital inequality: From unequal access to differentiated use. In Social inequality", Russell Sage Foundation. 355-400.

Edewor, Nelson; Ijekhuamhen, Osaze Patrick; and Emeka-ukwu, Uche P. 2016, "Elderly people and their information needs". Library Philosophy and Practice. 1332. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1332> Son erişim tarihi: 25 Nisan 2020.

Eriksson-Backa, K., Enwald, H., Hirvonen, N., Huvila, I. 2018. "Health information seeking, beliefs about abilities, and health behaviour among Finnish seniors", Journal of Librarianship and Information Science, 50(3), 284-295.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2003. Quality of life in Europe. Dublin. <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2003> Son erişim tarihi: 24 Aralık 2020.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2007. Quality of life in Europe. Dublin. <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2007> Son erişim tarihi: 24 Aralık 2020.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2012. Quality of life in Europe. Dublin. <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2012> Son erişim tarihi: 24 Aralık 2020.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2016. Quality of life in Europe. Dublin. <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016> Son erişim tarihi: 24 Aralık 2020.

Eysenbach, G. 2020. How to fight an infodemic: The four pillars of infodemic management. Journal of medical Internet research, 22(6). <https://www.jmir.org/2020/6/e21820/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Falcone, R., Sapienza, A. 2020. "How COVID-19 Changed the Information Needs of Italian Citizens", International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(19), 6988.

Fiğan, M., Cihangir, M. 2020. "Dijital Eşitsizliğin Etnik Yanı: Yaşlı Kürtlerin Teknoloji İle İlişilenme Deneyimleri". Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma ve Ötesi. Editörler: Fiğan, M., Dede Özdemir, Y. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.

https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma.pdf Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Fiğan, M., Dede Özdemir, Y. (Ed). (2020). Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma ve Ötesi. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği. <https://netlab.media/dijital-kulturde-yaslanma/> Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

First Draft (2020). Yanlış bilgi psikolojisi. çev. teyit.org. <https://teyit.org/files/yanlis-bilgi-psikolojisi-first-draft.pdf> Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.

Flint, A. J., Bingham, K. S., Iaboni, A. 2020. "Effect of COVID-19 on the mental health care of older people in Canada", International Psychogeriatrics, 1-10.

Foster, S., Pangle, A., Schrader, A., Wei, J. Y., Azhar, G. 2016. "Adaptations in the Age of Technology in Seniors", The Gerontologist, 56(3), 528.

Francis, J., Ball, C., Kadylak, T., Cotten, S. R. 2019. "Aging in the digital age: Conceptualizing technology adoption and digital inequalities". In Ageing and digital technology. Editörler: Neves, B. B., Vetere, F. Singapore: Springer.

Freeman, D., Waite, F., Rosebrock, L., Petit, A., Causier, C., East, A., ... Bold, E. 2020. "Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance with government guidelines in England" Psychological Medicine, 1-30. <https://www.cambridge.org/core/journals/psychological-medicine/article/coronavirus-conspiracy-beliefs-mistrust-and-compliance-with-government-guidelines-in-england/9D6401B1E58F146C738971C197407461> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Girdhar, R., Srivastava, V., Sethi, S. 2020. "Managing mental health issues among elderly during COVID-19 pandemic", Journal of Geriatric Care and Research, 7(1), 29-32.

Global Web Index. "GWI Coronavirus Research, April 2020, Series 4: Media Consumption and Sport". [https://www.globalwebindex.com/hubfs/1.%20Coronavirus%20Research%20PDFs/GWI%20coronavirus%20findings%20April%202020%20-%20Media%20Consumption%20\(Release%204\).pdf](https://www.globalwebindex.com/hubfs/1.%20Coronavirus%20Research%20PDFs/GWI%20coronavirus%20findings%20April%202020%20-%20Media%20Consumption%20(Release%204).pdf) Son erişim tarihi: 25 Nisan 2020.

Gollop, C. J. 1997. "Health information-seeking behavior and older African American women", Bulletin of the Medical Library Association, 85(2), 141.

Hargittai, E. 2001. "Second-Level Digital Divide: Mapping Differences in People's Online Skills", Cornell University. <https://arxiv.org/ftp/cs/papers/0109/0109068.pdf> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Hargittai, E. 2002. "Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills", First Monday, 7(4). <https://doi.org/10.5210/fm.v7i4.942> Son erişim tarihi: 22 Aralık 2020.

Hargittai, E., Dobransky, K. 2017. "Old dogs, new clicks: Digital inequality in skills and uses among older adults", Canadian Journal of Communication, 42(2), 195-212.

Hargittai, E., Piper, A. M., Morris, M. R. 2019. "From internet access to internet skills: digital inequality among older adults", Universal Access in the Information Society, 18(4), 881-890.

- Hasebrink, U., Popp, J. 2006. "Media repertoires as a result of selective media use. A conceptual approach to the analysis of patterns of exposure", *Communications*, 31(3), 369-387.
- Hasebrink, U., Domeyer, H. 2012. "Media repertoires as patterns of behaviour and as meaningful practices: A multimethod approach to media use in converging media environments", *Participations*, 9(2), 757-779.
- Hasebrink, U., Hepp, A. 2017. "How to research cross-media practices? Investigating media repertoires and media ensembles", *Convergence*, 23(4), 362-377.
- Hernández-García, I., Giménez-Júlvez, T. 2020. "Assessment of health information about COVID-19 prevention on the internet: Infodemiological study". *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), e18717. <https://publichealth.jmir.org/2020/2/e18717/pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.
- Hofer, M., Hargittai, E., Büchi, M., Seifert, A. 2019. "Older adults' online information seeking and subjective well-being: The moderating role of Internet skills", *International Journal of Communication*, 13, 4426-4443.
- Horton, D., Wohl, R. R. 1956. "Mass Communication and Para-Social Interaction", *Psychiatry*, 19(3), 215-229.
- Huang, Y., Yang, C. 2020. "A Metacognitive Approach to Reconsidering Risk Perceptions and Uncertainty: Understand Information Seeking During COVID-19", *Science Communication*, 42(5), 616-642.
- Humphreys, L., Gill, P., Krishnamurthy, B. 2014. "Twitter: a content analysis of personal information", *Information, Communication & Society*, 17(7), 843-857.
- Islam, M. S., Sarkar, T., Khan, S. H., Kamal, A. H. M., Hasan, S. M., Kabir, A., ... Chughtai, A. A. 2020. "COVID-19-related infodemic and its impact on public health: A global social media analysis", *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(4), 1621-1629.
- İnceoğlu, Y. G. 2020. "Yaşçılık Virüsü". <http://bianet.org/bianet/yasam/222573-yascilik-virusu> Son erişim tarihi: 27 Nisan 2020.
- KCDC. "Updates on COVID-19 in Korea (as of 12 March)". <https://www.cdc.go.kr/board/board.es?mid=a30402000000&bid=0030> Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.
- Knuutila, A., Herasimenka, A., Au, H., Bright, J., Howard, P. N. 2020. "Covid-Related Misinformation on YouTube", Oxford Internet Institute, 1-7. https://canucklaw.ca/wp-content/uploads/2020/09/covid.related.misinformation.on_youtube.pdf Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.
- Knuutila, Lisa-Maria Neudert, Philip N. Howard. 2020. "Global Fears of Disinformation-Perceived Internet and Social Media Harms in 142 Countries", Oxford Internet Institute. <https://mediawell.ssrc.org/2020/12/15/global-fears-of-disinformation-perceived-internet-and-social-media-harms-in-142-countries-oxford-internet-institute/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Krause, N. M., Freiling, I., Beets, B., Brossard, D. 2020. "Fact-checking as risk communication: the multi-layered risk of misinformation in times of COVID-19", *Journal of Risk Research*, 23(7-8), 1-8.

Küçük, O., Koçak, M.C. 2019. "İleri Yaş Grubu Kişilerin İnternet Kullanım Alışkanlıkları: Trabzon Örneği", *The Journal of International Social Research*, 12, 1162-1168.

Lewandowsky, S., Cook, J., Ecker, U. K. H., Albarracín, D., Amazeen, M. A., Kendeou, P., Lombardi, D., Newman, E. J., Pennycook, G., Porter, E. Rand, D. G., Rapp, D. N., Reifler, J., Roozenbeek, J., Schmid, P., Seifert, C. M., Sinatra, G. M., Swire-Thompson, B., van der Linden, S., Vraga, E. K., Wood, T. J., Zaragoza, M. S. 2020. Yanlış Bilgileri Çürütme El Kitabı, çev. Can Başaçek, <https://teyit.org/files/yanlis-bilgileri-curutme-el-kitabi-2020-.pdf> Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.

Lim, J. M., Tun, Z. M., Kumar, V., Quaye, S., Offeddu, V., Cook, A. R., Tam, C. C. 2020. "Population anxiety and positive behaviour change during the COVID-19 epidemic: Cross-sectional surveys in Singapore, China and Italy". *medRxiv*. <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.04.14.20065862v1.full.pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Lin, N. 1976. *Foundations of Social Research*. New York: McGraw-Hill.

Malhotra, P. 2020. <? covid19?> A Relationship-Centered and Culturally Informed Approach to Studying Misinformation on COVID-19. *Social Media+ Society*, 6(3), <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305120948224> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

McKinlay, J. B. 1973. "Social networks, lay consultation and help-seeking behavior", *Social Forces*, 51(3), 275–292.

Moore, R. C., Hancock, J. T. 2020. "Older Adults, Social Technologies, and the Coronavirus Pandemic: Challenges, Strengths, and Strategies for Support", *Social Media+ Society*, 6(3), 1-5.

Neuman, W. L. 2010. *Social Research Methods : Qualitative and Quantitative Approaches* (7. Basım). Boston: Pearson.

Nielsen, R. K., Fletcher, R., Newman, N., Brennen, J. S., Howard, P. N. 2020. "Navigating the 'Infodemic': How People in Six Countries Access and Rate News and Information about Coronavirus". <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2020/04/Navigating-the-Coronavirus-infodemic.pdf> Son erişim tarihi: 25 Nisan 2020.

Nguyen, M. H., Gruber, J., Fuchs, J., Marler, W., Hunsaker, A., Hargittai, E. 2020. "Changes in Digital Communication During the COVID-19 Global Pandemic: Implications for Digital Inequality and Future Research", *Social Media + Society*, 1-6.

Nikolich-Zugich, J., Knox, K. S., Rios, C. T., Natt, B., Bhattacharya, D., Fain, M. J. 2020. "SARS-CoV-2 and COVID-19 in older adults: what we may expect regarding pathogenesis, immune responses, and outcomes". *Geroscience*. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11357-020-00186-0.pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Nimrod, G. 2017. "Older audiences in the digital media environment", *Information, Communication & Society*, 20(2), 233-249.

Olaimat, A. N., Aolymat, I., Shahbaz, H. M., Holley, R. A. 2020. "Knowledge and Information Sources About COVID-19 Among University Students in Jordan: A Cross-Sectional Study", *Frontiers in Public Health*, 8, 254.

Olsson, T., Samuelsson, U., Viscovi, D. 2019. "Resources and repertoires: Elderly online practices", *European journal of communication*, 34(1), 38-56.

Özarslan, Z. (Ed). 2020. Covid-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporu. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/covid19-nefret-soylemi-raporu/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Özcan, Y. Z., Ayata, S., Akcay, A., Arun, Ö., Erciyes, C. 2003. Toplumsal yapı, refah göstergeleri ve toplumsal raporlama. Ankara, Türkiye: Tübitak Raporları.

Özçetin, B., Arslan, U. T., Binark, M. 2012. "Türkiye'de İnternet, Kamusalılık ve Demokratik Kanaat Oluşumu", *Folklor / Edebiyat*, (72), 51-76.

Özsoy, D. 2020. "Dijital bölünme düzeylerine dair literatür analizi". *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma ve Ötesi*. Editörler: Fiğan, M., Dede Özdemir, Y. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği. https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma.pdf Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Pennycook, G., McPhetres, J., Zhang, Y., Lu, J. G., Rand, D. G. 2020. "Fighting COVID-19 misinformation on social media: Experimental evidence for a scalable accuracy-nudge intervention", *Psychological science*, 31(7), 770-780.

Pulido, C. M., Villarejo-Carballido, B., Redondo-Sama, G., Gómez, A. 2020. "COVID-19 infodemic: More retweets for science-based information on coronavirus than for false information", *International Sociology*, 35(4), 377-392.

Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği. "Türkiye Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu 2018". https://docs.wixstatic.com/ugd/0349e3_ea9678d0902f4a359cced68a031cc9a3.pdf Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.

Ragnedda, M. 2018, "Conceptualizing digital capital", *Telematics and Informatics*, 35(8), 2366-2375.

Ragnedda, M., Ruiu, M. L., Addeo, F. 2020. "Measuring digital capital: An empirical investigation", *New Media & Society*, 22(5), 793-816.

Ragnedda, M. (2020). *Enhancing Digital Equity. Connecting the Digital Underclass*. Palgrave MacMillan.

Rahman, A., Jahan, Y. 2020. "Defining a 'Risk Group' and Ageism in the Era of COVID-19", *Journal of Loss and Trauma*, 25(8), 631-634.

Rettner, R. 2020. "Why are deaths from coronavirus so high in Italy?". *Live Science*. <https://www.livescience.com/why-italy-coronavirus-deaths-so-high.html> Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.

- Robinson, L., Schulz, J., Khilnani, A., Ono, H., Cotten, S. R., McClain, N., Levine, L., Chen, W., Huang, G., Casilli, A.A., Tubaro, P., Dodel, M., Quan-Haase, A., Ruiiu, M.L., Ragnedda, M., Aikat, D., Tolentiono, N. 2020. "Digital inequalities in time of pandemic: COVID-19 exposure risk profiles and new forms of vulnerability" First Monday, 25(6). <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/10845/9563> Son erişim tarihi: 22 Aralık 2020.
- Rubin, A.M., Rubin, R.B. 1982. "Older persons' TV viewing patterns and motivations", *Communication Research*, 9(2), 287–313.
- Rubin, A. M., Rubin, R. B. 1985. "Interface of personal and mediated communication: a research agenda", *Critical Studies in Mass Communication*, 2, 36-53.
- Rubin, A. M., Perse, E. M., Powell, R. A. 1985. "Loneliness, parasocial interaction, and local television news viewing", *Human Communication Research*, 12, 155–180.
- Rubin, A. M. 1986. "Television, aging and information seeking", *Language & Communication*, 6(1-2), 125–137.
- Rubin, R. B., McHugh, M. P. 1987. "Development of para-social interaction relationships", *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 31(3), 279–292.
- Sandhu, J., Damodaran, L., Ramondt, L. 2013. "ICT skills acquisition by older people: Motivations for learning and barriers to progression", *International Journal of Education and Ageing*, 3(1), 25-42.
- Santiago, J. M., Cajucom, R. L. 2020. "Knowledge about COVID-19 among university students before the implementation of the enhanced community quarantine in Philippines", *International Journal of Public Health*, 9(4), 321-328.
- Schlomann, A., Seifert, A., Zank, S., Woopen, C., Rietz, C. 2020. "Use of Information and Communication Technology (ICT) Devices Among the Oldest-Old: Loneliness, Anomie, and Autonomy", *Innovation in Aging*, 4(2), 1-10.
- Selwyn, N. 2004. "The information aged: A qualitative study of older adults' use of information and communications technology", *Journal of Aging Studies* 18, 369 – 384.
- Senex Yaşlanma Çalışmaları Derneği. "Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği, Yaşlıların Sokağa Çıkma Yasağı Sonrasında Ortaya Çıkabilecek Ayrımcılığa İlişkin Endişe Duymaktadır". <http://www.senex.org.tr/wp-content/uploads/SenexDernekDuyuru23Mart2020.pdf> Son erişim tarihi: 27 Nisan 2020.
- Serafini, G., Bondi, E., Locatelli, C., Amore, M. 2020. "Aged patients with mental disorders in the COVID-19 era: the experience of Northern Italy". *The American Journal of Geriatric Psychiatry*. [https://www.ajgponline.org/article/S1064-7481\(20\)30306-7/pdf](https://www.ajgponline.org/article/S1064-7481(20)30306-7/pdf) Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.
- Sinav, A. 2019. 65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir İli Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Singh, L., Bansal, S., Bode, L., Budak, C., Chi, G., Kawintiranon, K., Wang, Y. 2020. "A first look at COVID-19 information and misinformation sharing on Twitter". arXiv preprint arXiv:2003.13907. <https://arxiv.org/pdf/2003.13907.pdf> Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Steyaert, J. (2002). "Inequality and the digital divide: myths and realities. Advocacy, activism and the Internet". Editörler: Hick, S., McNutt, J. Chicago: Lyceum Press.

Sunar, L. 2016. Türkiye sosyoekonomik statü endeksi geliştirme projesi, Ankara, Türkiye: Tübitak Raporu, Proje no.113K506. https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=iszyC6h_XyiCkvthYLGCvFH2RU9jXAn_PyHmXo7KHqafZ5Gf1gpHh9p5v_dHDX8igPNouUBqmtsofYWDcZYvxQ4qPD9dTJBmpiWW8AYfRfA= Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.

Sütlüoğlu, T. 2020. "Orta yaş ve üzerindeki bireylerde dijital eşitsizliğin görünüşleri: Erişim eşitsizlikleri ve kullanım farklılıkları". Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler, Yaşlanma ve Ötesi. Editörler: Fiğan, M., Dede Özdemir, Y. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği. https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma.pdf Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Şentürk, M. 2020. "Yaşlanmanın İtibarını İdrak Etmeliyiz", Nihayet, (Söyleşi), (64), 22-31.

Şentürk, Ş. D. 2017. "60 Yaş Üstü Bireylerin Sosyal Ağlarda Yer Alma Motivasyonları: Facebook Örneği", Yeni Medya Elektronik Dergisi,1,(2), 183-195.

Tangcharoensathien, V., Calleja, N., Nguyen, T., Purnat, T., D'Agostino, M., Garcia-Saiso, S., ... Ghiga, I. 2020. "Framework for managing the COVID-19 infodemic: methods and results of an online, crowdsourced WHO technical consultation" Journal of Medical Internet Research, 22(6). <https://www.jmir.org/2020/6/e19659/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Taşdemir, B., Fındık, D. 2017. "Sayısal bölünmenin sosyo-ekonomik boyutu: Türkiye'de yetişkinlerin bilişim teknolojileri kullanım becerileri ve kültürel sermaye ilişkisi", Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (28), 39-59.

Teh, J. K., Tey, N. P. 2019. "Effects of selected leisure activities on preventing loneliness among older Chinese", SSM-population health, 9, 100479.

Tekedere, H., Arpacı, F. 2016. "Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2, 377-392.

Teyit ve Tandans Veri Bilim Danışmanlığı (2020). Pandemi Sürecinde Yanlış Bilgi Sorunu: Yanlış Bilgi, Haber Tüketimi ve Teyit Etme Davranışları. <https://md.teyit.org/file/arastirma-yanlis-bilgi-haber-tuketimi-teyit-etme-davranislari.pdf> Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.

The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team. 2020. "The Epidemiological Characteristics of an Outbreak of 2019 Novel Coronavirus Diseases (COVID-19) — China, 2020", China CDC Weekly, 2(8), 113-122.

Tondo, L., Giuffrida, A. 2020. "Italy's large elderly population bearing brunt of coronavirus". The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/03/italy-elderly-population-coronavirus-risk-covid-19> Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.

Turner, A. M., Osterhage, K. P., Taylor, J. O., Hartzler, A. L., Demiris, G. 2018. "A closer look at health information seeking by older adults and involved family and friends: design considerations for health information Technologies", AMIA Annual Symposium Proceedings, Vol. 2018, 1036.

Türkiye Cumhuriyeti Radyo Televizyon Üst Kurulu (2018). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması. Erişim Adresi: <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-kamuoyu->

arastirmalari/3890/5776/televizyon_izleme_egilimleri_arastirmasi_2018.html Son erişim tarihi: 16.08.2020

Türkiye İstatistik Kurumu. "İstatistiklerle Yaşlılar, 2019". <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33712> Son erişim tarihi: 19 Aralık 2020.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)". http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. "COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi- Bilim Kurulu Çalışması". https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf?type=file Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. "65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi". <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi> Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Türkiye İstatistik Kurumu. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020". [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) Son erişim tarihi: 21 Aralık 2020.

Türkoğlu, D., Odabaş, M. 2020. <? covid19?>"Mischievous Uncles" as Rule Breakers: Intersectional Stereotypes and Risk Perceptions During the Coronavirus Pandemic in Turkey. Social Media+ Society, 6(3), 1-5.

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2056305120949268#articleCitationDownloadContainer> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Türk Psikologlar Derneği Travma, Afet ve Kriz Birimi. "COVID-19 Salgını Sırasında Ruh Sağlığı". <https://www.psikolog.org.tr/tr/haberler/www/covid-19-salgini-sirasinda-ruh-sagligi-x656> Son erişim tarihi: 26 Nisan 2020.

United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. 2020. The Right to Information in Times of Crisis https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_ati_iduai2020_english_sep_24.pdf Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Vahia, I. V., Blazer, D. G., Smith, G. S., Karp, J. F., Steffens, D. C., Forester, B. P., Reynolds, C. F. 2020. "COVID-19, mental health and aging: A need for new knowledge to bridge science and service". The American Journal of Geriatric Psychiatry. [https://www.ajgponline.org/article/S1064-7481\(20\)30271-2/pdf](https://www.ajgponline.org/article/S1064-7481(20)30271-2/pdf) Son erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Van Deursen, A. 2010. Internet skills: Vital assets in an information society. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Universiteit Twente, Overijssel.

Van Deursen, A., Van Dijk, J. 2011. "Internet skills and the digital divide", New media & society, 13(6), 893-911.

Van der Goot, M. J. 2009. Television Viewing in the Lives of Older Adults. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Raboud University Nijmegen, Gelderland.

- Van der Goot, M. J., Beentjes, J. W. J., Van Selm, M. 2012. "Meanings of television in older adults' lives: an analysis of change and continuity in television viewing", *Ageing and Society*, 32(1), 147-168.
- Van der Goot, M. J., Beentjes, J. W. J., Van Selm, M. 2015. "Older adults' television viewing as part of selection and compensation strategies", *The European Journal of Communication Research*, 40(1), 93-111.
- Van Dijk, J., Hacker, K. 2003. "The digital divide as a complex and dynamic phenomenon", *The Information Society*, 19(4), 315-326.
- Van Dijk, J. A. 2005. *The Deepening Divide: Inequality in The Information Society*. California: Sage Publications.
- Van Dijk, J. A. 2013. "A theory of the digital divide". *The Digital Divide*. Editörler: Ragnedda, M., Muschert, G. W. U.K.: Routledge.
- Van Nhu, H., Tuyet-Hanh, T. T., Van, N. T. A., Linh, T. N. Q., Tien, T. Q. (2020). Knowledge, Attitudes, and Practices of the Vietnamese as Key Factors in Controlling COVID-19. *Journal of Community Health*, (6), 1-7.
- Vijaykumar, S. "Covid-19: Older adults and the risks of misinformation" *The BMJ Opinion*. <https://blogs.bmj.com/bmj/2020/03/13/covid-19-older-adults-and-the-risks-of-misinformation/> Son erişim tarihi: 07.08.2020.
- Walker, J., Crotty, B. H., O'Brien, J., Dierks, M. M., Lipsitz, L., Safran, C. 2017. "Addressing the challenges of aging: how elders and their care partners seek information", *The Gerontologist*, 57(5), 955-962.
- Wardle, C., Derakhshan, H. 2017. *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe report, 27. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c> Son erişim tarihi: 20 Aralık 2020.
- Wardle, C. 2019. *Understanding Information Disorder, First Draft*, https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2019/10/Information_Disorder_Digital_AW.pdf?x46415 Son erişim tarihi: 30 Kasım 2020.
- Webster, P. 2020. "Canada and COVID-19: learning from SARS", *The Lancet*, 395(10228), 936-937.
- Wong, C. M. L., & Jensen, O. (2020). The paradox of trust: perceived risk and public compliance during the COVID-19 pandemic in Singapore. *Journal of Risk Research*, 1-10. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13669877.2020.1756386> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.
- World Health Organization. 2015. "World Report on Ageing and Health". Luxemburg: World Health Organization.
- World Health Organization. "WHO-Director General Speeches: Munich Security Conference". <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference> Son erişim tarihi: 16 Kasım 2020.

World Health Organization. "Novel Coronavirüs Situation Report 13". <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Yang, Y., Li, W., Zhang, Q., Zhang, L., Cheung, T., Xiang, Y. T. 2020. "Mental health services for older adults in China during the COVID-19 outbreak". The Lancet Psychiatry, 7(4), e19.

Yeni Medya Araştırmaları Laboratuvarı, 2019. 3. Senex Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Genel Değerlendirmesi. <https://netlab.media/3-senex-lisansustu-calismalari-kongresi-genel-degerlendirmesi/> Son erişim tarihi: 1 Aralık 2020.

Yıldırım Becerikli, S. 2013. "Kuşaklararası iletişim açısından yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı: İleri yaş grubu üzerine bir değerlendirme". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013/1(44), 19-31.

Yıldız, M. 2010. Digital divide in Turkey: A general assessment. In Handbook of research on overcoming digital divides: Constructing an equitable and competitive information society, 75-89. IGI Global.

Yu, T. K., Lin, M. L., Liao, Y. K. 2017. "Understanding factors influencing information communication technology adoption behavior: The moderators of information literacy and digital skills", Computers in Human Behavior, 71, 196-208.

Yue, S., Zhang, J., Cao, M., Chen, B. 2020. "Knowledge, Attitudes and Practices of COVID-19 Among Urban and Rural Residents in China: A Cross-sectional Study" Journal of Community Health, 1-6. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7403196/> Son erişim tarihi: 26 Aralık 2020.

Zhao, D. 2019. "Exploring older adults' health information seeking behavior: Evidence from urban China", Proceedings of the Association for Information Science and Technology, 56(1), 847-848.

Zhong, B. L., Luo, W., Li, H. M., Zhang, Q. Q., Liu, X. G., Li, W. T., Li, Y. 2020. "Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey", International Journal of Biological Sciences, 16(10), 1745.

7. EKLER

Ek 1. Anket Formu

120k613 TÜBİTAK SOBAG Araştırma Projesi
“Covid-19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Enformasyon
Değerlendirmesi”

ONANMIŞ RIZA

Değerli Katılımcı,

“Covid19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Enformasyon Değerlendirmesi” adlı bu bilimsel araştırma; TÜBİTAK 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı tarafından desteklenen bir SOBAG Projesi kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın amacı, Covid-19 Salgını sürecindeki enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirme süreçlerine ilişkin mevcut durumun ortaya konulmasıdır. Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan genel tablonun medya araçlarına erişim, kullanım ve medya içerikleri gibi hususlarda siyasal, kültürel ve ekonomik politikaların üretilmesi sürecindeki çözüm önerilerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu araştırmanın içeriği, araştırmacılar tarafından yalnızca akademik konferanslarda, akademik yayınlarda ve araştırmanın temelini oluşturan proje çalışmasında, akademik araştırma amaçlı olarak kullanılacaktır. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu çerçevesinde kişisel verilerin güvenliği ve saklanması temin edilecektir. Araştırma sırasında ve sonrasında katılımcıların anonimliği korunacak ve katılımcıların gerçek isimleri kullanılmayacaktır. Benzer biçimde katılımcıların kimliklerinin anonimliğini riske atabilecek herhangi bir kişisel bilgi açıklanmayacaktır. Toplanan verilerde herhangi bir şekilde, katılımcının gerçek isimlerinin anlaşılabilir olması durumunda gerekli düzenlemeler araştırmacılar tarafından yapılarak, katılımcının anonimliği sağlanacaktır. Çalışmadan toplanan veriler, güvenli ve yalnızca proje yürütücüsü, proje araştırmacıları ve proje asistanlarının erişimine açık olacak biçimde korunacaktır.

Katılımcı ve araştırmacı tarafından gerçekleştirilecek görüşme, *telefonla iletişim biçiminde* olacaktır. Çalışmada yer alan sorular, herhangi bir hassas bilgi toplanmasına yönelik değildir. Bu açıdan araştırmanın, katılımcıların rahatsızlık duyacakları bir nitelikte olmadığı ve olası herhangi bir risk taşımadığı düşünülmektedir. Fakat olası bir rahatsız hissetme durumunda, araştırmadan istediğiniz an, **araştırmanın istediğiniz aşamasında çekilmekte ve araştırma**

için sağladığınız verileri geri çekmekte özgürsünüz. Araştırma kapsamında, araştırmacı tarafından yöneltilecek tüm soruları yanıtlama zorunluluğunuz bulunmamaktadır. Yanıtlamaktan rahatsızlık duyduğunuz herhangi bir soru olması halinde, yanıtlamayı reddetmekte serbestsiniz.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak istemeniz veya araştırmayla ilgili sorularınız olması halinde araştırmanın yürütücüsü Prof. Dr. Mutlu Binark, araştırmacılar Doç. Dr. Özgür Arun ve Dr. Öğr. Üyesi Duygu Özsoy'a size sağlanacak iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Katılım Beyanı:

Bu çalışmaya gönüllülük esasına dayalı olarak, tamamen kendi rızamla katılıyorum. Araştırmaya katkımın yalnızca bu akademik araştırma amacıyla kullanılacağını anlıyorum. Araştırmaya devam etmek istemem halinde, araştırmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilebileceğim ve sağladığım verileri geri çekebileceğim konusunda araştırmacı tarafından bilgilendirildim.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, çalışmaya katılmaya *rızam* olduğunu sözlü olarak beyan ederim.

Katılımcı Beyanı:

Telefon:

Proje Ekibi:

	<i>Yürütücü</i> <i>Prof. Dr. Mutlu Binark</i>	<i>Araştırmacı</i> <i>Doç. Dr. Özgür Arun</i>	<i>Araştırmacı</i> <i>Dr. Öğ.Üyesi Duygu Özsoy</i>
<i>Kurumsal Adres</i>	Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Beytepe Ankara	Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Antalya	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Erzurum
<i>Kurumsal Telefon</i>	312 2976230/31	2422274400/4199	442 2317342
<i>E-Posta</i>	binark@hacettepe.edu.tr	arun@akdeniz.edu.tr	duyguozsoy@atauni.edu.tr

A. Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet
 - 1) Kadın
 - 2) Erkek
2. Doğum yılınız nedir? _____
3. Medeni durumunuzu öğrenebilir miyim?
 - 1) Evli
 - 2) Bekar
 - 3) Ayrılmış
 - 4) Eşi Vefat Etmiş
4. Sayacağım teknolojilerden hangileri evinizde mevcut? Uygun olan tüm seçenekleri belirtiniz.
☐ Radyo
☐ Televizyon
☐ Masaüstü Bilgisayar (PC)
☐ Dizüstü Bilgisayar (Laptop)
☐ Tablet
☐ Akıllı Telefon
☐ Akıllı Televizyon / Smart TV
☐ Hiçbiri
☐ Diğer....
5. Kaç çocuğunuz var?
 - 1) Çocuğum yok
 - 2) Çocuk Sayısı: _____
6. Eğitim durumunuzu öğrenebilir miyim?
 - 1) İlkokul Terk
 - 2) İlkokul Mezunu

- 3) Ortaokul Mezunu
- 4) Lise Mezunu (Normal, Düz, Anadolu)
- 5) Lise Mezunu (Meslek)
- 6) 2 Yıllık Yüksek Okul Mezunu
- 7) Üniversite Mezunu (Açık Öğretim)
- 8) Üniversite Mezunu (Normal Öğretim)
- 9) Lisans Üstü ve Doktora

7. Çalışma durumunuzu okuyacaklarımdan hangisi karşılar?

- 1) Ücretli, maaşlı olarak çalışıyorum
- 2) Kendi hesabıma çalışıyorum, serbest meslek sahibiyim
- 3) Geçmişte çalışıyordum, şimdi emekliyim
- 4) Geçmişte de çalışmıyordum, şimdi de gelir getiren bir işim yok
- 5) Diğer (Lütfen Belirtiniz): _____

8. (Emekliler ve şu anda çalışanlar için) Çalışma hayatınız boyunca en uzun süre hangi işi yaptınız?

- 1) İşçi / Hizmetli (Parça başı işi olan [Yevmiye])
- 2) İşçi / Hizmetli (Düzenli işi olan [Maaş])
- 3) Ustabaşı / Kalfa (Kendine bağlı işçi çalışan)
- 4) Yönetici olmayan memur / Teknik eleman / Uzman
- 5) Yönetici (1 - 5 çalışanı olan)
- 6) Yönetici (6- 10 çalışanı olan)
- 7) Yönetici (11 - 20 çalışanı olan)
- 8) Yönetici (20'den fazla çalışanı olan)
- 9) Ordu mensubu (Uzman er, Astsubay, Subay)
- 10) Ücretli nitelikli uzman (Avukat, Doktor, Mimar, Mühendis)
- 11) Çiftçi (kendi başına/ailesiyle çalışan)
- 12) Seyyar - Kendi işi (Freelance dahil), dükkânda hizmet vermiyor
- 13) Tek başına çalışan, Dükkân sahibi, Esnaf (Taksi şoförü dahil)
- 14) İş yeri sahibi 1 - 5 çalışanlı
- 15) İş yeri sahibi 6 - 10 çalışanlı
- 16) İş yeri sahibi 11 - 20 çalışanlı
- 17) İş yeri sahibi 20'den fazla çalışanlı
- 18) Serbest nitelikli uzman (Avukat, Mühendis, Mali müşavir, Bilgisayar yazılımcısı)

9. (Eşi vefat etmişse ya da halen evliyse) Eşinizin çalışma hayatı boyunca en uzun süreli yaptığı iş neydi?

- 1) İşçi / Hizmetli (Parça başı işi olan [Yevmiye])
- 2) İşçi / Hizmetli (Düzenli işi olan [Maaş])
- 3) Ustabaşı / Kalfa (Kendine bağlı işçi çalışan)
- 4) Yönetici olmayan memur / Teknik eleman / Uzman
- 5) Yönetici (1 - 5 çalışanı olan)
- 6) Yönetici (6- 10 çalışanı olan)
- 7) Yönetici (11 - 20 çalışanı olan)
- 8) Yönetici (20'den fazla çalışanı olan)
- 9) Ordu mensubu (Uzman er, Astsubay, Subay)
- 10) Ücretli nitelikli uzman (Avukat, Doktor, Mimar, Mühendis)
- 11) Çiftçi (kendi başına/ailesiyle çalışan)
- 12) Seyyar - Kendi işi (Freelance dahil), dükkânda hizmet vermiyor
- 13) Tek başına çalışan, Dükkân sahibi, Esnaf (Taksi şoförü dahil)
- 14) İş yeri sahibi 1 - 5 çalışanlı
- 15) İş yeri sahibi 6 - 10 çalışanlı
- 16) İş yeri sahibi 11 - 20 çalışanlı
- 17) İş yeri sahibi 20'den fazla çalışanlı
- 18) Serbest nitelikli uzman (Avukat, Mühendis, Mali müşavir, Bilgisayar yazılımcısı)
- 19) Çalışmıyordu

10. Hanenize sayacağım kaynakların hangilerinden gelir geliyor?

- ☐ Hayvancılık – Arıcılık
- ☐ Tarım / Orman İşleri
- ☐ Ticaret
- ☐ Emeklilik maaşı
- ☐ Engellilik, yoksulluk ve yaşlılık gibi sosyal yardımlar
- ☐ Ücretler, çalışma karşılığı alınan maaşlar
- ☐ Aile fertlerinden / Akrabalardan gelen destekler
- ☐ Arsa / konut ve iş makineleri kiralari

11. Peki, geçiminizi bu kaynaklardan hangisi sağlar? Hane geliriniz en çok hangi kaynaktan sağlanır?

- 1) Hayvancılık – Arıcılık

- 2) Tarım / Orman İşleri
- 3) Ticaret
- 4) Emeklilik maaşı
- 5) Engellilik, yoksulluk ve yaşlılık gibi sosyal yardımlar
- 6) Ücretler, çalışma karşılığı alınan maaşlar
- 7) Aile fertlerinden / Akrabalardan gelen destekler
- 8) Arsa / konut ve iş makineleri kiralari

12. Tüm yukarıda saydığımız gelirleri topladığınızda hanenize aylık yaklaşık kaç lira girmektedir?

13. Haneniz kaç oda kaç salondan oluşmakta?

- a. Oda Sayısı: _____
- b. Salon Sayısı: _____

14. Evinizin yapısı sayacaklarımdan hangisidir?

- 1) Ahşap / Ağaç
- 2) Beton
- 3) Briket
- 4) Kerpiç
- 5) Tuğla
- 6) Diğer (Lütfen Belirtin): _____

15. Evinizin zemini neyle kaplı?

- 1) Ahşap
- 2) Beton
- 3) Fayans
- 4) Halı
- 5) Marley
- 6) Parke / Laminant
- 7) Toprak
- 8) Diğer (Lütfen Belirtin): _____

16. Hanenizde siz dahil kaç kişi yaşıyor?

17. Hanenizde sizin dışınızda kimler yaşıyor? [ÇOKLU SEÇENEK]

- ☐ Eşim
- ☐ Kardeşim
- ☐ Çocuğum/çocuklarım
- ☐ Annem
- ☐ Babam
- ☐ Büyükanнем
- ☐ Büyükbabam
- ☐ Damadım
- ☐ Gelinim
- ☐ Torunum
- ☐ Amcam / Dayım
- ☐ Halam / Teyzem
- ☐ Kardeşimin eşi (Eniştem, yengem)
- ☐ Kuzenim
- ☐ Ev arkadaşım (Akrabam olmayan kişi)
- ☐ Diğer akrabalar

18. Sağlık hizmeti giderleri için hangi sigortayı kullanıyorsunuz?

- ☐ Genel Sağlık Sigortası-GSS (Emekli Sandığı, Bağkur vb.)
- ☐ Özel Sağlık Sigortası
- ☐ Sağlık güvencem yok

B. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Sahipliği ve Kullanımı

19. Hanenizde internet erişimi var mı?

- 1) Var
- 2) Yok

20. Son 3 ay içerisinde hiç internete girdiniz mi?

- 1) Evet, girdim
- 2) Hayır, girmedim

21. Hanenizde internete erişimi sayacaklarımdan hangisi veya hangileri ile sağlanıyor?

[Uygun olan tüm seçenekleri belirtiniz.]

- ☐ Masaüstü Bilgisayar (PC)
- ☐ Dizüstü Bilgisayar (Laptop)
- ☐ Tablet
- ☐ Akıllı Telefon
- ☐ Smart TV
- ☐ Diğer...

22. WhatsApp, Facebook gibi bazı platformlar sizlere arkadaşlarınız, akrabalarınız veya aynı konu ile ilgilendiğiniz başka insanlarla bir araya gelebileceğiniz gruplar kurma veya bu gruplara katılma olanağı tanımaktadır. Sizin de böyle bir çevrimiçi grup veya gruplara üyeliğiniz bulunuyor mu?

	Evet	Hayır
WhatsApp	1	2
Facebook	1	2
Diğer: _____		

23. (Çevrimiçi bir grup üyeliği varsa) Üyesi olduğunuz bu gruplarda sizin dışınızda kimler bulunuyor?

- ☐ Aile üyelerim/akrabalarım
- ☐ Arkadaşlarım/meslektaşlarım
- ☐ Grup üyelerini tanımıyorum/ Grupta kimlerin olduğunu bilmiyorum
- ☐ Diğer

24. Evinizde hangi iletişim araçlarını enformasyon arama amaçlı kullanıyorsunuz?

- ☐ Radyo
- ☐ Gazete
- ☐ Televizyon
- ☐ Bilgisayar/Tablet
- ☐ İnternet

[] Telefon

[] Akıllı Telefon

C. Enformasyon Gereksinimi, Enformasyon Arama Amaçlı BİT Kullanımı ve Güven

25. Size koronavirüs salgını hakkında bazı ifadeler okuyacağım. Lütfen bu ifadeleri [doğru/yanlış olarak] değerlendiriniz.

	Doğru	Yanlış
Koronavirüs sıcak iklime sahip bölgelerde de bulaşabilir.	1	2
Sarımsak yemek koronavirüsten koruyabilir.	1	2
Yaşlılar, koronavirüs nedeniyle ciddi şekilde hastalanmaya daha yatkındır.	1	2
Antibiyotikler koronavirüs tedavisinde etkilidir.	1	2
Koronavirüs Çin’de laboratuvar ortamında üretilmiştir.	1	2
Koronavirüsten korunmak için maske takmak gereklidir.	1	2
Koronavirüsten korunmak için el temizliği önemlidir.	1	2
Koronavirüsten korunmak için en az 1,5 metre fiziksel mesafe gereklidir.	1	2
Koronavirüsten korunmak için bol su içilmelidir.	1	2
Koronavirüse karşı bol C ve D vitamini depolamak bağışıklık sistemimizi güçlendirir.	1	2

26. Salgın ile ilgili enformasyon edinme ihtiyacı duyunuz mu?

1. Evet

2. Hayır

27. (Hayır ise) Neden?

28. Koronavirüs salgını sırasında en çok ne tür enformasyona ihtiyaç duydunuz?

29. Koronavirüs salgını sırasında enformasyon alamadığınız bir konu oldu mu? Olduysa hangi konu veya konularda bilgi alamadığınızı düşünüyorsunuz?

30. Salgından önce ve salgın süresince gündelik yaşantınızda aşağıdakilerden hangisine veya hangilerine vakit ayırırdınız? Okuyacağım seçeneklerden uygun olanları belirtir misiniz?

	Salgından Önce	Salgın Süresince
Gazete okumak		
Radio dinlemek		
Televizyon izlemek		
Çevrimiçi video siteleri (YouTube vb.)		
Çevrimiçi haber siteleri		
Sosyal Medya (Facebook, Twitter, Instagram vb.)		
Çevrimiçi görüşme programları (Zoom, Skype, Jitsi, Google Hangouts, vb.)		
Kitap/ edebiyat		
E-devlet uygulamalarını kullanmak		

Diğer (Lütfen Belirtiniz): _____		
Hiçbiri		

31. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında enformasyona ulaşmak için sayacağım iletişim araçlarını ne sıklıkla kullandığınızı 0 “Hiçbir Zaman” ve 10 “Her Zaman” olacak şekilde 0’dan 10’a kadar puanlar mısınız?

	Salgın öncesinde		Salgın sırasında	
	Kullanım Düzeyi	Fikrim Yok	Kullanım Düzeyi	Fikrim Yok
Gazete				
Televizyon				
Radyo				
Google Arama Motoru				
İnternet Haber Siteleri				
Twitter				
Facebook				
YouTube				
Instagram				
WhatsApp				
Diğer (Belirtiniz)				

32. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında sayacağım iletişim araçlarına ne derece güvendiğinizi 0 “Hiç güvenmedim” ve 10 “Son derece güvendim” olacak şekilde 0’dan 10’a kadar puanlar mısınız?

	Salgın Öncesinde	Salgın Sırasında
	Güven Düzeyi	Güven Düzeyi
Gazete		
Televizyon		
Radyo		
Google Arama Motoru		
İnternet Haber Siteleri		
Twitter		
Facebook		
YouTube		

Instagram		
WhatsApp		
Diğer (Belirtiniz)		

33. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında sayacağım kaynak kişi ve ya kurumları takip etmeyi ne sıklıkta tercih ettiğinizi 0 “Hiç tercih etmedim” ve 10 “Her zaman tercih ettim” olacak şekilde puanlar mısınız?

Enformasyon Kaynak Kişi veya Kurumları	Salgın Öncesinde		Salgın Sırasında	
	Takip Sıklığı	Fikrim Yok/ Hiç Duymadım	Takip Sıklığı	Fikrim Yok/ Hiç Duymadım
Devlet kurumları açıklamaları (Bakanlıklar vb.)				
Ulusal örgütlerin açıklamaları (Dernekler, Meslek Odaları vb.)				
Bilim İnsanları/Uzmanların açıklamaları				
Küresel organizasyonların açıklamaları (Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Örgütleri vb.)				
Siyasetçilerin açıklamaları (Siyasi parti sözcüleri, milletvekilleri vb.)				
Sağlık Bakanının açıklaması (F.Koca)				
Cumhurbaşkanının açıklaması (Erdoğan)				
Aile Bireyleri				
Arkadaşlar				
Aile Hekimi				
Muhtar				
Diğer (belirtiniz)				

34. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında sayacağım kaynak kişi ve ya kurumlara ne derece güvendiğinizi 0 “Hiç güvenmedim” ve 10 “Son derece güvendim” olacak şekilde puanlar mısınız?

Enformasyon Kaynak Kişi veya Kurumları	Salgın Öncesinde	Salgın Sırasında
	Güven Düzeyi	Güven Düzeyi

Devlet kurumları açıklamaları (Bakanlıklar vb.)		
Ulusal örgütlerin açıklamaları (Dernekler, Meslek Odaları vb.)		
Bilim İnsanları/Uzmanların açıklamaları		
Küresel organizasyonların açıklamaları (Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Örgütleri vb.)		
Siyasetçilerin açıklamaları (Siyasi parti sözcüleri, milletvekilleri vb.)		
Sağlık Bakanının açıklaması (F.Koca)		
Cumhurbaşkanının açıklaması (Erdoğan)		
Aile Bireyleri		
Arkadaşlar		
Aile Hekimi		
Muhtar		
Diğer (belirtiniz)		

35. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında enformasyon aramak/ enformasyona ulaşmak için sayacağım televizyon içeriklerini ne sıklıkla takip ettiğinizi 0 “Hiçbir zaman” ve 10 “Her zaman takip ettim” olacak şekilde 0’dan 10’a kadar puanlar mısınız?

	Salgın öncesi		Salgın sırasında	
	Takip Düzeyi	Fikrim Yok	Takip Düzeyi	Fikrim Yok
TV ana haber programı				
TV tartışma programları				
TV kamu spotları				
TV’de yapılan resmi açıklamalar (Bakanlıklar, Cumhurbaşkanı vb.)				

36. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında sayacağım televizyon içeriklerine ne derece güvendiğinizi 0 “Hiç güvenmedim” ve 10 “Son derece güvendim” olacak şekilde 0’dan 10’a kadar puanlar mısınız?

	Salgın öncesi	Salgın sırasında
	Güven Düzeyi	Güven Düzeyi
TV ana haber programı		
TV tartışma programları		
TV kamu spotları		
TV’de yapılan resmi açıklamalar (Bakanlıklar, Cumhurbaşkanı vb.)		

37. Salgın sırasında en sık izlediğiniz tv kanalı hangisidir?

- 1) 360
- 2) A SPOR TV
- 3) A2
- 4) AHABER
- 5) ATV
- 6) BEYAZ TV
- 7) CNN TURK
- 8) DISNEY CHANNEL
- 9) DIYANET TV
- 10) DMAX
- 11) FOX
- 12) HABER TURK
- 13) HALK TV
- 14) KANAL 7
- 15) KANAL D
- 16) MINIKA COCUK
- 17) NTV
- 18) SHOW TV
- 19) STAR TV
- 20) TELE 1
- 21) TEVE2
- 22) TGRT HABER
- 23) TLC
- 24) TRT 1
- 25) TRT 2
- 26) TRT BELGESEL

- 27) TRT COCUK
- 28) TRT HABER
- 29) TRT KURDI
- 30) TRT MUZIK
- 31) TRT SPOR
- 32) TTV
- 33) TV8
- 34) TV8,5
- 35) TVT
- 36) ULKE TV
- 37) Diğer

38. Salgın sırasında en sık okuduğunuz gazete hangisidir?

- 1) Gazete Okumuyorum
- 2) Akşam
- 3) Aydınlık
- 4) Birgün
- 5) Cumhuriyet
- 6) Diriliş Postası
- 7) Güneş
- 8) Habertürk
- 9) Hürriyet
- 10) Hürses
- 11) İstiklal
- 12) Karar
- 13) Korkusuz
- 14) Milat
- 15) Millî Gazete
- 16) Milliyet
- 17) Ortadoğu
- 18) Posta
- 19) Sabah
- 20) çok
- 21) Sol
- 22) Sözcü
- 23) Star

- 24) Takvim
- 25) Türkiye
- 26) Vatan
- 27) Yeni Akit
- 28) Yeni Asır
- 29) Yeni Asya
- 30) Yeni Birlik
- 31) Yeni Mesaj
- 32) Yeni Şafak
- 33) Yeniçağ
- 34) Yurt
- 35) Diğer

39. Koronavirüs salgınından önce ve salgın sırasında genellikle ne tür medya içeriklerini takip etmeyi tercih ederdiniz? (Spor programları, spor haberleri, yarışmalar, müzik programları, diziler, filmler, eğlence programları, belgesel, haber programları vb.)

Salgın Öncesi	Salgın Sırasında

D. Teyit ve Enformasyon Edinme Tercihleri

40. Salgından önce ve salgın sırasında medyadan eriştiğiniz enformasyonu ne sıklıkla yakın çevrenizdeki insanlarla paylaşırsınız? 0 “Hiçbir Zaman” ve 10 “Her Zaman” olacak şekilde 0’dan 10’a kadar puanlar mısınız?

Salgından Önce	Salgın Sırasında

41. Salgın sırasında medyadan edindiğiniz bir enformasyonun doğruluğundan şüphe duyduğunuz oldu mu?

- 1) Evet
- 2) Hayır

42. (Yalnızca evet diyenler) Neden bu enformasyonun doğruluğundan şüphe ettiniz?

43. Doğruluğundan şüphe ettiğiniz bu enformasyonu doğrulatmak veya şüphenizi gidermek için **ne yaptınız**, hangi bilgi **kaynağına** başvurduunuz?

44. Çevrimiçi gruplarda koronavirüs salgını ile edindiğiniz enformasyonun doğruluğundan şüphe duyduğunuz oldu mu?

- 1) Evet
- 2) Hayır

45. (Yalnızca evet diyenler) Çevrimiçi gruplarda salgın ile ilgili edindiğiniz enformasyonun doğruluğundan neden şüphe duyduunuz?

46. Çevrimiçi gruplardan edindiğiniz doğruluğundan şüphe duyduğunuz enformasyonu teyit etmek için **ne yaptınız**, hangi bilgi **kaynağına** başvurduunuz?

47. Koronavirüs salgını ile ilgili olarak hangi kurum ve/veya kuruluşun enformasyon aktarmasını tercih edersiniz? Lütfen okuyacaklarımdan uygun olan tüm seçenekleri belirtiniz.

☐ Aile Hekimleri

☐ Haber Ajansları

☐ Devlet organları (Sağlık bakanlığı dışındaki kurumlar)

☐ Sağlık Bakanlığı

☐ Cumhurbaşkanlığı

☐ Ulusal Örgütler (Dernekler, Meslek Odaları vb.)

☐ Bilim İnsanları, Sağlık Uzmanları (Hekimler vb.)

☐ Küresel Organizasyonları (Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Örgütleri vb.)

☐ Siyasetçiler (Siyasi parti sözcüleri, milletvekilleri vb.)

☐ Diğer (belirtiniz)

48. Koronavirüs salgını hakkında, haber içerikleriyle ilgili okuyacağım ifadelere ne derece katıldığınızı 0: Hiç katılmıyorum / 10 kesinlikle/tamamen katılıyorum olarak şekilde puanlar mısınız?

	0 - Hiç Katılmıyor um											10 Kesinlikle
Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
Haber içerikleri salgına karşı neler yapabileceğimi güvenilir şekilde açıkladı.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
Haber içerikleri salgını abarttı.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
Haber içerikleri salgını ve boyutlarını anlamam için yetersizdi.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
Haber içerikleri salgına ilişkin sağlıklı ve güvenilir veri içermiyordu.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10

49. Koronavirüs hakkında, resmi kaynakların açıklamaları (Bakanlıklar vb.) ile ilgili okuyacağım ifadelere ne derece katıldığınızı 0: Hiç katılmıyorum / 10 kesinlikle/tamamen katılıyorum olarak şekilde puanlar mısınız?

	0 - Hiç										10 Kesinlikle
Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yardım etti.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Resmi kaynakların açıklamaları salgına karşı neler yapabileceğimi açıkladı.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını abarttı.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Resmi kaynakların açıklamaları salgını ve boyutlarını anlamama yeterli olmadı.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Resmi kaynakların açıklamaları şeffaf değildi.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

50. Koronavirüs ve salgın hakkında yanlış veya yanıltıcı enformasyon ile karşılaştığınızı düşünüyorsanız, bu enformasyon ile **en çok (en yoğun) sayacağım hangi iletişim ortamında** karşılaştınız?

- 1) Yanlış – yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadım
- 2) Tv ana haber bülteni
- 3) Gazete haberi
- 4) Tv tartışma programları
- 5) İnternet haber siteleri
- 6) WhatsApp grupları
- 7) Facebook sayfası
- 8) Twitter akışı
- 9) Instagram akışı
- 10) Youtube videosu
- 11) Diğer

51. Karşılaştığınız yanıltıcı / hatalı enformasyon hakkında ne tür bir adım attınız?

- 1) Yanlış / yanıltıcı enformasyon ile karşılaşmadım
- 2) İlgili kurumlara şikayet ettim
- 3) Sosyal medyada tepki gösterdim
- 4) Kaynağı izlemeyi bıraktım

5) Bir şey yapmadım

D. Bağlantıda Kalma Hali

52. Salgın sırasında sosyal çevreniz ile sayacağım kanallardan hangilerini kullanarak bağlantıda kaldınız?

- 1) Telefon
- 2) Akıllı Telefon ile görüntülü konuşma
- 3) Tablet ile görüntülü konuşma
- 4) İnternet üzerinden görüntülü konuşma
- 5) Kapıdan ziyareti
- 6) Diğer

53. Salgın sırasında yalıtılma hissinin üstesinden gelmeniz için sayacağım hangi **iletişim aracı** faydalı oldu?

- 1) Radyo
- 2) Gazete
- 3) TV
- 4) Telefon görüşmesi
- 5) Akıllı Telefon kullanımı
- 6) Bilgisayar ve İnternet
- 7) WhatsApp
- 8) Facebook
- 9) Twitter
- 10) Instagram
- 11) Diğer

54. Evde yalıtılma durumunun üstesinden gelebilmek için **bu aracı** tercih etme nedeniniz nedir?

